W. SOMERSET MAUGHAM

LUNA ȘI DOI BANI JUMATE

www.virtual-project.eu

WILLIAM SOMERSET MAUGHAM

LUNA ȘI DOI BANI JUMĂTATE

Original: *The Moon and Sixpence* (1919)

Ediția a II-a

Traducere de:
ELISABETA MARIAN

virtual-project.eu

EDITURA MERIDIANE
1971

Pe coperte (față)
PAUL GAUGAIN – ***Arearea***
Jeu de Paume, Paris
Diapozitiv color; Scala,
Instituto Fotografico Editoriale, Firenze;
PAUL GAUGAIN – ***Self Portrait*** (spate).

• PREFAȚĂ

Chinuita și măreața experiență a pictorului Paul Gauguin, condițiile cu totul neobișnuite în care acesta și-a descoperit cu întârziere vocația și și-a realizat opera – sacrificând totul pentru artă – au ispitit pe mulți psihologi și interpreți ai fenomenelor estetice să explice strania și contradictoria sa viață. Într-adevăr, este ispititor a încerca să lămurești motivele pentru care un om așezat și foarte onorat în ochii burgheziei, cu o familie căreia nu avea nimic să-i reproșeze și pe care o îndrăgea, întreținând-o din activitatea sa ca agent de schimb la bursa din Paris, părăsește totul pentru a duce o singulară și chinuitoare viață de artist prea puțin înțeles și nerăsplătit, pentru a deveni din om „fericit” în sens burghez, un paria, hăituit de năzuințe aparent ciudate și irealizabile.

În vremea lui și în societatea lui, gestul de a-și fi părăsit familia și lumea în care păruse a se simți atât de bine nu putea fi considerat decât ca un adevărat act de demență așa cum a și fost caracterizat. Totuși, omul nu dădea niciun semn de alienare mintală și purtarea lui a continuat să nedumerească, mai ales când s-a aflat cu ce nebănuite renunțări, chinuri și greutăți își crea operele, afundându-se în mizerie și insuccese. De pe la 1883, când evadează din lumea financiară – unde activase timp de unsprezece ani – pentru a se consacra exclusiv creației artistice, și până la moartea care l-a răpus în 1903, viața lui Gauguin, petrecută mai întâi în unele localități din Franța, iar apoi în Martinica, Tahiti și insulele Marchize, a scandalizat cercurile burgheziei la care nu a mai apelat niciodată, oricât l-a sfârtecat mizeria.

Pentru a-i explica creația, mulți artiști, scriitori și critici de artă – unii chiar încă din timpul vieții lui Gauguin – au simțit nevoia unor adânci incursiuni în biografia artistului, adeverindu-i spusele: „opera unui om înseamnă explicația acestuia”. Dar analiza psihologică a unor asemenea cazuri ieșite din comun, și nu lipsite de un anumit senzațional, îi atrage de predilecție pe romancieri, a căror imaginație, pornind de la o bază reală, intră în funcțiune, devenind un puternic instrument de scormonire în adâncuri de viață, unde descoperă uneori adevăruri, ipoteze și semnificații care întrec, prin bogăția și forța lor de concretizare, cercetările științifice.

Nu-i de mirare, așadar, că viața lui Gauguin l-a atras pe romancierul englez William Somerset Maugham, stimulându-l tocmai ca psiholog și om de imaginație, să încerce a explica procesul de transformare a unui prosper agent de bursă într-un pictor genial și un radical înnoitor. Maugham a manifestat întotdeauna predilecție pentru tălmăcirea unor situații și conflicte puțin obișnuite, pentru dezvăluirea unor probleme psihologice cu o bună doză de senzațional, pentru crearea cu ajutorul ficțiunii a unor caractere stranii. El însuși și-a precizat concepția artistică – concepție specifică artistului burghez – și anume că un scriitor se cuvine să zugrăvească nu atât viața așa cum este, cât să găsească efecte impresionante, căutând să apară cât mai senzațional în ceea ce exprimă.

Extraordinara experiență a lui Gauguin i-a apărut ca o mină bună de explorat cu ajutorul ficțiunii, care îngăduie scriitorului să brodeze tot soiul de presupuneri și ipoteze menite să lămurească, într-un fel sau altul, ceea ce a uimit, nedumerit, scandalizat ori, dimpotrivă, a stârnit admirație în legătură cu omul ales ca erou de roman.

În prefața la ediția engleză a romanului *Luna și doi bani jumate*, W. Somerset Maugham mărturisește de la bun început că *„romanul acesta mi-a fost sugerat de viața lui Paul Gauguin”* și amintește împrejurările în care l-a scris. Din prefață se desprinde că însuși romancierul englez a încercat, la un moment dat, o experiență oarecum similară cu aceea a lui Gauguin și poate din această pricină s-a și oprit asupra pictorului care a rupt cu o lume pentru a se realiza într-alta. Deși deosebirea dintre cele două experiențe de viață este flagrantă, nu-i mai puțin adevărat că și Maugham, după cum recunoaște singur, a ținut să rupă, când a pășit pragul a treizeci de ani, cu traiul convențional pe care-l ducea la Londra pentru a se consacra unei existențe mai libere și mai creatoare în mijlocul scriitorilor și artiștilor din Paris.

Maugham nu afirmă că această schimbare s-ar fi petrecut sub influența lui Gauguin, dar, în orice caz, stabilirea sa la Paris, în 1904, deci la un an după moartea pictorului, i-a îngăduit să-și dea scama, după cum declară în prefață, de *„prezența lui Cézanne, Van Gogh și Gauguin. Dintre aceștia* – afirmă el – *eu cred că Cézanne este cel mai mare artist, dar Gauguin exercită un farmec neobișnuit asupra omului de litere. Cu toate că astăzi nu mai admir atât de mult pânzele lui, trebuie să recunosc că acestea au marea însușire de a stârni imaginația unui literat. Am cunoscut oameni care au fost în relații cu dânsul și lucraseră*

împreună cu el la Pont-Aven (localitate din Bretania, n.n.). *Am auzit vorbindu-se multe despre el. Mi s-a părut că în cele ce mi s-au povestit despre el s-ar găsi un subiect de roman și am citit singura biografie a lui care fusese publicată până atunci. Am păstrat acest gând în memorie. L-am păstrat vreo zece ani. Când am plecat în Tahiti, eram hotărât să cercetez tot ce aș putea descoperi în legătură cu viața lui Gauguin. Am găsit și acolo o sumedenie de persoane care au fost în relații mai mult sau mai puțin apropiate cu dânsul. În cele din urmă, am avut simțământul că aș fi în stare să scriu romanul la care mă gândisem atâta vreme. L-am scris în vara anului 1918, în timpul cât mi-am făcut convalescența pe culmea unei coline din Surrey, după ftizia pe care o contractasem în timpul războiului*".

Pentru realizarea acestei opere de ficțiune, i-au fost, așadar, necesare romancierului pe de o parte un climat sufletesc oarecum similar cu acela al lui Gauguin, iar pe de alta o documentare mai temeinică în privința eroului său, documentare acumulată la Paris și în Tahiti. În ce a constat climatul sufletesc similar cu al lui Gauguin? În nevoia de a schimba mediul social, nevoie destul de interesantă pentru un scriitor de formația și concepția lui Maugham.

Pentru a înțelege mai limpede pornirea lui de a scrie această carte este necesară cunoașterea câtorva crâmpeie din însăși viața scriitorului. Născut în 1874 la Paris, unde tatăl său lucra la legația Angliei, William Somerset Maugham a copilărit în capitala Franței, unde a revenit în mai multe rânduri, mai târziu, după terminarea studiilor în patrie. Primul său roman *Liza of Lambeth* (Liza din Lambeth) (1897) o frescă, zugrăvită în stil naturalist, a moravurilor locuitorilor din mizerul cartier londonez Lambeth, are la bază experiența scriitorului care a lucrat ca student în medicină la spitalul din acest cartier.

După apariția câtorva romane și reprezentarea primei sale piese de teatru, Maugham ajunge destul de prețuit; duce la Londra o viață mondenă, pe cât de pretențioasă și costisitoare, față de veniturile sale destul de modeste, pe atât de convențională și neinteresantă, fiind ruptă de clocotul vieții adevărate. Când împlinește treizeci de ani, ia hotărârea de a părăsi mediul „înaltei societăți". *„Simțeam în mine un nestăpânit îndemn de a trăi. M-am hotărât să mă despart, fără păreri de rău, de prietenii mei de până atunci și de plăcerile care mă robiseră*", mărturisește Maugham în prefața la romanul sugerat de viața lui Gauguin.

Această schimbare s-a dovedit a fi oricum mai rodnică. Pentru a înțelege mai bine ceea ce a putut exprima sau ceea ce a ținut să exprime, fără să izbutească pe deplin, în romanul de față, credem necesar să amintim că, în 1915, Maugham a publicat poate cel mai sincer, mai autentic și mai definitoriu roman al său: *Of Human Bondage* (Robii). Ca în multe din lucrările scriitorului, și aici există descrieri realiste ale feluritelor medii sociale în care trăiește, activează și năzuiește eroul său, Philipp Carry. Se dezvăluie egoismul și fățărnicia cercurilor burgheze și clerului din Anglia – eroul fiind educat în casa unui unchi al său, pastor. De asemenea, sunt descrise mizeria și nefericirile oamenilor de rând, priviți prin prisma lui Carry care, ca și autorul, fiind student în medicină, face practica la spitalul din Lambeth. Romanul, cu bogate elemente autobiografice, înfățișează nobilele aspirații ale eroului, dornic să-i ajute pe cei în nevoie și schițează chiar un început de răzvrătire împotriva convenționalismului burghez. Dar strădaniile lui se dovedesc zadarnice și eșecurile îl împing la o amară deziluzie și la concluzia că năzuința spre marile valori ale existenței, spre adevăr, bine și frumos, este inutilă. Socotind în mod greșit că legile societății burgheze ar fi universale și permanente, eroul, reflectând optica limitată a autorului, renunță la sentimentul răspunderii față de răul social și se cufundă în relativismul scepticului.

Pornind de la o asemenea concepție, dar atribuind artei un rol mai semnificativ decât altor îndeletniciri umane, a scris Maugham peste puțini ani *Luna și doi bani jumate.*

Cu darul său de a observa realitatea, de a scormoni psihologia umană și de a crea personaje deosebit de vii, creionate uneori doar prin câteva trăsături sau prin unele mărunte situații cotidiene, folosind din plin umorul și caustica ironie ce-l caracterizează, Maugham a încercat în acest roman „sugerat” de viața lui Paul Gauguin să motiveze nevoia pe care o simte adevăratul artist de a evada din lumea burgheză. Unul din meritele cele mai de seamă ale romanului de față constă tocmai în sublinierea incompatibilității care există între artă și convenționalismul, filistinismul și îngustimea prejudecăților societății burgheze, de care s-a lovit scriitorul însuși. Dar protestul împotriva lumii burgheze, în concepția lui Maugham, departe de a îmbrăca forme combative, militante, se traduce prin totala izolare a artistului față de societatea în care nu se poate integra, prin închistarea sa în carapacea unui individualism atroce.

Deși scris în 1918, pentru cine adâncește viața scriitorului și viața pictorului, romanul *Luna și doi bani jumate* apare totuși în mare măsură tributar mentalității mai vechi despre omul Gauguin, oglindind comentariile și nedumeririle tipic burgheze din timpul vieții artistului și care au mai stăruit imediat după moartea lui. Maugham își prezintă eroul așa cum era acesta văzut în 1904, anul când stabilindu-se la Paris a putut afla mai multe despre pictor. Este drept că în contrast cu mentalitatea tipic burgheză, scriitorul accentuează tăria de caracter a pictorului, adevăratul eroism cu care acesta a întâmpinat necurmatul șir de suferințe din ultimii douăzeci de ani ai vieții. Aceasta constituie, de altfel, o altă trăsătură valoroasă și semnificativă a romanului: înfățișarea luptei eroice a lui Gauguin pentru crearea unei arte înnoitoare. În calitate de om de artă, Maugham dorește să săvârșească un act de dreptate față de Gauguin și, în genere, față de artă și de artiștii autentici, criticând lipsa de înțelegere și chiar dușmănia burgheziei față de tot ce este înnoire și răzvrătire împotriva legilor ei. Din păcate, însă, scriitorul, substituindu-i lui Gauguin propria sa psihologie, explică adesea inconformismul și răzvrătirea pictorului tot prin elemente caracteristice mentalității burgheze, anume printr-un subiectivism cras, printr-un egoism cu aspecte uneori monstruoase. Evadarea spre artă a lui Gauguin apare la Maugham nu ca o autentică smulgere din lumea căreia îi aparținuse artistul, ci întrucâtva, ca o experiență asemănătoare cu aceea pe care a încercat-o romancierul însuși, când, plictisit de convenționalismul cercurilor aristocratice și burgheze din Londra, se mută la Paris, pentru a trăi în lumea unor artiști „mai interesanți” o viață boemă oricum mai deosebită și, prin anarhia ei, opusă mentalității burgheze.

Eroul romanului *Luna și doi bani jumate* nu este francez, ci englezul Charles Strickland, căruia autorul îi atribuie, în linii mari și apăsate, o parte din experiența lui Paul Gauguin, și anume elementele cele mai senzaționale din viața acestuia. Ne-am întrebat de ce a recurs scriitorul la această soluție și răspunsul ar putea fi următorul: făcându-l englez, plasându-l în burghezia cu principii și mai rigide a Londrei și trecându-l apoi în atmosfera Parisului, a Marsiliei și în Tahiti, Maugham a putut realiza un contrast mai ascuțit, a putut sublinia mai puternic conflictul dintre artistul care își găsește cu întârziere vocația și concepțiile închistate ale clasei din care făcea parte. În felul acesta Maugham a asimilat oarecum cazul Gauguin cu

cazul său, Charles Strickland este de fapt în mai mare măsură Somerset Maugham decât Gauguin, iar explicațiile pe care le întâlnim în roman – motivarea transformării unui agent de bursă într-un artist cutezător – aparțin mai curând psihologiei individualiste cu care Maugham își construiește de obicei personajele, apăsând pe aspectele stranii și pe problemele ce incită de obicei interesul unui anumit public. Prin Strickland, Maugham încearcă să sugereze drama creației și a artistului potrivit concepțiilor estetice burgheze: artistul autentic este un damnat, un posedat, un exaltat până la demență, care, pentru a se putea realiza, trebuie să sfărâme orice lanț care-l leagă de colectivitate, de semenii săi. Arta ar fi incompatibilă cu morala, cu valorile sociale, cu sentimentele umane comune; în procesul creației, artistul, propulsat de propriile sale forțe lăuntrice, strivește și nimicește tot ce-i stă în cale, tot ce-ar putea să-l îndepărteze de sferele eterice ale realizării artistice și l-ar apropia de relațiile și necesitățile materiale omenești. Actul creației artistice se consumă, după Maugham, deasupra oricăror contingențe cu realitatea socială și are un caracter oarecum inuman. Artistul nu cere de la omenire altceva decât să-l lase în pace. Strickland, sadic, pentru a se putea realiza își lasă familia pe drumuri, îl distruge pe Stroeve, o împinge la sinucidere pe Blanche, calcă în picioare orice sentiment, orice valoare, și numai astfel, punând un zid între el și societate, izbutește să atingă desăvârșirea creației.

Or viața și arta lui Gauguin nu s-au consumat în acest mod în care nu va putea trăi niciodată un artist adevărat.

Ne aflăm, așadar, în fața unei opere de ficțiune, a unui roman care nu numai că nu constituie o biografie documentată și fidelă, dar nici măcar un roman istoric, gen în care imaginația face loc în mare măsură faptelor și oamenilor așa cum au fost în realitate. Dimpotrivă, în cartea sugerată de viața lui Gauguin, ca și în romanul *Cakes and Ale* (Prăjituri și bere), scris în 1930 – în care sub figura scriitorului Driffield este zugrăvit romancierul Thomas Hardy – Maugham se depărtează de realitate, conducând acțiunea după concepțiile și predilecțiile sale, simplificând și modificând în voie datele reale ale celor care i-au inspirat romanele.

Cu toate acestea, cartea prezintă însemnătate pentru ascuțimea cu care dezvăluie conflictul – singurul conform cu realitatea – dintre artist și societatea burgheză, pentru vigoarea cu care înfățișează lupta eroică a unui om ce a pus arta mai presus de viața și bunăstarea lui,

un om care a știut să se dezbare de minciună și convenționalism. Prin aceste trăsături, Strickland se suprapune cu Gauguin.

Deoarece personalitatea lui Paul Gauguin este deosebit de atrăgătoare și mulți dintre cititori, urmărind viața lui Charles Strickland, vor fi mereu cu gândul la genialul pictor, socotim de folos a aminti – măcar în linii mari – cine a fost adevăratul Gauguin și în ce măsură figura și experiența lui Charles Strickland corespund staturii monumentale și experienței mult mai bogate și mai semnificative a lui Gauguin.

Chiar și până la existența aventuroasă pe care a dus-o în urma renunțării la situația prosperă de la bursă, viața lui Paul Gauguin s-a desfășurat pe o scenă mult mai largă și mai variată decât cea a lui Strickland. Născut la 7 iunie 1848, Gauguin nu a aparținut unei familii burgheze cu mentalitate conformistă. Dimpotrivă, tradițiile progresiste ale familiei îl așază dintr-o dată într-o lume mai deschisă marilor adevăruri sociale și nevoii de schimbări importante. Bunica dinspre mamă, Flora Tristan, îmbrățișase cauza muncitorimii franceze și își cheltuise averea pentru unele acțiuni sociale. Muncitorii i-au ridicat un monument în cimitirul din Bordeaux. Flora Tristan se născuse în Peru, pe atunci colonie spaniolă, și fusese crescută în idei republicane și anticolonialiste. Orientarea ei progresistă a constituit pentru Paul Gauguin un strălucit antecedent de rupere cu lumea învechită și de apropiere de lumea viitorului.

Tatăl pictorului, Clovis Gauguin, era un ziarist cu idei republicane și care, după prăbușirea revoluției de la 1848, s-a expatriat din Franța. S-a stabilit la Lima, în Peru, unde a întemeiat un ziar și unde și-a cunoscut viitoarea soție, Aline-Marie Cazal. Tatăl a murit de timpuriu și mama a revenit cu copiii în Franța, stabilindu-se la Orléans. Ar fi putut fi bogată, dar nu a înțeles să cadă la compromis cu neamurile și a renunțat la o moștenire, crescându-și copiii în sărăcie dar inoculându-le simțul mândriei și independenței. Paul a fost nevoit să-și întrerupă studiile și să intre, la șaptesprezece ani, în marina comercială. Se afla în Indii când maică-sa s-a stins în necaz și boală. A fost bucuros să se elibereze din serviciul maritim și, în 1871, datorită unor relații familiale, intră ca funcționar la banca domnului Bertin, de pe strada Laffitte din Paris. S-a inițiat foarte repede în complicatele operații de bursă, în comerțul cu bani, rămânând timp de unsprezece ani agent de schimb. Cu timpul își făuri o situație prosperă.

În 1873, s-a căsătorit cu o frumoasă și inteligentă daneză, Mette Gad. Soții Gauguin au avut cinci copii, o fiică Alina-Pola și patru băieți. Pola Gauguin a publicat mai târziu o foarte valoroasă biografie *Paul Gauguin, tatăl meu* (apărută în 1938, în limba franceză și tradusă din limba norvegiană), în care se restabilesc o seamă de lucruri asupra relațiilor de familie și, în genere, asupra marelui pictor. Trebuie să menționăm că încă din timpul vieții artistului, fuseseră publicate studii și articole, unele conținând interesante amănunte biografice. Monografii, însă, nu au apărut până în 1906, când Jean de Rotonchamp publică la Weimar lucrarea pe care a folosit-o și autorul cărții de față. (Operele documentare asupra lui Gauguin pe care le citează Maugham în text, sugerând gravitatea expunerilor științifice, sunt inventate, constituind o parte voit umoristică a cărții.)

Înainte de a preciza evoluția relațiilor familiale ale pictorului, se cuvine să amintim importantul fapt că înainte de „evadarea" de la bancă și de la bursă, petrecută în ianuarie 1883 – deci la aproape zece ani după căsătorie și la unsprezece ani de la intrarea în banca domnului Bertin – Gauguin avusese o mai dezvoltată activitate artistică decât apare în romanul de față. Om de mare inteligență și frământat de felurite probleme, Gauguin se „distra" pictând sau sculptând duminicile. Dar nici chiar această activitate de amator nu o îndeplinește în mod arbitrar și izolat, făcând abstracție de arta vremii. Dimpotrivă, contrar celor afirmate de Maugham, el se interesează de ceea ce este mai înnoitor și îndrăzneț în creația contemporană și caută, în anii când funcționa încă la bancă, să-i cunoască pe pictorii impresioniști. Chiar faptul că a preferat să se apropie de impresioniști și nu de pictorii consacrați academiști sau naturaliști, arată că Gauguin știa să se orienteze spre nou. Face mai întâi cunoștință cu Pissarro, apoi cu Guillaumin, Monet, Cézanne, poftindu-i acasă la el sau petrecând serile cu ei la faimoasa cafenea Guerbois, cartierul general al tinerilor pictori impresioniști. Își face o galerie de artă cumpărându-le lucrările și pătrunde din ce în ce mai mult noile lor teorii. Treptat „distracția" duminicală devine o preocupare și o pasiune. Așadar apropierea lui de artă nu are caracterul unei subite „revelații" sau „convertiri", iar practicarea artei nu se săvârșește într-un vid social.

Un neajuns al romanului de față constă tocmai în ignorarea atmosferei sociale în care s-a format ca artist Gauguin (sau

Strickland) și în singularizarea eroului, în izolarea lui continuă de realitatea socială și artistică a vremii – cu diferitele ei școli, curente și țeluri, cu luptele și contradicțiile ei. Gauguin nu ar fi putut înnoi arta, dacă nu cunoștea ceea ce se crease până atunci și nici nu ar fi dat ascultare vocației sale de pictor, dacă nu ar fi avut în față uluitoare pilde de combativitate socială și de lupte date pentru înnoirea mesajului artistic.

De cum a început să se intereseze de pictură ca amator, s-a apropiat de impresioniștii persecutați de către oficialitățile burgheze și a participat la efervescența lor creatoare, la bătăliile date împotriva artei academiste și naturaliste. Și-a dat prea bine seama că a crea înseamnă a lupta, a risca să fii prigonit, batjocorit, neînțeles de către susținătorii artei învechite a unei societăți învechite. Mai toate curentele înnoitoare ale secolului său cunoscuseră aprige lupte și tot soiul de piedici până să se impună. Pictorii de la Barbizon, care promovaseră pictura în aer liber și un mai viu contact cu viața oamenilor simpli în sânul naturii, nu fuseseră și ei persecutați? Theodore Rousseau și Millet nu fuseseră respinși de la saloanele oficiale? Realistul Courbet, luptător al Comunei din Paris, nu cunoscuse tot felul de piedici și nu dăduse bătălii pentru a-și impune arta? După prăbușirea Comunei, fusese izgonit din patrie, iar lupta pentru înnoirea artei rămăsese pe umerii lui Edouard Manet. Prietenii acestuia combăteau „imbecilitatea burgheză” în numele lor și al lui. Cu puțini ani înainte ca Gauguin să înceapă a practica arta, Manet, respins de la expoziția universală din 1867, își prezentase lucrările într-o simplă baracă.

Cu toate excesele, limitele și neajunsurile lui – pe care Gauguin le va depăși – impresionismul a însemnat nu numai o înnoire tehnică, ci și un nou mod pictural de a valorifica realitatea, de a vedea lumea, izgonind temele „nobile” și convenționale ale academismului sau înregistrarea insensibilă a omului și a naturii, caracteristică naturalismului. Viața cea largă, viața străzii și a oamenilor de rând au pătruns în artă datorită impresioniștilor sau a celor apropiați de ei, ca Daumier, Degas, Toulouse-Lautrec. Impresioniștii au împins realismul până la înregistrarea celor mai subtile variațiuni ale luminii și atmosferei. Noua tehnică a fost prielnică mai ales peisajului, căruia i s-a descoperit infinitul joc de reverberații solare sau de cețuri și vaporozitate. În schimb, pentru compoziții și portrete a însemnat uneori o sărăcire a semnificației umane, noii pictori căutând și aici

efectele de lumină și acordând prea puțină importanță conținutului de idei.

Edouard Manet a relevat, primul, viața în plină lumină punând un ton clar peste alt ton clar, alăturând tonuri directe și limpezi, reducând semitonurile și nuanțele de tranziție, țesând totul parcă din lumină diferit colorată, izgonind umbrele și negrul. Umbra însăși devine la impresioniști lumină, fiind transparentă, aeriană, fluidă. La Claude Monet, conturul formelor este suprimat, obiectele nu mai au o culoare proprie, ci primesc un infinit joc de reflexe, care uneori irizează și pulverizează formele într-o fluiditate generală. Manet i-a revelat lui Pissarro pictura directă și fără umbre, iar acesta l-a dus pe Manet la virtuosul grupului, la Claude Monet. Pissarro – singurul maestru de la care Gauguin a primit sfaturi directe – picta cu culorile spectrului solar, înlăturând amestecul lor și interesându-se, ca și Monet, mai mult de jocul suprafețelor decât de consistența obiectelor.

Împotriva exceselor impresionismului au reacționat pictorii numiți „post-impresioniști", mai cu seamă Cézanne, Van Gogh și Gauguin, care au trecut și ei prin arta impresionistă. Păstrând câștigurile în materie de lumină și culoare, acești trei mari pictori au redat realității consistența concretă, structura și construcția ei materială, iar Van Gogh și Gauguin au reîncetățenit înaltele semnificații umaniste, pe care le-au exprimat cu pasiune și forță.

Gauguin, încă agent de schimb, participă în 1880 la cea de a cincea expoziție a impresioniștilor și de pe atunci începe să se convingă că arta va fi singura preocupare a vieții sale. Debutul ca pictor nu a fost deloc impresionant. A expus peisaje în stilul lui Pissarro. În anul următor, nudul feminin prezentat tot la salonul impresioniștilor, încântă, prin realismul său, pe scriitorul Huysmans care și scrie elogios despre această lucrare, menționând totodată și *„o statuetă în lemn, gotic-modernă, un medalion în ghips vopsit"*, lucrări tot de ale lui Gauguin, care va aduce nu numai picturii, dar și sculpturii și ceramicii înnoiri însemnate. În 1883, însă, critica nu mai este elogioasă față de Gauguin, despre care se afirmă că *„nu mai este – vai – în progres"*. În realitate, pictorul se eliberase de feluritele influențe și căuta ceva propriu.

Așadar, ruperea de o lume și trecerea într-alta nu s-a făcut fără contactul stimulator cu ceea ce era mai viu și mai îndrăzneț în arta vremii lui și fără o lucidă chibzuință. Gauguin nu și-a părăsit brusc

familia, ca un pustnic sau un aventurier oarecare. A crezut la început că își va putea întreține familia din munca de artist și de aceea, după ce călătorește în Normandia spre a picta, pleacă împreună cu ai săi la Copenhaga, unde spera, datorită relațiilor soției, să-și înjghebeze un rost ca artist. Numai după ce combinațiile plănuite dau greș, Gauguin se hotărăște să se despartă de familie.

Toate acestea se cunoșteau prea bine când Maugham se gândea să scrie viața lui Charles Strickland. Mai târziu, Pola, fiica lui Gauguin, a adus unele date prețioase în plus. Mama ei, soția lui Paul Gauguin, nu l-a înțeles niciodată – mărturisește Pola – pe artist, ci doar pe bancherul inteligent și harnic. Nu putea înțelege, în sinea ei, cum un om cu darurile și perspectivele lui a putut să se consacre unui „lucru atât de zadarnic" ca profesiunea de artist. A admis însă că soțul ei avea dreptul să acționeze așa cum i se părea potrivit și despărțirea a avut loc în termeni foarte rezonabili. Ca și doamna Strickland din roman, soția lui Gauguin a dovedit tărie de caracter și a știut să-și întrețină copiii, nu deschizând un birou de dactilografie, ci traducând romane franceze în limba daneză, pentru unele ziare din Copenhaga. Ultima întâlnire între cei doi soți a avut loc în 1894 la Copenhaga, căci Gauguin nu și-a uitat familia și în repetate rânduri a trimis acasă tablouri, pe care soția le vindea, fără a-i da nicio parte autorului (cf. René Huyghe, *Gauguin,* 1959). Pola Gauguin avea șapte ani când și-a văzut pentru ultima oară tatăl. Tot ea amintește că atunci când a citit biografiile publicate de Charles Morice și Jean de Rotonchamp *„care, de altfel, oferă o imagine destul de diferită asupra caracterului lui Gauguin atât ca om cât și ca artist, mama mea mi-a declarat că Gauguin, ca om, nu a fost așa cum l-au descris cei doi, iar în romanul lui Somerset Maugham «Luna și doi bani jumate», ea nu a găsit că Strickland ar avea măcar cea mai mică trăsătură comună cu soțul ei"*. Doamna Gauguin își vedea soțul ca un om calm, stăruitor, lipsit de fanatism.

În cei douăzeci de ani cât s-a consacrat trup și suflet artei, viața lui Gauguin a fost foarte zbuciumată și patetică. A cunoscut cea mai cumplită mizerie (în 1885 a lipit afișe pe străzile Parisului; în 1898, lucra pentru șase franci pe zi la cadastrul din Papeete, capitala insulei Tahiti; în 1897, a încercat să se sinucidă din pricina mizeriei și bolii). A avut mari necazuri: în 1887, în Martinica, a contractat o gravă afecțiune, care l-a silit să se înapoieze în patrie; în 1894, aflându-se la Concarneau, în Bretania, niște marinari insultă femeia cu care se afla și, în încăierarea ce urmează, Gauguin este lovit în fluierul

piciorului, lovitură de pe urma căreia a rămas beteag. S-au adunat apoi și alte numeroase boli, care, laolaltă, l-au răpus înainte de a împlini vârsta de cincizeci și cinci de ani. Nu a orbit, însă, și nu a murit de lepră ca Strickland.

Dar Gauguin a avut parte și de zile mai luminoase, de satisfacții morale și chiar bănești. A avut prieteni care l-au ajutat în fel și chip, de la pictorul Emile Schuffenecker, fost coleg de bursă cu dânsul și care asemeni lui a părăsit-o pentru a se dedica artei, la pictorii Charles Morice și Daniel de Monfreid, cărora le-a trimis foarte interesante scrisori și care l-au ajutat să-și vândă unele tablouri sau să-și pregătească expozițiile. Scriitori ca August Strindberg, Octav Mirbeau, Mallarmé, pictori ca Eugène Carrière au scris elogios despre dânsul, iar la banchetul dat în cinstea lui înaintea plecării în Tahiti au participat oameni de seamă din viața literară și artistică a Franței.

Dacă spiritele înaintate ale vremii l-au prețuit și uneori l-au putut ajuta, în schimb oficialitatea i-a fost mereu vrăjmașă, disprețuindu-l și supunându-l la umilințe.

Gauguin nu s-a speriat de mizerie și persecuții și le-a înfruntat cu o demnitate exemplară, trăsătură relevată de altfel și de romanul lui Maugham. *„Am cunoscut mizeria extremă* – mărturisește pictorul – *adică foamea și toate celelalte. Aceasta nu înseamnă nimic sau aproape nimic. Te obișnuiești și, cu ajutorul voinței, isprăvești prin a-ți râde de ele. Dar cel mai groaznic este să fii împiedicat de a lucra, de a-ți dezvolta facultățile intelectuale. Este drept că suferința ascute geniul. Dar prea multă suferință nu-i bună, căci te ucide.*” Altă dată, tot în clipe de nefericire, scria: *„Nu sunt totuși dintre aceia care blestemă viața*”. Iar viața o înțelegea ca „o *muncă fără de sfârșit*”.

Gauguin a fost nu numai un om de mare sensibilitate, dar și un gânditor. Dacă Strickland nu a fost înzestrat de autorul său cu darul de a se exprima ușor și nici cu prea multă inteligență, autenticul Paul Gauguin a fost un gânditor în stare să-și exprime cu scăpărătoare luciditate concepțiile și experiența. El a publicat eseuri și articole foarte valoroase în legătură cu diferitele arte, iar în cartea sa Noa-Noa (scrisă în colaborare cu Charles Morice și apoi modificată de el) se găsesc impresionante considerații asupra vieții indigenilor din Tahiti, asupra pitorescului oamenilor și a naturii, asupra obiceiurilor băștinașilor. A elaborat teorii noi despre artă, a ridicat probleme de tehnică și a lăsat prețioase sfaturi pentru pictori în privința folosirii mijloacelor picturii, mai alea a culorilor. Scrisorile sale, adresate

unor prieteni – pictori și publiciști – sau familiei, cuprind mărturisiri de viață și considerații estetice deosebit de prețioase pentru cunoașterea pictorului. Scrisorile aduc mărturii nu numai în ce privește dramatica existență a artistului, dar și atitudinea acestuia față de societatea vremii lui, Cunoașterea scrisorilor, ca și a altor izvoare mai recente, schimbă mai mult din felul în care l-au văzut cei din apropierea sa. În cazul lui Gauguin, a cărui existență s-a desfășurat în locuri și situații atât de diferite, aproape niciunul dintre cunoscuții săi nu a putut avea distanța și elementele necesare pentru a-l cuprinde într-o imagine de ansamblu. Iar apropierea de dânsul, în momente discontinue ale existenței lui, a dus uneori la formarea unor imagini false sau diformate. Din nefericire acestea au fost folosite de Maugham, întrucât scrisorile lui Gauguin și alte materiale semnificative au fost publicate *după* apariția romanului *Luna și doi bani jumate.*

Ca mulți alți creatori, Gauguin a fost un om dificil pentru cei din preajma sa. Orgoliul său, mult amintit de biografi, era de fapt dovada încrederii în sine, în menirea sa. Chiar dacă uneori era violent și brutal, iar alteori distant cu cei care nu-l înțelegeau (și totdeauna tăios în conversație), omul și-a păstrat mereu o nobilă demnitate. Mândria l-a oprit să ceară ajutorul celor care nu-l înțelegeau sau cu care rupsese legăturile. Mai important încă este faptul că Gauguin nu a fost un izolat, care a detestat, în genere, specia umană și niciun egoist feroce. Am văzut că la Paris nu a trăit „mai izolat decât un anahoret în deșertul Thebaidei”, ci, dimpotrivă, a căutat tovărășia artiștilor înnoitori. La Pont-Aven a format chiar o școală, despre care Maurice Denis scrie că a inaugurat o nouă perioadă în artă. Și în Tahiti, dorise să formeze o școală. Cu gândul la artiștii viitorului, a lăsat maxime, confesii, sfaturi.

Dar nu numai viața sa, ci mai ales mesajul artei sale, concepția lui artistică – atât de legată de existența pe care, voit, a dus-o – ni-l arată un iubitor al vieții și al oamenilor autentici. Conținutul operelor sale reprezentative – acelea create în Bretania, dar mai ales cele din Martinica, Tahiti și insulele Marchize – îi învederează concepția socială și estetică. Scârbit de cercurile financiare și de însăși viața burgheză, în coordonatele ei tipice, Gauguin a preferat lumea primitivă a indigenilor din îndepărtatele insule. Nu a plecat acolo doar pentru lumina mai puternică și coloritul strident al naturii prielnice picturii, și nici numai pentru pitorescul exterior. Gauguin a

fost pictorul oamenilor, nu al naturii din care omul este izgonit. La baza activității sale din insulele Pacificului, există o concepție despre om și despre viitorul artei.

Ca și Jean-Jacques Rousseau el a idealizat orânduirea primitivă, a crezut că soluția răului social se găsește în „starea naturală” în care oamenii sunt egali, și nu cunosc asuprirea, mizeria și nedreptatea. Și a fost, prin excelență, piciorul care a redat această concepție, urmărind deci să valorifice o idee, dincolo de simplele satisfacții ale retinei. Urmașul peruvienilor, în a căror ascendență s-au amestecat piei roșii cu spaniolii, a fost primul care a adus în pictură nu numai imaginile unor țări „exotice” (aceasta o făcuseră și alți pictori înaintea lui), ci o concepție despre lume, în care Europa nu mai era realitatea centrală. Era primul pictor european, care renunța la „europocentrism” și care detesta nu numai burghezia europeană, dar și stăruința orgolioasă a europenilor față de cultura greco-latină, care și-a atins apogeul. Gauguin, care amintea de „indianul” dintr-însul, sfătuia pe artiști: *„gândiți-vă mereu la persani, la cambodgieni și puțin la egipteni. Marea noastră greșeală este elementul grec, oricât de frumos ar fi el”*. Pentru crearea unei arte noi, Gauguin, socotea că trebuie mers la rădăcinile vieții, la un anumit primitivism, care apoi să fie dezvoltat. *„În artă, nu există decât revoluționari sau plagiatori”,* iar el a luptat să fie un artist revoluționar.

Gauguin vedea răul, dar nu cunoștea soluțiile, care, în mod inevitabil, trebuiau să-l înlăture. El a ajuns la concluzia că *„în societate orice om are dreptul de a trăi și de a trăi bine, proporțional cu munca sa. Artistul nu poate trăi. Deci societatea este criminală și rău organizată*[1]”. Neînțelegând că „societatea criminală” trebuie să fie inevitabil înlocuită de o societate în care munca să nu mai fie exploatată și în care artistul să se bucure de prețuire, Gauguin, în semn de protest și ca o soluție, a evadat în insulele acelea unde mai existau rămășițele unei orânduiri primitive.

Viața petrecută în Tahiti și în Marchize ne dezvăluie însă nu numai pe artistul iubitor al oamenilor umili, ci și pe cutezătorul luptător democrat, prea puțin valorificat în biografiile scrise din perspective burgheze, scrieri care, totuși, menționează lupta sa cu autoritățile colonialiste, de la cler până la jandarmii călări.

Maugham care, în general, în operele sale pe teme coloniale își părăsește poziția de sceptic, descriind realist suferințele indigenilor și nedreptățile colonialiștilor și care, pentru romanul de față s-a

documentat în Tahiti, nu a întâlnit, probabil, persoanele care i-ar fi putut povesti despre conflictele lui Gauguin cu autoritățile colonialiste. Ce material epic, măreț și semnificativ, oferă unui viitor romancier tocmai această luptă din ultimii ani ai vieții lui Gauguin!

Încă de la sosirea în Tahiti, pictorul fusese dezamăgit găsind la Papeete *„Europa, de care crezusem că mă voi dezrobi… Europa, sub înfățișările mai agravante ale snobismului colonial, ale unei imitații puerile și grotești…"* (*Noa-Noa*).

Nu rămâne la Papeete, ci se stabilește într-un loc mai depărtat, în preajma pădurii, bucurându-se că *„Vecinii mi-au devenit aproape prieteni. Mă îmbrac, mănânc ca ei; când nu lucrez, le împărtășesc viața… Civilizația dispare treptat din mine. Încep să gândesc simplu, să nu mai am nicio ură față de semenul meu, mai mult chiar: încep să-l iubesc"*.

Cu ce încântare descrie și pictează el frumusețea femeilor și, în genere, a populației din îndepărtatele insule; cum integrează oamenii în fascinanta splendoare a naturii, descoperind relații de colorit și formă între frumusețea naturii și cea umană, interschimbând reflexele cromatice ale unora și ale altora, sărbătorind frumusețea fizică și curățenia sufletească, suflul luminos al vieții și ritmul ei! Este conștient de ceea ce caută și redă în tablourile sale: *„acordul vieții umane și vegetale, în compoziții unde las o parte importantă chemării pământului"*.

Prin aceasta Gauguin depășește impresionismul, care cultiva mai mult impresiile retinei. Ducând mai departe soluțiile cromatice, el ajunge la armonii decorative foarte puternice și foarte vii, cerute de realitatea locală. Dar toate sunt subordonate vieții primitive. Aici se află înnoirea adusă de Gauguin în pictură. În tratarea monumental-decorativă a oamenilor și naturii, în forme stilizate și într-un colorit puternic, care laolaltă să simbolizeze suflul vieții. *„Ochiul ignoranței atribuie fiecărui obiect o culoare fixă și imuabilă. Păziți-vă de această primejdie."*

Gauguin, care respecta realitatea, nu făcea decât s-o interpreteze mai subtil și mai puternic, având omul în centrul preocupărilor sale. El păstrează netezimea contururilor și structura ființelor sau obiectelor, având mereu în minte expresivitatea și proporțiile corpului uman, nestăruind asupra volumelor, ci sugerându-le cu mijloacele caracteristice artei monumental-decorative, deci prin simplificare, ritm continuu și sinteză. Astfel, virtutea și frumusețea umană sunt cântate în puritatea și măreția lor, sunt proiectate în

splendoarea naturii locale și a aerului liber, străbătut adesea de gloria solară. Stilizarea și ritmica sunt conforme cu tipologia băștinașilor, cu configurația și coloritul naturii, cu obiectele create de ei. Sesizând schimbul de reflexe al obiectelor care, mai ales în lumina insulară, este mereu variabil în funcție de intensitatea luminii, Gauguin a adus viziuni artistice cu totul noi și încântătoare, ce concentrează în simboluri viața concretă a oamenilor. Opera sa, rod al concepției lui despre viață și despre artă, este o operă atât de inteligență cât și de sensibilitate.

Este interesant de semnalat că, în compozițiile din insulele Pacificului, Gauguin folosește cele mai înaintate mijloace ale picturii moderne, adică ale post-impresionismului-dezvoltat și de el și totodată recurge la, povețele străvechii arte populare din insulă. Aceasta tot cu gândul de a reda cât mai mult nota locală. El a studiat arta polineziană și era furios pe jandarmii care confiscau sau luau pe preț de batjocură obiectele de artă populară spre a le specula. La fel de mânios era și pe misionarii care „civilizau” pe indigeni, desființându-le folclorul și denaturându-le spontaneitatea. Clerul a distrus sculptura indigenilor, în care vedea doar fetișism și, poate ca o compensație, Gauguin a creat și în insule sculpturi, cioplite sau modelate în stilul local.

Contactul cu arta indigenilor din Tahiti și Marchize i-a fost de folos, căci aceștia aveau un remarcabil simțământ al decorativului. *„Înainte de Picasso și Derain, «descoperitorii» artei negre, Gauguin s-a inspirat de la popoarele care duceau o viață primitivă*” – observă René Huyghe.

Ce departe suntem de vaga „viziune” mistică, sau de izolarea de pustnic, atribuite lui Gauguin! Cerea el celorlalți doar să-l lase în pace și ura pe toți oamenii, laolaltă? Am văzut pe cine ura și pe cine iubea, ce iubea și ce ura. Gauguin era iubitor de oameni și de dreptate și de aceea a fost iubit de unii și urât, prigonit, chinuit de alții. Încheiem cu lupta pe care a dus-o în ultimii ani, apărându-i pe băștinași împotriva colonialiștilor, deoarece aceasta completează și potențează cu adevărat statura monumentală a acestui om autentic și artist înnoitor.

Maugham, care nu a avut la îndemână documentația din prezent și nici nu a ținut să scrie un roman istoric sau o biografie reală, are deplină dreptate când afirmă că eroul său s-a găsit pe sine în Tahiti. Numai că acest „sine” a fost mult mai combativ și mai uman decât

apare la Charles Strickland.

În Tahiti și în insulele Marchize se afirmă luptătorul democrat, de-o energie și o cutezanță greu de conceput pentru cei care se rezumă la vechile izvoare. Urmașul anti-colonialiștilor din Peru și nepotul luptătoarei socialiste Flora Tristan a combătut din răsputeri colonialismul. A editat și o publicație, *Le Sourire,* unde „în numele coloniei” protesta împotriva abuzurilor săvârșite de autorități.

„*Ce putreziciune sunt coloniile noastre*!” conchide Gauguin în scrisoarea din 22 februarie 1899 adresată prietenului Daniel de Monfreid. Cu doi ani mai înainte, scrisese: „*Există de altfel aici* (în Tahiti, n.n.)*, ca și în Franța, o pătură de oameni care mă consideră un revoltat și, ca peste tot, – aici mai mult decât în alte părți – omul lipsit de bani este tratat cu multă asprime. Bineînțeles că nu mă refer decât la europenii din Papeete, deoarece aici, în colțul meu, indigenii sunt, ca întotdeauna, foarte buni și respectuoși față de mine*”.

Cu cât suferă mai mult, cu atât se simte mai apropiat de populația în suferință. Scârbit de colonialiști, părăsește Tahiti în 1901 și se instalează la Atuanaun, sat din Hiva-Hoa, una din insulele Marchize. Spera să vină în contact doar cu băștinașii, nemaiavând sub ochi autoritățile colonialiste, care educau pe indigeni cu biciul și codul Napoleon în mână, aplicând concepția proprietății și ordinii burgheze. Dar și în noua insulă, biserica romano-catolică poseda totul, iar jandarmeria franceză „civiliza” în felul ei pe băștinași.

În pasiunea lui pentru dreptate și din dragoste pentru om, Gauguin, deși bolnav, vlăguit, îmbătrânit înainte de vreme, ia în mod activ partea indigenilor deposedați, disprețuiți și molestați de funcționarii coloniali și de jandarmerie. Ori de câte ori indigenii sunt insultați, furați sau înșelați, Gauguin reclamă tribunalului cazurile. El și indigenii capătă la început câștig de cauză, dar jandarmii își iau revanșa. Este, la rândul său, dat în judecată de către autorități și condamnat la închisoare și amendă. Gauguin trimite plângeri în Franța, la inspectorii coloniilor. În februarie 1903, îi scrie lui Morice: „*Includ aici copia unei cereri făcute inspectorilor coloniilor. Am de susținut aici, în Marchize… o cumplită luptă împotriva administrației și jandarmeriei. Te rog să faci, cu talentul pe care îl ai, mare zgomot în presă. Aici… se petrec lucruri monstruoase și, așa cum mă cunoști, mă aflu pe punctul de a fi expulzat. Sunt acuzat că împing la revoltă pe indigeni, spunându-le care le sunt drepturile… Ai o mare cauză în mână. Procedează repede…*”

În ultima scrisoare către Charles Morice (aprilie 1903), îl vestește că a fost condamnat și va face apel. Îi cere mai departe sprijinul. *„Dacă învingem, înseamnă că lupta a fost frumoasă și am îndeplinit o mare operă în Marchize. Multe nedreptăți vor fi abolite iar acest lucru merită suferința pe care am îndurat-o. Sunt la pământ, dar nu încă învins… Hotărât, sălbaticul e mai bun decât noi. Te-ai înșelat, spunându-mi într-o zi că nu aveam dreptate atunci când mă declaram un sălbatic. Totuși, este adevărat: sunt un sălbatic. Iar civilizații o presimt, deoarece în operele mele nimic nu surprinde și nedumerește mai mult decât sălbaticul care sunt în pofida mea. De aceea, opera este inimitabilă. Opera unui om înseamnă explicația acestuia…*”

O anchetă ulterioară a stabilit că Gauguin avusese dreptate și, desigur, ar fi câștigat procesul în apel, scrie Morice. Dar așteptând să fie chemat la Curtea de apel din Papeete, Paul Gauguin a murit.

Cea mai cutremurătoare dovadă a omeniei lui Gauguin, a dragostei lui pentru artă și pentru oameni o constituie – pe lângă opera lăsată – cuvintele pe care le-au strigat mulți indigeni, în ziua de 8 mai 1903, când au aflat de moartea pictorului: *Ua mate Gauguin, ua pete enata*! (Gauguin a murit! Suntem pierduți!).

În timp ce contemporanii săi din Europa nu au știut să-i aprecieze geniul și l-au împins în ghearele disperării, „sălbaticii” din insulele Pacificului i-au cunoscut și i-au îndrăgit forța și măreția.

PETRU COMARNESCU

• Capitolul 1

Mărturisesc că atunci când l-am întâlnit pe Charles Strickland pentru prima oară, nu mi-am dat nicio clipă seama că aș avea de-a face cu un om deosebit. Astăzi, însă, ai găsi cu greu pe cineva care să nu-i recunoască genialitatea. Nu-i vorba de genialitatea aceea care se asociază de obicei cu persoana unui politician norocos, sau a unui militar victorios; soiul acesta de genialitate se datorește mai degrabă postului ocupat decât omului care-l ocupă și orice schimbare de împrejurări o poate reduce la proporții foarte modeste. Un „fost" prim-ministru se dovedește deseori a nu fi decât un demagog pompos, iar un general fără armată devine adesea blajinul erou al vreunui orășel de provincie. Geniul lui Charles Strickland, însă, a fost autentic. S-ar putea să nu-ți placă maniera lui de a picta, dar în orice caz, trebuie să admiți că-ți stârnește interesul, te tulbură și te ține locului. A trecut vremea când lumea își bătea joc de el și astăzi nu te mai acuză nimeni de excentricitate dacă îi iei apărarea, sau de perversitate dacă îl lauzi, iar greșelile lui sunt considerate ca o completare necesară a meritelor. Desigur că se mai poate încă discuta locul pe care îl ocupă în artă, și adulațiile admiratorilor nu sunt mai puțin capricioase decât defăimările detractorilor săi, dar nimeni nu se mai poate îndoi de faptul că a fost un geniu.

După părerea mea, lucrul cel mai interesant în artă este personalitatea artistului; or, când această personalitate este deosebită, sunt dispus să-i iert o mie de greșeli. Presupun că Velázquez a fost un pictor mai bun decât El Greco. Dar faptul că ne-am obișnuit cu arta celui dintâi ne răcește entuziasmul. Cretanul, senzual și tragic, ne oferă adâncurile de mister ale sufletului său ca o jertfă permanentă. Artistul, fie el pictor, poet sau muzician, ne satisface simțul estetic prin opera sa sublimă sau numai frumoasă; artistul se dăruiește pe sine însuși, și dezvăluirea treptată a tainei sale îți trezește ceva din fascinația lecturii unui roman polițist.

Cea mai neînsemnată dintre lucrările lui Strickland denotă o personalitate stranie, zbuciumată și complexă. Desigur că acesta este motivul pentru care, chiar acei ce nu gustă picturile lui nu pot rămâne indiferenți în fața lor. Aceasta este și pricina pentru care viața și caracterul lui au stârnit un interes atât de neobișnuit.

De-abia la patru ani după moartea lui Strickland, Maurice Huret a publicat în *Mercure de France* articolul menit să dezgroape din uitare pe acest pictor necunoscut și să deschidă calea pe care au bătătorit-o apoi, cu mai multă sau mai puțină docilitate, o serie întreagă de scriitori. De ani și ani nu se bucurase vreun critic în Franța de o mai necontestată autoritate decât Huret și era greu să nu rămâi impresionat de afirmațiile lui, care pe atunci păreau extravagante, dar mai târziu au fost întărite de aprecierea posterității. Astăzi faima lui Strickland se înalță temeinic pe bazele puse de Huret, iar felul în care s-a făurit această faimă constituie unul din episoadele cele mai romantice ale istoriei artelor. Nu am de gând să mă ocup de opera lui Strickland decât în măsura în care aceasta este legată de caracterul său.

Nu pot fi de aceeași părere cu pictorii care afirmă cu dispreț că profanii nu înțeleg nimic în ceea ce privește pictura și ca atare ar face mai bine să-și manifeste aprecierea numai prin tăcere și un carnet de cecuri. Această afirmație denotă o grotescă lipsă de înțelegere, în care arta apare doar ca un meșteșug ce nu poate fi pe deplin însușit decât de cei ce sunt de meserie. Arta este o manifestare a emoțiilor, iar aceste emoții vorbesc o limbă pe care oricine o poate înțelege. Admit însă că acel critic, care nu posedă cunoștințe practice în tehnica picturii, nu va fi în stare decât rareori să sesizeze valoarea reală a unei creații. În ceea ce mă privește, sunt extrem de ignorant în pictură. Din fericire, însă, nu este nevoie să mă aventurez în domeniul criticii, riscând vreo afirmație greșită din moment ce prietenul meu, Edward Leggatt, scriitor de talent și pictor admirabil, a comentat pe larg opera lui Strickland într-o cărticică{2}, fermecătoare pildă a unui stil care în general se cultivă cu mai puțin succes în Anglia decât în Franța.

În celebrul său articol, Maurice Huret a conturat în linii mari viața lui Strickland scontând să stimuleze interesul celor curioși. Mânat de o pasiune dezinteresată pentru artă, el a dorit să atragă atenția cunoscătorilor asupra acestui talent cât se poate de original; dar era prea bun ziarist ca să nu-și dea seama cât de mult îl va ajuta „curiozitatea etern umană” să-și ajungă scopul.

Când cei ce pe vremuri veniseră în contact cu Strickland – scriitori care îl cunoscuseră la Londra, sau pictori care îl întâlniseră prin cafenelele din Montmartre – își dădură uimiți seama că omul considerat de ei un pictor oarecare, mediocru și lipsit de succes,

fusese un geniu autentic. În revistele din America și Franța își făcură apariția o sumedenie de articole: unii își publicară amintirile, alții îi comentară opera, mărind astfel notorietatea lui Strickland și hrănind curiozitatea publicului, fără s-o satisfacă însă. Subiectul era plăcut, și laboriosul domn Weitbrecht-Rotholz a reușit în impozanta sa monografie[3] să ne furnizeze o listă remarcabilă a izvoarelor de informații.

Facultatea de a crea mituri este o calitate înnăscută a rasei umane. Oamenii se reped cu aviditate asupra oricăror incidente mai neobișnuite sau mai tainice, din viața celor ce s-au deosebit cât de cât de semenii lor și născocesc în legătură cu ei o legendă, în care cred apoi cu fanatism. Este protestul romantismului împotriva banalității vieții. Faptele din legendă îi asigură eroului ei cel mai valabil pașaport pentru a intra în nemurire. Un filosof ironic ar face, zâmbind, reflecția că omenirea își amintește numele lui Sir Walter Raleigh[4] mai degrabă pentru faptul că și-a așternut pelerina în chip de covor la picioarele „reginei fecioare”[5] decât pentru cel de a fi răspândit faima Angliei pe meleaguri necunoscute până atunci.

Charles Strickland a dus o viață obscură, făcându-și mai curând dușmani decât prieteni. Nu este deci de mirare ca cei ce-au scris despre el să-și fi întregit puținele lor amintiri cu date din domeniul fanteziei. Dar chiar și puținul care se cunoștea despre el era suficient pentru a stârni pana unui scriitor romantic. În viața lui s-au petrecut foarte multe lucruri stranii și teribile, caracterul său avea ceva tulburător, iar soarta i-a fost de multe ori patetică. În jurul lui s-a creat cu timpul o legendă atât de convențională, încât istoricul înțelept ezită să o atace.

Preotul Robert Strickland este însă tocmai contrariul unui istoric înțelept. El a scris biografia tatălui său[6], după cum singur mărturisește, pentru a „înlătura unele idei greșite care s-au acreditat în public” în legătură cu ultima parte a vieții pictorului și care au „pricinuit adâncă mâhnire unor persoane ce sunt încă în viață”. Este adevărat că povestirile care circulau în legătură cu viața lui Strickland cuprindeau lucruri de natură să poată pune în încurcătură o familie de oameni respectabili. Am citit lucrarea lui Robert Strickland și m-am amuzat foarte mult, fapt pentru care mă felicit, întrucât este o carte plicticoasă și fără viață. Domnul Strickland ne-a făcut portretul unui excelent soț și părinte, al unui om blând, harnic și de o înaltă moralitate. Modernul cleric și-a însușit în studiile sale

în domeniul științei, care dacă nu mă înșel se numește exegeză, o uimitoare ușurință în a expedia faptele fără să le adâncească. Subtilitatea dovedită de preotul Robert Strickland în a „interpreta” toate evenimentele din viața tatălui său, pe care un fiu respectuos mai degrabă ar găsi de cuviință să le uite, îl va duce desigur, cu timpul, la cele mai înalte demnități ecleziastice. Parcă-l văd purtând ghetrele episcopale. Gestul său, deși bine intenționat, a fost totuși hazardat, deoarece este probabil că legenda care circula în legătură cu Strickland a contribuit în mare măsură la creșterea faimei sale. Sunt mulți acei care s-au lăsat atrași de arta lui, datorită faptului că îi detestau caracterul, ori datorită milei cu care i-au privit moartea. Astfel încât eforturile bine intenționate ale fiului provocară o ciudată răceală în rândurile admiratorilor tatălui. Scăderea cu 235 de lire sterline a prețului uneia dintre cele mai importante opere ale lui Strickland: „Femeia din Samaria”{7} vândută la sala de licitație *Christie* puțin timp după polemica provocată de publicarea biografiei scrisă de domnul Strickland-junior, nu a fost întâmplătoare. Tabloul ajunsese la licitație din cauza morții subite a unui distins colecționar, care îl cumpărase cu nouă luni în urmă.

Poate că vigoarea și originalitatea lui Strickland n-ar fi fost de ajuns ca să îndrepte cumpăna în favoarea sa dacă n-ar fi intervenit acea facultate remarcabilă a omenirii de a crea legende, grație căreia a fost grăbit înlăturată o poveste ce dezamăgea setea de senzațional a publicului. Curând, însă, apăru lucrarea doctorului Weitbrecht-Rotholz, care în sfârșit puse capăt neliniștii tuturor iubitorilor de artă.

Dr. Weitbrecht-Rotholz aparține acelei școli de istorici care cred că firea omenească este cât se poate de viciată – ba chiar detestabilă – și de aceea cititorul va găsi un prilej mai sigur de distracție în cărțile acestora decât în cele ale scriitorilor care își fac o plăcere răutăcioasă din a înfățișa marile figuri romantice drept modele de virtuți domestice.

În ceea ce mă privește, mi-ar părea rău să cred că între Antoniu și Cleopatra n-a existat altceva decât un raport de ordin pur economic; și, din fericire, nimeni nu va găsi vreodată destule dovezi ca să mă convingă că Tiberiu a fost un monarh tot atât de cumpătat ca și George al V-lea. Inocenta biografie scrisă de Robert Strickland a fost etichetată cu asemenea termeni de către dr. Weitbrecht-Rotholz, încât este imposibil să nu încerci o oarecare simpatie față de bietul

preot. Reticența decentă a acestuia este stigmatizată drept ipocrizie, perifrazele îi sunt calificate pur și simplu minciuni, iar tăcerea sa este considerată o trădare. Pe baza unor neînsemnate greșeli reproșabile unui biograf, dar scuzabile când este vorba de un fiu, rasa anglo-saxonă este acuzată de falsă pudoare, de șarlatanie, îngâmfare, fraudă, șiretenie și – de bucătărie proastă. După părerea mea, Robert Strickland a procedat pripit atunci când, respingând zvonurile despre anumite „neînțelegeri” între părinții săi, a afirmat că, într-o scrisoare trimisă de Charles Strickland de la Paris, acesta își descria soția ca o „femeie excelentă”; pripit, deoarece dr. Weitbrecht-Rotholz a fost în măsură să publice acea scrisoare în facsimil. Astfel s-a putut constata că pasajul la care se referea fiul era în realitate următorul: *S-o ia dracu pe soția mea*! *Este o femeie excelentă. Aș dori s-o știu în iad*! Nu astfel ar fi procedat biserica, în epoca ei de glorie, cu o dovadă inoportună.

Dr. Weitbrecht-Rotholz era un admirator entuziast al lui Charles Strickland și din partea lui nu exista pericolul să-l reabiliteze, întrucât avea un talent special de a descoperi întotdeauna motivele josnice ce se pot ascunde în spatele unei acțiuni aparent inocente. Fiind în același timp psihopatolog și cunoscător în domeniul artei, subconștientul era pentru el o carte deschisă. Niciun mistic n-a descoperit vreodată înțelesuri mai profunde în lucrările de toate zilele. Misticul vede lucruri care nu s-au spus, iar psihopatologul lucruri care nu se spun. Este fascinant să urmărești ardoarea cu care acest erudit autor scoate în relief orice amănunt ce l-ar putea discredita pe eroul său și cum îi crește inima când poate prezenta vreun exemplu de cruzime sau de meschinărie comisă de acesta. Întocmai ca un inchizitor la autodafeul unui eretic, el exultă când, cu ajutorul vreunei povești dată uitării, poate zădărnici pietatea filială a lui Robert Strickland. Râvna sa este uimitoare. Nici cel mai mic amănunt nu-i scapă și poți fi sigur că dacă Charles Strickland ar fi lăsat vreo notă neplătită spălătoresei, biograful său ar fi reprodus-o „*in extenso*”, iar dacă ar fi uitat să-și plătească vreo datorie cât de neînsemnată, niciun amănunt al acestei tranzacții nu ar fi fost omis.

• Capitolul 2

De vreme ce s-a scris atât de mult despre Charles Strickland, ar părea de prisos să mai adaug și eu ceva. Monumentul unui pictor este însăși opera sa. E adevărat că eu l-am cunoscut mai îndeaproape decât alții: l-am întâlnit înainte de a-i da în gând să devină pictor și l-am văzut destul de des la Paris, în anii când o ducea greu; dar dacă urmările războiului nu m-ar fi mânat la Tahiti, nu cred că aș fi pornit să aștern pe hârtie amintirile ce mă leagă de el. Acolo, după cum știe toată lumea, și-a petrecut Strickland ultimii ani ai vieții și acolo am întâlnit oameni care l-au cunoscut în intimitate. Prin urmare sunt în măsură să arunc o lumină tocmai asupra părții celei mai puțin cunoscute din tragica lui carieră. Dacă cei ce cred în geniul lui Strickland sunt îndreptățiți să creadă, amintirile intime ale oamenilor care l-au cunoscut în carne și oase nu pot fi de prisos. Ce n-am da astăzi pentru memoriile lăsate de cineva care să-l fi cunoscut pe El Greco tot atât de intim cum l-am cunoscut eu pe Strickland!

Eu nu caut, însă, să mă ascund după scuze de felul acesta. Nu mai știu cine a recomandat oamenilor ca, pentru mântuirea sufletului, să îndeplinească zilnic două fapte ce nu le sunt pe plac. În orice caz a fost un înțelept, și eu i-am urmat sfatul cu sfințenie, pentru că în fiecare zi mă dau jos din pat și în fiecare seară mă duc la culcare. Dar, întrucât vădesc o înclinare spre ascetism, îmi supun, în fiecare săptămână, trupul la cazne și mai severe: nu omit de pildă niciodată să citesc suplimentul literar al ziarului *The Times*. Este o disciplină salutară să urmărești imensul număr de cărți care se scriu, frumoasele speranțe pe care le nutresc autorii la publicarea lor și soarta care le așteaptă. Ce șansă există ca vreuna dintre toate aceste cărți să răzbească prin noianul celorlalte? Chiar și cărțile de succes n-au viață mai lungă de un sezon. Cine știe câte strădanii a depus autorul, prin ce experiențe dureroase a trecut și câte strângeri de inimă a încercat numai ca să-i procure unui cititor ocazional câteva ceasuri de destindere, sau să-i alunge plictiseala unei călătorii. Și, judecând după ceea ce scriu revistele, se pare că multe dintre aceste cărți sunt scrise bine și cu îngrijire, multe dintre ele au necesitat ani de trudă, ba unele reprezintă chiar munca sârguitoare a unei vieți. Morala care poate fi trasă din toate acestea este că scriitorul trebuie

să-și caute răsplata doar în bucuria creației și în plăcerea de a-și ușura sufletul de povara gândurilor, fără să se sinchisească de laudă sau de critică, de faptul că opera sa are sau nu are succes.

A trecut peste noi războiul și a adus cu el o nouă concepție de viață. Tineretul s-a îndreptat spre noi idealuri, necunoscute generației noastre, și este ușor de prevăzut drumul pe care vor apuca cei ce vin după noi. Generația tânără, impetuoasă și conștientă de forța sa, nu vrea să mai aștepte în fața ușilor închise; a năvălit înăuntru și s-a așezat pe locurile noastre. Aerul freamătă de strigătele lor. Câțiva dintre cei vârstnici, căutând să maimuțărească tineretul, încearcă să se convingă pe ei înșiși că nu le-a trecut încă timpul. Ei strigă la rând cu tinerii cei mai viguroși, dar strigătul de luptă sună fals în gura lor de bieți desfrânați care încearcă cu ajutorul creionului de sprâncene, al fardului și al pudrei, într-o veselie stridentă, să recupereze iluzia primăverii. Înțelepții își văd de drum cu o demnitate decentă și din zâmbetul lor senin se desprinde o îngăduitoare ironie. Își amintesc că și ei au călcat odinioară în picioare cu aceeași larmă și același dispreț o generație stătută și prevăd că la rândul lor vitejii făclieri de azi vor ceda și ei locul. Nu există un ultim cuvânt. Noua evanghelie era învechită când cetatea Ninive își ridica măreția până la cer. Vorbele îndrăznețe care par atât de noi celor ce le rostesc azi au mai fost pronunțate de sute de ori înainte, cu vagi schimbări de nuanță. Pendulul se leagănă încoace și încolo. Roata vieții se-nvârtește mereu…

Se întâmplă câteodată ca un om să supraviețuiască o bună bucată de timp epocii în care și-a avut locul și să treacă în cea următoare, care îi este cu totul străină, oferind astfel curioșilor cel mai ciudat spectacol din comedia vieții. Cine își mai aduce astăzi aminte, de pildă, de George Crabbe[8]? În zilele lui, Crabbe a fost un poet renumit al cărui talent a fost recunoscut cu o unanimitate cu care nu ne mai prea întâlnim astăzi, căci viața modernă devine din ce în ce mai complexă. Făcuse ucenicie la școala lui Alexander Pope[9] și scria istorioare morale sub forma unor cuplete versificate. Veni apoi Revoluția Franceză și războaiele napoleoniene și poeții începură să cânte imnuri noi. Domnul Crabbe, însă, continua să-și scrie istorioarele morale sub forma de cuplete versificate. Cred că citise și el versurile tinerilor care stârniseră atâta vâlvă în omenire și îmi închipui că le-a găsit proaste, cum și erau, de fapt, multe dintre ele. Însă odele lui Keats[10] și ale lui Wordsworth[11], un poem sau două

de Coleridge[12] și câteva de Shelley[13] dezvăluiră vaste regiuni ale spiritului, pe care nimeni nu le explorase până atunci. Domnul Crabbe era acum un mort între vii, cu toate acestea, domnul Crabbe continua să scrie istorioare morale sub forma de cuplete versificate.

Am citit și eu, destul de superficial, scrierile tinerei generații de astăzi. S-ar putea ca printre ei, un Keats mai arzător, un Shelley mai eterizat să fi publicat un număr de poezii de care omenirea își va aminti cândva cu plăcere. N-aș putea să spun. Admir rafinamentul acestor tineri, de pe acum atât de desăvârșiți încât ar fi absurd să spui că „promit". Mă minunez de verva fericită a stilului lor; dar cu toată bogăția limbajului (vocabularul lor îți dă impresia că au răsfoit încă din leagăn *Roget's Thesaurus*[14]) mie nu-mi spun nimic. După părerea mea, ei știu prea mult și sunt prea ostentativi. Nu pot suferi cordialitatea cu care mă bat pe umăr și nici exuberanța cu care îmi sar de gât; pasiunile lor mi se par puțin cam anemice și visurile lor oarecum șterse. Mie nu-mi plac. Eu m-am alterat. Voi continua totuși să scriu istorioare morale sub forma de cuplete versificate, dar aș fi un mare prost dacă le-aș scrie pentru altceva decât pentru plăcerea mea personală.

• Capitolul 3

Toate acestea sunt însă în afara subiectului. Eram foarte tânăr când am scris prima mea carte. Printr-o întâmplare fericită, ea a atras atenția publicului, și diferite persoane căutară să mă cunoască.

Nu fără oarecare melancolie îmi depăn amintirile despre lumea literelor din Londra, așa cum era pe atunci, când pentru prima oară, timid, dar plin de zel, am încercat s-o cuceresc. A trecut multă vreme de când am frecventat-o și dacă ar fi să dau crezare romanelor care zugrăvesc ciudățeniile ei actuale înseamnă că s-a schimbat mult de atunci. Și locurile s-au schimbat. Azi artiștii nu mai preferă suburbiile Chelsea și Bloomsbury, ci și-au mutat reședințele în cartierele elegante Hampstead, Notting Hill Gate, High Street și Kensington. Pe acea vreme era un fapt deosebit să fii scriitor înainte de a fi împlinit patruzeci de ani – pe când astăzi pare absurd dacă ai trecut de douăzeci și cinci. Îmi amintesc că, în zilele de-atunci, ne sfiam să ne dăm în vileag emoțiile, iar teama de a deveni ridicoli ne tempera orice manifestare de teribilism. Nu cred ca în lumea boemă de odinioară să se fi practicat cultul castității dar în orice caz nu-mi amintesc să fi existat o promiscuitate atât de vulgară ca aceea care, pare-se, este practicată azi. Nu ni se părea o ipocrizie să tragem perdeaua tăcerii peste escapadele noastre. Nu trebuia neapărat să spui „mișto” în loc de „grozav” ca să fii în ton, iar femeile încă nu-și dăduseră cu totul arama pe față.

Locuiam în apropierea gării Victoria și îmi amintesc lungile călătorii cu autobuzul până la locuințele primitoare ale oamenilor de litere. În timiditatea mea mă plimbam în sus și în jos prin fața casei, până să îndrăznesc să sun la ușă, ca după aceea, înfrigurat de teamă, să fiu poftit într-o încăpere neaerisită și ticsită de oameni. Eram prezentat diferitelor celebrități ale căror cuvinte amabile despre cartea mea mă făceau să mă simt extrem de jenat. Simțeam că toți se așteptau să spun lucruri inteligente, dar nu-mi venea nimic în gând decât după ce se termina sindrofia. Încercam să-mi ascund stângăciile, ajutând gazdei să împartă invitaților ceștile de ceai și feliile de pâine cu unt, grosolan tăiate. Doream ca nimeni să nu mă bage în seamă, pentru a putea observa în tihnă aceste ilustre personaje și asculta cuvintele iscusite pe care le rosteau.

De la astfel de întâlniri mi-au rămas în minte câteva figuri de femei, înțepate, cu nasul mare și priviri hrăpărețe, care își purtau rochiile ca pe niște armuri, sau de fete bătrâne, cu mutre de șoricei, cu glas mieros și priviri viclene. Mă fascina încăpățânarea cu care își mâncau tartinele cu unt fără să-și scoată mănușile și le admiram nepăsarea cu care își ștergeau degetele de stofa fotoliilor, în momentul când își închipuiau că nu le observă nimeni. Desigur că fotoliile sufereau în urma unui asemenea tratament, dar presupun că gazda se răzbuna pe prietenele ei, ștergându-și la rândul ei degetele de mobila lor, atunci când le vizita. Unele dintre aceste femei erau îmbrăcate după ultima modă și spuneau că nu văd niciun motiv pentru care o femeie romancier trebuie neapărat să aibă o înfățișare șleampătă. Erau de părere că dacă ești bine făcută trebuie să pui cât mai mult în valoare acest avantaj, și faptul că o scriitoare are piciorul mic și frumos încălțat nu va împiedica desigur niciodată vreun editor să-i accepte lucrarea. Altele însă considerau o asemenea atitudine drept frivolă: acestea își croiau rochiile din țesături de casă și purtau bijuterii barbare. Rareori se întâmpla ca vreunul dintre bărbați să fie îmbrăcat în mod excentric. În general bărbații căutau să aibă cât mai puțin aspect de scriitori. Doreau să fie luați drept oameni de lume și puteau să treacă oriunde drept funcționari superiori ai unei firme din „City”. Întotdeauna arborau un aer puțin obosit. Eu nu mai întâlnisem scriitori până atunci și îi găseam foarte ciudați; nu cred însă că i-am considerat vreodată ca ființe reale. Îmi amintesc cât de strălucitoare îmi părea conversația lor și cât de mult mă uimea umorul caustic cu care sfâșiau pe câte un confrate, de îndată ce acesta își întorcea spatele. Avantajul artiștilor asupra celorlalți muritori este că își pot bate joc nu numai de înfățișarea și caracterul prietenilor, ci și de operele lor. Eram disperat la gândul că nu voi fi niciodată în stare să mă exprim cu atâta ușurință și îndemânare. În vremea aceea, conversația încă mai era cultivată ca o artă, și o replică spirituală valora mai mult decât o mâncare aleasă. Epigrama încă nu devenise un mijloc mecanic de a da proștilor prilejul să pară spirituali și înviora micile bârfeli ale celor din lumea bună. Din păcate nu-mi mai pot aminti nici măcar o singură frază din toată acea vorbărie sclipitoare. Niciodată, însă, conversația nu devenea atât de gravă și potolită ca atunci când era vorba despre valoarea comercială a meseriei ce-o practicam. După ce terminam discuțiile asupra meritelor ultimei cărți apărute, ne întrebam în mod firesc câte

exemplare fuseseră vândute, ce sumă primise autorul drept avans și cât îi va produce tirajul. Apoi începeam să vorbim despre editori, comparând generozitatea unuia cu zgârcenia altuia. Ne întrebam dacă este preferabil să ducem manuscrisele unui editor care dă procentaje mari, sau unuia care știe să facă reclamă cărții și „s-o bage pe gât” publicului. Unii editori știau să facă reclamă, alții nu; unii erau moderni, alții de modă veche. Apoi începeam să discutăm meritele diferiților agenți de publicitate și ofertele pe care le obținuseră pentru noi, ca pe urmă să ne întoarcem iar la problema editorilor și la preferințele acestora în domeniul contribuțiilor literare, la sumele pe care le plăteau pe mia de exemplare, la obiceiul lor de a plăti la timp, sau a te face să aștepți. Toate aceste discuții îmi păreau romantice și-mi dădeau senzația că aș face parte dintr-o frăție mistică.

• Capitolul 4

Dintre toate persoanele întâlnite în acea vreme, Rose Waterford mi-a arătat cea mai multă bunăvoință. Avea în felul ei de-a fi un amestec de inteligență masculină și perversitate femeiască, iar romanele ei erau originale și tulburătoare. În casă la ea am întâlnit-o într-o bună zi pe soția lui Charles Strickland. Domnișoara Waterford invitase la ceai o mulțime de cunoștințe și odăița unde primea era înțesată de lume. Toți vorbeau de-a valma, iar eu, stând tăcut deoparte, mă simțeam stingher și prea timid ca să mă alătur vreunui grup absorbit în discutarea problemelor proprii. Domnișoara Waterford era o gazdă atentă și, dându-și seama de stângăcia mea, veni către mine.

— Aș dori să stai puțin de vorbă cu doamna Strickland, spuse ea, e entuziasmată de cartea dumitale.

— Dar dânsa cu ce se ocupă?

Conștient de ignoranța mea, doream ca, înainte de a-i face cunoștința, să aflu dacă nu cumva doamna Strickland era vreo autoare binecunoscută.

Rose Waterford plecă ochii cu prefăcută umilință, ca să dea un efect mai ironic răspunsului ei:

— Doamna are obiceiul să dea mese. Nu e nevoie decât să-ți faci auzit glasul și te va invita și pe dumneata.

Rose Waterford era o cinică. Pentru ea viața nu însemna decât un prilej de a scrie romane, iar publicul nu constituia decât materia primă. Din când în când invita câteva specimene din acest public, cu condiția ca aceștia să-i aprecieze talentul sau să o primească la ei acasă cu fastul potrivit. Privea slăbiciunea lor pentru „celebrități” cu un dispreț binevoitor, ceea ce n-o împiedica însă ca în fața lor să joace rolul de scriitoare distinsă.

Am fost prezentat doamnei Strickland și timp de zece minute am stat de vorbă împreună. Nu am remarcat nimic deosebit la ea, decât timbrul plăcut al glasului. Avea un apartament în cartierul Westminster, cu vederea spre catedrală – pe atunci neterminată încă – și deoarece locuiam în același cartier, am simțit o simpatie reciprocă. Marile magazine fac un fel de legătură între cei care locuiesc între Tamisa și Parcul St. James. Doamna Strickland îmi ceru

adresa și peste câteva zile am primit o invitație la dejun.

Cum relațiile mele erau foarte restrânse, invitația mi-a făcut multă plăcere. Am sosit ceva mai târziu, pentru că de teamă să nu fiu printre primii veniți, am înconjurat de trei ori catedrala, și când am intrat am găsit toată lumea adunată. Printre invitați erau și Rose Waterford, Richard Twining și George Road. Mă găseam, de altfel, numai printre scriitori. Era o zi frumoasă de început de primăvară, toată lumea se arăta bine dispusă și am vorbit câte în lună și în stele. Domnișoara Waterford, șovăind pe de o parte între ascetismul primei tinereți când se ducea la petreceri îmbrăcată în rochițe cuminți de culoare verde, ținând în mână o narcisă, și frivolitatea vârstei mai mature care tindea spre pantofi cu tocuri înalte și rochii de la Paris, arbora în ziua aceea o pălărie nouă și, în consecință, bună dispoziție. Niciodată n-o mai auzisem făcând atâtea glume răutăcioase pe socoteala prietenilor noștri comuni. Doamna Jay, convinsă fiind că glumele deocheate sunt și cele mai spirituale, spunea în șoaptă unele lucruri la auzul cărora ar fi roșit și albul imaculat al feței de masă. Richard Twining debita absurdități amuzante, iar George Road, conștient că verva sa spirituală devenise aproape proverbială, nu deschidea gura decât cu scopul de a mânca. Doamna Strickland vorbea puțin; avea însă admirabila facultate de a întreține conversația generală și ori de câte ori discuțiile stagnau, găsea întotdeauna cuvântul potrivit ca să le reanime. Era o femeie de 37 de ani, înaltă și plinuță fără să fie grasă. Nu era frumoasă, dar avea o față plăcută și te atrăgea îndeosebi privirea blândă a ochilor ei căprui. Avea tenul palid, iar părul negru și-l aranjase într-o coafură complicată. Dintre cele trei femei prezente, era singura care nu se farda, ceea ce, prin contrast cu celelalte, îi dădea un aer de simplitate și naturalețe.

Sufrageria decorată în gustul epocii avea o înfățișare foarte austeră. Deasupra lambriului înalt, din lemn alb, se întindea un tapet verde pe care atârnau gravuri de Whistler în rame simple negre. Draperiile verzi, cu un desen de păuni, cădeau în falduri țepene, iar covorul verde, în desenul căruia iepuri de culoare deschisă se jucau printre copaci înfrunziți, sugerau influența lui William Morris[15]. Pe consola căminului se găseau câteva vase de Delft din porțelan albastru. În acea epocă trebuie să fi existat la Londra cel puțin cinci sute de sufragerii decorate exact ca aceasta: sobre, artistice și banale.

Am plecat împreună cu domnișoara Waterford. Vremea frumoasă

și pălăria ei nouă ne-au convins să facem o plimbare prin parc.

— Ce societate agreabilă! exclamai eu.

— Ți s-a părut bună mâncarea? I-am spus dinainte că dacă vrea să fie în relații cu scriitori trebuie să le dea mâncare bună.

— Un sfat admirabil, răspunsei, dar de ce ține neapărat să fie în relații cu ei?

Domnișoara Waterford dădu din umeri.

— Genul acesta de oameni o amuză și ea ține să fie la curent cu viața literară. Am impresia că este cam simplă sărăcuța, și își închipuie că suntem toți niște ființe minunate. În definitiv îi face plăcere să ne invite la dejun, și pe noi nu ne deranjează. O găsesc simpatică tocmai din acest motiv.

Când îmi aduc aminte de toate acestea îmi vine să cred că doamna Strickland era cea mai inofensivă dintre toți cei care vânau celebrități și își urmăreau prada din sferele eterice de la Hampstead până în cele mai întunecoase ateliere din Cheyne Walk. În tinerețe dusese o viață liniștită, la țară, și cărțile primite de la biblioteca de împrumut „Mudie” îi aduceau, pe lângă romantismul cuprins în filele lor, și parfumul romantic al Londrei. Avea o adevărată pasiune pentru lectură (lucru neobișnuit la persoanele de soiul ei, pe care de obicei le interesează mai mult autorul decât cartea, sau pictorul decât tabloul) și își crease o lume imaginară, în care se mișca mai în voie decât în lumea de toate zilele. Când începu să facă cunoștință cu scriitori, i se păru că s-a aventurat pe o scenă de teatru, pe care până atunci n-o cunoscuse decât dincoace de luminile rampei. Dramatiza întâlnirile cu acești oameni și i se părea că viața ei a căpătat amploare prin faptul că îi primea la ea și îi vizita în vizuinile lor. Accepta felul lor de viață ca potrivit pentru ei, dar niciodată nu i-ar fi trecut prin gând să-l adopte. Excentricitățile lor morale, ciudățenia cu care se îmbrăcau, teoriile deșucheate și paradoxurile lor constituiau pentru dânsa un spectacol amuzant, care nu avea însă nici cea mai mică influență asupra convingerilor sale.

— Există oare și un domn Strickland? întrebai eu.

— Sigur că da, are o slujbă în City. Mi se pare că e agent de schimb. Un om foarte plicticos.

— Se împacă bine împreună?

— Se adoră. Dacă ai să cinezi vreodată acolo, ai să-l cunoști. Dar ea nu invită decât rareori lume la cină. Soțul este un om foarte potolit, care nu se interesează câtuși de puțin de artă și de literatură.

— De ce oare femeile drăguțe se mărită întotdeauna cu bărbați plicticoși?

— Pentru că bărbații inteligenți nu vor să se însoare cu femei drăguțe…

Cum nu găseam nicio replică la această afirmație, întrebai dacă doamna Strickland avea și copii.

— Da, un băiat și o fată. Amândoi sunt la școală.

Subiectul fiind epuizat, începurăm să vorbim despre altceva.

• Capitolul 5

În timpul verii am văzut-o destul de des pe doamna Strickland. Din când în când mă invita la câte un dejun agreabil într-un cerc restrâns, sau la câte un ceai mai pretențios. Între noi se născu o caldă simpatie. Eram foarte tânăr și pe ea probabil o tenta ideea de a-mi îndruma primii pași pe drumurile spinoase ale literaturii. Pentru mine era plăcut să am pe cineva căruia să-i pot împărtăși micile mele necazuri, sigur că voi găsi o ureche binevoitoare și un sfat înțelept. Doamna Strickland avea darul compasiunii – o calitate fermecătoare de care, însă, din păcate, cei conștienți că o posedă abuzează deseori. Se reped cu o aviditate diabolică asupra oricărei nenorociri a unui prieten pentru a-și exercita dexteritatea. Solicitudinea lor țâșnește ca petrolul din sondă și simpatia sa revarsă într-o dăruire care uneori stânjenește bietele victime. Există persoane la al căror piept s-au vărsat atâtea lacrimi, încât nu m-aș încumeta să mai adaug potopului și roua lacrimilor mele.

Doamna Strickland, însă, își folosea cu tact darul compasiunii. Simțeai că-i face o adevărată plăcere să-i accepți simpatia. Când, în entuziasmul tinereții mele, făcui domnișoarei Waterford o observație în acest sens, îmi răspunse:

— Laptele e foarte gustos, mai ales amestecat cu un pic de coniac, totuși vaca se bucură când a scăpat de el. Un uger umflat e foarte neplăcut.

Rose Waterford avea o limbă usturătoare. Nimeni nu putea spune lucruri atât de veninoase, dar, în același timp, nimeni nu putea să aibă gesturi mai încântătoare.

Doamna Strickland îmi era simpatică și prin faptul că știa să creeze în jurul ei o anumită atmosferă de eleganță. Apartamentul ei era întotdeauna plăcut și ordonat, abundența de flori îi dădea o notă veselă, iar cretoanele perdelelor și ale mobilei, cu toate că aveau un desen sobru, erau frumoase prin coloritul lor viu. Mesele pe care le dădea în mica sufragerie, artistic mobilată, erau delicioase; masa frumos aranjată, cele două subrete drăguțe și corect îmbrăcate, iar mâncarea bine gătită. Ar fi fost imposibil să nu-ți dai seama că doamna Strickland e o bună gospodină și, cu siguranță, și o mamă admirabilă. În salon se găseau fotografii de-ale copiilor – un băiat și o

fată. Fiul, Robert, avea 16 ani și urma colegiul la Rugby. O fotografie îl reprezenta în costum de flanelă cu șapcă de *cricket*, iar alta în frac și guler tare. Avea fruntea candidă a mamei sale și ochi frumoși, gânditori. Părea un băiat curat, sănătos și normal.

— Nu știu dacă e foarte deștept, îmi spuse doamna Strickland într-o zi, când tocmai priveam fotografiile, dar are un suflet bun și un caracter admirabil.

Fata avea 14 ani. Părul negru și bogat ca al mamei i se revărsa pe umeri, fața avea aceeași expresie blândă ca și a doamnei Strickland și ochii aceeași privire calmă și senină.

— Amândoi copiii seamănă perfect cu dumneavoastră, observai eu.

— Da, cred că seamănă mai mult cu mine decât cu tatăl lor.

— De ce nu mi-ați dat niciodată ocazia să-l cunosc?

— Ți-ar face plăcere?

Zâmbi și roși ușor; avea într-adevăr un zâmbet dulce. Mi se păru curios că o femeie la vârsta ei putea să roșească atât de lesne. Poate că tocmai această naivitate constituia cel mai mare farmec al ei.

— Să știi însă că el nu simte nicio atracție pentru literatură. Este un adevărat filistin. Îmi spuse asta nu cu dispreț, ci mai degrabă cu afecțiune, ca și cum, recunoscându-i defectul cel mai de seamă, dorea să-l apere de calomniile prietenilor ei. Lucrează la Bursă și este prototipul agentului de schimb. Cred că te-ar plictisi de moarte.

— Pe dumneavoastră nu vă plictisește? întrebai eu.

— Vezi, eu sunt nevasta lui și țin foarte mult la el.

Zâmbi ca să-și ascundă timiditatea. Probabil se temea să nu fac vreo remarcă sarcastică, așa cum desigur ar fi replicat Rose Waterford la o asemenea mărturisire. Ezită o clipă și ochii i se umeziră de duioșie.

— Nu are pretenția să fie un geniu. Nici măcar nu câștigă prea mulți bani la Bursă, dar e extrem de bun și de gentil.

— Am impresia că e un om pe placul meu.

— Am să te invit într-o seară la masă. Vom fi în cerc intim, dar, te previn, că vii pe riscul dumitale; să nu dai vina pe mine, dacă ai să petreci o seară plicticoasă.

• Capitolul 6

Când, în cele din urmă, l-am cunoscut pe Charles Strickland, întâlnirea a avut loc în împrejurări care nu mi-au îngăduit mai mult decât să fac cunoștință cu el. Într-o dimineață m-am pomenit cu un bilețel de la doamna Strickland. Mă anunța că la dineul din acea seară avea nevoie de cineva care să înlocuiască pe unul dintre invitați. Mă ruga să fiu eu acela. În bilet scria:

> „*Găsesc de datoria mea să te previn că te vei plictisi de moarte, deoarece va fi o reuniune monotonă. Totuși, dacă te decizi să vii, îți voi fi din cale-afară de recunoscătoare. Noi doi ne vom putea retrage să schimbam câteva cuvinte*”.

În calitate de bun vecin nu puteam refuza.

Când doamna Strickland mă prezentă, soțul ei îmi întinse o mână indiferentă. Întorcându-se voioasă spre el, doamna încercă să glumească:

— L-am invitat pentru a-i dovedi că am într-adevăr un soț. Mi se pare că începuse să se îndoiască de acest lucru.

Strickland râse din politețe, ca orice om când aude o glumă căreia nu-i vede hazul, dar nu spuse nimic. Sosirea altor invitați acapară atenția gazdei, iar eu am rămas singur. Când în sfârșit toți oaspeții se adunară, așteptând ca masa sa fie servită, și în timp ce stăteam de vorbă cu doamna pe care trebuia s-o „conduc” în sufragerie, făceam în sinea mea reflecția că omul civilizat născocește cu o stranie ingeniozitate tot felul de exerciții plicticoase cu care își irosește scurtul răstimp al vieții. Dineul era una dintre acele reuniuni care te fac să te miri de ce gazda s-a deranjat să-i invite pe oaspeți și de ce oaspeții s-au deranjat să vină. Cei zece invitați se întâlniseră cu indiferență și aveau să se despartă cu ușurare. Era fără îndoială doar o obligație socială. Soții Strickland se considerau „obligați” față de acești oameni, la care fuseseră și ei invitați la masă, dar care nu-i interesau câtuși de puțin; așa că i-au invitat, și respectivele persoane acceptaseră invitația. De ce? Ca să scape de plictiseala de a cina în *tête-à-tête*, sau pentru ca servitorii lor să poată avea o seară liberă; ori poate pentru că nu exista niciun motiv să refuze având în vedere că li

se „datora” o masă…

În sufragerie stăteam cam înghesuiți, ceea ce nu putea fi plăcut. Printre invitați se afla un consilier regal cu soția, un funcționar de minister și consoarta, sora doamnei Strickland cu soțul ei, colonelul McAndrew, și soția unui membru al Parlamentului. Eu fusesem invitat în locul acestuia din urmă, reținut la Parlament. Domina o respectabilitate generală, care avea ceva sinistru. Femeile erau prea serioase ca să fie îmbrăcate cu gust și prea pătrunse de rangul lor pentru a fi amuzante. Bărbații erau oameni cu greutate. Peste toți plutea un aer de satisfacție și prosperitate.

Din dorința instinctivă de a da recepției mai multă animație, toată lumea vorbea ceva mai tare ca de obicei și sufrageria vuia de larmă. Cu toate acestea, conversația nu era generală. Fiecare vorbea numai cu vecinul: cu cel din dreapta, în timp ce se servea supa, peștele și aperitivele, și cu cel din stânga, în timpul fripturii, desertului și brânzeturilor. Discutau despre situația politică, despre golf, despre copiii lor și despre ultima piesă de teatru, apoi despre tablourile expuse la „Royal Academy”, despre vreme și despre planurile fiecăruia pentru vacanță. Conversația continua fără întrerupere și larma creștea mereu. Doamna Strickland putea să se felicite pentru succesul vădit al recepției. Soțul ei își juca rolul cu multă demnitate. Poate însă că vorbea prea puțin și spre sfârșitul mesei mi se păru că observ o expresie de oboseală pe fețele celor două femei așezate în dreapta și în stânga lui. Îl găseau greoi. O dată sau de două ori în timpul mesei, am surprins privirile îngrijorate pe care i le arunca doamna Strickland.

În sfârșit, stăpâna casei se ridică și conduse pe celelalte doamne afară din sufragerie. Strickland închise ușa în urma lor și, trecând în celălalt capăt al mesei, se așeză între consilierul regal și funcționarul din minister. Ne îndemnă să mai bem Porto și ne oferi țigări de foi. Consilierul lăudă vinul și Strickland îi dădu adresa furnizorului. Începurăm să vorbim despre diferite soiuri de vin și despre tutunuri. Consilierul ne povesti de un proces în care era angajat, iar colonelul vorbi despre polo. Eu nu aveam nimic de spus și în consecință tăceam, căutând în mod politicos să manifest interes pentru conversația celorlalți, dar observând că nimeni nu se preocupa de mine am profitat de ocazie și l-am examinat în tihnă pe Strickland. Era mult mai voluminos decât mă așteptam. Nu știu ce mă făcuse să mi-l închipui zvelt și cu o înfățișare ștearsă. În realitate era voinic și

greoi, cu mâinile și picioarele mari și își purta fracul cu stângăcie. Îți dădea impresia unui vizitiu îmbrăcat în haine de sărbătoare. Era un bărbat la 40 de ani, nici frumos, dar nici urât, pentru că avea o față destul de atrăgătoare; trăsăturile însă îi erau toate ceva mai mari decât ar fi fost normal, ceea ce crea un ansamblu supărător. Figura lui disproporționat de mare, fiind complet ras, părea prea goală. Avea părul roșcat, tuns foarte scurt, și ochii mici, albaștri sau cenușii. Era un om cu o înfățișare banală, așa că-mi dădui seama de ce doamna Strickland se jena cu el. Un asemenea soț nu putea reprezenta o mândrie pentru o femeie care dorea să-și creeze o situație în lumea literară și artistică. Era evident că el n-avea darul de a se face agreabil în societate – un om se poate însă lipsi de asta – dar Strickland nu avea nimic mai deosebit care să-l scoată din comun; nu era decât un om cumsecade, politicos, onest și simplu, unul dintre acei oameni a căror tovărășie o eviți cu toate că le admiri calitățile excelente – cu alte cuvinte: o nulitate. Chiar admițând că ar fi fost un cetățean respectabil, un bun tată și soț, un agent de schimb cinstit, nu merita să-ți pierzi timpul cu el.

• Capitolul 7

Veniseră căldurile și toate cunoștințele mele se pregăteau de plecare. Doamna Strickland plănuia să plece cu familia pe litoralul comitatului
Norfolk. În felul acesta copiii aveau posibilitatea să se bucure de mare, iar soțul ei să poată juca golf. Ne luarăm rămas bun, convenind să ne întâlnim în toamnă. Și eu mă pregăteam să plec din oraș. În ajunul plecării, însă, ieșind dintr-un mare magazin, o întâlnii pe doamna Strickland însoțită de copiii ei. Ca și mine își făcea ultimele cumpărături înainte de a părăsi orașul și amândoi ne simțeam obosiți și încălziți, așa că îi propusei să mergem cu toții în parc să luăm câte o înghețată.

Probabil doamnei Strickland îi părea bine că are prilejul să-mi prezinte odraslele, căci acceptă invitația fără șovăire. Copiii erau și mai simpatici în realitate decât mi se păruseră în fotografii și avea dreptate să fie mândră de ei. Faptul că eram foarte tânăr le inspiră încredere și începură să-mi povestească voioși tot felul de întâmplări. Erau doi copii extrem de drăguți și sănătoși și ne simțirăm bine acolo, la umbra copacilor.

O oră mai târziu, doamna Strickland sui cu ei într-o trăsură, pornind spre casă, iar eu mă îndreptai agale spre clubul al cărui membru eram. Mă simțeam destul de singur și mă gândeam cu oarecare invidie la plăcuta viață de familie pe care o întrezărisem. Păreau că țin foarte mult unul la altul. Aveau micile lor glume intime, de neînțeles pentru cineva din afara cercului lor restrâns și de care se amuzau enorm. Charles Strickland era, poate, plicticos, judecat după standardul unei societăți ce pretindea omului în primul rând un limbaj scânteietor, dar gradul lui de inteligență corespundea mediului propriu și acest lucru îi asigura nu numai succesul, ci și fericirea. Doamna Strickland era o femeie fermecătoare și îl iubea. Îmi închipuiam că viața lor, desfășurându-se la adăpost de orice aventură neprevăzută, trebuia să aibă o semnificație mai adâncă. O viață onestă și demnă, menită, evident, să fie transmisă și generațiilor viitoare prin acești doi copii drăguți și bine crescuți, meniți să continue cu demnitate tradițiile familiale și condițiile lor sociale. Soții Strickland vor începe să îmbătrânească fără să-și dea seama, își

vor vedea copiii ajunși la vârsta înțelepciunii și căsătoriți la rândul lor. Băiatul va lua o fată drăguță, viitoarea mamă a unor copii sănătoși, fata se va mărita cu un bărbat frumos și robust, fără îndoială un ofițer. Și, îmbătrânind, vor duce o viață prosperă și demnă în mijlocul urmașilor și îndrăgiți de aceștia; după o existență utilă și fericită se vor stinge, la adânci bătrâneți.

Aceasta trebuie să fie povestea a nenumărate căsnicii, și felul lor de viață are un farmec special. Îți amintește de râulețul ce curge liniștit prin pășuni verzi, pe sub umbra plăcută a copacilor ca până la urmă să se reverse în imensitatea mării. Dar marea este atât de calmă, atât de tăcută și indiferentă, încât te simți deodată copleșit de o vagă neliniște. Poate că această senzație a ceva ce lipsește totuși într-o existență comună majorității oamenilor se datora unui capriciu al caracterului meu, vijelios încă de pe atunci. Recunoșteam valoarea ei socială; vedeam că este sursa unei fericiri cumpătate – dar ceva în sângele meu cerea un ritm de viață mai impetuos. Mi se părea că sub aparența acestor bucurii domoale se ascundea o amenințare. Simțeam în mine dorința de-a trăi o viață plină de primejdii. Eram pregătit să-mi conduc corabia printre stânci colțuroase și peste bancuri înșelătoare, cu condiția ca această cale să-mi ofere variație și emoția neprevăzutului.

• Capitolul 8

Recitind cele ce am scris despre soții Strickland, îmi dau seama că ei trebuie să apară cititorului ca niște umbre. N-am fost în stare să-i înzestrez cu niciuna din acele trăsături care dau personajelor unei cărți viață reală. Și, întrebându-mă dacă vina este numai a mea, îmi frământ creierii să-mi amintesc vreo particularitate de-a lor, în stare să le dea mai multă viață. Sunt sigur că dacă aș insista asupra vreunui tic de vorbire sau a unei ciudățenii, le-aș putea da o oarecare individualitate. Așa cum i-am descris sunt însă ca figurile dintr-o tapiserie veche: nu se disting de fond și de la distanță își pierd contururile, și nu-ți mai îngăduie să deslușești decât un colorit plăcut. Singura mea scuză ar fi că aceasta este tocmai impresia pe care mi-au făcut-o. Viața lor avea acea lipsă de contur pe care o găsești în existența celor ce trăiesc în – și prin – societatea noastră. Sunt aidoma celulelor corpului omenesc: absolut necesare, dar numai atât timp cât rămân sănătoase și integrate într-un important tot. Soții Strickland erau o familie ca toate celelalte din mica burghezie. Ea, o femeie plăcută, ospitalieră, având mania – de altfel inofensivă – de a colecționa „celebrități” de la periferia lumii literare; el, un bărbat oarecum plicticos, care își făcea datoria în pătura socială unde îl așezase o „providență” binevoitoare – și, pe lângă ei, cei doi copii, drăguți și sănătoși. Deci o familie ca toate celelalte. Nu-mi amintesc despre ei nimic ce-ar fi putut să atragă atenția unui om curios.

Când mă gândesc la tot ce s-a întâmplat mai târziu mă întreb dacă nu cumva am fost eu opac la minte de nu mi-am dat seama că în Charles Strickland exista măcar ceva care-l deosebea de cei din jurul său. Tot ce se poate. În anii care s-au scurs de la prima noastră întâlnire, am învățat să cunosc mai bine oamenii. Însă, chiar dacă aș fi avut experiența pe care o am astăzi atunci când i-am cunoscut eu pe soții Strickland, cred că tot nu i-aș fi judecat în alt fel. Cum, între timp, am învățat însă că niciodată nu poți ști ce surprize îți rezervă natura umană, astăzi n-aș mai fi atât de mirat ca atunci de noutățile ce mă așteptau pe la începutul toamnei, când m-am întors la Londra.

Nu trecuseră nici douăzeci și patru de ore de la sosirea mea când o întâlnii pe Rose Waterford în Jermyn Street.

— Arăți foarte veselă și încântată, ce s-a întâmplat cu dumneata?

Zâmbi, și în ochii ei apăru sclipirea aceea malițioasă pe care i-o cunoșteam bine. Însemna că aflase ceva scandalos în legătură cu vreuna dintre prietenele sale și că instinctul de scriitoare era la pândă.

— L-ai cunoscut pe Strickland, nu-i așa?

Nu numai fața, ci și toată ființa ei dădea impresia de trepidantă animație. Dădui din cap în semn de aprobare. Mă întrebam ce i s-o fi întâmplat nenorocitului de Strickland: a fost dat afară de la Bursă, sau o fi fost călcat de un autobuz?

— Și-a părăsit nevasta! Nu e îngrozitor?

Rose Waterford își dădu probabil seama că un subiect atât de interesant nu putea fi dezvoltat la justa lui valoare pe trotuarul străzii Jermyn. De aceea, ca o adevărată artistă, nu-mi expuse decât faptul în sine, declarând că realmente nu cunoaște niciun detaliu. Nu puteam s-o nedreptățesc presupunând că într-adevăr un motiv atât de neînsemnat ar fi împiedicat-o să-mi dea amănunte. Dar orice insistență din partea-mi se dovedi inutilă, căci era încăpățânată.

— Ți-am spus că nu cunosc amănuntele, răspunse ea la întrebările mele agitate, ridicând indiferent din umeri. Cred că este vorba de o chelneriță dintr-o ceainărie din City care și-a părăsit și ea de curând postul.

Apoi îmi aruncă un zâmbet și, pretextând o consultație la dentist, se îndepărtă cu pas sprinten. Eram mai curând intrigat decât întristat. Pe vremea aceea experiența mea de viață era redusă, și mă pasiona faptul că un incident petrecut în existența unor oameni pe care îi cunoșteam se putea asemăna atât de mult cu cele citite în cărți. Trebuie să mărturisesc că timpul m-a deprins cu astfel de întâmplări în viața cunoștințelor mele. Mă simțeam și oarecum scandalizat. Strickland avea fără îndoială 40 de ani și mi se părea dezgustător ca un om la vârsta lui să se mai ocupe de afaceri amoroase. Cu aroganța celor extrem de tineri, decretasem că vârsta de 35 de ani este limita maximă la care un bărbat se mai poate îndrăgosti, fără să se facă de râs. Știrea ce-o primisem mă puse oarecum în încurcătură, pentru că îi scrisesem de la țară doamnei Strickland, informând-o de întoarcerea mea și prevenind-o că, în cazul când nu voi primi din partea ei o notă de contramandare, voi veni într-o anumită zi să iau ceaiul la ea. Ziua aceasta sosise, și eu nu primisem niciun rând din parte-i. Voia oare să mă vadă, sau nu? Se putea foarte bine, ca din pricina emoțiilor trăite în ultimele zile, să fi uitat de scrisoarea mea.

Poate că aș face mai bine să nu mă duc la dânsa. Dar, pe de altă parte, poate că dorea să treacă sub tăcere acest incident neplăcut și într-un asemenea caz ar părea foarte indiscret din partea mea să arăt că sunt la curent cu cele întâmplate. Mă zbăteam între teama de a jigni sentimentele unei femei sensibile, și frica de a o deranja prin prezența mea nedorită. Bănuiam că trebuie să sufere și nu doream să văd o durere pe care n-o puteam alina; dar în sufletul meu încercam dorința, de care mă rușinam, de-a vedea cum se comportă în această situație. Nu știam ce să fac.

În cele din urmă am hotărât să mă duc, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat, și să întreb prin servitoare dacă este dispusă să mă primească. În felul acesta avea posibilitatea să evite întâlnirea cu mine. În momentul când am început să-i bâigui servitoarei fraza pe care mi-o pregătisem, m-am simțit copleșit de timiditate, și a trebuit să-mi adun tot curajul ca să nu o rup la fugă din sălița întunecoasă unde așteptam răspunsul. Servitoarea se întoarse. Din felul ei de a se purta imaginația mea înfierbântată deducea că este întru totul la curent cu nenorocirea domestică a stăpânilor.

— Vă rog, poftiți pe aici.

O urmai în salon. Obloanele erau puțin lăsate, iar doamna Strickland ședea cu spatele spre lumină. Colonelul McAndrew, cumnatul ei, stătea în picioare, în fața căminului și se încălzea la un foc imaginar. Când am pășit în cameră, m-am simțit extrem de stângaci. Mi se părea că-i luasem prin surprindere și doamna Strickland mă primise numai pentru că uitase să contramandeze vizita ce i-o anunțasem. Aveam impresia că pe colonelul McAndrew îl contraria sosirea mea, care le întrerupea conversația.

— Nu eram sigur că vă mai aminteați de promisiunea mea de a vă vizita, spusei eu căutând să par cât mai indiferent.

— Sigur că țineam minte. Anna va servi îndată ceaiul.

Cu tot întunericul din salon, băgai de seamă că fața doamnei Strickland era umflată de plâns. Tenul ei, care niciodată nu fusese prea strălucitor, era acum pământiu.

— Îți mai aduci aminte de cumnatul meu, nu-i așa? L-ai întâlnit într-o seară înainte de vacanță.

Am dat mâna. Eram atât de jenat, încât nu știam ce să spun, dar doamna Strickland îmi veni în ajutor. Mă întrebă ce-am făcut în timpul verii, așa că reușii să leg puțină conversație până să vină ceaiul. Colonelul ceru *whisky* cu sifon.

— Ar fi bine, Amy, să bei și tu un pahar, zise el.

— Nu, prefer ceaiul.

Acesta fu primul semn că s-ar fi întâmplat ceva neplăcut. M-am făcut că nu bag de seamă și-mi dădui toată osteneala să înjgheb o conversație cu doamna Strickland. Colonelul sta nemișcat în fața căminului și nu scotea un cuvânt. Mă întrebam de ce oare doamna Strickland mă primise și cum m-aș fi putut retrage mai repede fără să par nepoliticos. În cameră nu erau flori, iar diversele bibelouri, puse la adăpost pe timpul verii, nu fuseseră încă așezate la locul lor obișnuit. Încăperea, de obicei atât de prietenoasă, avea în ea ceva trist și rigid; îți făcea o impresie stranie, ca și cum în camera de alături s-ar fi aflat un mort. Mi-am golit ceașca.

— Vrei o țigară? întrebă doamna Strickland. Se uită în jur după cutia cu țigări, dar cutia nu mai era la locul ei. Mi-e teamă că nu sunt țigări, spuse ea și, izbucnind într-un hohot de plâns, ieși repede din cameră.

Am rămas încremenit. Bănuiesc că lipsa țigărilor, pe care de obicei le aducea în casă soțul ei, o făcu să se gândească la el, și acest gând, îmbinat cu sentimentul nou că de aci înainte va fi lipsită de modestul confort cu care fusese obișnuită, o săgetă brusc. Își dădu seama că vechiul fel de viață se sfârșise definitiv.

Era imposibil să continuăm a ne preface de dragul politeții.

— Cred că ați prefera să mă retrag, spusei colonelului, ridicându-mă în picioare.

— Bănuiesc că ai aflat: ticălosul acela a părăsit-o, strigă el bufnind.

Am ezitat.

— Știți cât de mult le place oamenilor să bârfească, răspunsei. Mi s-a spus ceva vag despre o neînțelegere.

— A fugit. S-a cărat cu o femeie la Paris și a lăsat-o pe biata Amy fără niciun ban.

— Îmi pare foarte rău, zisei, neștiind ce să mai adaug.

Colonelul dădu pe gât paharul cu *whisky*. Era un om înalt și slab de vreo 50 de ani, cu părul cărunt și mustăți pleoștite. Avea ochi albaștri spălăciți și gura unui om lipsit de energie. Îmi adusei aminte de prima noastră întâlnire: avea o mutră de prostănac și se mândrea cu faptul că înainte de-a ieși din armată jucase de trei ori pe săptămână polo, timp de zece ani.

— Nu cred că doamnei Strickland îi arde de vizita mea tocmai

acum. Vă rog să-i spuneți cât de rău îmi pare de tot ce s-a întâmplat. Aș fi fericit dacă aș putea să-i fiu cu ceva de folos.

Colonelul nu mă băgă în seamă.

— Nu știu ce-o să se facă. Afară de asta, mai sunt și copiii. Să trăiască din vânt? Șaptesprezece ani…

— Ce șaptesprezece ani?

— Șaptesprezece ani de căsătorie, se răsti colonelul. Omul acesta nu mi-a plăcut niciodată. Bineînțeles, fiindu-mi cumnat, m-am străduit să mă înțeleg cu el. Dumitale ți s-a părut un gentleman? Amy n-ar fi trebuit să se mărite cu el niciodată.

— Și credeți că ruptura este definitivă?

— Ea nu poate face decât un singur lucru: să divorțeze. E tocmai ceea ce îi spuneam în momentul când ai sosit dumneata. „Datoria față de copii și față de tine însăți este să intentezi imediat divorț", spuneam eu. Să nu dea domnul să-mi iasă vreodată în cale, că am să-l snopesc în bătaie… până o să-și dea sufletul.

Nu m-am putut opri să gândesc că probabil colonelului îi va veni cam greu să facă acest lucru, căci Strickland, după cât văzusem, era un om vânjos; dar n-am scos o vorbă. Mă întristează întotdeauna când văd că moralitatea ultragiată nu posedă suficientă forță fizică pentru a aplica ea însăși vinovatului pedeapsa meritată.

Tocmai mă hotărâsem să fac o nouă tentativă de plecare când doamna Strickland se înapoie. Își ștersese lacrimile și se pudrase.

— Îmi pare rău că nu m-am putut stăpâni, zise ea, sunt foarte mulțumită că n-ai plecat încă.

Se așeză într-un fotoliu. Nu știam deloc ce trebuia să spun. Simțeam o oarecare jenă să vorbesc despre lucruri care nu mă priveau câtuși de puțin. Pe atunci încă nu cunoșteam stânjenitoarea pasiune a femeilor de a-și discuta problemele personale cu oricine e dispus să le asculte. Doamna Strickland părea că face un efort ca să se stăpânească.

— Se vorbește mult despre asta în oraș?

Rămăsei surprins de certitudinea ei că eu aș ști totul despre nefericirea conjugală ce-o lovise.

— De-abia m-am întors. Singura persoană pe care am întâlnit-o este Rose Waterford.

Doamna Strickland își încleștă mâinile.

— Repetă-mi exact ceea ce ți-a spus.

Văzându-mă că ezit, insistă.

— Țin în mod special să știu.

— Doar știți cum vorbește lumea. Rose nu e prea demnă de încredere. Mi-a spus că soțul dumneavoastră v-ar fi părăsit.

— Atâta tot?

Nu intenționam să repet ceea ce Rose Waterford îmi spusese la despărțire referitor la fata de la ceainărie. Am mințit.

— Nu ți-a spus că a plecat împreună cu cineva?

— Nu!

— Asta e tot ce voiam să știu.

Am rămas cam nedumerit, dar în orice caz mi-am dat seama că venise momentul să-mi iau rămas bun. Strângând mâna doamnei Strickland, îi spusei că aș fi fericit dacă i-aș putea fi de folos. Ea schiță un surâs.

— Îți mulțumesc, dar nu cred că mă mai poate ajuta cineva.

Eram prea timid ca să găsesc cuvinte pentru a-mi exprima simpatia, așa că mă întorsei spre colonel să-mi iau rămas bun. Nu-mi dădu mâna.

— Vin și eu. Dacă o iei pe strada Victoria, te însoțesc.

— Perfect, îi răspunsei, să mergem.

• Capitolul 9

— E o poveste îngrozitoare, spuse colonelul de cum ieșirăm în stradă.

Îmi dădui seama că plecase o dată cu mine, numai ca să discute din nou tot ce discutase ore întregi cu cumnată-sa.

— Nu știu cine e femeia cu care a fugit, declară el. Știm doar că ticălosul a plecat spre Paris.

— Credeam că menajul lor e fericit.

— Chiar așa și era. Înainte de sosirea dumitale, Amy tocmai îmi povestea că în tot timpul căsniciei nu s-au certat nici măcar o singură dată. O cunoști pe Amy; nu cred că există în toată lumea o femeie mai cumsecade.

Din moment ce mă silea să-i ascult confidențele, nu vedeam de ce n-aș fi pus și eu, la rândul meu, câteva întrebări.

— Vreți să spuneți că doamna Strickland nu bănuia nimic?

— Nimic! Luna august și-a petrecut-o în Norfolk, cu ea și cu copiii. Purtarea lui era aceeași ca și în trecut. Soția mea și cu mine ne-am dus să-i vizităm pentru câteva zile și am jucat golf cu el. În septembrie s-a întors singur la Londra, pentru ca asociatul lui să poată și el pleca, iar Amy a rămas la țară. Închiriaseră casa pentru șase săptămâni și la expirarea termenului Amy i-a scris să-i anunțe ziua când vor sosi la Londra. I-a răspuns de la Paris. Spunea că a hotărât să se despartă de ea.

— Și ce explicație a dat?

— Dragul meu, nu a dat nicio explicație. Am văzut scrisoarea: nu erau mai mult de zece rânduri.

— E nemaipomenit!

În clipa aceea tocmai traversam strada și circulația ne-a întrerupt discuția. Ceea ce îmi povestise colonelul McAndrew mi se părea de necrezut și bănuiam că doamna Strickland, din motive personale, îi ascunsese unele fapte. Era evident, că după șaptesprezece ani de căsnicie, un bărbat nu-și părăsește nevasta fără să se fi petrecut în prealabil anumite lucruri, care să-i dea soției de înțeles că viața lor comună nu era în regulă. Colonelul mă ajunse din urmă.

— Desigur că nu putea oferi altă explicație, decât aceea că a fugit cu o femeie. Și-o fi spus însă că lucrul ăsta îl va descoperi ea și

singură. Asemenea soi de om era!

— Și doamna Strickland ce are de gând să facă?

— În primul rând trebuie să adunăm dovezile. Am să plec chiar eu la Paris.

— Și ce se va alege de afacerile lui?

— Tocmai, în privința asta a fost foarte viclean. De un an tot lichidează pe furiș partea lui.

— I-a mărturisit asociatului său că are intenția să plece?

— Niciun cuvânt!

Colonelul McAndrew n-avea decât cunoștințe vagi în materie de bursă, iar eu nu mă pricepeam deloc la așa ceva, de aceea nu prea înțelegeam în ce situație și-a lăsat Strickland afacerile. Înțelesei că asociatul părăsit era furios și amenința cu darea în judecată. Se pare că după lichidarea completă, rămânea păgubit cu patru-cinci sute de lire sterline.

— Din fericire mobilierul apartamentului e cumpărat pe numele lui Amy, așa că în orice caz îi va rămâne ei.

— E adevărat ce-mi spuneați adineauri, că va rămâne fără niciun ban?

— Sigur că da. Nu mai are decât două-trei sute de lire și mobilierul.

— Și din ce-o să trăiască?

— Dumnezeu știe.

Povestea părea să devină din ce în ce mai complicată și colonelul cu exclamațiile și indignarea lui mai mult mă încurca decât mă lămurea. Am fost bucuros când, privind la ceasornicul magazinului „*Army and Navy*”, își aminti de o partidă de cărți la club și mă părăsi luând-o prin parcul St. James.

• Capitolul 10

O zi sau două mai târziu, doamna Strickland îmi trimise un bilet, rugându-mă să trec pe la ea în aceeași seară după cină. Când am intrat în salon, era singură. Rochia neagră, de o simplitate aproape austeră, sugera starea deprimantă în care se afla, și în inocența mea am rămas mirat de faptul că doamna Strickland, în ciuda necazurilor ei, avusese grijă să se îmbrace așa cum cerea rolul pe care trebuia să-l joace conform cu noțiunile ei de „bunăcuviință".

— Mi-ai spus că dacă aș avea nevoie de dumneata… ai fi dispus să mă ajuți, începu ea.

— Este foarte adevărat.

— Vrei să pleci la Paris să-l vezi pe Charles?

— Eu?

Am rămas surprins. Mă gândeam că nu-l întâlnisem decât o singură dată și nu izbuteam să-mi închipui ce mi-ar fi putut cere să fac acolo.

— Fred ține neapărat să se ducă (Fred era colonelul McAndrew). Dar sunt sigură că el nu este omul indicat pentru o astfel de misiune. N-ar face decât să înrăutățească lucrurile. Nu știu cui altcuiva i-aș putea cere acest lucru.

Vocea îi tremura ușor și mă simțeam o brută că mai ezitam.

— Dar eu n-am schimbat nici zece cuvinte cu soțul dumneavoastră. Nici nu mă cunoaște. Probabil că o să mă trimită la dracu și nimic altceva.

— Asta n-o să te doară, spuse ea zâmbind.

— Ce anume doriți să fac?

Nu-mi dădu un răspuns direct la întrebare.

— După părerea mea faptul că nu te cunoaște este un avantaj. Trebuie să știi că Fred nu i-a fost niciodată prea simpatic; îl lua drept un prost; nu-i putea înțelege pe militari. Fred s-ar înfuria și s-ar isca o ceartă, așa că în loc să îndrepte lucrurile, mai mult le-ar strica. Dacă dumneata însă i-ai spune că vii din partea mea, nu va refuza să te asculte.

— Eu nu vă cunosc de prea multă vreme și nu văd cum cineva s-ar putea ocupa de un asemenea caz fără a fi la curent cu toate amănuntele. N-aș vrea să mă amestec în lucruri care nu mă privesc.

De ce nu vă duceți chiar dumneavoastră să-l vedeți?

— Ai uitat că nu e singur?

N-am răspuns. Mă vedeam ducându-mă să-l vizitez pe Charles Strickland și trimițându-i cartea de vizită. Îl vedeam intrând în cameră cu cartea de vizită între degetul cel mare și arătător. „Cărei întâmplări datorez această onoare?” „Am venit să discutăm ceva în legătură cu soția dumneavoastră.” „Nu mai spune! Când ai să mai îmbătrânești puțin, ai să înveți că nu e bine să-ți bagi nasul unde nu-ți fierbe oala. Dacă ai să fii atât de bun să-ntorci puțin capul spre stânga, ai să vezi ușa. Îți spun bună ziua.”

Presimțeam că îmi va fi greu să mă retrag cu demnitate și o să-mi blestem zilele că m-am întors la Londra înainte ca doamna Strickland să-și fi rezolvat dificultățile. Mă uitai la ea pe furiș și o văzui profund îngândurată. După câteva clipe ridică ochii spre mine, oftă adânc și îmi zâmbi.

— Totul a fost atât de neașteptat, începu ea. Eram căsătoriți de șaptesprezece ani. Niciodată nu mi-aș fi închipuit că Charlie ar putea fi scos din minți de o femeie. Ne-am înțeles întotdeauna foarte bine. Evident, pe mine mă interesau multe lucruri de care el nu se sinchisea.

— Ați aflat cine este... Nu prea știam cum să mă exprim – cine este persoana, cine e aceea cu care a plecat?

— Nu. S-ar zice că nimeni nu știe cine ar putea fi. Mi se pare atât de ciudat. De obicei, când un om însurat se îndrăgostește de cineva, lumea îi vede împreună prin restaurante sau cine știe pe unde și prietenele soției vin întotdeauna să o informeze. Eu însă n-am primit niciun avertisment – nimic. Scrisoarea lui a venit ca un trăsnet. Îmi închipuiam că e cât se poate de fericit.

Începu să plângă, sărmana, și m-am simțit cuprins de milă.

După un timp se mai calmă.

— Nu-mi folosește la nimic să mă fac de râs, zise ea, ștergându-și lacrimile. Mai bine să hotărâm ce ne rămâne acum de făcut.

Continuă să-mi vorbească, povestindu-mi la întâmplare mai întâi despre trecutul apropiat, apoi despre prima întâlnire și căsătoria lor. În curând, începui să-mi formez o imagine destul de clară asupra vieții lor în comun și-mi dădeam seama că ceea ce îmi închipuisem nu era lipsit de temei. Doamna Strickland era fiica unui funcționar din administrația civilă a Indiei, care, după ce ieșise la pensie, se întorsese în Anglia, stabilindu-se la țară, într-un colț retras. Avea însă

obiceiul ca în fiecare an, în luna august, să-și ducă familia la Eastbourne pentru a mai schimba decorul; aici, la vârsta de 20 de ani, îl întâlnise pe Strickland. El avea 23. Jucau tenis împreună, se plimbau pe faleză și ascultau melodiile interpretate de cântăreți negri. Cu o săptămână înainte ca el să o fi cerut în căsătorie, doamna Strickland se decisese să-l accepte. Locuiră la Londra, la început în cartierul Hampstead, și apoi, când afacerile lui începură să prospere, în centrul orașului. În acest interval se născură cei doi copii.

— Mi s-a părut întotdeauna că ține foarte mult la ei. Chiar dacă se săturase de mine, mă mir cum de l-a lăsat inima să-i părăsească pe copii. Totul pare atât de ireal, încât nici acum nu-mi vine să cred că s-a întâmplat aievea.

În cele din urmă îmi arătă scrisoarea lui. Eram curios s-o citesc, dar nu îndrăznisem să i-o cer.

„Dragă Amy,

Cred că în apartamentul nostru vei găsi totul în perfectă ordine. I-am transmis Annei dispozițiile date de tine și, la sosirea voastră, masa va fi pregătită pentru tine și pentru copii. Eu nu voi fi de față să vă primesc. Am hotărât ca de azi înainte să trăiesc despărțit de tine și voi pleca la Paris mâine dimineață. La sosirea mea acolo voi expedia această scrisoare. Nu mă mai întorc. Hotărârea mea este irevocabilă.

Întotdeauna al tău
Charles Strickland”

— Niciun cuvânt de explicație sau de regret. Nu găsești că este lipsit de omenie?

— În împrejurările actuale, găsesc că este o scrisoare foarte ciudată, am răspuns eu.

— Nu există decât o singură explicație: omul acesta și-a ieșit din minți. Nu știu cine este femeia care a pus stăpânire pe simțurile lui, dar a făcut din el un alt om. Este evident că această legătură durează mai de mult.

— Ce vă face să credeți?

— A descoperit-o Fred. Soțul meu îmi spunea că merge de trei-patru ori pe săptămână la club să joace *bridge*. Fred cunoaște pe unul dintre membrii clubului și într-o zi a făcut o aluzie la Charles, care ar

fi un mare jucător de *bridge*. Omul păru surprins și i-a spus că nu l-a văzut niciodată pe Strickland intrând în sala de joc. Prin urmare este sigur că, atunci când eu îl credeam pe Charles la club, în realitate era la femeia aceea.

Am tăcut o clipă, apoi m-am gândit la copii.

— Cred că v-a venit foarte greu să-i explicați lui Robert cele întâmplate.

— Copiilor nu le-am spus nicio vorbă. Vezi, ne-am întors la Londra cu o zi înainte de plecarea lor la școală. Am avut prezența de spirit să le spun că tatăl lor a fost chemat undeva într-o chestiune de afaceri.

Desigur că nu i-a venit ușor doamnei Strickland să pară veselă și nepăsătoare în fața copiilor, când purta această taină în suflet. Și cât de greu i-o fi venit să se ocupe de toate amănuntele legate de bagajele copiilor, care trebuiau să plece la școală. Glasul i se stinse din nou de emoție.

— Ce-o să se întâmple cu bieții de ei? Din ce-o să mai trăim?

Se strădui să se stăpânească, încleștându-și și descleștându-și spasmodic mâinile. Situația era dureroasă.

— Bineînțeles că voi pleca la Paris, dacă aveți convingerea că voi putea să realizez ceva, dar trebuie să-mi explicați amănunțit ce am de făcut.

— Vreau să se întoarcă acasă.

— Din cele ce-mi spunea colonelul McAndrew am înțeles că ați hotărât să divorțați.

— Nu voi divorța niciodată! replică ea cu neașteptată violență. Să i-o spui din partea mea. Nu se va putea însura niciodată cu femeia aceea. Sunt tot atât de încăpățânată ca și el și nu voi divorța niciodată. Trebuie să mă gândesc și la copiii mei.

Cred că ultimele cuvinte le adăugase ca să-și explice atitudinea, dar eu am atribuit-o mai curând unui sentiment de gelozie – foarte îndreptățită de altfel – decât solicitudinii materne.

— Îl mai iubiți?

— Nu știu. Vreau să se întoarcă la mine. Dacă o va face, vom uita amândoi cele întâmplate, nu trebuie pierdut din vedere că suntem căsătoriți de șaptesprezece ani. Eu sunt o femeie cu vederi largi. Mi-ar fi fost indiferent ce face, atâta timp cât nu-mi ajungea la urechi. Trebuie să-și dea seama că pasiunea lui pentru femeia aceea nu va dura. Dacă se întoarce acum, putem mușamaliza totul și nimeni nu va afla nimic.

Faptul că în clipele acelea se gândea la ce va zice lumea mă impresiona cam neplăcut, căci pe atunci încă nu știam cât de important este rolul pe care îl joacă opinia publică în viața femeilor. Teama de gura lumii aruncă o umbră de nesinceritate asupra celor mai profunde emoții ale lor.

Adresa lui Strickland era cunoscută. Într-o scrisoare violentă adresată băncii sale, asociatul lui îl acuza că se ascunde; în răspunsul cinic și plin de umor pe care i-l trimise, Strickland îi comunica exact unde poate fi găsit. Se pare că locuia la un hotel.

— N-am auzit niciodată de acest hotel, zise doamna Strickland, dar Fred îl cunoaște bine și spune că e unul foarte scump.

Sângele îi năvăli în obraji. Bănuiesc că își vedea soțul instalat într-un apartament luxos, luând masa la cele mai elegante restaurante, petrecându-și zilele la cursele de cai și serile la teatru.

— Nu o va putea duce mult la vârsta lui. La urma urmei are 40 de ani. Aș mai înțelege la un om tânăr, dar la un om de vârsta lui, tată a doi copii mari, îmi pare oribil. Nici sănătatea n-o să reziste.

Pe fața ei puteam citi lupta între durere și mânie.

— Spune-i că-l reclamă căminul nostru. Toate lucrurile sunt la locul lor, dar totul e schimbat… Nu pot trăi fără el. Mai curând mă sinucid. Vorbește-i despre trecut și despre toate greutățile pe care le-am înfruntat împreună. Ce să le spun copiilor când vor întreba de el? Camera lui îl așteaptă. Este exact cum a lăsat-o. Cu toții îl așteptăm.

Îmi repetă tot ce trebuia să-i spun. Îmi pregăti răspunsuri chibzuite la toate observațiile pe care el ar fi putut eventual să mi le opună.

— Vei face pentru mine tot ce-ți va sta în putință, nu-i așa? mă întrebă ea cu un aer trist. Spune-i în ce stare mă găsesc.

Am înțeles că voia să fac apel la sentimentul lui de milă prin toate mijloacele ce-mi stăteau la îndemână. Acum plângea fără a mai încerca să se ascundă de mine și mă simțeam extrem de mișcat. Eram indignat de cruzimea lui Strickland și i-am făgăduit că voi face tot posibilul pentru a-l aduce înapoi. Am convenit să plec peste două zile la Paris și să rămân acolo până ce voi izbuti să realizez ceva. Apoi, ora fiind înaintată și noi amândoi epuizați de atâtea emoții, mi-am luat rămas bun.

• Capitolul 11

În tot timpul călătoriei spre Paris, m-am gândit cu strângere de inimă la misiunea pe care o luasem asupră-mi. Acum, când nu mai aveam în fața mea spectacolul unei femei deznădăjduite, puteam privi situația cu mai mult calm. Eram nedumerit de atitudinile contrarii pe care le vădise doamna Strickland. Fără îndoială că era nefericită, dar nu ezitase să se dea în spectacol pentru a-mi câștiga simpatia. Era evident că se pregătise să plângă în fața mea, căci avusese grijă să aibă la îndemână un stoc suficient de batiste. Pe moment îi admirasem prevederea, dar acum, revăzând scena filtrată prin timp, lacrimile ei îmi păreau mai puțin înduioșătoare. Nu-mi puteam da seama dacă dorea întoarcerea soțului pentru că-l iubea sau pentru că-i era frică de un scandal provocat de gurile rele. Eram tulburat de bănuiala că în inima ei durerea dragostei disprețuite se confunda cu durerea loviturii aduse amorului propriu; și asta îmi părea josnic. Încă nu învățasem cât de contradictorie este firea omenească: nu știam câtă poză există în sinceritate, câtă josnicie se ascunde în spatele nobleței, sau câtă bunătate în spatele viciului.

Călătoria mea, însă, avea o notă de aventură și, cu cât mă apropiam de Paris, cu atât mă simțeam mai bine dispus. Rolul meu de prieten devotat, care-l readuce pe soțul rătăcit soției iubitoare, mă satisfăcea din punct de vedere dramatic. M-am decis să-l vizitez pe Strickland în seara următoare, simțind instinctiv că ora acestei întâlniri trebuie aleasă cu băgare de seamă. Este puțin probabil că un apel la sentimentele mai înalte ale omului, făcut înainte de masă, poate avea efectul dorit. În acea vreme gândurile mele erau mereu stăpânite de problemele dragostei, dar niciodată nu mi-aș fi putut imagina fericirea conjugală decât după ora ceaiului.

La sosire am întrebat portarul hotelului meu pe ce stradă se găsea „*Hôtel des Belges*”, unde locuia Strickland și am rămas surprins când mi-a răspuns că n-a auzit niciodată de un asemenea hotel. Din spusele doamnei Strickland, înțelesesem că trebuie să fie mare și somptuos și că ar fi așezat în apropiere de *Rue de Rivoli.* Consultarăm un ghid al orașului: singurul hotel cu acest nume se găsea în *Rue des Moines*, într-un cartier care nu era nici elegant și nici măcar respectabil.

Am rămas nedumerit.

— Sunt sigur că nu-i ăsta, răspunsei eu.

Portarul ridică din umeri. În tot Parisul nu exista un alt hotel cu același nume. Îmi dădu prin gând că poate Strickland și-a ascuns totuși adresa, și îi jucase o farsă asociatului său, dându-i o adresă falsă. Nu știu de unde îmi veni ideea că Strickland s-ar distra grozav la gândul de a-l face pe furiosul său partener să vină la Paris într-o misiune fără rost și să bată la ușa unei case rău famate dintr-o mahala sordidă. M-am gândit totuși că ar fi mai bine dacă m-aș duce să mă conving. A doua zi, pe la 6, am luat o trăsură care m-a dus în *Rue des Moines.* I-am dat însă drumul la colțul străzii, căci preferam să merg pe jos până în fața hotelului și să-l privesc înainte de a intra. De-a lungul străzii se înșirau prăvălioare pe măsura cerințelor populației sărace, iar pe la mijloc, pe partea stângă, se găsea „*Hôtel des Belges*”. Hotelul unde locuiam eu era destul de modest, dar în comparație cu cel din fața mea, părea un palat. „*Hôtel des Belges*” era o clădire înaltă, sărăcăcioasă, care nu mai fusese spoită de ani de zile. Avea un aspect atât de murdar, încât casele ce se înșirau de ambele părți păreau curate și îngrijite. Ferestrele murdare erau toate închise. N-ar fi fost cu putință ca acesta să fie lăcașul ales de Charles Strickland ca să trăiască în splendoarea desfrâului alături de sirena misterioasă, de dragul căreia își uitase și de cinste și de datorie! Mă simțeam ofensat, gândind că m-am făcut de râs și era cât pe aci să plec, fără să mai cercetez. Am intrat totuși numai pentru a-i putea spune doamnei Strickland că am făcut tot ce mi-a stat în putință.

Intrarea se afla alături de o prăvălie. Ușa era deschisă și, imediat ce pătrundeai înăuntru, te întâmpina o inscripție: *Bureau au premier*[16]. Am urcat o scară strâmtă care ducea la etaj și pe palier am văzut un fel de cabină cu ferestre de jur împrejur, unde se găseau un birou și două scaune. În fața cabinei era o bancă pe care, probabil, își petrecea nopți chinuite portarul de noapte. Nu se vedea nimeni în apropiere, dar sub butonul unei sonerii scria: *Garçon*[17]. Sunai, și îndată apăru un tânăr cu ochi vicleni și mutră morocănoasă. Era numai în cămașă, iar în picioare purta papuci.

Nu știu ce mă făcu să par cât se poate de indiferent când îl întrebai:

— Nu cumva locuiește un domn Strickland la dumneavoastră?

— Numărul treizeci și doi, etajul șase.

Fui atât de surprins, încât nu putui răspunde imediat.

— E acasă?

Băiatul se uită la planșeta cu chei, care se găsea în cabină.

— Văd că nu și-a lăsat cheia. Urcați până sus și o să vedeți.

Mă gândii că poate ar fi bine să-i mai pun o întrebare.

— *Madame est là*?[18]

— *Monsieur est seul*[19].

Băiatul mă urmări cu priviri bănuitoare pe când urcam scările întunecoase și neaerisite. Plutea un miros grețos de mucigai. Trei etaje mai sus o femeie cu părul ciufulit, îmbrăcată într-un capot, deschise o ușă și se uită la mine în tăcere pe când urcam. În sfârșit am ajuns la etajul al șaselea și am bătut la ușa cu numărul treizeci și doi. Dinăuntru se auzi un zgomot ușor și cineva întredeschise ușa. În fața mea era Charles Strickland. Nu rosti niciun cuvânt. Era evident că nu știa cine sunt.

Îi spusei cum mă cheamă, silindu-mă să vorbesc cu dezinvoltură.

— Nu vă mai aduceți aminte de mine. Am avut plăcerea să cinez la dumneavoastră în iulie.

— Intră, spuse el vesel. Îmi face plăcere că te văd. Ia un scaun.

Intrai. Era o cameră foarte mică, supraîncărcată cu mobilă în stilul pe care francezii îl numesc *Louis Phillippe*: un pat mare de lemn cu o pilotă roșie aruncată neglijent, un dulap la fel de mare, o masă rotundă, un lavabou mititel și două scaune tapisate cu rips roșu. Totul era vechi și murdar. Nici urmă de luxul pe care colonelul McAndrew îl descrisese cu atâta convingere. Strickland aruncă pe podea hainele îngrămădite pe unul din cele două scaune și mi-l oferi.

— Cu ce-ți pot fi de folos? întrebă el.

Camera mică îl făcea să pară și mai înalt decât mi-l aminteam. Era îmbrăcat într-o haină sport veche și părea neras de câteva zile. În ziua când îl văzusem ultima oară arăta destul de spilcuit, dar îmi dăduse impresia că nu se simțea în largul său; acuma, neîngrijit și nepieptănat, părea cu totul în apele lui. Mă întrebam cum va primi fraza introductivă pe care o pregătisem dinainte.

— Am venit din partea soției dumneavoastră.

— Tocmai mă duceam să beau înainte de masă. Ar fi mai bine să vii și dumneata. Îți place absintul?

— Îl pot bea.

— Atunci haide.

Își puse o pălărie tare, care avea mare nevoie să fie periată.

— Am putea lua masa împreună. Îmi datorezi o cină, știi asta?

— Bineînțeles. Sunteți singur?

Mă felicitam că strecurasem această întrebare importantă într-un mod atât de firesc.

— O, da. De fapt n-am schimbat o vorbă cu un suflet de om în ultimele trei zile. Franțuzeasca mea nu-i tocmai strălucită.

În timp ce coboram scările în fața lui, mă întrebam ce s-o fi întâmplat cu acea chelnăriță de ceainărie. Se și certaseră, ori îi și trecuse nebunia? Niciuna dintre aceste ipoteze nu părea probabilă, când te gândeai că timp de un an de zile își pregătise fuga.

O luarăm pe *Avenue de Clichy* și ne așezarăm la una dintre măsuțele înșirate pe trotuarul din fața unei mari cafenele.

• Capitolul 12

Pe *Avenue de Clichy* era mare îmbulzeală la ora aceea și un om cu fantezie ar fi putut să recunoască în trecători personajele unor romane realiste. Treceau funcționari și vânzătoare de magazin; bătrâni ce păreau desprinși din romanele lui Honoré de Balzac; bărbați și femei din breasla celor ce își câștigă existența de pe urma slăbiciunilor morale ale omenirii. În cartierele mai sărace ale Parisului pulsează o vitalitate care îți încălzește sângele și îți pregătește sufletul pentru întâmplări neașteptate.

— Cunoașteți bine Parisul? întrebai eu.

— De loc. Am fost aici în voiajul de nuntă, dar de atunci nu l-am mai văzut.

— Cum Dumnezeu ați descoperit hotelul unde locuiți?

— Mi-a fost recomandat. Căutam ceva ieftin.

Absintul sosi și, după ceremonialul obișnuit, începurăm să turnăm apă, picătură cu picătură, peste zahărul ce se topea.

— Cred că ar fi mai bine să vă spun imediat scopul vizitei mele, începui eu, puțin jenat.

Ochii îi sclipiră de veselie.

— Bănuiam eu că mai curând sau mai târziu trebuie să vină cineva, căci am primit o groază de scrisori de la Amy.

— În cazul acesta știți prea bine ce-am de gând să vă spun.

— Nici nu le-am citit!

Aprinsei o țigară ca să câștig timp. Nu prea știam cum să-mi încep misiunea. Găseam că frazele patetice sau pline de indignare pe care le preparasem de mai înainte ar fi părut deplasate pe *Avenue de Clichy*. Deodată Strickland începu să râdă pe înfundate.

— Afurisită însărcinare ți-au mai dat, nu-i așa?

— De… Știu eu…?

— Haide, spune ce ai de spus și după aceea vom petrece împreună o seară plăcută.

Ezitai.

— Nu v-ați gândit că soția dumneavoastră se simte tare nenorocită?

— O să-i treacă.

Nu pot descrie profunda indiferență cu care rosti aceste cuvinte.

Răspunsul lui mă descumpăni, dar m-am străduit să nu i-o arăt. Am adoptat tonul pe care îl folosea unchiul meu Henry, preotul, când cerea uneia dintre rudele sale o subscripție pentru „Societatea Vicarilor”.

— Îmi dați voie să vă vorbesc cu toată sinceritatea?

Dădu din cap zâmbind.

— A meritat soția dumneavoastră să fie tratată în felul acesta?

— Nu.

— Aveți să-i reproșați ceva?

— Nimic.

— Ei bine, nu e monstruos sa o părăsiți în acest fel, după șaptesprezece ani de căsătorie, când nu găsiți nimic să-i reproșați?

— Ba e monstruos.

L-am privit uimit. Felul cordial cu care aproba tot ce-i spuneam îmi lua apa de la moară. Situația mea deveni complicată, ca să nu zic caraghioasă. Îmi propusesem să fiu convingător, duios, dojenitor, povățuitor, să-l mustru – ba la nevoie chiar să-l înjur – să fiu indignat și sarcastic; dar cum naiba să se mai poarte mentorul față de un păcătos care nici măcar nu încearcă să-și nege păcatele? N-aveam încă experiența unui astfel de caz, deoarece tactica mea personală, dintotdeauna, a fost să neg orice acuzație mi s-ar fi adus.

— Și mai departe? întrebă Strickland.

Am zâmbit sarcastic.

— Păi dacă dumneavoastră recunoașteți toate acestea, cred că nu mai am nimic de adăugat.

— Sunt de aceeași părere.

Simțeam că nu-mi îndeplinesc misiunea cu prea multă dibăcie și acest lucru mă irita.

— Dă-o naibii de treabă! Nu se face să lăsați o femeie fără un ban în casă.

— De ce nu?

— Din ce-o să trăiască?

— Timp de șaptesprezece ani am întreținut-o eu. De ce nu s-ar întreține și singură, așa, ca o variație?

— Nu poate.

— N-are decât să încerce.

Fără îndoială aș fi putut să-i răspund multe la această replică. Aș fi putut să-i vorbesc despre situația economică a femeii, despre contractul tacit și precis pe care îl acceptă bărbatul în momentul

căsătoriei și despre multe altele, dar simțeam că în fond nu există decât un singur punct esențial.

— Nu mai țineți la ea?

— Niciun pic.

Chestiunea era extrem de gravă pentru cei interesați, dar cu toate acestea răspunsurile obraznice ale lui Strickland aveau ceva atât de amuzant, încât trebui să-mi mușc buzele ca să-mi stăpânesc râsul. A fost nevoie să-mi amintesc că purtarea lui era execrabilă, pentru a izbuti să mă montez și să-i arăt indignarea mea morală.

— Orice-ar fi, trebuie să vă gândiți la copiii dumneavoastră. Ei nu v-au făcut niciun rău și nu v-au cerut să-i aduceți pe lume. Dacă lăsați totul baltă, vor fi azvârliți în stradă.

— Ani de zile s-au bucurat de tot confortul. Au trăit mai bine decât majoritatea copiilor. De altfel se va găsi cineva care să aibă grijă de ei. La rigoare chiar soții McAndrew îi vor întreține la studii.

— Dar nu vă sunt dragi? Sunt copii atât de drăguți! Nu cumva vreți să spuneți că nu mai doriți să aveți de-a face cu ei?

— Țineam la ei când erau mici, dar acum când au crescut, nu le mai păstrez vreun sentiment deosebit.

— Este ceva absolut inuman.

— Se poate.

— Bine, dar nu vă rușinați deloc?

— Deloc!

Încercai un alt argument.

— Toată lumea vă va considera un porc.

— N-are decât.

— Vreți să spuneți că puțin vă pasă de ura și de disprețul lumii?!

— Nu-mi pasă câtuși de puțin.

Răspunsul fu atât de disprețuitor, încât întrebarea mea, deși foarte firească, păru absurdă. Rămăsei câteva clipe pe gânduri.

— Poate oare cineva să trăiască pe deplin satisfăcut când e conștient de dezaprobarea semenilor săi? Sunteți sigur că peste câtăva vreme gândul acesta nu va începe să vă roadă? Orice om are o conștiință care, mai curând sau mai târziu, trebuie să se trezească. Să presupunem că soția dumneavoastră ar muri, nu veți fi torturat de remușcări?

Nu răspunse. Am așteptat câteva clipe să spună ceva, dar până la urmă am fost silit să rup tot eu tăcerea.

— La asta n-aveți nimic de spus?

— Ba da: că ești un dobitoc!

— În orice caz puteți fi obligat să vă întrețineți soția și copiii, ripostai eu cam enervat. Presupun că legea le oferă oarecare protecție.

— Poate oare legea să stoarcă sânge dintr-o piatră? Nu am bani; n-am decât vreo sută de lire.

Mă simțeam din ce în ce mai intrigat. Într-adevăr, hotelul în care locuia era o dovadă că se găsea la cea mai mare strâmtoare.

— Și ce aveți de gând să faceți după ce veți termina acești bani?

— Să câștig alții.

Era foarte calm și ochii lui păstrau acea sclipire batjocoritoare care făcea să mi se pară ridicol tot ce spuneam. M-am gândit câteva clipe ce-ar trebui să mai adaug, dar mi-o luă el înainte.

— De ce nu se recăsătorește Amy? E încă destul de tânără și nu e lipsită de farmec. Aș putea s-o recomand ca o soție excelentă. Dacă vrea să divorțeze, sunt gata să-i ofer motivele necesare.

Acum era rândul meu să zâmbesc. Era foarte viclean, dar mi se părea că tot timpul nu urmărise decât să ajungă la această chestiune. Avea vreun motiv să ascundă faptul că fugise cu o femeie și se folosea de orice precauție pentru a ține secret locul unde se afla ea. Îi răspunsei pe un ton categoric:

— Soția dumneavoastră spune că indiferent ce ați face, nimic nu o va decide să divorțeze. Hotărârea ei este definitivă, prin urmare să vă iasă din minte vreo asemenea posibilitate.

Mirarea cu care se uită la mine nu putea fi prefăcută. Zâmbetul i se șterse de pe buze și-mi răspunse foarte serios:

— Bine, dragul meu, mie mi-e totuna. Puțin îmi pasă dacă divorțează sau nu.

— Ei haide, replicai eu râzând, nu trebuie să ne credeți chiar atât de proști. Știm din întâmplare că ați fugit cu o femeie.

Avu o tresărire și apoi izbucni într-un hohot de râs. Râdea atât de zgomotos, încât lumea din jurul nostru se uită la el, iar unii începură chiar să râdă.

— Nu văd ce vă amuză atât.

— Biata Amy, rânji el, dar deodată pe fața lui apăru o expresie de profund dispreț. Ce minți mărginite au femeile! Dragostea! Întotdeauna dragostea! Ele cred că un bărbat nu le părăsește decât pentru că vrea o alta. Îți închipui că sunt atât de nebun, încât să fac ceea ce-am făcut de dragul unei femei?

— Nu cumva vreți să spuneți că nu v-ați părăsit nevasta pentru altă femeie?

— Bineînțeles că nu.

— Îmi dați cuvântul de onoare?

Nu știu ce m-a făcut să-i cer cuvântul de onoare. Era desigur ceva foarte naiv din partea mea.

— Pe onoarea mea.

— Atunci pentru numele lui Dumnezeu, de ce ați părăsit-o?

— Simt nevoia să mă apuc de pictură.

L-am privit un timp destul de îndelungat. Nu mai înțelegeam nimic. Credeam că o fi înnebunit. Trebuie să vă amintesc că eram foarte tânăr și că vedeam în el un om matur. Uitasem orice altceva și nu simțeam decât uimire.

— Dar aveți 40 de ani!

— Tocmai de aceea m-am gândit că ar fi timpul să încep.

— Ați mai pictat vreodată?

— Când eram copil aș fi vrut să mă fac pictor, dar tatăl meu m-a îndemnat să intru în afaceri, pe motivul că nu se câștigă bani cu pictura. Acum un an, am început pentru prima dată să pictez câte puțin. Tot anul am urmat niște cursuri serale de pictură.

— Va să zică, acolo vă duceați în serile când doamna Strickland credea că jucați *bridge* la clubul dumneavoastră?

— Exact.

— De ce nu i-ați spus unde vă duceați?

— Preferam să păstrez acest secret numai pentru mine.

— Știți să pictați?

— Încă nu, dar voi învăța. De aceea am și venit aici. La Londra nu puteam găsi ceea ce doream, probabil însă că aici voi reuși să găsesc.

— Credeți că este cu putință ca un om care începe la vârsta dumneavoastră să mai poată izbuti? Majoritatea artiștilor încep să picteze pe la 18 ani.

— Cred că acum pot învăța mai repede decât aș fi putut învăța la 18 ani.

— Ce vă face să credeți că aveți talent?

Rămase câteva clipe pe gânduri privind la învălmășeala străzii, dar sunt sigur că nu vedea nimic. Răspunsul nu se referea la întrebarea mea.

— Eu trebuie să pictez!

— Nu riscați prea mult?

Se uită lung la mine. În ochi îi licărea ceva straniu, care mă făcu să mă simt jenat.

— Câți ani ai? 23?

Întrebarea mi se păru deplasată. Pentru un tânăr de vârsta mea era firesc să risc; el însă trecuse de tinerețe, era agent de schimb cu o situație respectabilă în societate, cu soție și doi copii. Ceea ce eu puteam face în mod firesc ar fi fost absurd să facă el. Doream totuși să fiu obiectiv.

— Desigur că s-ar putea întâmpla o minune și ați putea deveni un mare pictor, dar trebuie să recunoașteți că șansele sunt una la un milion. Ar fi o mare deziluzie dacă până la urmă va trebui să recunoașteți că v-ați ratat viața.

— Trebuie să pictez! repetă el.

— Să presupunem că nu veți reuși să deveniți decât un pictor de mâna a treia, credeți că merită să sacrificați totul pentru atâta lucru? În definitiv, în orice altă carieră nu contează dacă nu strălucești, poți trăi destul de bine chiar dacă ești mediocru, dar în cariera de artist este cu totul altceva.

— Ești un prost fără pereche! exclamă el.

— Nu văd de ce, în afară de cazul că e o prostie să spui ceea ce este evident.

— Înțelege o dată: eu trebuie să pictez. Dorința aceasta este mai tare decât mine. Când un om cade în apă, nu se mai pune întrebarea dacă înoată bine sau prost, trebuie să iasă la mal, fiindcă altminteri se duce la fund.

Glasul lui vibra de o pasiune sinceră și fără să vreau m-am simțit impresionat. Îmi dădeam seama că în sufletul său se zbate o forță tumultuoasă; aveam senzația a ceva foarte puternic, covârșitor, care îl subjugase împotriva voinței sale. Nu puteam înțelege. Părea într-adevăr posedat de un demon care la un moment dat s-ar fi putut întoarce împotriva lui și să-l sfâșie. Cu toate acestea, avea aerul unui om normal. Privirile mele mirate nu-i provocară niciun fel de jenă. Mă întrebam drept ce l-ar lua un străin dacă l-ar vedea stând acolo, îmbrăcat cu haina lui sport învechită și cu melonul jegos pe cap; pantalonii îi erau necălcați și mâinile nespălate. Fața părea grosolană și vulgară, cu țepii roșcați ai bărbii nerase, cu ochii mici și nasul puternic, agresiv. Gura îi era mare, cu buzele groase și senzuale. Nu, eu unul n-aș fi știut în ce categorie de oameni să-l clasez.

— Vasăzică nu vreți să vă mai întoarceți la soția dumneavoastră?

întrebai eu într-un târziu.

— Niciodată.

— E dispusă să ierte tot ce s-a întâmplat și să înceapă o viață nouă. Nu vă va face nici cel mai mic reproș.

— Să se ducă dracului!

— Nu vă pasă dacă lumea vă va considera un ticălos? Nu vă pasă dacă soția și copiii dumneavoastră vor fi siliți să cerșească o bucată de pâine?

— Câtuși de puțin.

Tăcui câteva clipe pentru a da mai multă putere frazei următoare, pe care am rostit-o cât se poate de răspicat.

— Ești un nemernic înveterat!

— În sfârșit, bine că ți-ai ușurat sufletul! Acum haidem la masă.

• Capitolul 13

Desigur că ar fi fost mai decent din partea mea să refuz această propunere. Poate că ar fi trebuit să-mi manifest indignarea pe care realmente o simțeam și sunt sigur că cel puțin colonelul McAndrew m-ar fi aprobat dacă aș fi raportat mai târziu refuzul meu categoric de-a mă așeza la aceeași masă cu un astfel de individ. Mă intimida însă întotdeauna gândul că nu voi izbuti să arborez până la capăt stindardul moralității, iar în cazul de față eram atât de sigur că lui Strickland îi păsa prea puțin de sentimentele mele, încât mă jenam să i le exprim. Numai un poet sau un sfânt poate avea convingerea că, stropind cu stăruință asfaltul străzii, va face să răsară crini, care îi vor răsplăti străduința.

Am plătit consumația și am plecat împreună spre un restaurant ieftin, înțesat de lume și vesel, unde am luat o cină agreabilă. Eu aveam pofta de mâncare a tinereții, iar el pe acea a omului cu conștiința împietrită. Ne duserăm apoi într-o tavernă să bem lichioruri și cafea.

Spusesem tot ce aveam de spus în legătură cu misiunea care mă adusese la Paris dar, deși încercam sentimentul unei trădări față de doamna Strickland pentru că nu stăruiam în continuare, simțeam că mi-e imposibil să mai lupt împotriva indiferenței soțului ei. Trebuie să ai temperament de femeie ca să poți repeta de trei ori același argument cu aceeași însuflețire. Mă consolam la gândul că ar fi fost util să aflu tot ce puteam afla cu privire la starea de spirit a lui Strickland – lucru care de altfel mă interesa cel mai mult. Nu era însă treabă ușoară, pentru că Strickland nu era vorbăreț. Părea că se exprimă cu greutate, ca și cum mintea sa nu lucra prin mijlocirea cuvintelor. Trebuia să-i ghicești gândurile din fraze întretăiate, presărate cu jargon, și din gesturi vagi, abia schițate. Cu toate că nu spunea nimic interesant, exista în personalitatea lui ceva care te împiedica să-l găsești plicticos. Poate, sinceritatea. Parisul, pe care îl vedea pentru prima oară (vizita făcută cu soția nu conta) nu părea să-i placă prea mult, și accepta fără mirare aspecte care trebuie să-i fi părut bizare. Am fost la Paris de o sută de ori și de fiecare dată acest oraș mă ațâță: nu pot păși pe străzile sale fără să mă simt în pragul unei aventuri. Pe Strickland însă îl lăsa rece. Astăzi îmi dau seama că

acest om era orb la orice în afară de viziunea tulburătoare pe care o purta în sufletul său.

În seara aceea se petrecu un incident oarecum absurd. În tavernă se aflau câteva prostituate. Unele stăteau la masă cu bărbați, altele singure. La un moment dat, observai că una dintre ele ne privea cu insistență. Când întâlni privirea lui Strickland, începu să-i zâmbească, dar cred că el nici n-o observă. După câtva timp ieși din local, dar se întoarse curând și când trecu pe lângă masa noastră, ne rugă, foarte politicoasă, să-l oferim ceva de băut. Se așeză lângă noi și am început să pălăvrăgesc cu ea, dar era evident că Strickland o interesa. I-am explicat că el de-abia putea să lege două cuvinte franțuzești. Fata încercă să discute cu el, parte prin semne, parte într-o franțuzească stâlcită, care, gândea ea, îi va fi mai ușor s-o înțeleagă. Lega și câteva fraze englezești și mă punea să-i traduc, ceea ce nu-i putea spune decât în limba ei, așteptând cu nerăbdare răspunsurile. Strickland era destul de amabil, puțin amuzat, dar se vedea limpede că fata îl lăsa indiferent.

— Mi se pare că ai făcut o cucerire, îi spusei râzând.

— Nu mă simt măgulit.

Eu în locul lui m-aș fi simțit jenat și mai puțin calm. Fata era tânără, cu ochii jucăuși și o gură fermecătoare. Mă întrebam ce-o fi găsit atât de atrăgător la Strickland. Nu făcea niciun secret din dorințele ei și mă rugă să i le traduc lui Strickland.

— Fata vrea s-o conduci acasă.

— Nu mă tentează, răspunse el.

Căutai să-i traduc răspunsul în cuvinte mai puțin jignitoare. Mi se părea cam nepoliticos să refuzi o invitație de felul acesta și atribuiam refuzul său numai lipsei de bani.

— Spune-i că o fac din dragoste. Îmi place prietenul dumitale.

Când îi tradusei aceasta lui Strickland, el ridică din umeri enervat și replică:

— Spune-i să se ducă dracului!

Răspunsul subliniat de atitudinea lui era destul de clar și fata își înalță capul într-un gest brusc. Poate că roșise sub fard. Se ridică de la masă, spunând:

— *Monsieur n'est pas poli*![20] și ieși din tavernă.

— Nu văd de ce era nevoie s-o insulți? mă adresai cam vexat lui Strickland, la urma urmei ți-a făcut un fel de compliment cu invitația ei.

— Astfel de lucruri mă scârbesc, răspunse el brutal.

L-am privit mirat. Fața lui de om vulgar și senzual exprima în acest moment un profund dezgust. Cred că fata fusese atrasă tocmai de brutalitatea acestui chip.

— Puteam să am femei câte doream și la Londra. N-am venit aici pentru așa ceva.

• Capitolul 14

În timpul călătoriei de întoarcere mă gândeam într-una la Strickland. Încercam să-mi coordonez în minte ceea ce urma să-i spun soției sale. Știrile pe care i le aduceam nu erau satisfăcătoare și mă așteptam să fie nemulțumită de mine. În fond nici eu nu eram mulțumit. Strickland mă nedumerise. Nu puteam înțelege motivul pentru care plecase. Când l-am întrebat de unde i-a venit ideea să se facă pictor, n-a vrut, sau n-a putut să-mi răspundă. Nu știam ce să gândesc despre el. Încercam să mă conving că în mintea lui greoaie s-a copt treptat un sentiment obscur de revoltă, care a culminat cu fuga. Pe de altă parte, însă, era indiscutabil faptul că niciodată nu-și manifestase nemulțumirea față de monotonia vieții pe care o dusese. Dacă, sub povara unei oboseli de nesuportat, s-ar fi hotărât să devină pictor numai ca să scape de jugul vieții conjugale, atitudinea lui ar fi fost banală și de înțeles. Dar acest om n-avea într-însul nimic banal. În sfârșit, fiind un romantic, am inventat o explicație destul de puțin verosimilă, recunosc; dar singura care mă putea satisface. Iat-o: probabil că purtase în sufletul său un instinct creator adânc înrădăcinat pe care condițiile lui de viață îl înăbușiseră, dar care, cu timpul, a crescut necruțător, cum crește cancerul în țesuturile vii, până ce a pus stăpânire pe întreaga lui fire și l-a împins, fără ca el să fi putut opune vreo rezistență, să facă pasul acela uluitor. Așa procedează și cucul: își depune ouăle în cuib străin, și puiul când iese își face loc izgonindu-i pe frații lui vitregi, distrugând până la urmă și cuibul care l-a adăpostit.

Ce ciudat însă ca instinctul creator să izbucnească tocmai la acest insipid agent de schimb, poate spre propria sa ruină și spre nenorocirea celor ce depindeau de el; totuși nu mai puțin ciudat decât felul în care spiritul mistic a pus stăpânire pe unii oameni puternici și bogați și și-a săpat drum în sufletul lor cu atâta înverșunare până ce, lăsându-se în cele din urmă învinși, au renunțat la bucuriile vieții și la dragostea femeilor, pentru dureroasa austeritate a unei mănăstiri. Conversiunea se poate manifesta sub diferite forme și se poate înfăptui în mai multe feluri. La unii oameni ia proporții de cataclism, ca o stâncă sfărâmată de furia unui torent; la alții însă se înfăptuiește treptat, ca stânca măcinată lent de

picătura care cade fără încetare. Strickland întrunea într-însul sinceritatea fanaticului cu ferocitatea apostolului.

Dar eu, om cu spirit practic, simțeam nevoia să mă conving dacă operele sale vor justifica pasiunea ce pusese stăpânire pe el. Când îl întrebasem ce părere aveau camarazii de la cursurile serale despre pictura lui, îmi răspunsese rânjind:

— O consideră drept o glumă.

— Ați început să frecventați vreun atelier, aici la Paris?

— Da. Azi-dimineață otrăvitul acela – vreau să zic maestrul – și-a făcut turul prin atelier și când a văzut desenul meu a ridicat doar din sprâncene și a trecut mai departe.

Strickland râse pe înfundate. Nu părea deloc descurajat. Nu-i păsa de părerea celorlalți și tocmai această atitudine a lui mă nedumerea în relațiile dintre noi.

Când oamenii afirmă că nu le pasă ce gândește lumea despre ei, în majoritatea cazurilor se amăgesc singuri. În general asta înseamnă că vor să procedeze cum îi taie capul, convinși fiind că nimeni nu va afla de isprăvile lor, iar în cel mai rău caz, bravează opinia majorității, pentru că se știu susținuți de cei din imediata lor apropiere. Nu este greu să nu te sinchisești de convențiile sociale, când această lipsă de convenționalism este tocmai convenția cercului în care trăiești. Ea îți trezește un sentiment excesiv de autoadmirație. Încerci satisfacția curajului fără inconvenientul primejdiei. Dar dorința de a câștiga aprobarea celor din jur constituie poate cel mai adânc înrădăcinat instinct al omului civilizat. Nimeni nu se grăbește mai mult să se ascundă la adăpostul respectabilității decât femeia care a încălcat convențiile și s-a expus astfel „săgeților” bunei cuviințe ultragiate. Nu-i cred pe oamenii care susțin că nu le pasă nici cât negru sub unghie de opinia publică. Această afirmație reprezintă fanfaronada ignoranței. Înseamnă doar că nu se tem să le fie reproșate micile lor aventuri, deoarece sunt convinși că vor rămâne nedescoperite.

Dar iată un om căruia realmente nu-i pasă de părerea lumii și din această pricină convențiile sociale nu aveau nicio influență asupră-i. Era ca un luptător care și-a uns corpul cu ulei: îți luneca din mâini. Această nepăsare a lui Strickland față de opinia publică îi dădea o independență care mi se părea o insultă la adresa omenirii. Îmi amintesc că i-am spus la un moment dat:

— Știți, dacă toți oamenii ar proceda ca dumneavoastră, asta ar

însemna sfârșitul lumii.

— Vorbești prostii. Nu fiecare dorește să procedeze ca mine. Marea majoritate a oamenilor sunt deplin mulțumiți cu viața de toate zilele.

Altă dată am încercat să fiu ironic:

— Evident că nu vă conformați maximei: „Poartă-te în așa fel, încât oricare dintre faptele tale să poată deveni o regulă universală de conduită”.

— N-am auzit niciodată această maximă, dar găsesc că este o tâmpenie.

— Cu toate acestea îi aparține lui Kant.

— Nu-mi pasă cui aparține, tot o tâmpenie rămâne.

Nu te puteai aștepta ca un apel făcut la conștiința unui astfel de om să aibă vreun ecou. Era ca și cum ai fi încercat să-ți vezi chipul fără să te uiți în oglindă. După părerea mea, conștiința omului este paznicul lăuntric al legilor elaborate de comunitate spre propria ei apărare; este polițistul instalat în sufletul fiecăruia dintre noi, pentru a ne împiedica să înfrângem vreuna dintre aceste legi; este spionul furișat în fortăreața centrală a *ego*-ului. Dorința omului de-a fi aprobat de semenii lui este atât de puternică și teama de cenzura acestora atât de violentă, încât el însuși și-a introdus dușmanul în fortăreață. Și acum dușmanul îl pândește, mereu treaz în interesul stăpânului său, gata să zdrobească orice dorință, de-abia mijită, de a se îndepărta de semeni. Îl va forța să pună interesele societății mai presus de interesele lui proprii. Conștiința este lanțul puternic care leagă individul de colectivitate. Iar omul, supus intereselor colective de care e convins că sunt mai presus decât ale sale, devine un fel de rob al stăpânului său, și-l așază pe acesta la locul de onoare. Până la urmă, ca și curteanul ce se gudură pe lângă sceptrul regal care-l lovește, omul se mândrește cu sensibilitatea conștiinței sale. O dată ajuns aici, nu găsește cuvinte destul de tari ca să veștejească pe acela ce nu vrea să recunoască dominația tiranului; devenit acum un membru al colectivității, își dă seama destul de bine că este neputincios față de cel care s-a revoltat și a rămas liber. Când am înțeles că Strickland este realmente indiferent față de dezaprobarea generală stârnită de purtarea lui, n-am putut decât să mă retrag îngrozit, ca din fața unui monstru care de-abia mai seamănă a om. Când m-am despărțit de el în seara aceea, ultimele sale cuvinte au fost:

— Spune-i lui Amy că e inutil să alerge după mine. În orice caz îmi voi schimba hotelul, așa că nu mă va putea găsi.

— După părerea mea ar trebui să fie fericită că a scăpat de dumneata, îi răspunsei.

— Dragul meu, singura mea nădejde este că vei reuși s-o convingi și pe ea de acest lucru. Femeile sunt însă foarte mărginite.

• Capitolul 15

Ajuns la Londra, am găsit un bilet din partea doamnei Strickland, prin care mă ruga cu insistență să trec pe la ea imediat după cină. Era împreună cu soții McAndrew. Sora doamnei Strickland, mai vârstnică, semăna cu dânsa, dar era mai trecută. Avea un aer important, de parcă ar fi purtat în buzunar întreg Imperiul Britanic, aer pe care nevestele de ofițeri superiori îl dobândesc din conștiința că aparțin unei caste superioare. Era vioaie, și buna ei creștere îi ascundea cu greu convingerea că dacă nu ești ofițer, faci parte din categoria rândașilor. Detesta ofițerii din „Garda Regală”, pe care îi găsea îngâmfați; cât despre soțiile lor, care neglijau să-ți întoarcă vizita, nici nu merita să-și mai bată gura. Purta o rochie scumpă, dar lipsită de gust.

Doamna Strickland nu-și mai putea ascunde nervozitatea.

— Haide, spune ce noutăți ne-ai adus, zise ea.

— L-am văzut pe soțul dumneavoastră. Mi-e teamă că este ferm hotărât să nu se mai întoarcă. După o scurtă pauză adăugai: Vrea să se apuce de pictură.

— Ce vrea să facă?! strigă doamna Strickland surprinsă la culme.

— N-ați bănuit niciodată că îl pasiona așa ceva?

— Trebuie să fie bun de legat! exclamă colonelul.

Doamna Strickland încruntă puțin sprâncenele. Încerca să-și aducă aminte de ceva.

— Îmi amintesc că pe vremea când eram logodiți își făcea de lucru cu o cutie de culori. Nu cred să mai fi văzut vreodată cineva astfel de mâzgăleli, iar noi îl tachinam mereu din cauza lor. N-avea pic de talent.

— Bineînțeles, este numai un pretext, declară doamna McAndrew.

Doamna Strickland rămase câtva timp pe gânduri. Era evident că nu știa cum să interpreteze vestea pe care i-o adusesem. Instinctul ei de gospodină fusese mai tare decât deznădejdea, căci observai că își aranjase salonul; nu mai plutea acel aer părăsit, de casă mobilată rămasă mult timp neînchiriată, care mă izbise la prima mea vizită după catastrofă. Dar acum, după ce îl văzusem pe Strickland la Paris, îmi venea greu să mi-l închipui în acest interior. Mă miram cum se face că niciunul dintre membrii familiei nu băgase de seamă că omul

acesta era cu totul neobișnuit.

— Dacă ținea să se facă artist, de ce nu ne-a spus și nouă? întrebă doamna Strickland după câtva timp. Cred că aș fi fost cea din urmă care să se fi opus unor… unor aspirații de acest fel.

Doamna McAndrew își țuguie buzele. Îmi închipuiam că niciodată nu fusese de acord cu simpatia ce-o manifesta sora ei pentru persoanele care se dedicau artei. Vorbea cu dispreț despre cultură.

— La urma urmei, continuă doamna Strickland, dacă ar fi avut cât de puțin talent, eu l-aș fi încurajat cea dintâi. N-aș fi ezitat în fața nici unui sacrificiu, căci aș fi preferat să fiu soția unui pictor decât a unui agent de schimb. De n-ar fi copiii, nu mi-ar păsa de nimic. Aș putea fi la fel de fericită într-un atelier sărăcăcios din Chelsea ca și în acest apartament.

— Dragă, mă scoți din răbdări, exclamă doamna McAndrew. Nu cumva vrei să spui că dai crezare unei astfel de absurdități?

— Cred că e adevărul, intervenii eu domol.

Mă privi cu un zâmbet plin de dispreț.

— Un om la 40 de ani nu-și lasă afacerile baltă și nu-și părăsește nevasta și copiii pentru a se apuca de pictură, fără amestecul unei femei. Eu bănuiesc că vreuna dintre prietenele tale „artistice” l-a scos din minți.

Pe obrajii palizi ai doamnei Strickland apărură brusc două pete roșii.

— Cum arată? mă întrebă ea.

Ezitai o clipă, știind bine că răspunsul meu va cădea ca o bombă.

— Nu există nicio femeie!

Colonelul McAndrew și soția lui scoaseră strigăte de îndoială, iar doamna Strickland sări în picioare.

— Vrei să spui că n-ai dat niciodată ochii cu ea?

— N-aveam cu cine da ochii. Este absolut singur.

— E absurd! strigă doamna McAndrew.

— Știam că ar fi trebuit să plec eu. Pariez pe orice că aș fi descoperit-o cât ai clipi din ochi, zise colonelul.

— Păcat că nu v-ați dus, replicai eu cam înțepat, căci ați fi văzut că fiecare dintre presupunerile dumneavoastră era falsă. Strickland nu locuiește într-un hotel de lux, ci duce cea mai mizeră viață într-o cămăruță jalnică. Dacă și-a părăsit căminul, n-a făcut-o pentru a duce o viață de plăceri, căci are foarte puțini bani.

— Nu crezi că o fi comis ceva de care noi nu știm nimic și s-a dat

la fund de frica poliției? întrebă colonelul.

Această sugestie îi făcu să întrezărească o rază de speranță, dar eu m-am opus categoric.

— În cazul acesta n-ar fi făcut prostia să dea asociatului său adresa, replicai pe un ton tăios. Un fapt este însă cert: a plecat neînsoțit. Nu este îndrăgostit și nimic în lume nu-i mai departe de el decât acest gând.

Se așternu tăcerea. Toți frământau în gând ceea ce le spusesem.

— Ei bine, dacă afirmațiile dumitale sunt exacte, interveni doamna McAndrew, atunci lucrurile nu stau chiar atât de rău cum mi-aș fi închipuit.

Doamna Strickland se uită la ea fără să rostească niciun cuvânt. Era foarte palidă și fruntea ei frumoasă se întunecase. Nu puteam să-i înțeleg expresia feței. Doamna McAndrew continuă:

— Dacă totul nu e decât un capriciu, o să-i treacă.

— De ce nu te duci la el, Amy? riscă o întrebare colonelul. Nu văd de ce n-ai sta un an la Paris împreună cu el. Vom avea noi grijă de copii. I s-o fi acrit și lui. Mai curând sau mai târziu se va decide totuși să se întoarcă la Londra, așa că răul se va mai putea repara.

— Eu n-aș face așa ceva, interveni nevastă-sa, ci i-aș da mână liberă. Într-o bună zi se va întoarce cu coada între picioare și își va relua din nou viața obișnuită. Aruncându-i surorii ei o privire rece, adăugă: Poate că n-ai fost întotdeauna prea înțeleaptă față de el. Bărbații sunt ființe ciudate și trebuie să știi cum să-i iei.

Doamna McAndrew împărtășea părerea generală a sexului ei, că bărbatul care părăsește o femeie este întotdeauna o bestie, dar că și femeia poartă o parte din vină. „*Le coeur a ses raisons que la raison ne connaît pas*”{21}.

Doamna Strickland se uită lung la fiecare dintre noi și spuse:

— Nu se va mai întoarce niciodată.

— Draga mea, gândește-te la tot ce ai aflat. Soțul tău este obișnuit cu confortul și cu cineva care să-l îngrijească. Cât timp crezi că va putea rezista în camera aceea infectă, într-un hotel infect? Afară de asta, n-are nici bani. Trebuie să se-ntoarcă!

— Cât timp mi-am închipuit că a plecat cu o femeie, îmi ziceam că tot mai există o nădejde, căci astfel de lucruri nu durează niciodată. După trei luni s-ar fi săturat de ea până peste cap. Dar dacă n-a fugit pentru că era îndrăgostit, atunci totul s-a terminat.

— Ah, ideea mi se pare extrem de „subtilă”, zise colonelul,

pronunțând cuvântul cu tot disprețul ce-l simțea pentru o calitate atât de străină tradițiilor profesiei sale. Nici prin gând să nu-ți treacă așa ceva. Se va întoarce și, cum spune Dorothy, nu-i va fi stricat cu nimic dacă și-a făcut și el puțin de cap.

— Dar nu mai țin deloc să se-ntoarcă.

— Amy!

Doamna Strickland fu cuprinsă de mânie și pe fața ei se așternu paloarea unei furii reci și subite. Începu să vorbească repede și cu fraze întretăiate:

— L-aș fi iertat dacă ar fi făcut vreo pasiune pentru o femeie și ar fi fugit cu ea. Aș fi găsit că e firesc și nu i-aș fi făcut niciun reproș. Mi-aș fi spus că s-a lăsat târât de simțuri. Bărbații sunt atât de slabi și femeile atât de lipsite de scrupule! Dar lucrurile stau într-alt fel. Îl urăsc. N-am să-l iert niciodată!

Colonelul McAndrew și soția lui erau uimiți și începură să-i vorbească amândoi deodată, spunându-i că e nebună. Ei nu puteau înțelege. Doamna Strickland se întoarse spre mine, disperată, exclamând:

— Nici *dumneata* nu mă-nțelegi?

— Nu sunt sigur. Vreți să spuneți că l-ați fi iertat dacă ar fi plecat cu o femeie, nu însă dacă v-a părăsit de dragul unei idei? Vă simțiți capabilă să luptați cu cea dintâi, dar în fața celeilalte vă declarați neputincioasă?

Doamna Strickland îmi aruncă o privire lipsită de prietenie, dar nu-mi răspunse. Probabil nimerisem în plin. Apoi continuă cu glas încet și tremurând:

— Nu mi-aș fi închipuit că cineva poate urî așa cum îl urăsc eu pe omul acesta. Mă mângâiam la gândul că oricât ar dura povestea asta până la urmă va avea nevoie de mine. Știam că va trimite după mine când va fi pe patul de moarte și aș fi fost gata să mă duc. L-aș fi îngrijit ca o mamă și în clipa din urmă i-aș fi spus că nu sunt deloc supărată, că l-am iubit întotdeauna și i-am iertat totul.

Întotdeauna m-a nedumerit pasiunea femeilor de-a se comporta admirabil la patul de moarte al celor care le sunt dragi. Uneori îți fac chiar impresia că pizmuiesc longevitatea acestora, pentru că le amână prilejul de-a juca o scenă de mare efect.

— Dar acum, acum s-a terminat. Mi-e tot atât de indiferent ca și când ar fi un străin. Aș vrea să moară nenorocit, sărac, chinuit de foame și fără un prieten la căpătâi. Îi doresc să putrezească carnea pe

el de o boală îngrozitoare. Am sfârșit cu el.

M-am gândit că ar fi bine să-i spun cele ce sugerase Strickland.

— Dacă doriți să divorțați, el este dispus să facă orice e necesar pentru a înlesni formalitățile.

— Pentru ce i-aș reda libertatea?

— Nu cred că el și-o dorește. Își închipuia doar că dumneavoastră v-ar conveni mai bine în felul acesta.

Doamna Strickland ridică nerăbdătoare din umeri. Probabil mă cam decepționase, pentru că, mai mult decât astăzi, pe atunci mă așteptam ca oamenii să fie dintr-o bucată și mă întrista să constat că o femeie atât de atrăgătoare poate fi atât de vindicativă. În vremea aceea nu-mi dădeam încă seama cât de contradictorii sunt calitățile care compun o ființă omenească. Acum însă știu foarte bine că meschinăria și măreția, răutatea și generozitatea, ura și dragostea pot conviețui în inima aceluiași om.

Mă întrebam ce i-aș putea spune doamnei Strickland ca să mai îndulcesc sentimentul de profundă umilință care o chinuia. Încercai în felul următor:

— Doamnă Strickland, eu am impresia că soțul dumneavoastră nu este deplin responsabil de acțiunile sale. Se găsește într-o stare de spirit anormală, ca și cum s-ar afla în puterea unei forțe care îl folosește pentru propriile ei țeluri și în mâna căreia e tot atât de neputincios ca o muscă prinsă în pânza unui păianjen. Îți face impresia unui om vrăjit. Cazul lui îmi amintește de acele stranii povești, pe care le auzi uneori, despre un om în sufletul căruia și-a făcut loc o a doua personalitate, izgonind-o pe cea veche. Sufletul omului este nestatornic și capabil de prefaceri misterioase. Pe vremuri s-ar fi spus despre Charles Strickland că e posedat de diavoli.

Doamna McAndrew își netezi rochia și această mișcare făcu brățările ei de aur să lunece peste încheietura mâinii.

— Toate acestea îmi par cam trase de păr, zise ea caustic. Admit că Amy a fost poate prea sigură de bărbatul ei. Dacă n-ar fi fost atât de absorbită de propriile ei preocupări, ar fi bănuit – sunt sigură – că lucrurile nu stau așa cum trebuie. Nu cred că Alec ar putea fi frământat timp de un an de o anumită problemă fără ca eu să-mi pot face o idee destul de precisă cam despre ce e vorba.

Colonelul privea în gol și mi-am pus întrebarea dacă e oare posibil ca cineva să fie în realitate atât de pur și necomplicat pe cât părea el.

— Dar asta nu exclude faptul că Charles Strickland e o brută

lipsită de suflet, continuă ea, privindu-mă cu severitate. Să-ți spun eu de ce și-a părăsit nevasta – pur și simplu din egoism.

— Desigur că aceasta este cea mai simplă explicație, am răspuns eu, dar în același timp mă gândeam că vorbele ei nu explicau nimic. Când mă ridicai să plec, pretextând că sunt obosit, doamna Strickland nu încercă să mă rețină.

• Capitolul 16

Cele ce urmară dovediră că doamna Strickland era, totuși, o femeie de caracter. Oricât de puternică i-ar fi fost durerea, izbutea să o ascundă. Avea o judecată destul de pătrunzătoare pentru a-și da seama că lumea se plictisește repede să asculte nenorocirile altora și preferă să-i ocolească pe cei amărâți. De câte ori ieșea în oraș – și prietenii ei, din compătimire pentru necazurile prin care trecuse, se grăbeau s-o invite – avea o atitudine ireproșabilă. Era curajoasă, dar nu cu ostentație, era veselă, dar fără exagerare, și părea că preferă să asculte văicărelile altora decât să le înșire pe ale ei. De câte ori pomenea despre soțul plecat, o făcea cu o notă de compătimire. La început atitudinea ei în legătură cu Strickland mă uimi. Într-o zi îmi spuse:

— Să știi, sunt convinsă că te-ai înșelat, crezând că Charles era singur. După câte am aflat din anumite surse pe care nu ți le pot divulga, n-a părăsit singur Anglia.

— În cazul acesta trebuie să fi avut un real talent de-a nu lăsa nicio urmă.

Privi în altă parte, roșind ușor.

— Vreau să spun că, dacă vine vorba despre acest lucru și cineva afirmă că a fugit cu o femeie, te rog să nu-l contrazici.

— Bineînțeles că nu.

Apoi schimbă vorba, de parcă n-ar fi acordat nicio importanță subiectului despre care vorbisem. Foarte curând am descoperit că în cercul prietenilor ei circula un zvon ciudat, anume că Charles Strickland s-ar fi îndrăgostit de o dansatoare franceză pe care o văzuse pentru prima dată la baletul prezentat la „*Empire*” și că plecase după ea la Paris. N-am putut afla de unde pornise acest zvon, dar, lucru ciudat, el stârnise un val de simpatie pentru doamna Strickland, dându-i în același timp un oarecare prestigiu, care până la urmă îi prinse foarte bine în cariera hotărâtă pentru viitor. Colonelul McAndrew nu exagerase când mi-a afirmat că Amy rămăsese fără un ban și că era nevoită să înceapă cât mai repede să-și câștige existența. Doamna Strickland, profitând de relațiile din lumea literară, se hotărî fără a pierde vremea să învețe stenodactilografia. Grație educației pe care o avea, promitea să devină o dactilografă mai bună decât cele

obișnuite și trista ei poveste avea s-o ajute să-și găsească de lucru. Prietenii îi făgăduiră să-i trimită lucrări și avură grijă s-o recomande și cunoștințelor.

Soții McAndrew, oameni cu stare și fără copii, își luară sarcina să îngrijească de cei doi nepoți, așa că doamnei Strickland nu-i rămânea decât grija propriei sale existențe. Își închirie apartamentul și vându mobila. Se instală în două odăițe în cartierul Westminster și luă viața de la capăt. Era o femeie atât de capabilă, încât nu încăpea îndoială că va izbuti să iasă la liman.

• Capitolul 17

Cam la vreo cinci ani după aceste întâmplări, luai hotărârea să mă mut pentru un timp la Paris. Începusem să lâncezesc la Londra. Obosisem să fac zilnic aceleași lucruri. Prietenii mei își urmau cursul monoton, de nimic întrerupt, al vieții de toate zilele; nu-mi mai puteau oferi nicio surpriză, și când îi întâlneam, știam dinainte ce-aveau să-mi spună. Până și aventurile lor de dragoste erau de o banalitate obositoare. Eram cu toții ca niște vagoane de tramvai care își fac cursa de la un capăt la celălalt al liniei, dând posibilitatea de a se calcula dinainte, cu exactitate aproape matematică, numărul pasagerilor transportați. Viața era prea ordonată. M-am simțit cuprins de panică. Am renunțat la micul meu apartament, am vândut puținele lucruri ce-mi aparțineau, și am pornit să încep o viață nouă.

Înainte de plecare am trecut s-o văd pe doamna Strickland. N-o mai întâlnisem de câtva timp și îmi păru schimbată: nu numai că arăta îmbătrânită, slăbită, ofilită, dar și caracterul i se transformase. Izbândise în noua ei meserie și avea acum un birou în *Chancery Lane*. Nu mai bătea singură la mașină, ci își petrecea timpul corectând lucrările celor patru dactilografe pe care le angajase. Se gândise să dea lucrărilor ei un aspect atrăgător, de aceea folosea mult cerneala roșie și albastră. Lega copiile în coperte din hârtie groasă, în tonuri deschise, care imita vag mătasea moarată. Își crease reputația că lucrează cu îngrijire și acuratețe și câștiga bine. Cu toate acestea nu putea să scape de obsesia că este ceva umilitor în faptul de a-și câștiga singură existența, și era totdeauna gata să-și amintească de genealogia ei distinsă. Nu se putea abține să nu aducă vorba despre personalitățile pe care le cunoștea, pentru a te convinge că nu coborâse nicio treaptă pe scara socială. Se simțea puțin rușinată de curajul și priceperea ei în afaceri, dar era încântată că în seara următoare urma să cineze la un avocat de seamă, care locuia în cartierul *South Kensington*. Îi plăcea să spună că fiul ei era la Cambridge și zâmbea cu satisfacție povestindu-ți la câte baluri fusese invitată fiica ei, care abia anul acesta își făcuse intrarea în societate. Cred că am făcut o mare prostie când am întrebat-o:

— O veți lăsa pe fiica dumneavoastră să lucreze la birou?

— Nici gând! Pentru nimic în lume n-aș lăsa-o să facă așa ceva. E

atât de frumușică, încât sunt sigură că va face o partidă bună.

— Mă gândeam că v-ar fi de ajutor.

— Numeroase cunoștințe ne-au sugerat ideea de a o lăsa să se facă actriță, dar bineînțeles nu pot consimți la așa ceva. Cunosc pe toți autorii dramatici de seamă și i-aș putea obține chiar mâine un rol, dar nu mi-ar plăcea să intre în relații cu oameni de tot soiul.

Snobismul doamnei Strickland mă impresionă destul de neplăcut.

— Despre soțul dumneavoastră ați mai auzit ceva?

— Nu, absolut nimic. Poate că a și murit.

— S-ar putea ca la Paris să-l întâlnesc. V-ar face plăcere dacă v-aș trimite vești despre el?

Ezită câteva clipe.

— Dacă este într-adevăr strâmtorat, sunt gata să-l ajut într-o mică măsură. Ți-aș trimite o anumită sumă de bani, din care i-ai da pe măsura trebuințelor lui.

— E foarte frumos din partea dumneavoastră, răspunsei eu.

Îmi dădeam seama însă că această ofertă nu era izvorâtă din generozitate. Nu e adevărat că suferința înnobilează caracterul; câteodată fericirea poate avea o astfel de consecință; în general, suferința îl face pe om meschin și răzbunător.

• Capitolul 18

De fapt, nu trecuseră nici două săptămâni de la sosirea mea la Paris, când l-am întâlnit pe Strickland.

Găsisem destul de repede un mic apartament la etajul al cincilea al unei case din *Rue des Dames* și pentru câteva sute de franci cumpărai de ocazie de la un negustor mobila necesară pentru a-l face locuibil. Am stabilit cu portăreasa să-mi prepare dimineața cafeaua și să îngrijească de curățenia apartamentului. M-am dus apoi să-l văd pe prietenul meu Dirk Stroeve.

Dirk Stroeve era unul dintre acei oameni la care nu te poți gândi fără să râzi batjocoritor sau să ridici jenat din umeri – după cum ți-e firea. Era predestinat să fie bufon, dar se apucase de pictură; ieșise însă un pictor foarte prost. Prima dată îl întâlnisem la Roma și-mi aduceam încă aminte de tablourile lui. Avea un entuziasm sincer pentru lucrurile banale. Însuflețit de dragoste pentru artă, picta modelele care hoinăreau pe scara Bertini din *Piazza di Spagna*. Pitorescul prea strident al acestor modele nu-l speria și atelierul lui era plin de pânze înfățișând țărani mustăcioși cu ochi mari și pălării țuguiate, copii de stradă îmbrăcați în zdrențe (care le stăteau însă foarte bine) și femei în fuste de culori vii. Uneori aceste modele erau reprezentate șezând pe treptele unei biserici, altă dată le vedeai plimbându-se printre chiparoși, profilați pe un cer senin; uneori se priveau cu ochi de îndrăgostiți lângă o fântână în stilul Renașterii sau mergeau pe un drum din Campagna pe lângă un car cu boi. Toate erau desenate meticulos și colorate cu grijă. Nicio fotografie nu putea fi mai exactă. Unul dintre pictorii de la Villa Medici îl poreclise *Le maître de la Boîte à Chocolats*[22]. Privindu-i tablourile, îți venea să crezi că Monet, Manet și ceilalți impresioniști nici n-au existat vreodată.

— Nu pretind că sunt un mare pictor, spunea el, nu sunt un Michelangelo, dar am eu ceva. Și apoi lucrările mele se vând. Eu aduc romantismul în căminul oamenilor de diverse categorii. Știi că lucrările mele se vând nu numai în Olanda, dar și în Suedia și Danemarca? În majoritatea cazurilor le cumpără negustorii și comercianții bogați. Nici nu-ți poți închipui cât de lungi, de reci și de întunecoase sunt iernile în aceste țări! Oamenilor acelora le place să-

și închipuie că Italia arată așa cum apare în tablourile mele. În felul ăsta o văd ei. Așa o vedeam și eu înainte de a veni aici.

Cred că viziunea aceea i-a rămas mereu prezentă, orbindu-l până într-atât, încât nu mai putea să vadă realitatea. În ciuda adevărului crud, continua să vadă cu ochii sufletului o Italie populată de briganzi romantici și presărată cu ruine pitorești. Picta un ideal ieftin, banal și învechit, totuși un ideal care dădea caracterului său un anumit farmec.

Pentru că simțeam acest lucru, Dirk Stroeve nu însemna pentru mine, așa ca pentru ceilalți, numai un obiect de batjocură. Colegii lui nu se fereau să-și manifeste disprețul față de picturile sale totuși, nu ezitau să facă apel la punga lui, știind că el câștigă bine. Era un om generos, și când împrumutau de la el prietenii cereau cu nerușinare, ba își mai și băteau joc de naivitatea cu care credea poveștile despre nenorocirile lor. Era un emotiv, și emoția lui, foarte ușor de stârnit, avea ceva absurd în ea, astfel încât îi acceptai gentilețea fără să simți recunoștință. A lua bani de la el, era ca și cum ai fi furat de la un copil. Îl disprețuiai pentru că era atât de naiv. Îmi închipui că un hoț de buzunare, mândru de îndemânarea lui, trebuie să simtă un fel de indignare în prezența femeii distrate, care își uită în taxi poșeta cu toate bijuteriile.

Natura făcuse din Stroeve ținta batjocurii tuturor, dar nu-l înarmase și cu insensibilitate. Suferea grozav din cauza farselor și glumelor răutăcioase care se făceau necontenit pe socoteala lui, și totuși nu înceta să se expună într-una acestora, parcă în mod voit. Tot timpul se simțea jignit, dar era atât de bun, încât nu putea să poarte cuiva pică. Experiența nu i-a folosit niciodată la nimic, căci îndată ce se vindeca de mușcătura viperei, o și îmbrățișa din nou la sân. Viața lui era o tragedie scrisă în termenii unei farse de bâlci. Pentru că eu nu-mi băteam joc de el, îmi era recunoscător și obișnuia, ca răsplată pentru simpatia ce i-o purtam, să-mi istorisească nenumăratele lui necazuri. Din nenorocire avatarurile lui erau grotești și cu cât păreau mai patetice, cu atât mai mult îți stârneau râsul.

Deși era un pictor slab, avea multă finețe în înțelegerea artei și era o adevărată plăcere să vizitezi împreună cu el galeriile de tablouri. Entuziasmul său era sincer și critica lui pătrunzătoare. Avea nu numai o sinceră apreciere pentru pictorii clasici, dar și simpatie pentru moderniști. Își dădea imediat seama când se găsea în fața unui

talent real și-l lăuda cu generozitate. Cred că n-am întâlnit niciodată un om a cărui judecată să fie mai sigură. Fiind mai cult decât majoritatea pictorilor, nu ignora, ca aceștia, alte ramuri de artă, și gustul său pentru muzică și literatură dădea mai multă profunzime și varietate înțelegerii pentru pictură. Un tânăr de seama mea putea găsi în sfaturile și îndrumările sale valori neasemuite.

După plecarea mea din Roma, am rămas în corespondență cu el și o dată la două luni primeam câte o scrisoare lungă, într-o engleză stâlcită, care îmi evoca în mod viu conversația lui explozivă și entuziastă, punctată de gesticulații bogate. Câtva timp înainte de sosirea mea la Paris, se însurase cu o englezoaică și se stabilise într-un atelier din Montmartre. Nu-l mai văzusem de patru ani, iar pe soția sa n-o cunoșteam.

• Capitolul 19

Nu-l anunțasem pe Stroeve de sosirea mea, și când sunai la ușa atelierului, îmi deschise chiar el. În primul moment nu mă recunoscu, apoi scoase un strigăt de surprindere și bucurie și mă trase înăuntru. Te simțeai bine când erai întâmpinat cu atâta plăcere. Soția lui era așezată lângă sobă și cosea ceva; la intrarea mea se ridică în picioare, iar Stroeve mă prezentă spunându-i:

— Îți mai aduci aminte? Ți-am vorbit deseori despre el. Apoi, întorcându-se spre mine, adăugă:

— Dar de ce nu m-ai anunțat că vii? De când ești aici? Cât ai de gând să stai? De ce n-ai venit cu un ceas mai devreme, am fi luat masa împreună!

Mă bombarda cu întrebări. Mă așeză pe un scaun, bătându-mă pe umăr, de parcă aș fi fost pernă, și îmi oferi cu stăruință țigări, prăjituri și vin. Nu-mi mai dădea pace. Era dezolat că n-avea *whisky* în casă, voia să-mi pregătească o cafea și își frământa creierii pentru a descoperi ce-ar mai putea face pentru mine. Radia și râdea, iar exuberanța îl făcea să transpire prin toți porii.

— Nu te-ai schimbat deloc, spusei eu, privindu-l și zâmbind.

Avea aceeași înfățișare absurdă pe care mi-o aminteam: mărunt și gras, cu picioarele scurte, și cu toate că era încă tânăr – nu putea să aibă mai mult de 30 de ani – avea o chelie prematură. Fața, perfect rotundă, era foarte rumenă: pielea albă, pomeții îmbujorați și buzele roșii. Ochii albaștri erau și ei rotunzi. Purta ochelari mari cu ramă de aur, iar sprâncenele erau atât de blonde, încât nu le puteai distinge. Înfățișarea lui îți amintea de negustorii veseli și grași pe care îi picta Rubens.

După ce i-am comunicat că aveam de gând să mă stabilesc pentru câtva timp la Paris și închiriasem un apartament, îmi făcu reproșuri amare din cauză că nu-l anunțasem mai înainte. Mi-ar fi găsit chiar el un apartament și mi-ar fi împrumutat mobila necesară – oare cheltuisem într-adevăr bani ca să mi-o cumpăr? – și mi-ar fi ajutat să mă instalez. Consideră o dovadă de lipsă de prietenie faptul că nu-i dădusem ocazia să-mi fie de folos. În tot timpul acesta, doamna Stroeve stătea liniștită pe scaunul ei, cârpind ciorapi. Cu un zâmbet senin pe buze asculta tăcută la tot ce spunea el.

— După cum vezi, sunt însurat, spuse el pe neașteptate. Cum o găsești pe soția mea?

Aruncă nevestei o privire radioasă și își ridică pe nas ochelarii care din cauza transpirației alunecau mereu.

— Pentru numele lui Dumnezeu, ce-aș putea să răspund la o astfel de întrebare? replicai râzând.

— Nu zău, Dirk, interveni doamna Stroeve zâmbind.

— Nu-i așa că e minunată? Ascultă-mă, băiete, nu pierde timpul, însoară-te cât poți de curând. Sunt cel mai fericit om din lume. Ia uită-te la ea, cum stă aici în fotoliu, nu-i ca un tablou? Un Chardin, ce zici? Am văzut cele mai celebre frumuseți ale omenirii, dar n-am văzut până acum una care să fi fost mai frumoasă decât doamna Stroeve.

— Dirk, dacă nu te astâmperi, să știi că plec.

— *Mon petit chou*{23}, zise el.

Femeia roși puțin, jenată de pasiunea care îi vibra în glas. Aflasem din scrisorile lui Stroeve că era foarte îndrăgostit de soția sa și acum vedeam că nu-și mai putea lua ochii de la ea. Nu-mi puteam da seama dacă și ea îl iubește. El, sărmană paiață, nu era omul care să inspire dragoste; cu toate acestea zâmbetul ei era plin de afecțiune și se putea foarte bine ca purtarea-i rezervată să ascundă un sentiment foarte profund. Nu era ființa încântătoare pe care o vedea imaginația lui de îndrăgostit, dar părea o femeie serioasă și plăcută. Era înaltă, și rochia ei simplă, cenușie, destul de bine croită, nu ascundea faptul că avea un trup frumos, care ar fi tentat mai degrabă un sculptor decât un croitor. Părul castaniu și foarte bogat era aranjat într-o coafură simplă. Avea fața foarte palidă, cu trăsături regulate, fără a fi distinse. Avea ochi cenușii, blânzi. Nu-i lipsea decât foarte puțin pentru a fi frumoasă, dar din cauza acestui „puțin” nu era nici măcar drăguță. Stroeve, vorbind de Chardin, avea mare dreptate, căci înfățișarea ei purta o asemănare ciudată cu acea gospodină drăguță, cu scufia-n cap și șorțul alb, pe care a imortalizat-o marele pictor. Mi-o imaginam în mijlocul oalelor și tingirilor, transformându-și îndatoririle de gospodină într-un rit care capătă, în felul acesta, o semnificație morală. Nu mi se părea nici deșteaptă, nici amuzantă, dar în sârguința ei gravă exista ceva care îmi stârnea interesul. Purtarea rezervată nu era lipsită de o liotă de mister și mă întrebam cum de s-a măritat cu Stroeve. Cu toate că era englezoaică, nu o puteam situa în nicio clasă socială, și nu-mi puteam da seama ce fel

de educație primise și ce viață dusese înainte de căsătorie. Era foarte tăcută, dar când vorbea, glasul ei avea un timbru plăcut și în întreaga-i purtare nu se observa nimic forțat.

L-am întrebat pe Stroeve dacă lucra la vreo pânză.

— Dacă lucrez? Pictez acum mai bine decât am pictat vreodată.

Ne găseam în atelier și îmi arătă cu mâna un tablou neterminat așezat pe un șevalet. Ceea ce văzui mă făcu să tresar, căci tabloul la care lucra Stroeve reprezenta un grup de țărani italieni, îmbrăcați în portul provinciei Campagna, tolăniți pe scările unei biserici din Roma.

— La asta lucrezi acum?

— Da, pot găsi modelele tot atât de bine aici ca și la Roma.

— Nu găsești că e minunat? interveni doamna Stroeve.

— Prostuța asta de nevastă-mea crede că sunt un mare artist.

Râsul lui jenat nu putu ascunde plăcerea ce o resimțea. Privirile îi rămaseră ațintite asupra tabloului. Era de necrezut cum simțul lui critic, atât de precis și lipsit de orice idei preconcepute când era vorba de lucrările altora, putea fi satisfăcut de propriile sale lucrări, peste măsură de banale și vulgare.

— Mai arată-i și alte tablouri de-ale tale, zise doamna Stroeve.

— Să i le arăt?

Cu toate că suferise atâta din cauza batjocurii prietenilor, Dirk Stroeve, dornic de elogii și mulțumit de sine în mod naiv, nu putea să reziste niciodată dorinței de a-și etala operele. Scoase o pânză, care înfățișa doi ștrengăruși italieni cu părul buclat, jucând bile.

— Nu-i așa că sunt adorabili? întrebă doamna Stroeve.

Îmi mai arătă și alte pânze. Într-adevăr, Stroeve pictase la Paris aceleași lucruri răsuflate, de un pitoresc bătător la ochi, pe care le pictase ani de Zile la Roma. Totul era fals, nesincer, vulgar; și totuși nimeni nu era mai cinstit, mai sincer decât Dirk Stroeve. Cine ar putea să explice o astfel de contradicție? Nu știu ce mă împoldi să-l întreb:

— Spune-mi, nu cumva ai întâlnit din întâmplare un pictor cu numele Charles Strickland?

— Vrei să spui că-l cunoști? strigă Stroeve.

— Bestia aceea! exclamă soția lui.

Stroeve începu să râdă.

— *Ma pauvre chérie*[24], o alintă el sărutându-i mâinile. Soția mea nu-l poate suferi. Mi se pare atât de ciudat că îl cunoști pe Strickland.

— Nu-mi plac oamenii care nu știu să se poarte, declară doamna Stroeve.

Râzând, Dirk se întoarse spre mine să-mi explice.

— Uite ce, l-am rugat să vină într-o zi la mine și să-mi vadă tablourile. Ei bine, a venit și i-am arătat tot ce aveam.

Jenat, Dirk șovăi un moment. Nu știu de ce s-o fi apucat să-mi povestească o întâmplare care îl punea într-o lumină proastă; ezita s-o termine.

— Mi-a privit tablourile fără să rostească un cuvânt. Mă gândeam că poate vrea să-și formuleze părerea la urmă. La sfârșit i-am spus: „Asta-i tot ce am”. Dar el n-a răspuns decât: „Am venit la dumneata să te rog să-mi împrumuți douăzeci de franci”.

— Și închipuie-ți că Dirk i-a dat banii! exclamă soția lui indignată.

— Eram atât de surprins. Nu puteam să-l refuz. A băgat banii în buzunar, a dat din cap, a zis „mulțumesc” și a plecat.

În timp ce-mi povesti întâmplarea, pe fața lui rotundă și prostuță se răspândise o nedumerire atât de totală, încât îmi era peste putință să nu izbucnesc în râs.

— Nu m-aș fi sinchisit dacă ar fi spus că tablourile mele sunt proaste, dar n-a spus nimic – nimic!

— Și totuși insiști să povestești întâmplarea, îl mustră doamna Stroeve.

Jalnic era faptul că mai puțin te revolta felul brutal în care Strickland îl tratase pe sărmanul olandez, decât te amuza postura ridicolă a acestuia.

— Sper că nu-l voi mai vedea niciodată, întări doamna Stroeve.

Dirk zâmbi și ridică din umeri. Îi și revenise buna dispoziție.

— Contează faptul că-i un mare artist – un foarte mare artist.

— Strickland?! exclamai eu, nu poate fi vorba de aceeași persoană.

— Un om voinic cu barba roșie. Charles Strickland. Un englez.

— Pe vremea când l-am cunoscut eu, nu purta barbă, dar, dacă și-a lăsat-o, probabil că e roșie. Omul despre care vorbesc eu a început să picteze abia acum cinci ani.

— Ăsta-i! E un mare artist.

— Imposibil!

— M-am înșelat eu vreodată? întrebă Dirk. Îți spun că este un geniu. Sunt convins de acest lucru. Dacă se va mai vorbi despre noi peste o sută de ani, va fi numai pentru că l-am cunoscut pe Charles Strickland.

Eram surprins și în același timp foarte surescitat. Mi-am amintit deodată ultima convorbire pe care o avusesem cu Strickland.

— Unde pot fi văzute lucrările lui? întrebai eu. Are succes? Unde locuiește?

— Nu, n-are succes. Nu cred să fi vândut până acum vreun tablou. Când le vorbești oamenilor despre el, nu fac decât să râdă. Dar eu *știu* că este un mare artist. La urma urmei lumea a râs și de Manet. Corot n-a vândut niciodată vreun tablou. Nu știu unde locuiește, dar te pot duce să-l vezi. Are obiceiul să meargă în fiecare seară la ora 7 la o cafenea din *Avenue de Clichy*. Dacă vrei, putem trece mâine pe acolo.

— Nu sunt sigur dacă dorește să mă vadă. Cred că i-aș aduce aminte de vremuri pe care preferă să le uite. Dar cu toate acestea voi veni. Există vreo posibilitate să vedem vreun tablou de-al lui?

— Nu arată nimănui nimic. Un mic negustor pe care îl cunosc are însă două-trei tablouri de-ale lui. Dar să nu te duci fără mine, că n-ai să le înțelegi. Trebuie să ți le explic eu.

— Dirk, mă scoți din sărite, strigă doamna Stroeve, cum poți vorbi astfel despre tablourile lui, după ce s-a purtat atât de urât cu tine? Închipuie-ți, continuă ea, întorcându-se spre mine, când au venit o dată niște olandezi la noi, să cumpere tablouri de-ale lui Dirk, el a încercat să-i convingă să le cumpere pe ale lui Strickland. A insistat să le aducă aici ca să le arate.

— Dar *dumitale* cum ți s-au părut? o întrebai zâmbind.

— Sunt îngrozitoare.

— Ah, iubito, tu nu înțelegi!

— Ei bine, olandezii erau furioși pe tine și credeau că-ți bați joc de ei.

Dirk Stroeve își scoase ochelarii și îi șterse. Fața-i înfierbântată strălucea de însuflețire.

— De ce să crezi că frumosul, care-i lucrul cel mai prețios din lume, zace ca o piatră pe malul mării, pentru ca un trecător indiferent s-o ridice din plictiseală? Frumosul este un lucru minunat și straniu, pe care artistul îl plămădește din haosul lumii prin frământarea sufletului său. Iar după ce l-a zămislit, nu oricui îi este dat să-l cunoască. Pentru a-l putea pătrunde, trebuie să încerci și tu trăirile artistului. E o melodie care te învăluie, și pentru a o putea asculta în inima ta ai nevoie de înțelegere, simțire și fantezie.

— Atunci cum se face, Dirk, că eu am găsit întotdeauna tablourile tale minunate? Le-am admirat de prima dată când le-am văzut.

Buzele lui Stroeve tremurară ușor.

— Du-te și te culcă, scumpa mea. Ies cu prietenul nostru să-l conduc, câțiva pași și mă întorc curând.

• Capitolul 20

Dirk Stroeve se învoi să treacă pe la mine în seara următoare ca să mergem la cafeneaua unde s-ar fi putut să-l găsim pe Charles Strickland. M-a interesat să constat că era aceeași cafenea la care Strickland și cu mine luasem un absint când venisem la Paris să stau de vorbă cu el. Faptul că rămăsese credincios aceluiași local sugera o indolență care, după părerea mea, era caracteristică acestui om.

— Uite-l acolo, zise Stroeve, când ajunserăm la cafenea.

Cu toate că ne aflam în octombrie, seara era caldă și mesele de pe trotuar ticsite. Le cercetai cu privirea, dar pe Strickland nu-l vedeam nicăieri.

— Uite-l colo, în colț. Joacă șah.

Observai un om aplecat asupra unei table de șah, dar nu izbutii să disting decât o pălărie mare de fetru și o barbă roșcovană. Ne făcurăm loc printre mese până ce ajunserăm la el.

— Strickland!

Își ridică privirea.

— Alo, grăsunule, ce vrei?

— Ți-am adus un vechi prieten care voia să te vadă.

Strickland îmi aruncă o privire, dar era evident că nu mă recunoscuse. Se aplecă din nou cu atenție asupra tablei de șah.

— Stați jos și nu faceți gălăgie, ne spuse el.

Mută o piesă și se cufundă de îndată în joc. Bietul Stroeve îmi aruncă o privire jenată, dar nu mi-am pierdut cumpătul pentru atâta lucru. Am comandat ceva de băut și am așteptat liniștit ca Strickland să-și termine partida. Eram mulțumit că aveam prilejul să-l examinez în tihnă. Sunt sigur că nu l-aș fi putut recunoaște. În primul rând, barba roșie, lățoasă și neîngrijită, îi acoperea o mare parte din obraz; părul îl purta lung. Dar cea mai surprinzătoare schimbare se datora faptului că slăbise foarte mult. Din cauza aceasta, nasul său mare se profila cu mai multă aroganță; pomeții îi erau mai proeminenți; ochii păreau mult mai mari, iar tâmplele i se adânciseră. Trupul îi era scheletic. Purta același costum în care îl văzusem cu cinci ani în urmă; era rupt, soios, tocit și atârna pe el de parcă ar fi fost croit pentru altcineva. Observai că avea unghiile netăiate, mâinile murdare, și atât de slabe, încât erau numai piele și os. Erau mâini

mari și puternice, dar uitasem cât erau de frumos modelate. Văzându-l astfel, concentrat asupra jocului, îmi dădu impresia bizară a unei forțe deosebite și mă întrebam de ce oare uscăciunea trupului accentua și mai mult această forță.

După câtva timp mută o piesă și, rezemându-se de spătarul scaunului, se uită cu o curioasă nepăsare la adversarul său. Acesta, un francez gras și bărbos, examină situația și izbucni deodată în flecăreli joviale, apoi, cu un gest nervos, strânse piesele și le aruncă în cutia lor. Îl înjură pe Strickland fără jenă și, chemând chelnerul, plăti consumațiile și plecă. Stroeve își trase scaunul mai aproape de masă, spunând:

— Cred că acum putem sta de vorbă.

Strickland îi aruncă o privire răutăcioasă. Eram sigur că se pregătea să-i răspundă cu o glumă usturătoare, cum însă nu-i veni niciuna în minte, fu obligat să tacă.

— Ți-am adus un vechi prieten care voia să te vadă, repetă Stroeve radios.

Strickland mă privi gânditor, timp de aproape un minut. Eu păstram tăcerea.

— Nu l-am văzut în viața mea, declară el.

Nu știu de ce afirma acest lucru, pentru că în ochii lui zărisem o licărire de recunoaștere. Dar de astă dată nu mă mai lăsam intimidat, ca acum câțiva ani.

— Zilele trecute am întâlnit-o pe soția dumitale, spusei eu, sunt sigur că ai dori să afli cum o mai duce.

Strickland râse sarcastic și privirile i se animară.

— Am petrecut o seară veselă împreună, răspunse el. Câtă vreme să fie de atunci?

— Cinci ani.

Mai comandă un absint. Stroeve, volubil, istorisi cum ne cunoscusem noi doi și cum se întâmplase să descoperim că amândoi îl cunoșteam pe Strickland. Nu știu dacă el asculta. O dată sau de două ori se uită gânditor la mine, dar mai tot timpul părea preocupat de propriile sale gânduri. Fără limbuția lui Stroeve, conversația ar fi fost greu de întreținut. După o jumătate de oră, olandezul se uită la ceas și ne declară că trebuie să plece. Mă întrebă dacă vreau să vin și eu. M-am gândit însă că, rămânând singur cu Strickland, l-aș putea face să vorbească, așa încât i-am răspuns lui Stroeve că vreau să mai rămân.

După ce plecă Stroeve, spusei:

— Dirk Stroeve e de părere că ești un mare artist.

— La dracu! Și ce-mi pasă mie?

— Vrei să-mi arăți și mie tablourile dumitale?

— Nu văd pentru ce.

— Poate aș dori să cumpăr vreunul.

— Poate că nu as dori să ți-l vând.

— Câștigi bine? întrebai zâmbind.

Râse pe înfundate.

— Îți fac această impresie?

— Pari pe jumătate mort de foame.

— Sunt pe jumătate mort de foame.

— Atunci hai să luăm masa împreună.

— Pentru ce mă inviți?

— Fii sigur că nu din milă, răspunsei pe un ton rece, puțin îmi pasă dacă mori sau nu de foame.

Privirile îi scânteiară din nou.

— Bine, hai să mergem, zise el ridicându-se, mi-ar plăcea să mănânc o masă cumsecade.

• Capitolul 21

Îl lăsai să aleagă singur restaurantul, iar pe drum cumpărai un ziar. După ce comandarăm masa, am rezemat ziarul de o sticlă de St. Galmier[25] și mă apucai să citesc. Mâncarăm în tăcere. Simțeam că din când în când se uita la mine, dar nu-i dădui nicio atenție. Voiam să-l silesc să înceapă el conversația.

— E ceva interesant prin ziar? întrebă el când cina noastră tăcută se apropiase de sfârșit.

Mi se păru că în tonul lui vibra o nuanță de exasperare.

— Îmi place să citesc regulat foiletonul teatral, replicai eu. Am împăturit ziarul și l-am așezat alături de farfurie.

— Mi-a făcut plăcere cina, remarcă el.

— Nu ești de părere să luăm și cafeaua aici?

— Ba da.

Ne aprinserăm țigările și fumam în tăcere. Băgai de seamă că din când în când mă examina, purtând pe buze un zâmbet amuzat. Așteptam răbdător. În cele din urmă întrebă:

— Ce-ai mai făcut de când te-am văzut ultima dată?

Nu prea aveam multe de povestit. Viața mea din ultimii ani fusese o perioadă de muncă asiduă și aventură puțină: de experimente în felurite direcții și de acumulare treptată de cunoștințe despre cărți și oameni. Avui grijă să nu-l întreb pe Strickland nimic despre activitatea lui. Nu am manifestat nici cel mai mic interes pentru persoana sa și până la urmă răbdarea îmi fu recompensată. Începu să vorbească despre el. Se exprima cu atâta greutate, încât nu putu decât să-mi schițeze dificultățile prin care trecuse, iar eu trebuia să completez cu imaginația ceea ce omitea el. Pentru mine era un chin să nu pot obține mai mult decât informații vagi în legătură cu un caracter care mă interesa atât de mult. Încercam senzația pe care o ai când te muncești să descifrezi un manuscris mutilat. Mi-a făcut impresia că viața lui consta într-o luptă acerbă împotriva a tot felul de dificultăți, dar îmi dădui seama că multe lucruri care pentru un altul ar fi fost îngrozitoare, pe el nu-l impresionau deloc. Strickland se deosebea de majoritatea englezilor prin totala sa indiferență față de tot ce putea fi numit confort. Pe el nu-l deranja că trăiește într-o cameră mizeră; nu simțea nevoia să fie înconjurat de lucruri

frumoase. Nu cred să-și fi dat vreodată seama cât de murdar era tapetul camerei în care îl găsisem la prima mea vizită. N-avea nevoie de fotolii în care să se tolănească, fiindcă se simțea mai în largul său pe un scăunel de bucătărie. Mânca cu poftă, dar îi era indiferent ce mânca; pentru el însemna doar hrana pe care o devora ca să-și astâmpere chinul foamei, iar dacă se întâmpla să nu aibă de mâncare, era în stare să se și lipsească de ea. Am aflat că trăise timp de șase luni cu o pâine și o sticlă de lapte pe zi. Era un om senzual și cu toate acestea părea indiferent la plăcerile simțurilor. Nu considera privațiunea ca o suferință. Era ceva impresionant în felul lui de viață concentrată numai pe preocupări ale spiritului.

Când se terminase mica sumă de bani pe care și-o adusese de la Londra, nu-și pierdu cumpătul. Nu vându niciun tablou și nici nu cred că-și dădea prea multă osteneală să le vândă. Începu să caute altă cale de a scoate ceva bani. Îmi povesti cu un umor întunecat despre epoca în care făcuse pe ghidul pentru mahalagiii din Londra care doreau să cunoască „viața de noapte a Parisului". Era o ocupație potrivită cu firea lui sardonică și reușise într-un fel sau altul să-și însușească o vastă cunoștință a cartierelor rău famate ale orașului. Mi-a povestit cum se plimba ceasuri întregi pe *Boulevard de la Madeleine*, pândind englezi, de preferință beți, care doreau să vadă tocmai lucrurile interzise de lege. Când avea noroc, reușea să ciupească o sumă rotunjoară. Până la urmă însă, turiștii se speriaseră de aspectul jerpelit al hainelor sale și nu mai izbuti să găsească oameni destul de curajoși ca să i se încredințeze lui. După un timp găsi, din întâmplare, o slujbă ca traducător de reclame a unor medicamente patentate, care se transmiteau la radio pentru medicii din Anglia. Într-un timp găsise de lucru ca zugrav.

Niciodată nu încetă să picteze, dar plictisindu-se curând de atelierele maeștrilor, începu să lucreze de unul singur. Nu fusese chiar atât de sărac, încât să nu-și poată cumpăra pânză și culori, căci realmente nu avea nevoie de nimic altceva. După cât îmi puteam da seama, lucra cu foarte multă greutate, căci încăpățânarea lui de a nu primi ajutor de la nimeni îl făcea să piardă mult timp cu rezolvarea unor probleme tehnice, pe care generații precedente de pictori le rezolvaseră una câte una. Năzuia spre ceva, nu știam spre ce anume și poate că nici el nu știa; din nou îmi făcu impresia – de astă dată însă și mai copleșitoare – unui posedat. Părea să nu mai fie în toate mințile. Înțelesei că nu voia să-și arate tablourile pentru că lui însuși

îi erau indiferente. Trăia într-un fel de vis, și realitatea nu avea nicio semnificație pentru el. Simțeam că atunci când lucra la o pânză se dăruia cu toată forța personalității sale violente, ignorând orice altceva în efortul de a materializa pe pânză ceea ce vedea cu ochii spiritului; dar că o dată consumat – nu tabloul, căci îmi închipui că rareori termina ceva – ci impulsul care-l biciuia, își pierdea orice interes pentru pânza respectivă. Niciodată nu era mulțumit de ceea ce realizase, căci i se părea lipsit de importanță în comparație cu viziunea care îl obseda.

— De ce nu-ți expui niciodată lucrările? îl întrebai. Îmi închipui că te-ar interesa să știi ce gândește lumea despre ele.

— Așa-ți închipui?

Nu pot descrie disprețul profund cu care rosti aceste cuvinte.

— Nu vrei să devii celebru? Celebritatea este un lucru după care tânjesc toți artiștii.

— Sunt copii. Cum poate să-ți pese de părerea mulțimii, când nu dai doi bani pe părerea individului?

— Nu toți suntem ființe rezonabile, răspunsei eu râzând.

— Cine creează faima? Criticii, scriitorii, samsarii și femeile.

— N-ai încerca o senzație plăcută dac-ai ști că operele create de mâna dumitale stârnesc emoții subtile sau pasiuni tulburătoare în sufletul unor necunoscuți, al unor oameni pe care nu i-ai văzut niciodată? Fiecăruia dintre noi îi place puterea și nu-mi pot imagina un mod mai plăcut de-a o exercita decât mișcând sufletele oamenilor, inspirându-le milă sau teroare.

— Melodramă!

— Dumitale îți pasă totuși dacă pictezi bine sau prost?

— Nu-mi pasă deloc. Nu doresc decât să pictez ceea ce văd.

— Nu cred că eu aș putea crea pe o insulă pustie, cu certitudinea că nimeni nu va citi vreodată ceea ce am scris.

Strickland rămase mult timp tăcut, dar în ochii lui licărea o lumină stranie, ca și cum ar fi întrezărit ceva care îi înălța sufletul până la culmile extazului.

— Uneori m-am gândit și eu la o insulă pierdută în nemărginirea mărilor, unde aș putea trăi în liniște, într-o vale ascunsă, printre copaci exotici. Cred că acolo aș putea găsi ceea ce caut.

Nu se exprimase întocmai așa. Adjectivele le înlocuia prin gesturi și vorbea sacadat. N-am făcut decât să redau cu propriile mele cuvinte ceea ce cred că voia el să exprime.

— Când treci în revistă ultimii cinci ani, găsești oare că merita osteneala?

Se uită la mine și-mi dădui seama că nu înțelegea ce vreau să spun; de aceea îi explicai:

— Ai renunțat la un cămin confortabil și la o viață fericită. Îți mergea destul de bine. Or, viața dumitale la Paris pare să fi fost mizerabilă. Dacă ai mai putea să întorci vremea înapoi ai proceda la fel?

— Te cred.

— Îți dai seama că nu m-ai întrebat nimic despre soția și copiii dumitale? Nu te mai gândești deloc la ei?

— Nu.

— De ce dracu ești atât de monosilabic? N-ai regretat niciodată, nicio clipă, suferința pe care le-ai pricinuit-o?

Clătină capul și un zâmbet îi apăru pe buze.

— Mi-aș fi închipuit că din când în când te mai gândești la trecut. Nu mă refer la ultimii șapte sau opt ani, ci la trecutul mai îndepărtat, la vremea când ai întâlnit-o pentru prima oară pe soția dumitale, când ai iubit-o și te-ai căsătorit cu ea. Nu-ți amintești bucuria cu care ai strâns-o în brațe prima dată?

— Eu nu mă gândesc la trecut. Singurul lucru care are importanță este eternul prezent.

Cugetai câtva timp asupra acestui răspuns. Era poate obscur, dar întrezăream vag ceea ce voia el să spună și-l întrebai:

— Ești fericit?

— Da.

Tăcui, uitându-mă gânditor la el. Mă privi drept în ochi și în ochii lui scânteie o licărire sardonică.

— Mă tem că mă dezaprobi.

— Prostii, răspunsei prompt. Nu dezaprob nici șarpele boa constrictor: din contra, mă interesează procesul lui mintal.

— Prin urmare persoana mea te interesează numai din punct de vedere profesional?

— Numai din acest punct de vedere.

— Faci foarte bine că mă dezaprobi. Ai un caracter abject.

— Probabil că tocmai din acest motiv te simți bine alături de mine, replicai eu.

Zâmbi fără veselie, dar nu spuse nimic. Aș da mult să pot descrie surâsul său. Nu s-ar putea spune că era atrăgător, dar îi ilumina fața,

transformându-i expresia, de obicei întunecată, într-una de malițiozitate oarecum binevoitoare. Era un surâs lenevos care uneori se năștea și se stingea în ochii lui; un surâs foarte senzual, nici crud, dar nici binevoitor, sugerând mai degrabă veselia animalică a satirului. Surâsul acesta mă făcu să-l întreb:

— Ai fost vreodată îndrăgostit de când ai venit la Paris?

— N-am timp pentru fleacuri de-astea. Viața nu-i destul de lungă ca să te poți ocupa și de dragoste și de artă.

— Totuși nu faci deloc impresia unui anahoret.

— Toate lucrurile astea mă scârbesc.

— Natura omenească e o pacoste, nu-i așa?

— De ce rânjești la mine?

— Pentru că nu cred ce-mi spui.

— Atunci ești un idiot.

Tăcui un moment și îl cercetai cu privirea.

— De ce încerci să mă induci în eroare? l-am întrebat în cele din urmă.

— Nu-nțeleg ce vrei să spui.

— Ei bine, am răspuns, zâmbind, am să-ți explic. Îmi închipui că luni de zile problema sexuală nu te preocupă și lucrul ăsta te face să crezi că ai terminat definitiv și irevocabil cu amorul. Ești încântat de această eliberare și simți că în sfârșit ai ajuns stăpân pe propriu-ți suflet. Parcă ai umbla cu capul în nori. Dar într-o bună zi, cu totul pe neașteptate, ai senzația că nu mai poți îndura și îți dai seama că tot timpul ai umblat de fapt cu picioarele prin noroi, ba mai mult, simți chiar nevoia să te tăvălești în noroi. Atunci îți cauți o târâtură, grosolană și vulgară, o ființă bestială în care urlă toate oroarea sexului și te repezi asupra ei ca o fiară. Te adapi din licoarea asta până ce te orbește furia.

Strickland mă privea fix fără să facă nici cea mai mică mișcare. Ochii mei îi ațineau privirea. Continuai, vorbind foarte încet:

— Am să-ți mai spun ce trebuie să-ți pară foarte ciudat și anume faptul că după ce totul s-a terminat te simți foarte purificat. Ai senzația că ești imaterial, ca un spirit desprins de trup și că ai putea atinge frumosul ca pe un lucru palpabil. Te simți contopit cu adierea vântului, cu pomii ce înfrunzesc și cu refluxul străveziu al apelor. Te simți ca un zeu. Poți să-mi lămurești această senzație?

Tot timpul cât vorbisem, se uitase fix în ochii mei. După ce am terminat, întoarse capul și pe fața lui apăru o expresie stranie. Îmi

trecu prin minte că astfel trebuia să arate fața unui om care a murit în chinuri. Nu spuse nicio vorbă și înțelesei că luase sfârșit conversația noastră.

• Capitolul 22

M-am instalat la Paris și m-am apucat să scriu o piesă de teatru. Duceam o viață foarte ordonată: dimineața lucram, după-masă mă plimbam prin grădina Luxembourg sau hoinăream pe străzi. Câteodată petreceam ceasuri întregi la Luvru, cea mai prietenoasă dintre toate galeriile de artă și cea mai indicată pentru meditație. Altă dată mă plimbam agale de-a lungul cheiurilor Senei, răsfoind cărți vechi, pe care nu intenționam să le cumpăr vreodată. Astfel, citind câte o pagină ici, colo, făcui cunoștință cu un mare număr de autori, limitându-mă la acest contact sporadic cu operele lor. Seara mă duceam să-mi vizitez prietenii. Deseori treceam să-i văd pe soții Stroeve și câteodată mă ospătam și eu din modesta lor cină. Dirk Stroeve se mândrea cu priceperea lui de a găti mâncăruri italienești și recunosc că avea mai mult talent să prepare *spaghetti* decât să picteze tablouri. Era un adevărat ospăț domnesc, când aducea din bucătărie castronul enorm de *spaghetti* cu sos de tomate pe care le mâncam cu pâine de casă și le udam cu o sticlă de vin roșu. Începui să mă împrietenesc mai de aproape cu Blanche Stroeve; se bucura întotdeauna să mă vadă, probabil pentru că eram englez și ea nu prea cunoștea englezi la Paris. Era o femeie plăcută și modestă, dar cam tăcută și nu știu din ce pricină îmi făcea impresia că ar avea ceva de ascuns. Pe de altă parte mă gândeam că s-ar putea să nu fie vorba decât de o rezervă firească, accentuată de franchețea zgomotoasă a soțului ei. Dirk nu ascundea niciodată nimic. Discuta problemele cele mai intime fără nicio jenă. Uneori își punea soția într-o situație delicată și singura dată când am văzut-o pierzându-și cumpătul, a fost când el a insistat să-mi spună că fusese nevoit să ia un purgativ, dându-mi tot felul de amănunte naturaliste în legătură cu această întâmplare. Gravitatea cu care îmi istorisi neplăcerile prin care trecuse mă făcu să mă tăvălesc de râs, ceea ce o irită și mai mult pe doamna Stroeve.

— Am impresia că-ți place să te faci de râs, spuse ea.

Ochii lui rotunzi se rotunjiră și mai mult și fruntea i se încreți de îngrijorare când o văzu supărată.

— Iubito, te-am supărat? Altă dată n-am să mai iau purgativ. L-am luat numai din cauză că eram constipat. Duc o viață sedentară și nu

fac destulă mișcare. De trei zile nu avusesem…

— Taci din gură pentru Dumnezeu! îl întrerupse ea, atât de enervată, încât ochii i se umplură de lacrimi.

Fața lui se lungi și își țuguie buzele ca un copil dojenit. Îmi aruncă o privire rugătoare ca să dreg eu lucrurile, dar neputând să mă stăpânesc continuai să râd cu hohote.

Într-o zi plecarăm amândoi la negustorul de tablouri, în prăvălia căruia Stroeve spera să-mi poată arăta cel puțin două-trei pânze de-ale lui Strickland. Când sosirăm însă acolo, negustorul ne spuse că acesta venise personal să le ridice. Negustorul nu cunoștea pricina.

— Dar să nu vă închipuiți că-mi fac sânge rău din cauza asta. Le-am primit numai ca să-l servesc pe domnul Stroeve și am făgăduit că voi încerca să le vând. Totuși… Negustorul ridică din umeri. Mă interesează tinerii, dar *voyons*[26], nici dumneata, domnule Stroeve, nu cred că-l socotești talentat pe acest om.

— Îți dau cuvântul meu de onoare că nu există niciun pictor contemporan de al cărui talent să fiu mai convins. Ascultă-mă ce-ți spun, lași să-ți scape o afacere bună. Cândva tablourile acelea vor valora mai mult decât tot ce ai acum în prăvălia dumitale. Adu-ți aminte de Monet care nu putea găsi pe nimeni să-i dea măcar o sută de franci pe un tablou! Și ce valoare au astăzi!

— Foarte adevărat. Dar pe vremea aceea mai erau cel puțin o sută de pictori de talia lui Monet ale căror tablouri nu se vindeau nici atunci și nu se vând nici azi. Cum poți să știi? E suficient oare numai talentul ca să asigure succesul? Să nu crezi așa ceva! *Du reste*[27] rămâne de dovedit dacă acest prieten al dumitale are vreun merit. Nu i-l atribuie nimeni afară de *monsieur* Stroeve.

— Și atunci cum recunoști dumneata talentul? întrebă Dirk roșu de mânie.

— Există numai un singur mod – după succes.

— Ești un filistin! strigă Dirk.

— Dar gândiți-vă la marii pictori din trecut: Rafael, Michelangelo, Ingres, Delacroix: toți au avut succes.

— Hai să mergem, mă îmboldi Stroeve, că altfel îl omor.

• Capitolul 23

Pe Strickland îl vedeam destul de des, și din când în când jucam șah cu el. Era un om cu toane: uneori rămânea pe gânduri, tăcut, fără să acorde nici cea mai mică atenție celor din jur, alteori, când era bine dispus, îți vorbea în felul lui șovăitor. Nu spunea niciodată vreun lucru interesant, dar avea o vână de sarcasm brutal, care mergea la țintă și întotdeauna spunea exact ceea ce gândea. Susceptibilitatea altora îl lăsa complet indiferent, ba chiar îl amuza să-i jignească. Pe Dirk Stroeve îl ofensa mereu și atât de amarnic, încât acesta pleca furios jurând că nu-i va mai vorbi niciodată; dar în Strickland exista o forță extraordinară care îl atrăgea pe olandezul dolofan împotriva voinței sale, așa că de fiecare dată revenea gudurându-se ca un câine, deși știa, prea bine, că în chip de salut va fi întâmpinat cu o nouă lovitură.

Nu știu cum se făcea că pe mine Strickland mă suporta. Relațiile noastre erau ciudate. Într-o zi mă rugă să-i împrumut cincizeci de franci.

— Nici nu mă gândesc, răspunsei eu.

— De ce nu?

— Pentru că nu mă amuză s-o fac.

— Sunt la mare strâmtoare, crede-mă.

— Puțin îmi pasă.

— Vasăzică nu-ți pasă dacă mor de foame?

— De ce să-mi pese? întrebai la rândul meu.

Mă privi în tăcere câteva clipe, trăgându-se de barba lui neîngrijită. I-am zâmbit.

— Ce te amuză? întrebă el cu ochii scăpărând de mânie.

— Ești atât de naiv. Din moment ce nu-ți recunoști nicio obligație față de altul, nimeni nu are nicio obligație față de dumneata.

— N-ai avea remușcări dacă m-aș spânzura acum pentru că, neputând plăti chiria, am fost zvârlit în stradă?

— Nicidecum

Râse înfundat.

— Te lauzi. Dacă aș face așa ceva sunt sigur că ai fi copleșit de remușcări.

— Încearcă și ai să vezi, replicai eu în ochi îi licări un zâmbet.

Amesteca în tăcere absintul cu lingurița.

— Vrei să jucăm șah? îl întrebai?

— Dacă ții…

Așezarăm piesele și, când tabla fu completă, o examină mulțumit. Îți dă oarecare satisfacție să-ți vezi pionii toți gata de lupta.

— Credeai într-adevăr că am să-ți împrumut banii? întrebai eu.

— Nu vedeam de ce n-ai face-o.

— Mă surprinzi.

— De ce?

— Mă dezamăgește să descopăr că în fond ești un sentimental. Mi-ai fi plăcut mai mult dacă nu făceai acest apel naiv la generozitatea mea.

— Te-aș fi disprețuit dacă te lăsai impresionat.

— Așa e mai bine, răspunsei eu râzând.

Începurăm partida și jocul ne absorbi pe amândoi.

După ce terminarăm îi spusei:

— Ascultă, dacă ai nevoie de bani, arată-mi tablourile dumitale. Dacă-mi place vreunul dintre ele, îl cumpăr.

— Du-te dracului! se răsti el și se ridică să plece, dar îl oprii, spunându-i zâmbind:

— Nu ți-ai plătit absintul.

Aruncând banii pe masă, îmi trânti o înjurătură și plecă.

După asta nu l-am mai văzut vreo câteva zile, dar într-o seară, pe când îmi citeam ziarul la aceeași cafenea, veni și se așeză lângă mine.

— Văd că încă nu te-ai spânzurat, remarcai eu.

— Nu. Am primit o comandă. Fac portretul unui fost instalator pentru două sute de franci.

— Cum ai reușit să obții comanda?

— M-a recomandat femeia de la care îmi cumpăr pâinea. Tipul îi spusese că e în căutarea cuiva care să-i facă portretul. Trebuie să-i dau și ei douăzeci de franci.[28]

— Și cum arată?

— Splendid! Are o față mare și roșie ca o pulpă de berbec și pe obrazul drept un neg enorm din care cresc fire lungi de păr.

Strickland era bine dispus, și când apăru Dirk Stroeve și se așeză la masa noastră începu să-și bată joc de el într-un mod fioros. Cu o abilitate pe care niciodată nu i-aș fi bănuit-o, descoperea punctele cele mai sensibile ale sărmanului olandez. Strickland nu întrebuința bisturiul sarcasmului, ci măciuca invectivelor. Atacul fusese atât de

neașteptat încât Stroeve, luat prin surprindere, rămăsese lipsit de apărare. Îți amintea de o oaie speriată care fuge de colo până colo fără nicio țintă. Era uluit și încremenit și până la urmă începură să-i șiroiască lacrimile. Mai grav în toată povestea asta era faptul că nu te puteai abține să nu râzi, cu toate că Strickland era odios, și întreaga exhibiție, oribilă. Dirk Stroeve făcea parte dintre acele nefericite persoane la care până și cele mai sincere emoții dau impresia de ridicol.

La urma urmelor când mă gândesc la acea iarnă petrecută în Paris, amintirea lui Dirk Stroeve rămâne cea mai plăcută.

Micul lui menaj avea un farmec deosebit. El și soția formau un tablou asupra căruia imaginația se oprea recunoscătoare, iar simplitatea dragostei pe care i-o purta soției avea o grație reconfortantă. Cu toate că rămăsese absurd, sinceritatea pasiunii lui îți stârnea simpatia.

Înțelegeam sentimentele pe care soția le nutrea pentru el și eram bucuros că afecțiunea ei se dovedea atât de duioasă. Dacă ar fi avut cât de cât simțul umorului, trebuie s-o fi amuzat faptul că o ridicase pe un piedestal și o adora ca pe un idol; însă chiar dacă râdea de el, trebuie să fi fost mișcată și mulțumită. Dirk era prototipul amantului constant. În ochii lui, cu siguranță că soția nu avea să se schimbe niciodată, chiar dacă ar fi îmbătrânit și ar fi pierdut rotunjimea trupului și drăgălășenia ei de blondă. Pentru el, va rămâne întotdeauna cea mai frumoasă femeie din lume. Viața ordonată pe care o duceau avea un farmec aparte. Locuința lor se compunea doar din atelier, un dormitor și o bucătărie minusculă. Doamna Stroeve făcea singură tot menajul și, în timp ce Dirk picta tablouri proaste, se ducea după târguieli, gătea prânzul, cosea și muncea toată ziua ca o furnică harnică. Seara ședea în atelier iarăși, cosând, în timp ce Dirk cânta la pian bucăți care, sunt convins, depășeau cu mult înțelegerea ei. Stroeve cânta cu gust, dar uneori cu mai mult sentiment decât ar fi fost justificat, descărcându-și în muzică tot sufletul lui cinstit, exuberant și sentimental. Viața pe care o duceau era o idilă de o deosebită frumusețe. Absurditatea inerentă oricărui lucru legat de Dirk Stroeve îi împrumuta nota ciudată a unui dezacord nerezolvat, dar prin aceasta îi dădea un caracter oarecum mai modern, mai uman; ca o glumă grosolană strecurată într-o scenă patetică, accentua dramatismul mereu prezent în frumos.

• Capitolul 24

Puțin înainte de crăciun, Dirk Stroeve veni la mine și mă invită să petrec ajunul la el. Era legat de această zi cu un sentimentalism caracteristic lui și dorea să și-o petreacă în mijlocul prietenilor, respectând tot ceremonialul. Niciunul dintre noi nu-l mai văzusem pe Strickland de vreo două-trei săptămâni. Eu, pentru că fusesem ocupat cu niște prieteni veniți să petreacă un scurt timp la Paris, iar Stroeve, pentru că se hotărâse, după o ceartă mai violentă ca de obicei, să nu mai aibă a face cu dânsul. Strickland era imposibil și Stroeve se jurase să nu-i mai vorbească niciodată. Dar apropierea Crăciunului îl predispunea la generozitate și nu putea suferi gândul că Strickland ar putea să-și petreacă seara de ajun de unul singur. Îi atribuia acestuia propriile sale emoții și nu putea suporta ideea ca, într-o zi închinată petrecerii și bucuriei, un pictor singuratic să fie lăsat pradă melancoliei. Își instalase în atelier un pom de crăciun și prevedeam că vom găsi mici cadouri absurde agățate de ramurile împodobite. Dar Stroeve se cam temea să-l revadă pe Strickland; era umilitor să ierți atât de ușor insulte grave, și de aceea dorea să fiu de față la împăcarea pe care o hotărâse.

Pornirăm împreună pe *Avenue de Clichy*, dar nu-l găsirăm pe Strickland la cafenea. Era prea frig să stăm afară și ne așezarăm înăuntru pe banchetele capitonate cu piele. În cafenea era foarte cald, aerul îmbâcsit și fumul de țigară se așternea ca o pâclă. Strickland nu se arătă, dar peste câtva timp apăru acel pictor francez cu care juca din când în când câte o partidă de șah. Mă împrietenisem oarecum cu el. Se așeză la masa noastră. Stroeve îl întrebă dacă nu cumva îl văzuse pe Strickland.

— E bolnav, răspunse el, nu știați?

— E ceva grav?

— Foarte grav, după câte am auzit.

Stroeve păli.

— De ce nu mi-a scris să mă anunțe și pe mine? Ce prostie din partea mea să mă cert cu el! Trebuie să mergem numaidecât să-l vedem. Sunt sigur că n-are cine să-l îngrijească. Unde locuiește?

— Habar n-am, răspunse francezul.

Ne dădurăm seama că niciunul dintre noi nu știam cum să-l găsim.

Stroeve se întristă din ce în ce mai mult.

— Este îngrozitor. Ar putea să moară și nimeni să nu știe. Nu pot suporta gândul ăsta. Trebuie să-l găsim numaidecât.

Încercai să-l fac să înțeleagă că ar fi absurd să colindăm tot Parisul la întâmplare, în căutarea lui Strickland. Înainte de toate trebuia să ne alcătuim un plan.

— Da, dar în timpul ăsta el poate să-și dea sufletul și până ajungem la el o să fie prea târziu să mai putem face ceva.

— Stai liniștit să ne gândim, îi spusei, nerăbdător. Singura adresă a lui Strickland pe care o cunoșteam era *Hôtel des Belges*, dar de acolo se mutase de mult și personalul hotelului nu și-ar mai fi amintit de el. Cu hotărârea lui ciudată de a nu-și divulga adresa, era puțin probabil să fi spus la plecare unde se mută. Afară de asta, trecuseră de atunci mai mult de cinci ani. Eram aproape sigur că se mutase undeva tot prin apropiere. Faptul că frecventa aceeași cafenea ca pe vremea când locuise la hotel însemna că aceasta îi era cel mai la îndemână.

Deodată îmi amintii că femeia de la care își cumpăra pâine îi procurase comanda pentru un portret și îmi dădui seama că de la ea am putea să-i aflăm adresa. Cerui un ghid și cercetai adresele brutăriilor. Erau cinci în imediata apropiere și nu ne rămânea decât să mergem la fiecare în parte. Stroeve mă urmă în silă. Planul său era să cutreiere fiecare stradă ce dădea în *Avenue de Clichy* și să întrebe la fiecare casă dacă nu cumva Strickland locuia acolo. Planul meu însă, mai practic, se dovedi foarte eficace, căci intrând în a doua brutărie, femeia de după tejghea ne spuse că-l cunoaște. Locuia într-una din cele trei case de peste drum, dar nu știa sigur în care dintre ele. Norocul ne favoriză și chiar la prima casă unde ne informarăm, portarul ne răspunse că Strickland locuiește la ultimul etaj.

— Mi se pare că e bolnav, zise Stroeve.

— Se prea poate, răspunse portarul cu indiferentă. *En effet*[29], nu l-am mai văzut de câteva zile.

Stroeve o rupse la fugă pe scări înaintea mea și când ajunsei și eu la ultimul etaj, îl găsii stând de vorbă cu un muncitor în cămașă ce deschisese ușa la care bătuse Stroeve. Ne indică o altă ușă. După câte știa, locatarul de acolo era pictor. Nu-l văzuse de o săptămână. Stroeve se pregătea să bată la ușă, dar se întoarse spre mine cu un gest de neputință. Îmi dădui seama că intrase în panică.

— Dar dacă a murit?

— Iarba rea nu piere, zisei eu.

Am bătut, dar n-am primit niciun răspuns. Am apăsat pe clanță și am constatat că ușa nu era încuiată. Am pășit înăuntru cu Stroeve în urma mea. În cameră era întuneric. Puteam să deslușesc doar că era o mansardă cu tavanul înclinat. Prin ferestruica din tavan pătrundea o rază slabă de lumină.

— Strickland! strigai eu.

Niciun răspuns. Totul părea într-adevăr foarte sinistru și aveam impresia că Stroeve, care stătea în spatele meu, tremura ca varga. Ezitai un moment să aprind un chibrit. Distingeam vag un pat așezat într-un colț și mă întrebam dacă nu cumva lumina va dezvălui un cadavru lungit în el.

— N-ai un chibrit, idiotule?

Vocea aspră a lui Strickland, izbucnind din întuneric, mă făcu să tresar. Stroeve strigă:

— Doamne sfinte, credeam că ai murit!

Aprinsei un chibrit și mă uitai prin cameră să găsesc o lumânare. Dintr-o privire rapidă cuprinsei minuscula încăpere, pe jumătate dormitor, pe jumătate atelier, în care nu se aflau decât un pat, niște pânze întoarse cu fața spre perete, un șevalet, o masă și un scaun. Nu era covor pe jos și nici sobă nu avea. Pe masa plină cu tuburi de culori, cuțite de palete și mărunțișuri de tot felul, se găsea un muc de lumânare, pe care îl aprinsei. Strickland zăcea ghemuit în patul prea mic pentru lungimea lui și-și trântise pe el toate țoalele pe care le avea ca să se încălzească. Se vedea cât de colo că are febră mare. Stroeve, cu glasul înecat de emoție, se apropie de el.

— Ce-i cu dumneata, sărmane prieten? Habar n-am avut că ești bolnav. De ce nu mi-ai trimis vorbă? Știi foarte bine că aș face orice pentru dumneata. Ești supărat de ce ți-am spus ultima dată? Am vorbit fără să mă gândesc. Am greșit. A fost o prostie din partea mea să mă supăr.

— Du-te dracului, spuse Strickland.

— Hai, fii om de înțeles. Dă-mi voie să te îngrijesc. Nu e nimeni aici care să vadă de dumneata? întrebă Stroeve. Apoi se uită consternat la mansarda murdară. Încercă să aranjeze așternutul. Strickland respira cu greutate și tăcea cu furie. Îmi aruncă o privire dușmănoasă. Eu stăteam perfect nemișcat, privindu-l.

— Dacă vrei să-mi faci un serviciu, adu-mi niște lapte, spuse el în cele din urmă. De două zile n-am mai putut ieși din casă.

Lângă pat era o sticlă goală, în care fusese lapte și o bucată de ziar

cu câteva firimituri de pâine.

— Ai mâncat ceva? îl întrebai.

— Nimic.

— De când? exclamă Stroeve. Vrei să spui că de două zile n-ai avut ce mânca, nici ce bea? Dar asta e îngrozitor!

— Am avut apă.

Privirile lui se îndreptară spre o cană mare, pe care o putea ajunge întinzând brațul.

— Plec imediat, zise Stroeve. Ce ți-ar face plăcere să-ți aduc?

Îi propusei să cumpere un termometru, câțiva struguri și pâine. Stroeve coborî scara cu zgomot, fericit că poate fi de folos.

— Dobitocul, mormăi Strickland.

I-am pipăit pulsul. Bătea repede și slab.

I-am pus câteva întrebări, dar n-a vrut să-mi răspundă și, când am stăruit, s-a întors cu fața spre perete. Nu-mi rămânea altceva de făcut decât să aștept în tăcere. Peste zece minute Stroeve se întoarse gâfâind. Afară de ce-i spusesem eu, mai adusese lumânări, supă de carne și o mașină de spirt. Era un omuleț cu mult simț practic și fără să piardă timpul se apucă să fiarbă laptele. Îi luai lui Strickland temperatura, avea peste patruzeci de grade. Era evident că se afla într-o stare gravă.

• Capitolul 25

Curând îl părăsirăm. Dirk trebuia să se întoarcă acasă la cină, iar eu îmi propusesem să găsesc un doctor și să-l aduc la Strickland. Ajunși în strada care părea răcoroasă după mansarda îmbâcsită, olandezul mă rugă să merg numaidecât cu el la atelier. Își pusese în gând ceva ce nu voia să-mi spună, insistând doar să-l însoțesc neapărat. Am consimțit, gândindu-mă că pentru moment nici doctorul nu putea face mai mult decât ceea ce făcusem noi. O găsirăm pe Blanche Stroeve așternând masa pentru cină. Dirk se repezi la ea și-i apucă amândouă mâinile, zicând:

— Scumpa mea, te rog să-mi faci o favoare.

Femeia îl privi cu acea voioșie gravă care constituia unul din farmecele ei. Fața lui roșie lucea de sudoare și avea un aer de agitație caraghioasă, iar ochii rotunzi și mirați îi străluceau de nerăbdare.

— Strickland e grav bolnav. Poate că moare. E singur într-o mansardă infectă și nu are pe nimeni să-l îngrijească. Lasă-mă să-l aduc aici.

Blanche Stroeve își retrase iute mâinile – n-o văzusem niciodată făcând o mișcare atât de bruscă – și se aprinse la față.

— Ah, nu!

— Vai, draga mea, nu refuza. N-aș putea suporta să-l las acolo unde este. N-aș putea să închid ochii toată noaptea, gândindu-mă la el.

— N-am nimic împotrivă să te duci să-l îngrijești.

Vocea îi era rece și distantă.

— Dacă moare?

— N-are decât.

Stroeve trasări. Își șterse obrajii. Se întoarse spre mine ca să-i vin în ajutor, dar nu știam ce să spun.

— E un mare artist.

— Puțin îmi pasă. Îl urăsc.

— Draga mea, scumpa mea, nu gândești ceea ce spui. Te implor, lasă-mă să-l aduc aici, unde putem să-l îngrijim. S-ar putea să-l salvăm. Nu te va deranja cu nimic, am să mă ocup eu singur de el. O să-i punem un pat în atelier. Nu-l putem lăsa să moară ca un câine. Ar fi inuman.

— De ce nu se duce la spital?

— La spital! Dar omul ăsta are nevoie de o îngrijire devotată. Trebuie tratat cu un tact desăvârșit.

Mă surprinse cât era de emoționată. Continua să pună masa, dar mâinile îi tremurau.

— Mă scoți din sărite. Crezi că dacă tu te-ai îmbolnăvi, el ar mișca un deget să te-ajute?

— Ce importantă are asta? Nici n-aș avea nevoie de ajutorul lui, căci te-aș avea pe tine să mă îngrijești. Afară de asta, eu nu mă pot compara cu el. Eu nu am nicio importantă.

— N-ai mai multă demnitate decât o jigodie de câine. Te trântești la pământ și rogi lumea să te calce în picioare.

Stroeve zâmbi pe ascuns. Își închipuia că înțelege motivul pentru care soția sa luase această atitudine.

— Oh, sărăcuța de tine, te mai gândești la ziua când a venit aici să-mi vadă tablourile? Ce importantă are faptul că lui nu i-au plăcut? A fost o prostie din partea mea să i le arăt. Mă tem că nu sunt prea grozave.

Cuprinse cu o privire jalnică întregul atelier. Pe șevalet se afla o pânză neterminată, înfățișând un țăran italian, care ținea, zâmbind, un ciorchine de struguri deasupra capului unei fete oacheșe.

— Chiar dacă nu i-au plăcut, ar fi trebuit să fie politicos. N-avea nevoie să te insulte. El ți-a arătat dispreț, iar tu îi lingi mâinile. Oh, îl urăsc.

— Fetițo dragă, este un geniu. Știi bine că eu nu-mi închipui că sunt un geniu. Aș fi vrut să fiu. Dar când întâlnesc genialitatea, o recunosc și o cinstesc din toată inima. Este lucrul cel mai minunat din lume, dar o mare povară pentru cei ce-l posedă. Trebuie să fim indulgenți și foarte răbdători față de ei.

Stăteam deoparte, oarecum jenat de această scenă conjugală și mă întrebam de ce oare insistase Stroeve să-l însoțesc. Vedeam că soția lui era gata să plângă.

— Nu numai pentru că e un geniu te rog să mă lași să-l aduc aici, dar pentru că e o ființă omenească. E bolnav și sărac.

— N-am să-l primesc niciodată în casa mea. Niciodată!

Stroeve se întoarse spre mine:

— Spune-i că e vorba de viață și de moarte. Nu-l putem lăsa în maghernița aceea mizerabilă.

— Fără îndoială că ar fi mult mai ușor să fie îngrijit aici, am

intervenit eu, dar bineînțeles că ar însemna un mare deranj. Cred că va trebui să-l vegheze cineva zi și noapte.

— Draga mea, nu ești tu ființa care să se sperie de puțin deranj.

— Dacă vine el aici, plec eu, declară doamna Stroeve pe un ton violent.

— Nu te mai recunosc, tu cea de obicei atât de bună și blândă.

— Of, pentru Dumnezeu, lasă-mă în pace! Mă aduci în pragul nebuniei.

În cele din urmă veniră și lacrimile. Se lăsă într-un fotoliu și-și acoperi fața cu mâinile. Umerii i se zguduiau convulsiv. Într-o clipă Dirk era în genunchi lângă ea, cuprinzând-o cu brațele, copleșind-o cu sărutări și alintând-o cu tot felul de nume drăgăstoase, în timp ce lacrimile, care lui îi izvorau atât de ușor, i se prelingeau pe obraz. Curând femeia se desprinse din brațele lui și-și șterse ochii.

— Lasă-mă, îi spuse, dar fără răutate. Apoi se întoarse spre mine, încercând să zâmbească.

— Ce-o să-ți închipui despre mine?

Stroeve o privi mirat, șovăind, cu fruntea încrețită și țuguindu-și buzele roșii. Îmi evoca în mod bizar un cobai agitat.

— Va să zică rămâne nu, iubito? întrebă în cele din urmă.

Blanche făcu un gest obosit. Era istovită.

— Atelierul este al tău. Totul îți aparține. Dacă vrei să-l aduci aici, cum aș putea să te împiedic?

Fața lui Dirk se lumină de un zâmbet.

— Atunci consimți? Știam eu! O, scumpa mea!

Se reculese, brusc. Se uită la el cu ochii rătăciți. Își duse mâinile la inimă, ca și cum bătăile ei deveniseră de nesuportat.

— Dirk, de când ne-am cunoscut nu ți-am cerut niciodată să faci ceva pentru mine.

— Știi bine că pentru tine aș face orice pe lume.

— Te rog să nu-l lași pe Strickland să vină aici. Poți aduce pe oricine vrei, un hoț, un bețiv, un vagabond cules de pe drumuri și îți promit că voi face tot ce-mi stă în putință pentru el, cu dragă inimă. Dar te implor să nu-l aduci pe Strickland în casa noastră.

— Dar pentru ce?

— Mi-e frică de el. Nu știu de ce, dar omul acesta are ceva care mă îngrozește. De la omul ăsta ni se va trage un mare rău. O știu. Dacă îl aduci aici se va sfârși prost.

— Ce copilărie!

— Nu, nu. Știu că am dreptate. Ni se va întâmpla ceva îngrozitor.

— Pentru că facem o faptă bună?

Blanche respira acum cu greutate și pe față i se zugrăvise o groază inexplicabilă. Nu știu la ce se gândea, dar simțeam că era stăpânită de o spaimă care o făcea să-și piardă cumpătul. De obicei era atât de calmă, încât agitația ei părea cu totul neobișnuită. Stroeve o privi câtva timp consternat.

— Ești soția mea și-mi ești mai scumpă decât orice pe lume. În casa asta nu va intra nimeni fără consimțământul tău.

Blanche închise ochii o clipă și crezui că o să leșine. Purtarea ei mă cam irita. N-aș fi bănuit că era o femeie cu nervii atât de slabi. Apoi am auzit din nou glasul lui Stroeve care părea că irupe bizar în liniștea ce ne învăluia.

— Nu te-ai găsit și tu o dată într-o situație deznădăjduită când și ție ți-a fost întinsă o mână care să te ajute? Știi doar ce înseamnă acest lucru. N-ai dori să faci și tu la rândul tău o faptă bună când ți se oferă prilejul?

Cuvintele erau destul de banale, dar mi se păru că aveau în ele ceva atât de insinuant, încât îmi veni să zâmbesc. Rămăsei surprins de efectul pe care îl avură asupra doamnei Stroeve. Tresări și apoi se uită lung la soțul ei, care stătea cu ochii în pământ. Părea jenat și nu înțelegeam pentru care motiv. Obrajii doamnei Blanche se împurpurară ușor, apoi fața îi deveni albă, mai mult decât albă, cadaverică; până și mâinile îi păliră. Un fior o cutremură toată. Tăcerea din atelier părea că se materializează, devenea aproape o prezență palpabilă. Eram tulburat.

— Adu-l aici pe Strickland. Voi face pentru el tot ce-mi va sta în putere.

Stroeve zâmbi:

— Scumpa mea!

Vru s-o cuprindă în brațe dar ea se feri.

— Renunță la dovezi de afecțiune în fata oamenilor străini, Dirk. Mă faci să mă simt ridicolă.

Purtarea ei devenise iarăși normală și nimeni n-ar fi putut bănui că, numai cu câteva clipe în urmă, fusese zguduită de o emoție atât de violentă.

• Capitolul 26

În ziua următoare îl mutarăm pe Strickland. A fost nevoie de multă fermitate și de multă răbdare pentru a-l convinge să vină cu noi. Era însă prea bolnav ca să poată opune o rezistentă dârză rugăminților lui Stroeve și hotărârii mele. L-am îmbrăcat în timp ce, neputincios, ne blestema și l-am coborât în stradă. L-am urcat apoi într-o birjă și l-am transportat la atelierul lui Stroeve. Când am ajuns acolo, era atât de epuizat, încât ne lăsă să-l instalăm în pat fără să mai rostească un cuvânt. Zăcu timp de șase săptămâni. La un moment dat părea că n-o duce mai mult de câteva ore și sunt convins că, dacă a scăpat, acest lucru se datorește numai stăruințelor olandezului. În viața mea n-am văzut un bolnav mai dificil. Nu pentru că ar fi fost exigent sau sâcâitor, dimpotrivă, nu se plângea niciodată, nu cerea nimic, tot timpul tăcea, în schimb părea că ia în nume de rău toate îngrijirile ce i se dădeau, și când îl întrebai cum se simte sau dacă dorește ceva, îți răspundea cu o zeflemea, o răutate sau o înjurătură. Îl găseam detestabil și de îndată ce se află în afară de pericol nu ezitai să i-o spun.

— Du-te dracului! răspunse el laconic.

Dirk Stroeve nu mai lucra nimic, ca să-l poată îngriji pe Strickland cu dragoste și milă. Se pricepea să-l facă să se simtă bine și, cu o șiretenie de care nu l-aș fi crezut niciodată capabil, îl silea să ia doctoriile prescrise de medic. Nimic nu părea prea obositor pentru el. Cu toate că avea un venit suficient pentru a face față nevoilor lui și ale soției, Dirk nu avea bani de risipit. Acum însă cheltuia cu o ușurință absurdă pe tot felul de trufandale care ar fi putut ispiti pofta de mâncare capricioasă a lui Strickland. Nu voi uita niciodată răbdarea plină de tact cu care îl convingea să se hrănească. Nu se lăsa descurajat de mojiciile lui Strickland: când era numai morocănos, se făcea că nu observă, iar când era agresiv, se mulțumea să zâmbească. Când Strickland, restabilit și mai bine dispus, se distra făcând haz pe socoteala olandezului, el făcea intenționat tot felul de pozne ca să se acopere de ridicol. În acest timp îmi arunca priviri fericite, ca să-mi atragă atenția asupra faptului că pacientul său se simțea mai bine. Stroeve era sublim. Ceea ce mă surprinse însă în mod deosebit fu Blanche. Se dovedi a fi o infirmieră nu numai

capabilă, ci chiar devotată. Nimic din purtarea ei nu ți-ar fi amintit că se împotrivise cu atâta vehemență dorinței soțului ei de a-l aduce pe Strickland în atelier. Acum insista să ia și ea parte la îngrijirile de care avea nevoie bolnavul. Îl spăla, îi aranja așternutul în așa fel, încât să poată schimba cearșaful fără să-l deranjeze.

Când făcui o remarcă referitoare la priceperea cu care îl îngrijea, îmi zâmbi în felul ei plăcut și-mi răspunse că odinioară lucrase câtva timp într-un spital. Nu dădea în vileag nimic din ura atât de violentă ce-o simțea pentru Strickland. Nu îi vorbea mult, dar căuta întotdeauna să-i ghicească orice dorință. Timp de două săptămâni trebui ca bolnavul să fie vegheat toată noaptea, așa încât ea și soțul ei făceau cu schimbul de gardă la căpătâiul lui. Mă întrebam la ce s-o fi gândit ea oare în lungile nopți de veghe, pe când stătea lipită de patul bolnavului. Așa cum zăcea acolo, Strickland avea o înfățișare stranie: mai slab ca oricând, cu barba lui roșie și încâlcită și cu ochii dilatați de febră, ațintiți în gol; boala părea să-i fi făcut mai mari și aveau o strălucire neobișnuită.

— Îți vorbește vreodată în timpul nopții? o întrebai într-un rând.

— Niciodată.

— Ți-e tot atât de antipatic ca și înainte?

— Chiar mai mult, dacă e posibil.

Se uita la mine cu ochii ei calmi, cenușii. Fața îi exprima atâta blândețe, încât nu-ți venea să crezi că e capabilă de o pornire atât de violentă ca aceea la care asistasem.

— Ți-a mulțumit vreodată pentru ceea ce faci?

— Nu, zise ea și zâmbi.

— E inuman.

— E odios.

Stroeve, bineînțeles, era încântat de ea. Nu știa cum să-și arate recunoștința pentru devotamentul cu care acceptase povara ce i-o impusese.

Era însă puțin intrigat de felul cum soția sa și Strickland se purtau unul față de celălalt.

— Închipuiește-ți, i-am văzut stând ceasuri întregi unul lângă altul fără să-și spună un cuvânt.

O dată, când Strickland se simțea mai întremat, urmând ca peste o zi sau două să părăsească patul, ne găseam cu toții în atelier. Eu stăteam de vorbă cu Dirk, iar doamna Stroeve cârpea o cămașă, pe care o recunoscui ca fiind a lui Strickland. Bolnavul zăcea culcat pe

spate și nu rostea niciun cuvânt. La un moment dat, observai că ochii îi erau ațintiți asupra lui Blanche Stroeve cu o expresie de ciudată ironie. Simțindu-i privirea, ea înălță capul și o clipă se uitară fix unul la celălalt. În ochi i se reflecta o stranie perplexitate și poate – dar de ce oare? – chiar teamă. Strickland întoarse capul și începu să privească distrat în tavan, ea însă continuă să-l fixeze și privirea ei era cu totul inexplicabilă. Peste câteva zile Strickland începu să coboare din pat. Era numai piele și os. Hainele atârnau pe el ca zdrențele pe o sperietoare de ciori. Avea un aspect extraordinar cu barba lui neîngrijită, cu părul netuns și cu trăsăturile obrazului – care și înainte păruseră anormal de mari – reliefate și mai mult în urma bolii. Dar înfățișarea lui era prea stranie pentru a putea fi urâtă. Era ceva monumental în sălbăticia lui. Nu știu cum să descriu exact impresia pe care o făcea asupra mea. Deși trupul îi părea aproape transparent, ceea ce mă izbea la el nu se putea numi spiritualitate, din pricina senzualității excesive pe care o exprima chipul. Cu toate că sună absurd, senzualitatea lui părea curios de spiritualizată.

Se vedea în el ceva primitiv, ca și cum înlăuntrul lui clocoteau acele forțe obscure ale naturii, personificate de grecii antici în făpturi pe jumătate omenești, pe jumătate animalice: satirul și faunul. Îmi aducea aminte de Marsyas care fusese jupuit de viu de către Apolo pentru că îndrăznise să se măsoare cu el la cântat. Strickland părea că poartă în sufletul său armonii ciudate și forme încă nemodelate și presimțeam că va cunoaște un sfârșit chinuit și plin de deznădejde, îmi făcu din nou impresia unui om posedat de un demon – dar nu puteam spune dacă era un duh al răului; era acea forță primitivă care existase înainte de apariția binelui și răului.

Se simțea încă prea slăbit pentru a picta și zăcea în atelier fără să spună o vorbă, cufundat în cine știe ce visuri, sau citind. Îi plăceau cărțile stranii. Câteodată îl găseam absorbit în poemele lui Mallarmé, pe care le citea frământându-și buzele, așa cum fac copiii; mă întrebam ce emoții neobișnuite îi stârneau cadențele acelea subtile și frazele acelea obscure. Altădată îl găseam cufundat în lectura romanelor polițiste ale lui Gaboriau[30]. Mă amuza gândul că în alegerea lecturilor își manifesta aspectele ireconciliabile ale naturii lui fantastice. Era interesant de observat că nici chiar în starea de slăbiciune în care se afla nu se sinchisea de confort. Lui Stroeve îl plăcea să stea comod, și în atelierul său se aflau vreo două fotolii confortabile și o canapea mare. Strickland nu se apropia niciodată de

ele, dar nu pentru că ar fi vrut să pozeze în stoic – căci o dată când l-am găsit singur în atelier ședea tot pe un taburet cu trei picioare – ci pentru că nu îi plăcea moliciunea. Se așeza de obicei pe un scaun de bucătărie fără brațe. Deseori mă exaspera. Nu am cunoscut niciodată un om atât de indiferent față de tot ce-l înconjura.

• Capitolul 27

Trecură două sau trei săptămâni. Într-o dimineață, oprindu-mă din lucru, mă gândii că n-ar strica să-mi iau o zi de vacanță și mă dusei la Luvru. Mă plimbam agale prin săli, privind tablourile pe care le cunoșteam atât de bine și lăsându-mi imaginația să cocheteze în voie cu emoțiile ce mi se iveau în suflet. Intrai în galeria cea mare și acolo dădui deodată peste Stroeve. Am zâmbit, pentru că înfățișarea lui dolofană și în același timp atât de speriată îmi provoca întotdeauna un zâmbet. Când mă apropiai de el băgai însă de seamă că era neobișnuit de amărât. Avea un aer copleșit de durere și totuși ridicol, ca un om care a căzut îmbrăcat în apă și fiind salvat de la moarte, tremurând încă de spaimă, își dă seama că nu-i decât o figură caraghioasă. Întorcându-se, își aținti privirea asupra mea, dar îmi dădui seama că nu mă vede. Sub ochelarii mari, ochii lui albaștri și rotunzi aveau o privire rătăcită.

— Stroeve! strigai eu.

Tresări ușor, apoi zâmbi, dar zâmbetul lui era lugubru.

— Cum de-ți pierzi timpul în felul acesta rușinos? îl întrebai eu vesel.

— N-am mai fost de multă vreme la Luvru și m-am gândit să trec pe aici să văd dacă s-a expus ceva nou.

— Dar mi-ai spus că săptămâna asta trebuie să termini un tablou.

— Strickland lucrează la mine în atelier.

— Cum asta?

— Eu i-am propus. Nu e încă destul de zdravăn să se întoarcă la el acasă. Mă gândeam că am putea lucra amândoi în atelierul meu. Sunt o mulțime de pictori în Cartierul Latin care își împart câte un atelier. Îmi închipuiam că va fi amuzant. Întotdeauna m-am gândit că ar fi plăcut să ai cu cine schimba o vorbă când vrei să te mai odihnești. Uitându-se fix la mine, îmi spuse toate acestea încet, în fraze sacadate, rupte de câte o scurtă pauză stângace, iar ochii lui blânzi și naivi erau plini de lacrimi.

— Nu prea înțeleg, replicai eu.

— Strickland nu poate lucra cu altcineva în atelier.

— Ei comedie, asta îl privește. La urma urmei este atelierul dumitale.

Se uită deznădăjduit la mine și buzele începură să-i tremure.

— Ce s-a întâmplat? îl întrebai răstit.

Ezită și se roși la față. Apoi răspunse, uitându-se cu ochii întristați la un tablou de pe perete…

— Nu mă mai lasă să continui cu pictura. M-a dat afară din atelier.

— Dar de ce nu i-ai spus să se ducă dracului?

— M-a zvârlit afară. Nu mă puteam lua la bătaie cu el. Mi-a aruncat pălăria după mine și a încuiat ușa.

Eram furios pe Strickland și indignat pe mine însumi pentru că îmi venea să râd de figura absurdă a lui Stroeve.

— Dar soția dumitale ce-a zis?

— Era plecată după cumpărături.

— Crezi că pe ea o va lăsa să intre?

— Nu știu.

Mă uitai perplex la Stroeve. Stătea în fața mea ca un școlar pe care îl ceartă învățătorul.

— Vrei să te scap de Strickland? îl întrebai.

Tresări și obrazul său lucios se împurpură până-n albul ochilor.

— Nu. Cred că e mai bine să nu faci nimic.

Mă salută dând din cap și plecă. Era evident că avea un motiv care îl determina să evite orice discuție. Nu știam ce să cred.

• Capitolul 28

Peste o săptămână se lămuri totul. Era pe la vreo 10 seara: luasem masa de unul singur la un restaurant și, întors în micul meu apartament, mă instalasem cu o carte în salonaș și citeam. Deodată auzii țârâitul răgușit al clopoțelului de la intrare și, ieșind în coridor, deschisei ușa. Stroeve stătea în fața mea.

— Pot intra? întrebă el.

Prin întunericul de pe palier nu-l puteam vedea tocmai bine, dar mă izbi ceva neobișnuit în glasul său. Dacă n-aș fi știut că era antialcoolic, aș fi crezut că e beat. Îl condusei în salon și îi oferii un scaun.

— Mulțumesc lui Dumnezeu că te-am găsit! exclamă el.

— Ce s-a întâmplat? îl întrebai, uimit de vehemența sa.

Acum îl puteam vedea bine. De obicei arăta îngrijit, dar acum hainele îi atârnau în dezordine. Eram convins că băuse și zâmbeam, gata să-l tachinez în legătură cu starea în care se găsea.

— Nu știam unde să mă duc, izbucni el. Am trecut mai devreme pe aici, dar nu erai acasă.

— Am luat masa târziu, răspunsei eu.

Îmi schimbasem părerea: nu alcoolul îl adusese în starea aceasta disperată. Fața lui, de obicei îmbujorată, era acoperită acum de niște pete ciudate și mâinile îi tremurau.

— S-a întâmplat ceva?

— M-a părăsit soția.

De-abia putu să pronunțe cuvintele. Fu scuturat de un suspin puternic și lacrimile începură să-i șiroiască pe obrazul rotund. Nu știam ce să spun. În primul moment mă gândii că poate doamna Stroeve nu-i mai putuse suporta pasiunea pentru Strickland și exasperată de cinismul acestuia insistase să-l dea afară. O știam capabilă de mânie, cu toată blândețea ei, și se putea foarte bine ca la refuzul lui Stroeve să fi părăsit atelierul jurând că nu se mai întoarce niciodată. Bietul omuleț era atât de disperat, încât nu-mi mai venea deloc să zâmbesc.

— Dragă amice, nu fii atât de amărât. Desigur că o să se întoarcă. Nu trebuie să iei prea în serios ce spune o femeie la furie.

— Nu înțelegi. S-a îndrăgostit de Strickland.

— Cum?

Rămăsei încremenit, dar de îndată ce îmi dădui seama despre ce era vorba, ideea mi se păru absurdă.

— Cum poți să spui asemenea prostii? Doar nu vrei să spui că ești gelos din pricina lui Strickland? Îmi venea să râd. Știi prea bine că nu-l poate suferi.

— Nu înțelegi, gemu Stroeve.

— Ți s-au rătăcit mințile, replicai, pierzându-mi răbdarea. Hai să-ți dau un pahar de *whisky* și ai să te simți mai bine.

Îmi închipuiam că cine știe din ce pricini – și e uimitor cât de ingenioși sunt oamenii când e vorba să inventeze motive pentru a se tortura pe ei înșiși – lui Dirk i se năzărise că soția lui îl iubea pe Strickland. Cu talentul lui de-a călca în străchini, probabil că reușise s-o ofenseze, iar ea, poate ca să-l necăjească, și-a dat toată osteneala pentru a-i întări suspiciunile.

— Ascultă, zisei eu, hai să mergem împreună la atelier. Dacă te-ai purtat ca un tâmpit, trebuie să suporți consecințele. Blanche nu-mi face impresia unei femei care să păstreze supărarea.

— Cum aș putea să mă întorc la atelier? întrebă el cu glasul stins. Sunt acolo împreună. Le-am cedat lor atelierul.

— Prin urmare nu te-a părăsit soția, ci dumneata ai părăsit-o pe ea.

— Pentru numele lui dumnezeu, nu-mi vorbi în felul acesta.

Totuși nu-l puteam lua în serios. Nu credeam nimic din ce-mi povestise, dar vedeam că e realmente distrus.

— Ei bine, din moment ce-ai venit aici să-mi vorbești de toate astea, cred că ar fi mai bine să-mi povestești cum s-au petrecut lucrurile.

— Azi după-amiază n-am mai putut răbda. I-am spus lui Strickland că după părerea mea este îndeajuns de restabilit ca să se poată întoarce la el acasă, căci am nevoie și eu de atelier.

— Nimeni altul decât Strickland n-ar fi avut nevoie să i se spună asta. Și ce a răspuns?

— A râs. Cunoști și dumneata felul lui de a râde: nu ca și cum s-ar amuza, ci parcă te-ar lua drept un prost. A răspuns că o să plece imediat și a început să-și adune lucrurile. Îți aduci aminte că-i adusesem de la el de acasă câteva lucruri, de care credeam că va avea nevoie. Îi ceru apoi soției mele o bucată de hârtie și niște sfoară să și le împacheteze.

Stroeve se opri, respirând cu greutate, și am crezut că o să leșine. Nu mă așteptam deloc la ceea ce îmi povesti.

— Blanche era foarte palidă, dar i-a adus hârtia și sfoara. El nu spunea nimic. Își făcu pachetul, fluierând o melodie, fără să ne bage în seamă nici pe unul, nici pe celălalt. În ochi îi juca o lucire ironică. Îmi simțeam inima ca de plumb. Mi-era teamă c-o să se întâmple ceva și îmi părea rău că vorbisem. În cele din urmă Strickland își căută pălăria. Atunci Blanche îmi spuse: „Dirk, eu plec cu Strickland. Nu mai pot trăi cu tine". Am încercat să vorbesc, dar nu puteam îngâna niciun cuvânt. Strickland nu spunea nimic, ci continua să fluiere ca și cum toate acestea nu l-ar fi interesat.

Stroeve se opri din nou și își șterse fata de sudoare. Rămăsei împietrit. Acum îl credeam și eram consternat, dar îmi era peste putință să înțeleg.

Îmi povesti apoi cu glasul tremurând și cu lacrimile curgându-i șiroaie de-a lungul obrazului cum se apropiase de Blanche, încercând s-o cuprindă în brațe, dar ea se ferise și îl rugase să n-o atingă. O implorase să nu-l părăsească. Îi spuse cu câtă patimă o iubește, îi reaminti de devotamentul lui infinit și de viața fericită pe care o duseseră împreună. Îi declară că nu era supărat pe ea și nu-i reproșa nimic.

La toate acestea îi răspunsese:

— Te rog, Dirk, lasă-mă să plec în liniște. Nu-ți dai seama că îl iubesc pe Strickland? Unde s-o duce el, am să mă duc și eu.

— Dar știi foarte bine că el n-o să te facă fericită. Pentru binele tău, nu pleca! Nici nu-ți dai seama ce te așteaptă!

— E vina ta. Tu ai insistat că-l aduci aici.

El se întoarse spre Strickland.

— Fie-ți milă de ea, îl imploră, nu o lăsa să comită această nebunie.

— Treaba ei ce face, răspunse Strickland. Nimeni n-o silește să vină cu mine.

— Hotărârea mea e luată, spuse Blanche cu glasul stins.

Calmul jignitor al lui Strickland sfârși prin a-l scoate din fire pe Stroeve. Apucat de o furie oarbă se repezi la el fără a-și mai da seama ce face. Strickland, luat pe neașteptate se clătină, dar în ciuda bolii era încă foarte puternic și într-o clipă Stroeve se pomeni lungit pe podea fără să știe prea bine ce se întâmplase.

— Mă, pitic caraghios! exclamă Strickland.

Stroeve se ridică în picioare. Observă că soția lui rămăsese nemișcată și faptul că se făcuse ridicol în ochii ei îl sili să se simtă și mai umilit. În timpul luptei își pierduse ochelarii și nu-i putu găsi imediat. Soția lui îi ridică de jos și-i întinse fără să spună o vorbă. Păru deodată să înțeleagă întreaga întindere a nenorocirii ce-l lovise, și cu toate că își dădea seama că e din ce în ce mai ridicol izbucni în plâns, acoperindu-și fața cu mâinile. Cei doi se uitau la el fără un cuvânt și fără să facă vreo mișcare.

— Draga mea, cum poți fi atât de crudă? gemu el.

— N-am încotro, Dirk.

— Te-am adorat cum n-a mai fost adorată altă femeie. Dacă nu ți-a plăcut ceva în purtare mea de ce nu mi-ai spus, m-aș fi schimbat. Am făcut pentru tine tot ce mi-a stat în putință.

Blanche nu răspunse. Fața îi era ca de piatră și Dirk își dădu seama că vorbele lui o plictiseau. Ea își îmbrăcă haina și pălăria. Se îndreptă spre ușă și Stroeve pricepu că într-o clipă nu o va mai vedea. Se repezi la ea și, căzându-i în genunchi, îi apucă mâinile, fără să-i mai pese de demnitatea lui.

— Nu pleca, iubita mea. Nu pot trăi fără tine; am să mă omor. Dacă te-am ofensat cu ceva, te implor să mă ierți. Mai dă-mi o șansă. Am să mă străduiesc și mai mult să te fac fericită.

— Scoală-te Dirk, te faci de râs.

Se ridică cu greu, dar nici acum n-o lăsă să plece.

— Unde te duci? se grăbi s-o întrebe. Tu nu știi în ce hal este atelierul lui Strickland. Nu poți trăi acolo. Ar fi îngrozitor.

— Din moment ce mie nu-mi pasă, nu văd de ce să-ți pese ție.

— Mai rămâi o clipă. Trebuie să-ți vorbesc. La urma urmei nu-mi poți refuza atâta lucru.

— La ce bun! Hotărârea mea e luată și nimic din ce-mi vei spune nu mă mai poate face să mă răzgândesc.

Stroeve simți că se sufocă și își duse mâna la inimă pentru a-i potoli bătăile dureroase.

— N-am să-ți cer să te răzgândești, te rog doar să mă asculți o clipă. Este ultima rugăminte pe care ți-o mai fac. Nu mi-o poți refuza.

Femeia se opri și îl privi cu ochii ei gânditori care oglindeau acum atâta indiferență față de el. Se înapoie în atelier și se sprijini de masă.

— Te ascult.

Stroeve făcu un mare efort să se reculeagă.

— Încearcă să fii rezonabilă. Cu aer nu se poate trăi, și Strickland

nu are un ban.

— Știu.

— Vei suferi cele mai crunte privațiuni. Doar știi de ce s-a restabilit atât de încet: era mort de foame.

— Am să câștig eu în locul lui.

— În ce fel?

— Nu știu. Am să găsesc un mijloc.

Un gând înfiorător trecu prin mintea olandezului, care se cutremură.

— Trebuie să fii nebună. Ce s-a întâmplat cu tine?

Blanche ridică din umeri.

— Acum pot să plec?

— Mai așteaptă o clipă.

Își roti ochii obosiți de jur împrejurul atelierului, care îi fusese atât de drag pentru că prezența ei îi dăduse o notă de veselie și intimitate, închise ochii o clipă, apoi o privi lung ca și cum ar fi vrut să-și întipărească pentru totdeauna în minte imaginea ei. Se ridică și își luă pălăria.

— Am să plec eu.

— Tu?

Femeia rămase înmărmurită. Nu înțelegea ce voia să spună.

— Nu pot să suport gândul că vei trăi în mansarda aceea mizerabilă și murdară. La urma urmei ăsta este și căminul tău, tot așa cum este și al meu. Aici ai să te simți mai bine și ai să fii cruțată măcar de privațiunile cele mai grele.

Se duse apoi la sertarul în care își păstra banii și scoase câteva bancnote.

— Aș vrea să-ți dau jumătate din ce am aici.

Puse bancnotele pe masă. Nici ea, nici Strickland nu rostiră niciun cuvânt.

Pe urmă își mai aduse aminte de ceva.

— Fii bună și împachetează-mi hainele și lasă-le la portar. Voi veni mâine să le iau. Încercă să zâmbească spunând: Rămâi cu bine, draga mea. Îți sunt recunoscător pentru toată fericirea pe care mi-ai dat-o în trecut.

Ieși din atelier și închise ușa în urma lui.

Îl vedeam în imaginație pe Strickland aruncându-și pălăria pe masă, așezându-se și aprinzându-și o țigară.

• Capitolul 29

Rămăsei câteva clipe tăcut gândindu-mă la ce-mi povestise Stroeve. Nu-i puteam suporta slăbiciunea și el simțea că-l dezaprob.

— Doar știi tot atât de bine ca și mine cum trăia Strickland, zise el cu glasul tremurând. Nu puteam s-o las să trăiască în asemenea condiții; mi-era pur și simplu peste putință.

— Asta e treaba dumitale, răspunsei eu.

— Dumneata ce-ai fi făcut în locul meu?

— Soția dumitale era deplin conștientă de ce face. Dacă ar fi avut de suportat unele inconveniente, o privea personal.

— Da, dar vezi că dumneata n-o iubești.

— O mai iubești și acum?

— Mai mult ca oricând. Strickland nu-i omul care să poată face fericită o femeie. Legătura asta nu poate dura. Aș dori ca ea să știe că nu o voi părăsi niciodată.

— Vrei să spui că ești gata s-o reprimești?

— N-aș ezita o clipă, pentru că atunci va avea mai multă nevoie de mine decât oricând. Ar fi îngrozitor să n-aibă unde să se ducă atunci când va rămâne singură, umilită și distrusă.

Stroeve nu părea să-i poarte pică. Îmi închipui că era normal să mă simt iritat de lipsa lui de mândrie. Poate că ghicise la ce mă gândeam, căci continuă:

— Nu mă puteam aștepta ca ea să mă iubească așa cum am iubit-o eu. Eu sunt un bufon. Întotdeauna mi-am dat seama că nu sunt în bărbat de care se pot îndrăgosti femeile. Nu-i pot reproșa faptul că s-a îndrăgostit de Strickland.

— În orice caz ai mai multă vanitate decât oricare dintre bărbații pe care i-am cunoscut vreodată.

— O iubesc mai mult decât pe mine însumi. După părerea mea, vanitatea nu intervine în dragoste decât atunci când te iubești mai mult pe tine însuți. De altfel se întâmplă mereu ca un om însurat să se îndrăgostească de altă femeie; după ce-i trece, se întoarce la soția lui, ea îl reprimește și toată lumea găsește asta foarte natural. De ce n-ar face și femeile la fel?

— Sună destul de logic, răspunsei zâmbind, dar majoritatea bărbaților nu seamănă cu dumneata și de aceea nu o pot accepta.

În timp ce vorbeam cu Stroeve îmi spărgeam capul să înțeleg cum se desfășuraseră lucrurile într-un fel atât de neașteptat. Nu-mi venea să cred că el nu bănuise nimic. Îmi adusei aminte de expresia ciudată pe care o surprinsesem în ochii doamnei Stroeve. Nu cumva explicația acelei priviri era tocmai faptul că începuse să-și dea vag seama de un sentiment care se înfiripa în sufletul ei și care o surprindea și o alarma.

— N-ai bănuit niciodată până azi că între ei ar putea să existe ceva? întrebai eu.

Nu-mi răspunse imediat. Luă un creion de pe masă și fără să-și dea seama desenă un profil pe sugativă.

— Te rog să-mi spui dacă te supără întrebările mele, îi cerui.

— Îmi face bine să vorbesc. Ah, dacă ai cunoaște chinul îngrozitor din sufletul meu. Azvârli creionul pe masă. Da, știam de acum două săptămâni. Am știut chiar înaintea ei.

— De ce dracu nu l-ai trimis pe Strickland la plimbare?

— Pentru că nu-mi venea să cred. Era atât de puțin probabil. Ea nu putea să-l sufere. Era de necrezut. Gândeam că e o simplă gelozie din partea mea. Vezi, eu am fost întotdeauna gelos, dar m-am străduit să-mi ascund acest sentiment. Eram gelos pe toți bărbații pe care ea îi cunoștea, chiar și pe dumneata. Știam că nu mă iubește așa cum o iubesc eu. Era de altfel foarte firesc, nu-i așa? Dar îmi permitea s-o iubesc și mie îmi era suficient pentru a mă simți fericit. Ca să mă pedepsesc pentru bănuielile mele, pe care le găseam nedemne de mine, mă sileam să plec de acasă și lipseam ore întregi lăsându-i singuri. Când mă întorceam, simțeam cum prezența mea era nedorită. Nu de Strickland, lui puțin îi păsa dacă eram de față sau nu, ci de Blanche. Se cutremura când mă apropiam s-o sărut. Când în sfârșit bănuiala a devenit o certitudine, nu știam cum să procedez/ Îmi închipuiam că or să râdă de mine dacă le-aș face o scenă. Îmi spuneam că dacă tac din gură și mă prefac că nu observ nimic, totul se va aranja. Mă hotărâsem că mă debarasez de Strickland încetișor și fără ceartă. Of, de-ai ști cât de mult am suferit!

Apoi îmi povesti încă o dată cum îi spusese lui Strickland să plece. Alesese momentul cu grijă și căutase să dea cuvintelor lui un ton cât se poate de natural, dar i-a fost peste putință să-și stăpânească tremurul din glas și își dădu seama că în vorbele pe care ar fi vrut să le pronunțe pe un ton vesel și prietenesc se furișase amărăciunea geloziei. Nu se așteptase ca Strickland să reacționeze atât de prompt

și să înceapă de îndată pregătirile de plecare. Nu se așteptase nici la hotărârea soției sale de a-l urma pe Strickland. Îmi dădeam seama că acum dorea din toată inima să fi tăcut din gură. Ar fi preferat chinul gelozie, chinului despărțirii.

— Voiam să-l omor, dar n-am reușit decât să mă fac de râs.

Rămase mult timp tăcut, apoi spuse ceea ce știam că îl frământase tot timpul.

— De-aș fi tăcut, poate că totul s-ar fi îndreptat. Nu trebuia să fiu atât de nerăbdător. Biata fetiță, la ce am împins-o!

Dădui din umeri fără să vorbesc. Nu simțeam nici urmă de compătimire pentru Blanche Stroeve, dar știam prea bine că n-aș putea decât să-l mâhnesc pe sărmanul Dirk spunându-i ceea ce gândeam despre ea. Stroeve ajunsese la acea stare de epuizare care te face să vorbești fără să te mai poți opri. Relată din nou fiecare cuvânt rostit în timpul scenei. Ba își amintea un amănunt care-i scăpase mai înainte, ba formula cele ce ar fi trebuit să le spună în loc de ceea ce spusese și apoi începu din nou să se plângă de lipsa lui de perspicacitate. Regreta că făcuse cutare lucru și își reproșa că omisese să-l facă pe celălalt. Timpul înainta din ce în ce și până la urmă mă simțeam fel de obosit ca și el.

— Ce-ai de gând să faci acum? îl întrebai în cele din urmă.

— Ce pot să fac? Am să aștept până ce ea o să trimită după mine.

— De ce nu pleci pentru câtva timp?

— Nu, nu, trebuie să fiu pe aproape când va avea nevoie de mine.

Pentru moment părea complet dezorientat. Nu-și făcuse niciun plan. Când îi propusei să se culce, îmi răspunse că nu poate dormi; voia să plece și să se plimbe pe străzi până în zori. Îmi dădui seama că în starea în care se afla nu putea fi lăsat singur. L-am convins să petreacă noaptea la mine și i-am cedat patul meu. În salon aveam un divan pe care puteam foarte bine să mă culc. Era atât de epuizat, încât nu mai putu rezista hotărârii mele. Îi dădui o doză de veronal destul de mare pentru a-i asigura liniștea pe câteva ore. Mă gândeam că acesta era cel mai mare serviciu pe care i-l puteam face în situația de față.

• Capitolul 30

Patul meu improvizat era suficient de incomod ca să mă împiedice să închid ochii, silindu-mă deci să revăd în gând cele ce îmi povestise nenorocitul de olandez. Fapta doamnei Stroeve nu mă mira prea mult, o consideram rezultatul unei atracţii fizice. Nu cred că ea să-şi fi iubit vreodată cu adevărat soţul. Ceea ce luasem drept dragoste nu fusese decât o replică feminină la alintări şi confort, adică ceea ce trece drept dragoste în minţile marii majorităţi a femeilor. Este vorba de un sentiment pasiv care se poate revărsa asupra oricărui bărbat, aşa cum viţa se poate căţăra pe orice pom; iar înţelepciunea lumii recunoaşte forţa acestui sentiment, mai ales când îndeamnă o fată să se mărite cu bărbatul care o doreşte, asigurând-o că mai târziu va urma şi dragostea. Este un simţământ care îmbină satisfacţia de a se simţi în siguranţă, orgoliul proprietăţii, plăcerea de a se şti dorită şi mulţumirea de a avea un cămin; iar femeile atribuie o valoare spirituală acestei senzaţii numai dintr-o graţioasă vanitate. Toate acestea rămân însă fără apărare în faţa pasiunii. Bănuiesc că antipatia violentă pe care Blanche Stroeve o nutrea pentru Strickland avea într-însa chiar de la început un germene de atracţie sexuală. Dar cine sunt eu, ca să încerc să dezleg tainele simţurilor, atât de încâlcite şi de adânci? Poate că dragostea lui Stroeve o aţâţa fără s-o satisfacă însă, iar pe Strickland îl ura pentru că simţea în el puterea de a-i oferi ceea ce-i lipsea. Cred că era foarte sinceră când se opunea cu atâta violenţă dorinţei soţului ei de a-l aduce pe Strickland în atelier: se temea de el fără să ştie de ce. Îmi aminteam cum prevăzuse dezastrul. Bănuiesc că oroarea pe care o resimţea faţă de el era numai reflexul ororii faţă de ea însăşi pentru că încerca o atât de stranie tulburare. Înfăţişarea lui era sălbatică şi neobişnuită; privirile lui exprimau detaşare iar gura, senzualitate; era înalt şi puternic; îţi dădea senzaţia unor patimi neîmblânzite. S-ar putea ca şi Blanche să fi simţit în el elementul răscolitor care mă făcuse să mă gândesc la făpturile sălbatice din era primitivă a omenirii, la întrupările materiei elementare. Dacă Strickland o impresionase în acest fel pe Blanche Stroeve, era inevitabil să simtă pentru el ori dragoste, ori ură. Şi îl ura.

Îmi închipui că mai târziu zilnica intimitate bolnavul îi provocă o

senzație ciudată. Îi simțea greutatea capului, când i-l ridica pentru a-l hrăni. După ce îl hrănea, îi ștergea gura senzuală și barba roșie. Îi spăla brațele și picioarele acoperite de păr des. Când îi ștergea mâinile, observa că în ciuda slăbiciunii, aceste mâini erau puternice și vânoase. Avea degete lungi, degetele creatoare ale artistului, și cine știe ce gânduri tulburătoare se stârneau în sufletul ei. Dormea foarte liniștit, nemișcat, de parcă ar fi fost mort; avea aerul unei sălbăticiuni din inima pădurii odihnindu-se în urma goanei după o pradă, iar ea se întreba ce fantezii îi populau visurile. Visa oare vreo nimfă alergând prin pădure, urmărită cu înverșunare de un faun? Alerga, sprintenă și deznădăjduită, dar faunul se apropia de ea din ce în ce mai mult, până când îi simțea respirația fierbinte dogorindu-i obrajii; și iar fugea de el în tăcere, și el tot în tăcere o urmărea, iar când în sfârșit o prindea în brațele sale, oare ce anume o făcea să se înfioare: spaima sau extazul?

Blanche Stroeve căzuse în ghearele chinuitoare ale dorinței. Poate că îl mai ura pe Strickland, dar trupul ei râvnea după al lui și tot ce constituise până atunci viața ei nu mai însemna nimic. Încetă de a mai fi o femeie complexă, gentilă și susceptibilă, atentă și nepăsătoare; nu mai era decât o Menadă: întruchipa dorința.

Dar poate că toate acestea sunt numai închipuiri; poate era pur și simplu plictisită de soțul ei și s-a dus la Strickland numai dintr-o curiozitate fără scrupul. S-ar putea să nu fi nutrit niciun sentiment deosebit pentru el și să-i fi cedat ațâțată de apropierea în care trăiau, sau din lene, pentru ca până la urmă să se pomenească prinsă în lațul pe care ea însăși și-l întinsese, fără putere de a se elibera. Cum puteam eu ghici gândurile și emoțiile ce se zbăteau îndărătul frunții aceleia senine și a ochilor cenușii și calmi?

Cu toate că nu se poate afirma nimic cu certitudine când este vorba de făpturi atât de nestatornice cum sunt ființele omenești, totuși pentru purtarea doamnei Stroeve existau explicații care, oricum, păreau plauzibile. Pe Strickland însă nu-l puteam înțelege deloc. Oricât îmi frământam creierii, nu puteam să-mi explic fapta sa, atât de contrară concepției pe care mi-o formasem asupra lui. Nu mă mira că trădase încrederea prietenului său cu atâta lipsă de scrupule, și nici faptul că nu șovăise o clipă să-și satisfacă un capriciu cu prețul suferinței altuia – ăsta era caracterul lui. Un om care nu concepea nici recunoștința, nici compătimirea. Emoțiile comune celorlalți muritori pentru el pur și simplu nu existau și ar fi fost tot atât de

absurd să-i reproșezi această lipsă, pe cât ar fi fost să-i reproșezi tigrului că e sălbatic și crud. Ceea ce nu puteam înțelege era capriciul lui.

Nu-mi venea a crede că Strickland se îndrăgostise de Blanche Stroeve. Nu-l credeam în stare să iubească, pentru că dragostea este un sentiment complex, al cărui factor esențial este duioșia; or, Strickland nu simțea duioșie nici pentru sine însuși, nici pentru alții. În dragoste există un sentiment de slăbiciune, o dorință de a proteja, un imbold de a face bine și de a procura plăcere – o lipsă de egoism sau, în orice caz, un egoism bine ascuns. Dragostea conține și o oarecare timiditate. Nu-mi puteam imagina ca Strickland să posede vreuna din aceste însușiri. Dragostea absoarbe; cel care iubește uită de el însuși. Amantul cel mai lucid nu-și poate imagina că dragostea lui va lua sfârșit, deși rațional e conștient de acest lucru; dragostea dă viață la ceea ce știe că este o iluzie, dar cu toate astea, prețuiește această iluzie mai mult decât realitatea. Dragostea înalță omul, dar în același timp îl și coboară. Omul încetează de a mai fi el însuși. Nu mai este un individ, ci un obiect, un instrument al unui scop străin eului său. Dragostea nu este niciodată lipsită de sentimentalism, și dintre toți bărbații pe care îi cunoșteam, Strickland era cel mai puțin predispus unei astfel de slăbiciuni. Nu-mi venea să cred că omul acesta se va lăsa vreodată robit de o pasiune amoroasă și că-i va suporta jugul. După părerea mea era capabil să-și smulgă din suflet, cu riscul unei suferințe cumplite care l-ar fi zdrobit și însângerat, orice s-ar fi interpus între el și forța aceea neînțeleasă care îl mâna mereu nici el nu știa încotro.

Dacă am reușit să redau oarecum impresia complexă pe care Strickland o făcuse asupra mea, nu va părea exagerată afirmația că el era totodată prea mare și prea mic pentru dragoste.

Presupun însă că fiecare dintre noi își formează concepția despre pasiune după propriile sale simțiri și prin urmare aceasta diferă de la om la om. Un individ ca Strickland iubea pe măsura personalității lui și ar fi inutil să încerci a-i analiza emoțiile.

• Capitolul 31

A doua zi Stroeve plecă, deși stăruisem să rămână. M-am oferit să-i aduc lucrurile de la atelier. Însă preferă să se ducă singur. Cred că spera ca cei doi să fi neglijat să i le strângă, așa încât să aibă ocazia de a-și revedea soția și, eventual, de a o convinge să se reîntoarcă la el. Bagajele însă îl așteptau în camera portăresei, care îi spuse că Blanche era plecată. Nu cred că Dirk a putut rezista ispitei de a-i relata nenorocirile lui. Aflai că le debita tuturor cunoscuților în speranța de a stârni compătimire, dar nu reuși să stârnească decât batjocură.

Purtarea lui Stroeve era lipsită de demnitate. Într-o zi, cunoscând ora la care soția lui își făcea cumpărăturile și nemaiputând rezista imboldului de a o vedea, o pândi în stradă. Cu toate că Blanche refuză să-i vorbească, el insistă s-o acosteze. Îi bâlbâi cuvinte de scuză pentru orice greșeală ar fi comis vreodată față de ea. Îi spuse că o iubește nebunește și o imploră să revină la el. Ea nu-i răspunse, ci întoarse capul și începu să meargă mai repede. Parcă-l vedeam cu picioarele lui scurte și groase, încercând să țină pasul cu ea. Gâfâind de atâta grabă, îi spuse cât este de nenorocit și o imploră să aibă milă de el. Îi promise că dacă îl va ierta, va face tot ce îi va cere. Îi oferi să o ia într-o călătorie și îi spuse că Strickland se va sătura curând de ea. Eram indignat când mi-a relatat această scenă penibilă. Dovedise că-i lipsea și bunul simț și demnitatea. Nu omisese nimic din ceea ce ar fi putut-o face pe soția lui să-l disprețuiască. Nu există cruzime mai mare decât aceea a femeii față de bărbatul care o iubește și pentru care nu mai simte nimic; în această împrejurare femeia nu mai cunoaște nici bunăvoința, nici răbdarea, ci numai o mânie fără margini. Blanche Stroeve se opri și își lovi soțul în obraz cu toată puterea. Profită de consternarea lui ca să scape și urcă în goană scările atelierului. Nu scosese niciun cuvânt.

Când îmi povesti acest incident, Stroeve își duse mâna la obraz ca și cum mai simțea încă lovitura și în ochii lui se reflectau o durere care îți rupea inima și o uimire caraghioasă. Avea aerul unui școlar prea mult dojenit și, cu toată mila ce-o simțeam pentru el, de-abia îmi stăpâneam râsul.

După aceea, începu să colinde zilnic strada pe unde trebuia să

treacă Blanche pentru a-și face cumpărăturile și când o vedea venind se oprea la colț, pe celălalt trotuar. Nu mai îndrăznea să-i vorbească, dar căuta să-și concentreze în ochii lui rotunzi dorința fierbinte a inimii îndurerate. Își închipuia probabil că, văzându-i durerea, va fi mișcată. Dar ea nu trăda niciodată, nici prin cel mai mic semn, că l-ar fi observat. Nu se sinchisea nici măcar să-și schimbe ora târguielilor, ori drumul. Îmi închipui că îndărătul acestei indiferențe se ascundea o doză de cruzime. Poate că acest chin pe care îl pricinuia soțului ei îi dădea satisfacție. Mă întrebam de ce oare îl ura atâta?!

I-am cerut lui Stroeve să se poarte mai înțelept; lipsa lui de spirit mă exaspera.

— N-ai să izbutești nimic dacă ai să continui în felul acesta, îi spusei. Cred c-ai fi procedat mai inteligent dacă îi dădeai cu bâta în cap. Nu te-ar mai fi disprețuit ca acum.

L-am sfătuit să se întoarcă pentru un timp în țara lui. Îmi vorbise deseori despre orășelul liniștit, pitit pe undeva prin nordul Olandei, unde părinții lui trăiau încă. Erau oameni săraci. Tatăl lui era dulgher; locuia într-o căsuță veche, curată și îngrijită, din cărămidă roșie, pe marginea unui canal cu apă leneșă. Străzile erau largi și pustii, căci orășelul începuse să moară încetul cu încetul, încă de acum două sute de ani, dar casele își păstraseră frumusețea impunătoare din timpurile bune. Negustori bogați, care-și trimiteau mărfurile în Indiile îndepărtate, trăiseră aici o viață liniștită și prosperă. Casele, în demna lor decadență, mai păstrau încă aroma trecutului plin de splendoare. Puteai să te plimbi de-a lungul canalului până ce ajungeai în inima întinselor pășuni verzi presărate cu mori de vânt, pășuni pe care pășteau alene vitele bălțate alb și negru. Credeam că în ambianța aceea populată de amintirile copilăriei, Dirk Stroeve își va uita nenorocirea. Dar nu voi să plece.

— Trebuie să mă aflu aici în clipa când va avea nevoie de mine, repeta el. Ar fi îngrozitor dacă i s-ar întâmpla vreo nenorocire și eu nu aș fi prin apropiere.

— Ce crezi că s-ar putea întâmpla?

— Nu știu, dar mi-e frică.

Ridicai din umeri.

Cu toată durerea sa, Stroeve rămăsese o ființă ridicolă. Poate că ar mai fi trezit oarecare compătimire dacă ar fi slăbit sau ar fi arătat sleit de puteri. Dar nici gând. Era tot atât de rotofei ca și înainte, și obrajii lui bucălați și îmbujorați luceau ca două mere coapte. Se

îngrijea foarte mult de persoana lui și continua să poarte și acum cu ifos vestonul cel negru și elegant și melonul care-i stătea cocoțat în vârful capului. Cu toată nenorocirea ce-l lovise, pântecul lui rotunjor nu slăbea deloc. Avea, mai mult ca oricând, aerul unui prosper negustor ambulant. Păcat că uneori există atâta discordanță între înfățișarea unui om și sufletul său. La Dirk Stroeve pasiunea lui Romeo clocotea în trupul lui Sir Toby Belch.{31} Avea o fire blândă și generoasă și totuși făcea mereu numai gafe; poseda un real simț al frumosului, dar nu putea să creeze decât lucruri banale; avea o delicatețe sufletească înnăscută ce contrasta cu manierele sale necioplite. Dădea dovadă de mult tact când era vorba de interesele altora și n-avea câtuși de puțin când era vorba de ale lui. Ce farsă crudă jucase natura când azvârlise atâtea elemente contradictorii într-un biet om, lăsându-l apoi să înfrunte uluitoarea duritate a universului.

• Capitolul 32

Timp de câteva săptămâni nu-l mai văzui pe Strickland. Îmi era silă de el și, dacă s-ar fi ivit prilejul, aș fi fost bucuros să i-o spun în față, dar mă gândeam că nu face să-l caut pentru atâta lucru. Întotdeauna mă jenez să-mi arog o atitudine de indignare morală, care dă impresia de suficiență și e penibilă față de oricine posedă simțul umorului. Trebuie să fiu din cale afară de înfuriat ca să nu-mi pese că mă fac ridicol. Franchețea sardonică a lui Strickland mă făcea să evit orice atitudine care ar fi putut da impresia că pozez.

Trecând însă într-o seară pe *Avenue de Clichy*, prin fața cafenelei frecventate de Strickland, pe care acum o evitam, m-am pomenit față-n față cu el. Era însoțit de Blanche Stroeve, și amândoi se îndreptau spre colțul lui favorit.

— Unde dracu ai fost în ultimul timp? întrebă el. Credeam că ai plecat.

Cordialitatea aceasta îl arăta conștient de faptul că nu doream să-i mai vorbesc. Strickland nu era omul cu care merita să fii politicos.

— Nu, am răspuns eu, n-am fost plecat.

— De ce n-ai mai dat pe aici?

— Mai sunt și alte cafenele la Paris, unde să-ți poți pierde o oră liberă.

Blanche îmi întinse mâna și-mi spuse bună seara. Nu știu de ce mă așteptasem s-o găsesc oarecum schimbată. Purta aceeași rochie drăguță de culoare cenușie pe care o purtase atât de des și care îi venea bine. Fruntea-i era tot atât de candidă și ochii tot atât de senini ca în timpul când obișnuiam s-o văd ocupându-se de gospodărie în atelierul lui Dirk.

— Hai să jucăm o partidă de șah, propuse Strickland.

Nu știu cum se face că în acel moment nu-mi trecu prin minte niciun pretext de refuz. Îl urmai cam îmbufnat la masa lui obișnuită. După ce ne așezarăm, Strickland ceru tabla și piesele. Amândoi aveau o atitudine atât de firească, încât ar fi fost absurd din partea mea să mă comport altfel. Doamna Stroeve urmărea jocul cu o expresie impenetrabilă. Era tăcută, dar așa fusese întotdeauna. Mă uitai la gura ei, sperând să descopăr vreo expresie care să-i trădeze sentimentele. Îi cercetai privirile, căutându-i în ochi vreo sclipire care

să sugereze deznădejdea ori amărăciunea, și fruntea ca să descopăr vreo cută care să indice o emoție mai statornică. Fața ei, însă, era ca o mască ce nu trăda nimic. Stătea nemișcată cu mâinile împreunate în poală. Din cele întâmplate știam că este o femeie capabilă de emoții violente, dar lovitura nedreaptă pe care i-o dăduse lui Dirk, cel ce o iubise cu atâta devotament, dovedea un temperament impulsiv și o cruzime îngrozitoare. Renunțase la adăpostul sigur oferit de ocrotirea soțului și la bunăstarea confortabilă a unui cămin îmbelșugat pentru o aventură de care își dădea singură seama că nu putea fi decât hazardată. Această atitudine dovedea sete de inedit și predispoziție pentru o viață boemă, lucru care părea surprinzător, ținând seama de grija ei de casă și de aptitudinile-i gospodărești.

Trebuie să fi avut un caracter complex și contrastul dintre pasiunile ei și înfățișarea-i modestă era dramatic.

Întâlnirea mă tulburase și imaginația mea lucra necontenit pe când încercam să mă concentrez asupra jocului. Căutam întotdeauna, cu tot dinadinsul, să-l bat pe Strickland, pentru că el era un jucător care-și disprețuia adversarul învins și aerul lui de triumf făcea ca înfrângerea să fie mai greu de suportat. Pe de altă parte, când pierdea, accepta înfrângerea cu voie bună. Cu alte cuvinte știa să piardă, dar nu știa să câștige. De aici pot trage concluzii subtile cei care afirmă că un om nu-și dezvăluie nicăieri mai mult caracterul decât la joc.

După ce terminarăm partida, chemai chelnerul să plătesc consumațiile și plecai. Întâlnirea fusese interesantă. Nu se rostise niciun cuvânt care să-mi fi dat de gândit, și orice presupuneri aș fi făcut, ar fi fost lipsite de temei. Eram intrigat. Nu puteam deloc să-mi închipui cum o duceau împreună. Aș fi dat mult să fi putut deveni invizibil, pentru a-i urmări în intimitatea atelierului și a-i auzi despre ce vorbesc. N-aveam nici cea mai vagă indicație pe care imaginația mea să poată broda.

• Capitolul 33

După două sau trei zile, Stroeve veni la mine.

— Am auzit că te-ai întâlnit cu Blanche, zise el.

— Cum naiba ai aflat?

— Mi-a mărturisit cineva care te-a văzut cu ei la masă. De ce nu mi-ai spus?

— Mă temeam că te va mâhni.

— Ei și ce? Știi bine că mă interesează cel mai mic amănunt în legătură cu ea.

Așteptam să-mi pune întrebări.

— Cum arată?

— Absolut neschimbată.

— Pare fericită?

Ridicai din umeri.

— De unde vrei să știu? Eram într-o cafenea și jucam șah; n-am avut ocazia să stau de vorbă cu ea.

— Bine, dar n-ai putut ghici după expresia feței?

Dădui din cap. Nu puteam decât să-i repet că Blanche nu-și trădase sentimentele prin niciun cuvânt și prin niciun gest. Probabil cunoștea mai bine decât mine puterea ei de a se stăpâni.

Dirk își frângea mâinile agitat.

— Mi-e atât de frică… Sunt sigur că se va întâmpla ceva îngrozitor și eu nu pot face nimic ca să împiedic acest lucru.

— Ce anume?

— Nu știu, gemu el, apucându-și capul în mâini, prevăd o catastrofă îngrozitoare.

Stroeve fusese întotdeauna o natură emotivă, dar acum își ieșise din fire și nu te mai puteai înțelege cu el. Mi se părea și mie destul de probabil că în curând Blanche va găsi de nesuportat viața alături de Strickland; dar unul din proverbele cele mai greșite este acela care spune: cum îți vei așterne, așa vei dormi. Experiența vieții ne arată că oamenii comit mereu lucruri care ar trebui să-i ducă la dezastru și, totuși, prin nu știu ce întâmplare, reușesc să evite consecințele nebuniei lor. În ziua când Blanche Stroeve se va certa cu Strickland, n-avea decât să-l părăsească, pentru că soțul ei o aștepta umil, gata să ierte și să uite. Nu vedeam de ce ar fi meritat compătimirea mea.

— Vezi, dumneata n-o iubești, îmi repeta Stroeve.

— La urma urmei nimic nu dovedește că s-ar simți nefericită. Se poate foarte bine să fi devenit o pereche obișnuită.

Stroeve mă privi cu ochi plini de tristețe.

— Bineînțeles că dumitale nu-ți pasă, dar pentru mine este grav, extrem de grav.

Regretam că îi dădusem impresia de enervare și nepăsare.

— Vrei să-mi faci un serviciu? mă întrebă el.

— Cu plăcere!

— Vrei să-i scrii Blanchei o scrisoare în locul meu?

— De ce nu-i scrii dumneata?

— I-am scris de nenumărate ori. Nu mă așteptam să-mi răspundă. Cred că nici nu-mi citește scrisorile.

— Uiți curiozitatea femeilor. Crezi că ar putea să reziste tentației de a le citi?

— Ar putea, la ale mele.

Îi aruncai o privire, dar el plecă ochii. Răspunsul lui mi se părea extraordinar de umilitor pentru el însuși. Își dădea seama că femeia nutrea față de el o indiferență atât de profundă, încât nu va simți nici cea mai mică emoție când îi va recunoaște scrisul.

— Crezi într-adevăr că se va mai întoarce vreodată la dumneata?

— Vreau să știe că poate conta pe mine în cazul când i s-ar întâmpla vreo nenorocire. Asta e ce te rog să-i scrii.

Am luat o coală de hârtie.

— Ce anume vrei să-i scriu?

Iată cum suna scrisoarea:

Stimată doamnă Stroeve,

> *Dirk mă roagă să vă comunic că dacă se va întâmpla vreodată să aveți nevoie de el ar fi foarte fericit să vă poată fi de folos. Nu vă poartă nici cel mai mic resentiment în urma celor întâmplate. Iubirea lui a rămas neschimbată. Îl veți putea găsi oricând la adresa următoare…*

• Capitolul 34

Cu toate că nici eu nu eram mai puțin convins decât Stroeve că povestea dintre Strickland și Blanche se va termina în chip dezastruos, nu mă așteptam totuși ca deznodământul să ia o formă atât de tragică.

Veni vara, cu o zăpușeală înăbușitoare; nici măcar noaptea nu se răcorea ca să-ți poți destinde nervii chinuiți. Străzile încinse de arșița de peste zi radiau noaptea căldura absorbită și trecătorii își târau obosiți picioarele. Pe Strickland nu-l mai văzusem de luni de zile. Fiind ocupat cu alte treburi, încetasem să mă mai gândesc la el și la tot ce-l privea. Dirk începuse să mă plictisească cu tânguielile lui inutile și de aceea îl evitam.

Toată această afacere era sordidă și n-aveam de gând să mă mai ocup de ea.

Într-o dimineață lucram, îmbrăcat în pijama; nu mă puteam concentra și gândurile mi se-ndreptau spre plajele luminoase ale Britaniei răcorite de briza mării. Alături de mine se găsea ceașca goală în care portăreasa îmi adusese cafeaua cu lapte și o bucată de corn rămasă pe farfurie, din lipsă de poftă de mâncare. În camera de alături o auzeam pe portăreasă trebăluind, tocmai dădea drumul la apa din cadă. Deodată se auzi țârâitul soneriei de la ușa de intrare și o lăsai pe ea să se ducă să deschidă. În clipa următoare vocea lui Stroeve întreba dacă sunt acasă. Fără să mă mișc de pe scaun, îi strigai să vină înăuntru. Intră grăbit și se îndreptă spre masa la care stăteam.

— S-a sinucis! exclamă răgușit.

— Ce vrei să spui? strigai eu înfiorat.

Își mișcă buzele, ca și când ar fi vorbit, dar din gura lui nu ieșea niciun sunet. Bolborosea ca un idiot. Inima îmi zvâcnea în piept și nu știu de ce mă simții cuprins de furie.

— Pentru Dumnezeu, omule, stăpânește-te! țipai la el. Despre ce naiba vorbești?

Făcea gesturi disperate, dar nu era în stare să articuleze niciun cuvânt. Părea să-și fi pierdut graiul. Nu știu ce mi-a venit, dar l-am apucat de umeri și l-am scuturat. Când îmi amintesc scena aceasta, mi-e necaz de purtarea mea caraghioasă. Probabil că lipsa de somn a

ultimei nopți îmi zdruncinase nervii mai mult decât îmi închipuiam.

— Dă-mi voie să mă așez, spuse el cu greutate.

I-am umplut un pahar cu apă minerală și-i dădui să bea, ținându-l la gură, ca unui copil. Sorbi o înghițitură și o parte i se vărsă pe pieptul cămășii.

— Cine s-a sinucis?

Nu știu de ce mai întrebam, pentru că știam prea bine despre cine era vorba. Făcu un efort să se reculeagă.

— S-au certat aseară și el a plecat.

— E moartă?

— Nu, au dus-o la spital.

— Atunci ce tot îndrugi, țipai la el iritat. De ce spui că s-a sinucis?

— Nu te supăra pe mine. Nu pot să-ți povestesc nimic dacă-mi vorbești în felul ăsta.

Strânsei pumnii, încercând să-mi stăpânesc nervii. M-am străduit apoi să-i zâmbesc.

— Iartă-mă. Nu te grăbi. Povestește-mi așa cum vrei.

Ochii lui rotunzi și albaștri aveau o privire îngrozită. Lentilele groase ale ochelarilor îi diformau pupilele.

— Azi-dimineață, portăreasa a urcat să-i ducă o scrisoare; a sunat la ușă, dar nu i-a deschis nimeni. Dinăuntru se auzeau gemete. Ușa nefiind încuiată, a intrat. Blanche era întinsă pe pat și se vedea că vomitase îngrozitor. Pe masă se afla o sticlă cu acid oxalic.

Stroeve își ascunse fața în mâini și se legănă dintr-o parte în alta gemând.

— Era conștientă?

— Da. O, de-ai ști cât suferă! E insuportabil, insuportabil! exclamă el și vocea-i deveni din ce în ce mai stridentă.

— Ce naiba te vaiți atât, doar nu dumneata trebuie să suporți chinurile, ci ea.

— Cum poți fi atât de crud?

— Ce-ai făcut?

— Portăreasa a trimis după doctor și după mine și a anunțat poliția. Îi dădusem douăzeci de franci și-i spusesem să mă cheme, în cazul când s-ar întâmpla ceva.

Se opri o clipă și-mi dădui seama că-i venea foarte greu să-mi spună ceea ce urmă.

— Când am ajuns acolo, Blanche n-a vrut să-mi vorbească. A cerut celor din jur să mă dea afară. I-am jurat că am iertat-o, dar nu voia să

mă asculte. A încercat să se dea cu capul de pereți. Doctorul mi-a spus că trebuie s-o las în pace. Blanche repeta mereu: „dați-l afară!” Am ieșit din dormitor și am așteptat în atelier. Când a venit ambulanța și au ridicat-o pe targă, m-au trimis în bucătărie, să nu vadă că eram încă acolo.

Stroeve mă rugă să-l însoțesc la spital și, în timp ce mă îmbrăcam, îmi spuse că reținuse o rezervă pentru soția lui, ca s-o scutească de promiscuitatea mizeră a sălii comune. Pe drum, îmi explică motivul pentru care ar avea nevoie de prezența mea: dacă ea va refuza să-l vadă, poate că va accepta să mă vadă pe mine. Mă rugă să-i repet c-o iubește mereu, că nu-i va face niciun reproș și nu dorea decât s-o ajute, că nu-i pretinde nimic și, după ce se va însănătoși, va fi absolut liberă, căci nu va încerca s-o convingă să se reîntoarcă la el.

Ajunserăm la spital: o clădire înaltă și tristă, care te înfiora numai cât o priveai. După ce furăm trimiși de la un funcționar la altul și după ce ne făcură să urcăm o serie de scări interminabile și să trecem prin coridoare lungi și pustii, îl găsirăm în cele din urmă pe doctorul de serviciu, care ne spuse că pacienta se găsea într-o stare prea gravă pentru a putea primi pe cineva. Doctorul era un om mititel și bărbos, îmbrăcat într-un halat alb; vorbea răstit. Era evident că pentru el pacientul nu însemna decât un „caz”, iar rudele îngrijorate un inconvenient ce trebuia tratat cu fermitate. Afară de asta, cazul în speță era pentru el ceva foarte obișnuit: o femeie cu istericale s-a otrăvit pentru că se certase cu amantul; așa ceva se întâmpla des. La început crezu că Dirk ar fi cauza nenorocirii și îl trată cu o bruschețe inutilă. Când îl lămurii că era soțul, dornic să ierte totul, doctorul îl măsură deodată cu o privire curioasă, cercetătoare, în care mi se păru că observ o nuanță de ironie. Stroeve avea într-adevăr capul unui soț predestinat să fie înșelat. Doctorul ridică ușor din umeri.

— Nu-i nicio primejdie imediată, răspunse el la întrebările noastre. Nu se știe câtă otravă a luat. S-ar putea să se aleagă numai cu spaima. La femei, sinuciderea din dragoste e foarte frecventă, dar în general au grijă să nu reușească. În majoritatea cazurilor nu-i decât un gest menit să trezească mila sau spaima amantului.

În glasul doctorului suna un dispreț rece. Era evident că pentru el Blanche Stroeve nu însemna decât o cifră în plus în statistica încercărilor de sinucidere din orașul Paris în cursul anului curent. Era ocupat și nu avea timp de pierdut cu noi. Ne spuse că dacă venim a doua zi la o anumită oră și dacă Blanche se va simți mai bine, ar fi

posibil ca soțul să o poată vizita.

• Capitolul 35

N-aș putea spune cum a trecut ziua aceea. Stroeve nu suporta să rămână singur și eu m-am istovit cu eforturile depuse pentru a-i distrage gândurile de la nenorocire. Îl luai cu mine la Luvru. Se prefăcea că se uită la tablouri, dar îmi dădeam seama că gândurile i se îndreptau necontenit spre soție. L-am silit să mănânce ceva, și după masă l-am convins să se culce, dar nu putu să doarmă. Acceptă cu plăcere invitația de a rămâne câteva zile în apartamentul meu. Îi dădui cărți să citească, dar după o pagină sau două, lăsa cartea jos și privea în gol cu ochii plini de tristețe. Seara jucarăm nenumărate partide de pichet și, ca să nu mă dezamăgească, se străduia cu curaj să pară interesat. La urmă, îi dădui un somnifer și căzu într-un somn neliniștit.

Când ajunserăm a doua zi la spital, ne întâmpină o soră de caritate. Ne spuse că Blanche se simte ceva mai bine și intră s-o întrebe dacă este dispusă să-și vadă soțul. Din camera bolnavei se auziră glasuri și după câteva clipe sora se întoarse să ne spună că bolnava nu dorește să vadă pe nimeni. Prevenisem sora că dacă Blanche va refuza să-l vadă pe soțul ei, s-o întrebe dacă vrea să mă vadă pe mine, dar ea refuzase. Buzele lui Dirk tremurau.

— Nu îndrăznesc să insist, spuse sora. Se simte prea rău. Poate că peste o zi, două se va răzgândi.

— Nu cumva ar dori să vadă pe altcineva? întrebă Dirk cu glasul atât de stins, încât era mai degrabă o șoaptă.

— Mi-a spus că nu dorește decât să fie lăsată în pace.

Mâinile lui Dirk făcură o mișcare ciudată, ca și cum n-ar fi avut nicio legătură cu trupul, ci ar fi trăit o viață a lor proprie.

— Te rog să-i spui că dacă este cineva pe care ar vrea să-l vadă, i-l voi aduce. Eu nu doresc decât să fie fericită.

Sora îl privi cu ochii ei calmi și blânzi, care văzuseră toată oroarea și durerea acestei lumi, dar care, inundați de viziunea unei lumi fără prihană, rămăseseră totuși senini.

— Îi voi spune când se va mai liniști.

Dirk, cu sufletul plin de compasiune, o rugă să-i transmită imediat propunerea lui.

— S-ar putea s-o însănătoșească. Te implor s-o întrebi chiar acum.

Sora intră din nou în cameră, cu un ușor zâmbet de compătimire. Auzirăm glasul ei domol și apoi o voce pe care nu o recunoscui răspunzând:

— Nu, nu, nu!

Sora ieși din nou și clătină din cap.

— Ea a fost aceea care a vorbit? întrebai eu. Vocea îi suna atât de ciudat…

— Se pare că acidul i-a ars coardele vocale.

Dirk scoase un strigăt de deznădejde. Îl rugai s-o ia înainte și să mă aștepte jos la intrare, căci doream să schimb câteva cuvinte cu sora de caritate.

Nu mă întrebă ce anume voiam să aflu, ci plecă fără să spună un cuvânt. Părea să-și fi pierdut orice urmă de voință; era ca un copil ascultător.

— Nu ți-a spus de ce a făcut acest lucru?

— Nu, nu vrea să vorbească. Stă întinsă pe spate și ore întregi nu face nicio mișcare. Dar plânge într-una. Perna e leoarcă, fiindcă bolnava e prea slăbită ca să poată întrebuința batista și lacrimile i se preling șiroaie pe obraji.

La auzul acestor cuvinte, simții cum mi se strânge inima. În clipa aceea aș fi fost în stare să-l omor pe Strickland și-mi dădui seama că-mi tremură glasul când îmi luai rămas bun de la sora de caritate.

Îl găsii pe Dirk așteptându-mă pe scară. Părea că nu vede nimic și nu-și dădu seama de prezența mea până nu-i atinsei brațul. Mergeam tăcuți unul lângă altul. Încercam să-mi imaginez ce întâmplare o fi determinat-o pe ființa aceea nefericită să facă un pas atât de îngrozitor. Îmi închipuiam că Strickland aflase ce s-a întâmplat, desigur că îl vizitase cineva din partea poliției și trebuise să dea vreo declarație. Nu știam pe unde se găsește, dar bănuiam că s-a întors în mansarda aceea mizerabilă care-i servea drept atelier. Era ciudat că Blanche nu voia să-l vadă. Poate nu voia să trimită după el, deoarece știa prea bine că va refuza să vină. Mă întrebam ce abis de cruzime trebuie să se fi deschis în fața ochilor ei, dacă îngrozită, refuza să mai trăiască.

• Capitolul 36

Urmă o săptămână cumplită. Stroeve se ducea de două ori pe zi la spital să întrebe de soția lui, ce refuza mereu să-l vadă. La început se întorcea ușurat și plin de speranțe, deoarece i se spunea că bolnava pare să meargă mai bine. Ulterior, însă, când revenea de la spital arăta deznădăjduit deoarece surveniseră complicațiile de care doctorul se temuse tot timpul, și nu mai era nicio nădejde de scăpare. Sora de caritate se arăta compătimitoare față de deznădejdea lui, dar cuvintele ei nu puteau să-l consoleze. Sărmana Blanche zăcea și acum nemișcată refuzând să vorbească, cu o privire concentrată de parcă aștepta sosirea morții. Nu o mai putea duce decât o zi sau două și într-o seară când Stroeve ajunse foarte târziu la mine, știui că venise să-mi anunțe moartea ei. Era complet doborât, își pierduse volubilitatea lui obișnuită. Se lăsă încet, pe canapea, sleit de puteri. Înțelesei că ar fi zadarnic să-i spun vorbe de mângâiere și îl lăsai în pace să se odihnească.

Mă temeam să nu mă socotească nesimțitor dacă aș fi citit, așa că m-am așezat lângă fereastră și mi-am fumat pipa, așteptând să se hotărască el să vorbească.

— Ai fost prea bun cu mine, spuse în cele din urmă, toată lumea a fost foarte bună cu mine.

— Ei aș, zisei eu, puțin jenat.

— La spital mi-au spus să aștept. Mi-au dat un scaun și m-am așezat în fața ușii. Când și-a pierdut cunoștința, mi-au dat voie să intru. Gura și bărbia îi erau arse de acid. Era îngrozitor să vezi pielea ei, atât de frumoasă, plină de răni. S-a stins liniștit și nu mi-am dat seama că e moartă până nu mi-a spus sora.

Era prea obosit ca să plângă. Stătea întins pe spate, istovit, de parcă îl părăsise toată vlaga. Curând observai că adormise. De o săptămână încoace era primul somn neprovocat cu droguri. Natura, de obicei atât de crudă, se arată uneori și binevoitoare. L-am acoperit și am micșorat lumina. Dimineața următoare când m-am trezit, dormea încă. Nu se clintise, iar ochelarii cu ramă de aur îi stăteau așezați și acum pe nas.

• Capitolul 37

Împrejurările în care murise Blanche Stroeve prilejuiră tot felul de formalități penibile, dar până la urmă obținurăm autorizația de înmormântare. Dirk și cu mine furăm singurii care urmarăm dricul până la cimitir. La dus făcurăm drumul la pas, dar la întoarcere venirăm în trapul cailor. În ochii mei, felul cum vizitiul dricului biciuia caii era respingător: părea că vrea să scape de mort cu un gest de nepăsare. Din când în când vedeam înaintea noastră dricul clătinându-se, iar vizitiul trăsurii în care ne aflam noi își îndemna caii ca să nu rămână în urmă. Și eu simțeam în sinea mea dorința să uit cât mai repede de toată istoria. Această tragedie, care în realitate nu mă privea personal, începuse să mă plictisească și, pretextând față de mine însumi că vreau să-l distrez pe Stroeve, începui să vorbesc ușurat despre alte subiecte.

— Nu crezi că ar fi mai bine să pleci pentru câtva timp? îl întrebai. N-are niciun sens să mai rămâi acum la Paris.

Nu răspunse, dar continuai nemilos:

— Ți-ai făcut vreun plan pentru viitorul imediat?

— Nu.

— Trebuie să încerci să-ți refaci viața. De ce nu te duci în Italia și să te apuci de lucru?

Nici de astă dată nu răspunse, dar vizitiul îmi veni în ajutor. Încetinind pasul cailor, se aplecă și spuse ceva. Nu-l putui înțelege și scosei capul pe fereastra cupeului. Voia să știe unde doream să ne ducă. Îi spusei să aștepte o clipă.

— Cred că ar fi bine să iei masa cu mine, mă adresai lui Dirk. Am să-i spun să ne lase în *Place Pigalle.*

— Vreau să mă duc la atelier.

Ezitai o clipă.

— Să vin cu tine? îl întrebai apoi.

— Nu, aș prefera să fiu singur.

— Foarte bine.

I-am spus vizitiului unde să ne ducă și continuarăm drumul în tăcere. Dirk nu mai trecuse pe la atelier din dimineața funestă când Blanche fusese transportată la spital. Eram bucuros că nu dorește să-l însoțesc și, după ce-l lăsai în fața casei, îmi văzui ușurat de drum.

Străzile Parisului îmi făceau din nou plăcere și priveam cu ochi zâmbitori lumea care forfotea în toate direcțiile. Era o zi calmă și însorită și simțeam în mine o dorință puternică de viață. Fără să vreau, gândurile mi se îndepărtară de Stroeve și de nenorocirea lui. Voiam să gust viața.

• Capitolul 38

Nu l-am văzut pe Stroeve timp de aproape o săptămână. Într-o seară, puțin după ora 7, veni să mă ia la masă. Purta doliu mare și, în jurul melonului, își înfășurase o panglică lată, neagră. Până și batista era tivită cu negru. Veșmintele lui de jale te făceau să crezi că-și pierduse într-o singură catastrofă toate neamurile din lume, până și verii prin alianță de al doilea grad.

Trupul lui rotofei și obrajii rotunzi și îmbujorați nu prea se potriveau cu ținuta de mare doliu. Mi se păru o cruzime din partea naturii ca și în extrema lui suferință să-i dea un aer de bufon.

Îmi spuse că s-a decis să plece, dar nu în Italia, cum îl sfătuisem, ci în Olanda.

— Plec mâine. Poate că asta este ultima dată când ne mai vedem.

Răspunsei cu câteva cuvinte de circumstanță, pe care le primi cu un zâmbet șters.

— N-am mai fost acasă de cinci ani. Credeam că am uitat de toate. Mi se părea că m-am îndepărtat atât de mult de casa părintească, încât mă intimida gândul întoarcerii, dar acum simt că este singurul meu refugiu.

Era zdrobit și îndurerat și gândurile i se întorceau la duioșia mamei sale. Batjocura pe care o îndurase atâția ani părea să-l fi copleșit abia acum, iar ultima lovitură, trădarea soției, îi răpise acea elasticitate morală care îi îngăduise să suporte sarcasmul cu atâta voie bună. Acum nu mai putea râde împreună cu cei care râdeau de el: devenise un fel de paria.

Îmi povesti despre copilăria lui în căsuța de cărămidă roșie și de pasiunea mamei sale pentru ordine. Bucătăria ei era o minune de curățenie. Toate stăteau la locul lor și nicăieri nu puteai descoperi nici cea mai mică urmă de praf; în privința curățeniei avea o adevărată manie. Parcă vedeam o bătrânică măruntă, cu obrajii rumeni ca două mere coapte, robotind de dimineața până seara, ani de-a rândul, să-și țină casa lună. Tatăl era un om uscățiv, cu mâinile noduroase, tăcut și demn, după munca unei vieți. Seara citea ziarul cu glas tare, în timp ce soția și fiica (măritată acum cu căpitanul unei șalupe de pescuit) stăteau aplecate asupra unui lucru de mână, pentru a nu pierde nicio clipă din timpul lor prețios.

În orășelul acela lăsat în urmă de înaintarea rapidă a civilizației, nu se întâmpla niciodată nimic deosebit, și anii se scurgeau unul după altul până când sosea moartea, ca un prieten, pentru a oferi odihnă celor care munciseră cu atâta sârguință.

— Tata dorea să mă facă dulgher ca el, pentru că de cinci generații neamul nostru a avut această meserie din tată în fiu. Poate că asta înseamnă înțelepciunea vieții: să calci pe urmele tatălui tău, fără a privi nici la dreapta, nici la stânga. Când eram copil, spuneam că am să mă însor cu fata curelarului care locuia alături de noi. Era o fetiță cu ochi albaștri și cu codițe bălaie. Mi-ar fi ținut casa ca un juvaier și aș fi avut un fiu care să-mi continue meseria după moarte.

Stroeve oftă ușor și tăcu. Gândurile lui închipuiau viața pe care ar fi putut s-o ducă, și siguranța traiului pe care îl refuzase îi umplea sufletul de amărăciune.

— Omenirea este aspră și nemiloasă. Venim pe lume fără să știm de ce, și plecăm, fără să știm unde. Trebuie să fim foarte modești. Trebuie să înțelegem frumusețea sfiiciunii. Trebuie să pășim tiptil prin viată, pentru ca destinul să nu ne observe și să căutăm dragostea celor simpli și ignoranți, căci ignoranța lor valorează mai mult decât toată știința noastră. Să rămânem tăcuți și mulțumiți în colțișorul nostru, supuși și blânzi. Iată care este înțelepciunea vieții.

Pentru mine, ceea ce spunea el nu era decât expresia sufletului său înfrânt și în sinea mea mă revoltam împotriva acestei resemnări. Dar găsii că e mai înțelept să nu-mi exprim părerea.

— Ce te-a îndemnat să te faci pictor? întrebai.

Ridică din umeri.

— S-a întâmplat să am îndemânare la desen și din cauza asta eram întotdeauna premiat la școală. Mama era foarte mândră de acest talent și mi-a dăruit o cutie cu acuarele. Arăta schițele mele preotului, doctorului, judecătorului. Am fost trimis la Amsterdam să concurez pentru o bursă și am obținut-o. Sărăcuța de ea, era atât de mândră; dar, deși i se rupea inima că trebuie să se despartă de mine, zâmbea ca să nu văd cât este de mâhnită. Era mulțumită că fiul ei va deveni artist. Au făcut sacrificii și au agonisit ca să am din ce trăi, iar când am expus primul tablou, au venit la Amsterdam să-l admire: tata, mama și soră-mea. Mama a plâns când l-a văzut. Ochii blânzi ai lui Dirk sclipeau.

Astăzi, pe fiecare perete din vechea casă atârnă câte unul din tablourile mele, încadrat într-o ramă frumoasă, aurită.

Fața lui radia de mândrie fericită. Mă gândeam la scenele plate din tablourile lui, cu țăranii, chiparoșii și măslinii de un pitoresc ieftin. Cât de ciudate trebuie să pară în ramele lor pretențioase pe pereții căsuței țărănești!

— Biata mamă, credea că-mi face un minunat serviciu când m-a îndemnat să devin pictor, dar, în definitiv, poate că ar fi fost mai bine dacă s-ar fi îndeplinit dorința tatei și n-aș fi astăzi decât un dulgher cinstit.

— Ai fi în stare să-ți mai schimbi viața acum când știi ce-ți poate oferi arta? N-ai regreta toate desfătările pe care ti le-a procurat?

— Arta este lucrul cel mai măreț din lume, spuse el după un moment de cugetare. Apoi se uită la mine și îmi spuse cu șovăială în glas:

— Știai că m-am dus să-l văd pe Strickland?

— Ce-ai făcut?

Eram uluit. Nu mi-aș fi închipuit că mai putea răbda să-l vadă pe omul acela.

Stroeve schiță un zâmbet.

— Știi bine că eu nu prea am mândrie.

— Ce vrei să spui?

Îmi povesti o întâmplare neobișnuită.

• Capitolul 39

Când l-am părăsit atunci în fața casei după înmormântarea sărmanei Blanche, Dirk intră abătut pe poartă. O dorință absurdă de a se tortura singur îl îndemna să intre în atelier, și totuși se temea de suferința care știa că-l așteaptă acolo. Se târî sus pe scări; avea impresia că picioarele nu vor să-l mai ducă. Zăbovi în fața ușii un răstimp îndelungat încercând să-și adune curajul și să intre. Simțea că-i vine rău. Era cât pe-aci să coboare scările în fugă după mine și să mă roage să intru cu el în atelier, deoarece avea impresia că se află cineva în apartament. Își aduse aminte cât de des, după ce urcase în goană scările, se oprise pe palier pentru a-și trage răsuflarea, pe care și-o pierdea din nou, în mod absurd, din pricina nerăbdării de a o revedea pe Blanche. Revederea însemna de fiecare dată pentru el o desfătare inepuizabilă și, chiar dacă nu lipsise de acasă mai mult de o oră, încerca aceeași emoție, de parcă ar fi fost despărțiți o lună întreagă.

Deodată fu copleșit de senzația imposibilității, a irealității morții ei. Ceea ce se întâmplase nu putea fi decât un coșmar, un vis îngrozitor, desigur că îndată ce va deschide ușa o va vedea aplecată asupra mesei, în grațioasa atitudine a femeii din tabloul „Bénédicité” de Chardin, care i se păruse totdeauna atât de încântător. Scoase în grabă cheia din buzunar, descuie ușa și intră.

Apartamentul nu părea deloc pustiu. Una din trăsăturile caracteristice pe care le apreciase atât de mult la soția lui fusese înclinația ei pentru ordine.

Propria lui educație îi dăduse o duioasă înțelegere a predilecției pentru ordine, și pornirea instinctivă a soției sale de a așeza fiecare lucrușor la locul cuvenit îi încălzea inima. Dormitorul arăta ca și cum l-ar fi părăsit cu o oră înainte. Periile erau orânduite cu grijă pe măsuța de toaletă, câte una de fiecare parte a pieptenului. Cineva aranjase patul în care Blanche își petrecuse ultima noapte și cămașa ei era păturită și așezată pe pernă. Era cu neputință să vezi că nu se va mai întoarce niciodată în această cameră.

I se făcu sete și intră în bucătărie să bea apă. Și aici toate se aflau la locul lor. Pe o poliță stăteau farfuriile pe care le folosise la cină în seara când se certase cu Strickland. Fuseseră spălate cu grijă.

Furculițele și cuțitele fuseseră aranjate în sertarul lor. Pe masă era o bucățică de brânză acoperită cu un capac de sticlă și într-o cutie de tablă, o rămășiță de pâine.

Avusese obiceiul să-și facă târguielile de pe o zi pe alta, cumpărând numai strictul necesar, așa că nu rămânea nimic pe a doua zi. Din ancheta făcută de poliție, Stroeve știa că Strickland părăsise casa imediat după cină și faptul că Blanche avusese tăria să spele vasele ca de obicei îl îngrozi. Meticulozitatea ei dovedea și mai limpede cu cât sânge rece își premeditase sinuciderea. O asemenea stăpânire de sine era înfricoșătoare. Cutremurat de o spaimă subită, simți că i se înmoaie genunchii și e gata să se prăbușească.

Se întoarse în dormitor și se trânti pe pat. Începu s-o strige pe nume.

— Blanche, Blanche!

Gândul la suferințele ei îi devenise insuportabil. Deodată i se năluci că o vede stând în bucătăria care nu era mult mai încăpătoare decât un dulap, spălând vasele, paharele și tacâmurile, lustruind la iuțeală cuțitele și aranjându-le toate la locul lor, curățind chiuveta și apoi agățând cârpa la uscat – mai era și acum acolo, o zdreanță ruptă, cenușie.

Pe urmă, o văzu aruncând o ultimă privire ca să controleze dacă totul e curat și frumos, trăgându-și în jos mânecile suflecate, dezbrăcându-și șorțul – atârna și el pe un cuier în dosul ușii – luând sticla cu acid oxalic și trecând cu ea în dormitor.

Această agonie de gânduri îl făcu să sară din pat și să iasă din cameră. Trecu în atelier. Aici totul era cufundat în întuneric, căci draperiile fuseseră trase peste fereastra cea mare. Cu un gest grăbit le dădu la o parte, dar la vederea încăperii în care fusese atât de fericit, izbucni într-un hohot de plâns. Nici aici nu se schimbase nimic. Strickland era atât de indiferent la lucrurile din preajma lui încât trăise în atelierul altcuiva fără a-i fi dat în gând să schimbe cel mai mic lucru. Atelierul reprezenta ideea lui Stroeve asupra mediului în care ar trebui să trăiască un artist; cu alte cuvinte, și-l aranjase într-un mod voit artistic. Pe pereți erau așternute bucăți de brocart vechi, iar pianul fusese acoperit cu o fâșie de mătase frumoasă, decolorată de vreme. Într-un colț se afla o copie a „Venerei din Milo”. Ici, colo, se găsea câte un scrin italienesc cu vase de Delft, și din loc în loc câte un basorelief. Într-o frumoasă ramă aurită era o copie a lui „Inocențiu al X-lea” de Velázquez, executată de Stroeve la Roma, iar

de jur împrejur propriile lui tablouri, toate în splendide rame aurite și așezate în așa fel, încât să producă un efect cât mai decorativ. Stroeve fusese întotdeauna mândru de gustul său. Apreciase fără abatere atmosfera romantică a atelierului și cu toate că vederea acestei încăperi fu pentru el ca un pumnal în inimă, fără să-și dea seama schimbă poziția unei măsuțe stil Ludovic al XV-lea, una dintre comorile lui. Deodată privirile îi fură atrase de o pânză așezată cu fața spre perete. Era mult mai mare decât acelea pe care le folosea el de obicei și se întrebă ce-o fi căutând acolo. Se apropie și o întoarse spre el, ca să o poată privi. Tabloul reprezenta un nud. Inima începu să-i bată cu putere, ghicind că trebuie să fie o lucrare de-a lui Strickland. Îl trânti înfuriat de perete – de ce l-o fi lăsat aici? Tabloul căzu pe dușumea cu fața în jos. Nu putea să-l lase acolo în praf, indiferent al cui ar fi fost, așa că îl ridică. Îl birui curiozitatea, și dorind să-l examineze mai de aproape, îl așeză pe șevalet. Se dădu înapoi câțiva pași să-l poată vedea mai bine.

Tresări. Tabloul reprezenta o femeie întinsă pe o canapea, cu o mână sub cap, iar cu cealaltă de-a lungul trupului; un genunchi era ridicat, iar piciorul celălalt întins. Atitudinea clasică a nudului. Stroeve simți că se învârtește casa cu el. Era Blanche. Scoase un strigăt răgușit, copleșit de durere, de gelozie și mânie. Urlă, ca scos din minți. Era prea mult, nu mai putea suporta. Aruncă priviri sălbatice de jur împrejur, căutând ceva cu care să sfârtece tabloul, să-l sfâșie în bucăți ca să nu viețuiască un minut mai mult. Nu găsi la îndemână nimic cu care să-și atingă scopul și începu să cotrobăiască prin ustensilele de pictură, dar nici aici nu găsi nimic; îl cuprinsese o furie clocotitoare. În sfârșit dădu de un cuțit mare de paletă și se repezi la el cu un strigăt de triumf. Îl apucă de parcă ar fi fost un stilet și se năpusti asupra tabloului.

Pe când îmi povestea scena, Stroeve retrăi, cu aceeași intensitate, momentul când avusese loc incidentul. Puse mâna pe un cuțit care se afla pe masă între noi doi și îl agită în aer. Își ridică brațul ca și cum ar fi vrut să lovească și apoi, deschizând mâna, îl lăsă să cadă jos cu un zăngănit. Se uită la mine cu un zâmbet timid, dar nu mai spuse nimic.

— Zi mai departe!

— Nu știu ce s-a întâmplat cu mine. Eram gata să sfâșii tabloul și ridicasem brațul să-l lovesc, când deodată mi se păru că îl văd.

— Că vezi, ce anume?

— Tabloul. Era o capodoperă. Nu m-am putut atinge de el, Mi-era frică.

Stroeve tăcu din nou și se uită fix la mine cu gura deschisă și cu ochii albaștri și rotunzi ieșiți din orbite.

— Era un tablou extraordinar, minunat. Am fost cuprins de venerație. Era cât pe aci să comit o crimă îngrozitoare. Făcui un pas să-l văd mai bine și am izbit cuțitul cu piciorul. M-am cutremurat.

Împărtășeam realmente ceva din emoțiile pe care le trăise el, atunci. Eram impresionat în chip straniu; mă simțeam parcă transportat pe neașteptate într-o lume în care valorile erau răsturnate. Priveam nedumerit, ca un drumeț rătăcit prin meleaguri pe unde reacțiile omului față de lucrurile familiare sunt cu totul altele decât cele pe care le cunoscuse el până atunci. Stroeve încercă să-mi vorbească despre tablou, dar o făcea incoerent, așa că trebui să ghicesc ceea ce voia să spună. Strickland rupsese lanțurile ce-l zăgăzuiseră până atunci. Se găsise nu „pe sine însuși”, după cum vine vorba, ci își descoperise un suflet nou, cu puteri nebănuite. Nu era numai simplificarea îndrăzneață a desenului, cea care denota o personalitate atât de bogată și de deosebită; nu era numai coloritul, cu toate că pictase carnația cu o senzualitate care avea în ea ceva de-a dreptul miraculos; nu era numai materialitatea care îți dădea impresia că simți într-adevăr greutatea trupului, ci, mai presus de toate, o spiritualitate nouă și tulburătoare ce îndruma imaginația spre căi nebănuite și sugera spații vagi, imense, albite doar de lumina eternă a stelelor, în care spiritul complet descătușat se aventurează cu sfială pentru a dezvălui mistere noi.

Dacă am devenit retoric, aceasta se datorește faptului că și Stroeve era la fel. (Se știe doar că oamenii în momente de autentică emoție se exprimă fără să vrea în termeni de melodramă.) Stroeve încerca să redea un sentiment pe care nu-l mai simțise niciodată și de aceea nu știa cum să-l zugrăvească în cuvinte obișnuite. Era ca un mistic care încearcă să descrie inefabilul.

Din tot ce spunea reieșea însă clar că oamenii vorbesc cu ușurință despre „frumusețe” și neposedând simțul cuvintelor, întrebuințează acest termen fără discernământ, bagatelizându-l. Întrucât este întrebuințat în legătură cu nenumărate obiecte triviale, adevărata lui semnificație și-a pierdut demnitatea. Oamenii întrebuințează cuvântul „frumos” în legătură cu un câine, o rochie sau o predică, dar când sunt puși față în față cu „frumosul” cel adevărat, nu-l pot

recunoaște. Falsa emfază în care încearcă să-și învăluie gândurile găunoase le tocește sensibilitatea. Întocmai ca șarlatanul care ajunge să simuleze forța spirituală pe care cândva a simțit-o, tot astfel își pierd și ei forța receptivă de care au abuzat. Dar dragostea și înțelegerea pe care Stroeve, incorigibilul bufon, le avea pentru frumos, erau la fel de cinstite și de sincere ca și sufletul său. Frumosul însemna pentru el ceea ce Dumnezeu înseamnă pentru omul credincios, și când se găsea față-n față cu el, i se făcea teamă.

— Ce i-ai spus lui Strickland când l-ai văzut?

— L-am rugat să vină cu mine în Olanda.

Am rămas consternat, uitându-mă la el cu o mirare stupidă.

— Amândoi am iubit-o pe Blanche. În casa mamei mele ar fi fost loc suficient și pentru el. Cred că tovărășia unor oameni săraci și simpli ar fi făcut bine sufletului său. Ar fi putut învăța de la ei ceva de mare folos pentru dânsul.

— Ce a răspuns?

— A zâmbit ușor. Îmi închipui că mă socotea tare prost. Mi-a spus că „a pus nadă pentru altă mreană”. Aș fi dorit ca Strickland să fi întrebuințat o altă frază pentru a-și exprima refuzul. Mi-a dăruit tabloul Blanchei.

Mă întrebam de ce-o fi făcut Strickland acest gest, dar mă abținui de la orice comentariu și câtva timp păstrarăm amândoi tăcerea.

— Ce-ai făcut cu toate lucrurile dumitale? îl întrebai în cele din urmă.

— Am chemat pe cineva care mi-a oferit o sumă frumoasă și le-a luat pe toate grămadă. Pânzele le iau cu mine acasă. Afară de ele, nu mai posed nimic pe lume decât un geamantan cu haine și câteva cărți.

— Sunt mulțumit că te întorci acasă, i-am spus.

Simțeam că singura lui posibilitate era să rupă complet cu trecutul. Speram că durerea care acum i se părea de neîndurat se va potoli cu timpul și uitarea milostivă îl va ajuta să reia de la capăt calvarul vieții. Era încă tânăr și peste câțiva ani va privi în urmă la toate suferințele de acum cu o duioasă melancolie. Mai curând sau mai târziu se va căsători cu vreo olandeză de treabă, și sunt sigur că va fi fericit. Îmi venea să zâmbesc gândindu-mă la nenumăratele tablouri proaste pe care le va mai picta până la sfârșitul vieții. A doua zi îl condusei la gară și luă trenul spre Amsterdam.

• Capitolul 40

Toată luna următoare, fiind ocupat cu propriile mele treburi, nu am mai întâlnit pe nimeni care să fi avut vreo legătură cu această jalnică întâmplare, așa că nu m-am mai gândit la ea. Dar într-o bună zi, pe când umblam prin oraș după treburi, trecui pe lângă Strickland. Vederea lui îmi redeșteptă toată oroarea pe care doream s-o uit și încercai o senzație de subită repulsie față de cel care era pricina a tot ce se întâmplase. Dădui din cap, căci ar fi fost o copilărie să-i întorc spatele, și trecui repede înainte, dar după o clipă am simțit că cineva îmi pune mâna pe umăr.

— Pari foarte grăbit, îl auzii adresându-mi-se, pe un ton prietenos.

Era caracteristic pentru el să se poarte amabil cu cineva care arăta în mod vădit că nu vrea să mai aibă de-a face cu dânsul și din răceala cu care îl salutasem trebuie să fi înțeles acest lucru.

— Da, sunt, îi răspunsei eu scurt.

— Te însoțesc.

— De ce?

— Pentru plăcerea companiei dumitale.

Nu răspunsei nimic și-l lăsai să meargă în tăcere alături de mine.

Parcurserăm astfel vreo două-trei sute de metri. Începeam să mă simt cam ridicol. În sfârșit trecurăm prin fața unei librării și mă gândii că n-ar strica să intru să cumpăr niște hârtie. Era o scuză bună pentru a scăpa de el.

— Eu intru aici, îi spusei, la revedere.

— Te aștept afară.

Ridicai din umeri și intrai în magazin. M-am gândit însă pe urmă că hârtia franțuzească e de proastă calitate și că din moment ce intenția mea nu se realizase, nu era cazul să mă împovărez cu o marfă de care nu aveam nevoie. Cerui deci negustorului ceva ce eram sigur că nu are și peste câteva clipe am ieșit din nou în stradă.

— Ai găsit ce-ți trebuia? întrebă el.

— Nu.

Ne continuarăm drumul în tăcere, și când ajunserăm la o piață unde se întâlneau mai multe străzi, mă oprii la marginea trotuarului și-l întrebai:

— Încotro ți-e drumul?

— Acolo unde mergi și dumneata, răspunse el zâmbind.
— Eu mă duc acasă.
— Te însoțesc și eu ca să fumez o pipă cu dumneata.
— Ai putea să aștepți să te invit, replicai pe un ton rece.
— Aș aștepta dacă aș crede că am vreo șansă s-o faci.
— Vezi zidul acela din fața dumitale? întrebai arătând cu mâna.
— Îl văd.
— În cazul acesta mi-aș fi închipuit că vezi tot atât de limpede că nu doresc tovărășia dumitale.
— Mărturisesc că aveam o vagă bănuială.
Nu-mi putui reține un râs pe sub mustață. Unul dintre defectele mele este că nu pot să port pică unui om care mă face să râd. M-am stăpânit însă imediat.
— Ești un om detestabil. Cel mai scârbos animal pe care am avut nenorocirea să-l întâlnesc vreodată. De ce cauți societatea cuiva care te urăște și te disprețuiește?
— La naiba, crezi că-mi pasă ce gândești despre mine, băiete?
— Dă-o dracului, replicai cu violență, căci începeam să cred că motivul pe care îl invocam nu prea era onorabil. Nu vreau să te mai văd.
— Ți-e teamă că am să te corup?
Tonul cu care îmi puse această întrebare mă făcu să mă simt ridicol. Bănuiam că mă privește cu un zâmbet sarcastic.
— Probabil că ai nevoie de bani, remarcai cu insolență.
— Aș fi un mare tâmpit dacă mi-aș închipui că pot ciupi ceva de la dumneata.
— Grozav trebuie să fi decăzut dacă ai ajuns să lingușești.
Strickland rânji.
— N-am să-ți fiu niciodată cu adevărat nesuferit, atâta timp cât îți dau ocazia să plasezi câte o replică spirituală.
Trebui să-mi mușc buzele ca să nu izbucnesc în râs. Cuvintele lui conțineau un adevăr puțin plăcut, căci un alt defect al caracterului meu este că-mi place tovărășia oamenilor – oricât de depravați ar fi ei – care-mi oferă prilejul să-mi desfășor posibilitățile de a fi spiritual. Începeam să constat că trebuia să fac un efort pentru a-mi menține aversiunea față de Strickland. Recunoșteam slăbiciunea mea morală, îmi dădeam seama că dezaprobarea mea era cam forțată și eram sigur că dacă eu simțeam acest lucru, instinctul lui ager îl descoperise de asemenea. Probabil că în sinea lui își bătea joc de mine. Îl lăsai

deci pe el să aibă ultimul cuvânt și îmi căutai refugiu într-o tăcere disprețuitoare.

• Capitolul 41

Ajunserăm în fața casei unde locuiam. Nu voiam să-l poftesc să intre și urcai scara fără să spun niciun cuvânt.

El mă urmă și intră după mine în apartament. Până acum nu fusese niciodată la mine și cu toate astea nu se sinchisi să arunce măcar o privire asupra camerei pe care o aranjasem cu multă trudă ca să aibă un aspect plăcut. Pe masă era o cutie cu tutun și, scoțându-și pipa, și-o umplu. Apoi se așeză pe singurul scaun fără brațe și, proptindu-l de perete, îl făcu să stea în echilibru pe picioarele din spate.

— Dacă ai de gând să te instalezi ca la dumneata acasă, nu văd de ce nu te-ai așeza într-un fotoliu? îi spusei enervat.

— De ce te îngrijești de confortul meu?

— Nu mă îngrijesc decât de propriul meu confort, răspunsei eu. Mă jenează când văd pe cineva cocoțat pe un scaun incomod.

Râse, dar nu se mișcă de pe scaun. Continuă să fumeze în tăcere, fără să-i mai pese de mine. Părea complet cufundat în gânduri. Mă întrebam de ce-o fi venit la mine.

Atâta timp cât rutina îndelungată nu i-a tocit încă sensibilitatea, scriitorul este mereu pus în încurcătură de instinctul său care îl îndeamnă să scormonească ciudățeniile naturii omenești. Onestitatea îl silește să admită că indignarea pe care o resimte în fața anumitor fapte condamnabile nu este nici pe departe atât de puternică pe cât e dorința de a afla motivul care le-a determinat. Fascinația pe care o simte creatorul față de logica și perfecțiunea ticălosului creat de el constituie un ultragiu adus legilor și ordinii. Presupun că Shakespeare l-a creat pe Iago cu un entuziasm pe care nu l-a resimțit nici pe departe când, împletind razele lunii cu fantezia sa, a imaginat-o pe Desdemona.

Nutream în sufletul meu o oroare autentică față de Strickland, dar, în același timp, o curiozitate detașată de a-i descoperi resorturile intime. Firea lui mă intriga și doream să aflu cum privește el tragedia pe care o dezlănțuise în viața unor oameni ce-i arătaseră atâta bunătate. Înfipsei bisturiul cu curaj:

— Stroeve mi-a spus că nudul soției lui a fost cea mai bună operă pe care ai realizat-o vreodată.

Strickland își scoase luleaua din gură și ochii i se luminară de un zâmbet.

— M-am distrat grozav pictând-o.

— De ce i l-ai dăruit?

— Îl terminasem. Nu mai prezenta niciun interes pentru mine.

— Știi că Stroeve era cât pe-aci să-l distrugă?

— Nu era chiar atât de bun.

Tăcu vreo două clipe, apoi își scoase iarăși luleaua din gură și zâmbi, spunând:

— Știai că omulețul a venit să mă vadă?

— Nu te-a mișcat ceea ce ți-a spus?

— Nu. Mi s-a părut tâmpit și sentimental.

— Probabil uitaseși că i-ai distrus viața.

Își trecu îngândurat mâna prin barbă.

— E un pictor foarte prost.

— Dar e un om foarte cumsecade!

— Și un excelent bucătar, adăugă el batjocoritor.

Nesimțirea lui era inumană și în indignarea mea lăsai la o parte orice politețe:

— Aș vrea să știu, din simplă curiozitate, dacă ai simțit vreo umbră de remușcare pentru moartea Blanchei Stroeve.

Îi observai cu atenție figura, să văd dacă își schimbă expresia, dar rămase impasibilă.

— Nu văd de ce aș avea, răspunse el.

— Atunci dă-mi voie să-ți expun situația. Erai pe moarte și Dirk Stroeve te-a luat în casa lui. Te-a îngrijit ca o mamă. Și-a sacrificat timpul, banii și confortul pentru dumneata. Te-a smuls din ghearele morții.

Strickland ridică din umeri.

— Acestui omuleț absurd îi place să se omoare pentru alții. Asta-i viața lui.

— Chiar admițând că nu-i datorai nicio recunoștință, erai oare obligat să-i furi nevasta? Înainte de venirea dumitale erau fericiți. Nu puteai să-i lași în pace?

— Ce te face să crezi că erau fericiți?

— Era doar evident.

— Ești surprinzător! Îți închipui oare că femeia aceea i-a putut vreodată ierta ceea ce a făcut pentru ea?

— Ce vrei să spui?

— Nu știi de ce s-a însurat cu ea?

Clătinai din cap.

— Era guvernantă în familia unui prinț italian și a fost sedusă de fiul prințului. Credea că tânărul o va lua de soție, dar părinții lui au zvârlit-o în stradă. Era însărcinată și a încercat să se sinucidă. Stroeve a dat de ea și a luat-o de nevastă.

— Fapta asta e tipică pentru el. N-am mai întâlnit niciodată un om cu o inimă atât de generoasă. Mă întrebam de multe ori cum de s-au căsătorit acești doi oameni, atât de nepotriviți, dar tocmai o astfel de explicație nu mi-a trecut niciodată prin gând. Probabil că acesta era motivul dragostei atât de neobișnuite pe care o purta Dirk soției sale și care avea în ea ceva mai profund decât pasiunea.

Îmi aminteam de bănuiala mea că rezerva ei ar ascunde ceva de care nu-mi puteam da seama, dar acum vedeam în ea altceva decât dorința de a acoperi un secret rușinos. Calmul ei era ca liniștea lugubră ce plutește asupra unei insule devastate de uragan. Veselia ei era veselia deznădejdii.

Strickland îmi întrerupse reflecțiile cu o observație al cărei cinism mă surprinse:

— O femeie poate să ierte unui bărbat răul pe care i-l face, dar nu-i poate ierta niciodată sacrificiile făcute de dragul ei.

— În cazul acesta dumneata poți fi fără grijă că n-ai să riști niciodată să te urască vreo femeie pe care ai cunoscut-o, ripostai eu.

Zâmbi ușor și răspunse:

— Ești gata oricând să-ți sacrifici principiile de dragul unei replici spirituale.

— Ce s-a întâmplat cu copilul?

— S-a născut mort la trei-patru luni după căsătorie.

Ajunsei la întrebarea care mă intrigase îndeosebi.

— Viei să-mi spui ce le-a făcut să te legi de Blanche Stroeve?

Zăbovi un timp atât de lung până să-mi răspundă, încât era cât pe-aci să repet întrebarea.

— Nu știu nici eu, spuse în cele din urmă. Nu mă putea suferi și tocmai asta mă amuza.

— Înțeleg.

Deodată se înfurie.

— La naiba, o doream.

Se reculese imediat și se uită la mine zâmbind.

— La început era îngrozită.

— I-ai mărturisit?

— Nu era nevoie să-i mai spun, știa singură. Niciodată nu i-am spus o vorbă. Se temea de mine. Până la urmă am avut-o.

În felul în care povestea aceste lucruri era ceva ce sugera în mod extraordinar violența dorinței. Găseam că e oribil și mă descumpănea. Viața lui era distanțată într-un mod ciudat de lucrurile materiale. Însă trupul se răzbuna uneori în mod înspăimântător asupra spiritului său. Atunci satirul din el îl subjuga și-l lăsa pradă instinctelor ce-l posedau cu toată vigoarea forțelor primitive ale naturii. Obsesia era deplină, în sufletul său nu-și mai găseau loc nici prudența, nici recunoștința.

— Dar de ce ai vrut s-o iei cu dumneata? întrebai eu.

— N-am vrut, răspunse el încruntându-se. Când a spus că vrea să vină cu mine, am rămas aproape la fel de surprins ca și Stroeve. I-am spus că imediat ce mă voi sătura de ea, va trebui să plece și mi-a răspuns că-și asumă riscul.

Făcu o mică pauză și apoi continuă.

— Avea un corp minunat și voiam să pictez un nud. Îndată ce am terminat tabloul, modelul nu m-a mai interesat.

— Și ea te iubea din tot sufletul.

Sări în picioare și începu să străbată mica încăpere în lung și-n lat.

— N-am nevoie de dragoste. N-am timp de așa ceva. Dragostea-i o slăbiciune. Sunt bărbat și câteodată îmi trebuie o femeie. După ce mi-am satisfăcut pofta sunt gata să mă ocup de alte lucruri. Nu-mi pot stăpâni dorințele, dar le urăsc; îmi încătușează spiritul. De-abia aștept să vină timpul când voi fi scăpat de orice pornire trupească și mă voi putea dedica fără stavilă operei mele. Femeile au atribuit dragostei o importanță ridicolă, pentru că nu sunt bune de altceva și vor să ne convingă că amorul este totul în viață. În realitate nu-i decât o parte neînsemnată. Înțeleg pofta sexuală; asta-i ceva normal și sănătos. Dragostea însă este o boală. Pretențiile femeilor de a fi camarade, asociate și tovarășe de preocupări ale bărbatului mă irită.

Niciodată nu-l mai auzisem pe Strickland vorbind atât de mult dintr-o dată. Perora cu pasiunea indignării. Dar nici de astă dată și nici în altă parte a acestei povestiri nu am pretenția să-i redau exact cuvintele. Vocabularul lui era foarte redus și nu se pricepea să construiască fraze, așa că trebuiai să reconstitui ceea ce voia să spună din interjecții, din expresia figurii, din gesturi sau din fraze banale.

— Dumneata ar fi trebuit să trăiești pe vremea sclavagismului,

când femeile ca și sclavii erau bunuri ale stăpânului.

— Sunt un bărbat complet normal și atâta tot.

La auzul acestei afirmații, făcută cu atâta seriozitate, nu mă putui opri să nu râd. El însă continuă să se plimbe prin cameră ca un leu în cușcă, încercând să traducă în cuvinte ceea ce simțea și-i venea atât de greu să exprime în mod coerent.

— Când o femeie te iubește, nu e satisfăcută până nu-ți stăpânește și sufletul; pentru că e o ființă slabă, simte nevoia să domine și nimic altceva nu o mulțumește. Femeia are minte puțină și abstractul o indignează pentru că nu-i în stare să-l priceapă. Pe ea o preocupă lucrurile materiale, iar idealul o face geloasă. Sufletul bărbatului călătorește prin cele mai îndepărtate regiuni ale universului și ea caută să-l întemnițeze în cercul preocupărilor ei meschine. Îți amintești pe soția mea? Pe Blanche am observat-o încercând rând pe rând toate stratagemele pe care le întrebuința și Amy. Cu o răbdare infinită se pregătise să mă atragă în cursă și să mă încătușeze. Voia să mă coboare la nivelul ei. Nu ținea la mine, dorea numai să-i aparțin. Era gata să facă pentru mine tot ce-i posibil, afară doar de singurul lucru pe care îl doream: să mă lase în pace.

Tăcui câtva timp, apoi îl întrebai:

— Ce te-așteptai să facă Blanche după ce ai părăsit-o?

— Putea să se-ntoarcă la Stroeve, care de-abia aștepta s-o reprimească, răspunse el iritat.

— Ești inuman. E la fel de inutil să-ți vorbesc despre aceste lucruri, cum ar fi să descriu unui orb din naștere culorile.

Se opri în fața fotoliului meu și privi spre mine cu o expresie în care citeam o mirare disprețuitoare.

— Vrei să spui că îți pasă dacă Blanche este moartă sau vie?

Cugetai un moment asupra acestei întrebări, pentru că voiam să răspund cu toată sinceritatea, în orice caz față de propriul meu suflet.

— Faptul că pe mine moartea ei mă lasă mai mult sau mai puțin rece ar putea fi luat ca o lipsă de compătimire din partea mea. Viața ar fi putut să-i ofere însă mai mult. Mi se pare îngrozitor că i-a fost răpită într-un mod atât de crud și mi-e rușine că în realitate lucrul ăsta mă lasă indiferent.

— N-ai curajul propriilor dumitale convingeri. Viața n-are nicio valoare. Blanche Stroeve nu s-a sinucis pentru că am părăsit-o eu, ci fiindcă era o femeie nesăbuită și dezechilibrată. Dar găsesc că am vorbit destul despre ea; era o persoană complet lipsită de importanță.

Vino să-ți arăt tablourile mele.

Mi se adresă pe un ton de parcă aș fi fost un copil pe care-l iei la plimbare ca să-i treacă supărarea. Eram într-adevăr supărat, dar nu atât pe el, cât pe mine însumi. Mă gândeam la viața fericită pe care Stroeve și soția sa o duseseră în atelierul lor plăcut din Montmartre, la simplicitatea, gentilețea și ospitalitatea lor. Mi se părea crud că totul fusese sfărâmat de un destin necruțător, dar lucrul cel mai crud era faptul că în fond această întâmplare nu avea mare importantă. Viața mergea înainte și nimeni nu pierduse nimic în urma acestei nenorociri. Mă gândeam că Dirk, care era capabil mai degrabă de puternice reacții emotive decât de sentimente profunde, va uita curând, iar viața Blanchei, începută cine știe cu ce visuri și speranțe strălucite, putea tot atât de bine să nu fi fost trăită niciodată. Totul părea inutil și van.

Strickland își luase pălăria și stătea în picioare privindu-mă.

— Hai, vii?

— De ce ții neapărat să fii în relații cu mine? îl întrebai. Știi bine că te urăsc și te disprețuiesc.

Râse amuzat.

— Singurul lucru care îți displace la mine este că nu dau nicio ceapă degerată pe ceea ce gândești despre persoana mea.

Simțeam că mă cuprinde o mânie subită și că mi se înroșesc obrajii. Era imposibil să-l faci pe acest om să înțeleagă că egoismul lui brutal te-ar putea revolta. Aș fi vrut să-i străpung armura de completă indiferentă. Îmi dădeam seama că în fond rostise adevărul. Poate că, în mod inconștient, măsurăm influența ce-o avem asupra celor din jur prin respectul lor față de părerea noastră despre ei. De aceea urâm oamenii asupra cărora nu avem nicio influență, căci indiferența lor constituie lovitura cea mai dureroasă care poate fi adusă orgoliului omenesc.

— Este oare posibil ca un om să desconsidere cu desăvârșire pe semenii săi? întrebai eu, adresându-mă însă mai mult mie decât lui Strickland. În existența noastră, depindem de alții. Ar fi absurd să-ncerci să trăiești numai pentru tine și prin tine însuți. Mai curând sau mai târziu ai să fii bolnav, obosit, bătrân, și atunci ai să te târăști înapoi în mijlocul semenilor. N-ai să te simți rușinat când în inima dumitale se va trezi dorința de confort și compătimire? Încerci imposibilul. Mai devreme sau mai târziu omul din dumneata va tânji după legăturile firești ale umanității.

— Vino să-mi vezi tablourile.

— Te-ai gândit vreodată la moarte?

— La ce bun? Mie nu-mi pasă de ea.

Mă uitai fix la el. Stătea nemișcat în fața mea cu o privire batjocoritoare. Dar timp de o clipă, am avut viziunea unui spirit avântat și chinuit, care aspiră la ceva mai înalt decât ar concepe vreo ființă încătușată de nevoile cărnii. În acea clipă am întrezărit avântul acestei minți către inefabil. M-am uitat la omul din fața mea, în hainele lui uzate, cu nasul mare și ochi strălucitori, cu barba lui roșie și părul vâlvoi și m-a cuprins o senzație stranie.

— Hai să mergem să-ți văd tablourile, spusei eu.

• Capitolul 42

Nu înțelegeam de ce Strickland se oferise pe neașteptate să-mi arate tablourile lui, dar m-am bucurat de acest prilej. Artistul se dezvăluie pe sine în operă. De multe ori, omul nu-ți arată decât suprafața pe care dorește el ca lumea s-o accepte. Și nu poți decât să-i intuiești adevărata natură din mici gesturi inconștiente, din expresii fugare ce-i străfulgeră chipul fără ca el să-și dea seama. Uneori oamenii perfecționează într-atât masca pe care și-au ales-o, încât până la urmă devin realmente ceea ce vor să pară. Dar în cartea scrisă de el sau în tabloul pe care l-a creat, omul real se dezvăluie pe sine fără apărare. Afectarea n-ar face decât să-i dea pe fată deșertăciunea spirituală. Șipca vopsită pentru a imita fierul rămâne tot șipcă. Nicio simulare a originalității nu poate ascunde o minte vulgară. Niciun creator nu poate produce o operă, cât de neînsemnată, fără să dezvăluie unui ochi pătrunzător cele mai profunde taine ale sufletului său. Trebuie să recunosc că mă simțeam puțin cam emoționat în timp ce urcam scara interminabilă a casei unde locuia Strickland. Mi se părea că mă aflu în pragul unei aventuri surprinzătoare. Mă uitai curios prin cameră, care mi se păru și mai mică și mai sărăcăcioasă decât mi-o aminteam. Mă întrebam ce-ar zice oare acei artiști, prieteni ai mei, care pretindeau ateliere vaste și jurau că nu pot lucra decât atunci când toate condițiunile sunt pe placul lor?

— Cred că e mai bine să stai aici, spuse Strickland, arătându-mi un loc de unde probabil își închipuia că voi putea vedea în lumina cea mai avantajoasă pânzele pe care urma să mi le arate.

— Presupun că nu dorești să ți le comentez.

— Nu, la naiba, vreau să-ți ții gura.

Așeză un tablou pe șevalet și mă lăsă să-l examinez vreo două minute, apoi îl dădu jos și puse altul în locul lui. Cred că mi-a arătat vreo treizeci de pânze: rezultatul ultimelor șase ani, în timpul cărora se ținuse de pictură. Nu vânduse niciun tablou. Pânzele erau de diferite dimensiuni: cele mai mici reprezentau naturi moarte, și cele mai mari, peisaje. Erau și vreo șase portrete.

— Astea sunt toate, spuse el în cele din urmă.

Aș dori să pot afirma că am recunoscut imediat frumusețea și

marea lor originalitate. Astăzi, după ce am revăzut multe dintre ele, iar celelalte îmi sunt bine cunoscute din reproduceri, mă minunez că la prima vedere am rămas profund dezamăgit. N-am simțit nimic din înfiorarea aceea pe care ți-o transmite arta. Impresia pe care mi-au făcut-o tablourile lui Strickland era confuză și am să-mi reproșez toată viața faptul că nu mi-a dat în gând să cumpăr vreunul dintre ele. Am pierdut o ocazie minunată. Cele mai multe dintre aceste tablouri au ajuns în sălile muzeelor, iar restul fac parte din comorile unor colecționari bogați. Încerc să-mi găsesc singur scuze. Cred că am gust artistic, dar mi-e teamă că sunt lipsit de originalitate. Cunoștințele mele în domeniul picturii sunt reduse și de aceea urmez drumul trasat de alții. Pe timpul acela aveam cea mai mare admirație pentru impresioniști și jinduiam să posed un Sisley sau un Degas, iar pentru Manet aveam un adevărat cult. Tabloul său *Olympia* mi se părea cea mai de seamă pictură din epoca modernă iar *Dejunul pe iarbă* mă mișca adânc… În ochii mei aceste două lucrări constituiau ultimul cuvânt în pictură.

Nu voi descrie tablourile pe care mi le-a arătat Strickland, pentru că descrierea unui tablou este întotdeauna plictisitoare și, afară de asta, pânzele lui sunt bine cunoscute de toți cei care se interesează de pictură. Astăzi, când influența lui asupra picturii moderne este covârșitoare, când atâția alții au explorat țărmurile descoperite de el, mintea mi-ar fi mai bine pregătită să-i înțeleg tablourile, chiar dacă le-aș vedea pentru prima dată; dar nu trebuie uitat că pe vremea aceea nu mai văzusem ceva asemănător. În primul rând, m-a nedumerit aparenta stângăcie a tehnicii sale. Obișnuit cu desenul marilor maeștri din trecut, și convins că Ingres este cel mai de seamă desenator al timpurilor recente, mi s-a părut că Strickland desenează foarte prost. Nu știam nimic despre simplificarea spre care tindea el. Îmi amintesc o natură moartă reprezentând o farfurie cu portocale, care mă iritase pentru că farfuria nu era rotundă, iar portocalele asimetrice. Portretele erau ceva mai mari decât mărimea naturală, ceea ce le făcea să pară neîndemânatice, și în ochii mei chipurile aveau aerul unor caricaturi. Erau pictate într-un fel cu totul neobișnuit pentru mine. Peisajele mă nedumereau încă mai mult. Două sau trei reprezentau pădurea Fontainebleau, iar altele, diverse străzi din Paris; îmi făceau impresia că fuseseră pictate de un birjar beat. Eram complet dezorientat. Culorile mi se păreau prea crude. Îmi trecu prin minte că toată această pictură nu era decât o farsă

prodigioasă și de neînțeles. Astăzi, amintindu-mi de toate acestea, perspicacitatea lui Stroeve mă impresionează mai mult ca oricând. El și-a dat seama din primul moment că aveam de-a face cu o revoluție în artă și a recunoscut chiar de la început geniul pe care astăzi îl acceptă toată lumea.

Dar cu toate că aceste tablouri mă zăpăciseră și mă dezorientaseră, în același timp mă impresionaseră, totuși. Chiar eu, în ignoranța mea colosală, simțeam că am în fața mea o adevărată forță, care încearcă să se exprime. Eram surexcitat și interesat. Simțeam că aceste tablouri aveau să-mi spună ceva, ceva ce era foarte important pentru mine să aflu, dar nu puteam înțelege ce anume. Mi se păreau urâte, dar îmi sugerau – fără să mi-l dezvăluie însă – un secret de o semnificație deosebită. Mă iritau într-un mod ciudat, dându-mi o emoție pe care nu o puteam analiza și comunicându-mi ceva ce nu se putea exprima prin cuvinte. Bănuiesc că Strickland avea o vagă viziune asupra semnificației ideale a lucrurilor materiale. Această viziune era atât de neobișnuită, încât nu o putea sugera decât prin simboluri echivoce, stângace. Părea să fi găsit în nemărginirea universului o formă nouă pe care încerca, zbuciumat și lipsit de îndemânare, s-o reproducă. Vedeam în fața mea strădania unei minți torturate de dorința de a se descătușa, exprimându-se pe sine însăși.

Mă întorsei spre el.

— Mă întreb dacă nu cumva ți-ai ales un medium greșit.

— Ce dracu vrei să spui?

— Cred că vrei să exprimi ceva, nu prea îmi dau seama ce anume, și nu știu dacă pictura este mijlocul cel mai indicat pentru a exprima acest lucru.

Mă înșelasem când mi-am închipuit că, văzându-i tablourile, voi reuși să găsesc o cheie pentru caracterul ciudat al acestui om. Opera nu făcea decât să-mi sporească uimirea pe care mi-o inspira artistul. Eram mai nedumerit ca oricând. Singurul fapt care mi se părea clar – și s-ar putea ca și acesta să fie imaginar – era că el se lupta înverșunat pentru a se elibera din ghearele unei forțe care-l stăpânea. Nu puteam însă bănui care era această forță și nici mijlocul prin care urma să se elibereze.

Am rămas cu impresia finală a unui efort colosal de a exprima o anumită stare sufletească și bănuiam că tocmai în acest efort trebuia căutată explicația totalei mele perplexități. Era evident că formele și culorile aveau pentru Strickland o semnificație specifică. Îl mâna o

necesitate inexorabilă de a comunica ceva ce simțea, și crea forma și culoarea numai cu acest scop. Nu ezita să simplifice sau să deformeze, dacă prin aceasta putea să se apropie de acel element necunoscut pe care îl căuta. Faptele nu contau pentru el, sub vălmășagul de incidente neesențiale, căuta numai acel ceva ce avea importantă. Îți făcea impresia că omul acesta ar fi devenit conștient de esența universului și ar fi simțit nevoia s-o exprime. Cu toate că tablourile lui mă zăpăceau și mă intrigau, simțeam totuși emoția care clocotea în ele, și nu știu de ce fui copleșit de compătimire – ultimul simțământ de care m-aș fi crezut vreodată capabil în ceea ce-l privea pe Strickland.

— Cred că acum știu de ce ai cedat sentimentelor dumitale pentru Blanche Stroeve, zisei eu.

— De ce?

— Cred că te-a părăsit curajul. Slăbiciunea trupului s-a transmis și sufletului dumitale. Nu știu ce dor nemărginit te stăpânește și te împinge pe un drum singuratic și primejdios. La capătul lui, însă, este un liman unde nădăjduiești să te poți în sfârșit elibera de demonul care te chinuie. Întruchipezi eternul pelerin spre un lăcaș, care poate că nici nu există. Nu știu spre ce Nirvana impenetrabilă năzuiești. Oare dumneata însuți te înțelegi? Poate cauți „adevărul”, „libertatea”, și pentru o clipă ai crezut că dragostea îți va aduce eliberarea. Cred că sufletul dumitale ostenit a căutat odihna în brațele unei femei și, când nu a aflat-o, a simțit ură pentru acea femeie. Nu-ți era milă de ea, căci nu ți-e milă nici de dumneata însuți. Ai omorât-o de frică, pentru că tremurai încă de teama primejdiei de care de-abia scăpaseși.

Zâmbi cu răceală, trecându-și mâna prin barbă.

— Sărmanul meu prieten, ești nemaipomenit de sentimental.

După o săptămână am aflat întâmplător că Strickland plecase la Marsilia. Nu l-am mai revăzut niciodată.

• Capitolul 43

Când mă gândesc la cele întâmplate, îmi dau seama cât de inconsistent trebuie să pară tot ce-am scris despre Charles Strickland. Am relatat unele fapte care mi-au ajuns la cunoștință, dar care rămân obscure pentru că nu cunosc motivele ce le-au determinat. Cel mai ciudat dintre ele, hotărârea Strickland de a deveni pictor, pare arbitrar. Nu cunosc rațiunea acestei hotărâri, care trebuie căutată în circumstanțele vieții lui. Din conversațiile avute cu el n-am putut spicui nimic în această direcție. Dacă aș scrie un roman, în loc să relatez strict faptele pe care le cunosc, în legătură cu personalitatea aceasta atât de ciudată, aș fi inventat multe rațiuni menite să explice subita lui hotărâre de a-și schimba radical felul de viață. Probabil că aș fi motivat-o printr-o vocație puternică sădită din copilărie și zdrobită de voința tatălui, ori sacrificată nevoii de a-și câștiga existența. L-aș fi descris ca pe un răzvrătit împotriva îngrădirilor vieții și înfățișând ciocnirea aspră dintre pasiunea lui pentru artă și datoria față de societate, poate aș fi reușit să stârnesc simpatia cititorilor pentru el. În felul acesta aș fi făcut din eroul meu o figură mai impozantă; aș fi văzut poate în el un nou Prometeu. Poate că aș fi avut prilejul să creez o versiune modernă a eroului care, pentru binele omenirii, se expune torturii damnaților. E un subiect veșnic înduioșător.

Pe de altă parte, aș fi putut găsi mobilul acțiunilor lui în influența vieții conjugale. Această problemă s-ar fi putut soluționa în diferite chipuri. De pildă, puteam arăta că talentul său latent s-a trezit în urma relațiilor cu pictorii și scriitorii pe care îi cunoștea soția lui; sau că incompatibilitatea cu viața casnică l-a mânat pe căile introspecției; ori poate că o dragoste să fi ațâțat vâlvătaia focului, care până atunci mocnise domol în sufletul său. În cazul acesta, și pe doamna Strickland ar fi trebuit s-o descriu cu totul altfel. Lăsând la o parte adevărul, aș fi arătat-o ca pe o femeie cicălitoare și plicticoasă, sau ca pe o gospodină lipsită de orice aspirații spirituale. Căsnicia lui Strickland ar fi trebuit prezentată ca un supliciu, din care unica salvare ar fi fost evadarea. Aș fi scos în evidentă răbdarea lui față de această soție cu care nu se potrivea și compătimirea ce-l împiedica să scuture jugul apăsător. În orice caz aș fi eliminat copiii. Poate că

povestirea ar fi avut mai mult efect dacă îl puneam pe Strickland în contact cu vreun pictor bătrân, care din pricina sărăciei sau orbit de succesele bănești își trădase geniul tinereții sale și, ghicind în discipol posibilitățile pe care el le ratase, l-a îndemnat să abandoneze totul și să se supună divinei tiranii a artei. Cred că aș fi strecurat o nuanță de ironie în descrierea acestui renumit pictor bătrân, bogat și onorat, hotărât a încerca să trăiască prin altul viața pe care el nu a avut curajul s-o urmeze, deși o socotea mai demnă.

Faptele sunt însă mult mai banale. Strickland, un tânăr de-abia ieșit din școală, intră într-o agenție de schimb, fără cel mai mic sentiment de dezgust. Până când se căsătorește, duce viața obișnuită a tinerilor din mediul său, jucând inofensiv la bursă și riscând câte un pol sau doi la Derby sau la concursul anual de canotaj între Oxford și Cambridge. Bănuiesc că în timpul liber făcea și puțin box. Citea revista *Punch* și ziarul *Sporting-Times* și se ducea la balurile din cartierul Hampstead.

•

Este lipsit de importanță faptul că un timp lung l-am pierdut din vedere. Au fost ani monotoni în care s-a străduit să-și însușească măiestria într-o artă dificilă, și nu cred că expedientele la care a recurs pentru a-și câștiga banii necesari traiului de toate zilele au vreo semnificație. O descriere a acestora n-ar însemna decât înșirarea întâmplărilor prin care au trecut alții și care nu cred să fi avut vreo înrâurire asupra firii eroului meu. Îmi închipui că experiențele pe care le acumulase ar putea constitui un material bogat pentru un roman picant asupra Parisului modern, dar el a rămas izolat și, judecând după discuțiile purtate cu dânsul, în decursul acestor ani nu a intervenit nimic în stare să-i fi lăsat vreo impresie deosebită. Poate că atunci când a ajuns la Paris era prea bătrân pentru a mai fi receptiv la mirajul orașului în care trăia. Oricât ar părea de paradoxal, în ochii mei Strickland era nu numai un om practic, dar mai ales un tip cu picioarele pe pământ. Presupun că viața lui în această epocă a fost romantică, dar cu siguranță că el nu a sesizat acest romantism. Ca să-ți dai seama de romantismul vieții trebuie să ai ceva din calitățile unui actor, pentru ca, detașându-te de tine însuți, să-ți poți observa propriile reacții cu interes, dar în același timp cu obiectivitate. Nimeni însă nu era atât de unilateral construit ca Strickland și n-am văzut alt om atât de puțin conștient de sine. Din nefericire nu vă pot descrie procesul treptat prin care și-a însușit

măiestria artei lui, până la punctul maxim pe care l-a atins. Dacă aș descrie cum nu se descuraja în fața insuccesului, cum, printr-un efort necontenit al voinței, ținea piept disperării, înfruntând cu încăpățânare acel dușman al artistului care e îndoiala de sine, sunt sigur că aș stârni simpatia cititorului pentru o personalitate care, îmi dau seama, trebuie să fi apărut extrem de puțin atrăgătoare. N-am însă niciun punct de reper. Niciodată nu l-am văzut pe Strickland pictând și nici nu cred ca altcineva să fi avut ocazia să-l vadă, căci el nu-și divulga secretul strădaniilor. Dacă în singurătatea atelierului s-a luptat disperat cu toți demonii, n-a lăsat pe nimeni să-i ghicească chinurile.

Trecând la legătura dintre el și Blanche Stroeve sunt exasperat de cunoașterea trunchiată a faptelor de care dispun. Pentru a da coerentă povestirii ar trebui să vă descriu evoluția acestei uniri tragice, dar nu știu nimic din ce s-a întâmplat între ei în timpul celor trei luni cât au trăit împreună. Nu știu nici cum se înțelegeau, nici despre ce-și vorbeau. În definitiv ziua are douăzeci și patru de ore, iar culmi de pasiune nu pot fi atinse decât la rare intervale. Nu reușesc decât să-mi imaginez cum își petreceau restul timpului. Cât era lumină și Blanche putea rezista să pozeze nemișcată, îmi închipui că el picta. Probabil că o irita să-l vadă cufundat în lucru. Nu exista pentru el ca amantă, ci numai ca model. Veneau pe urmă ceasurile nesfârșite în care trăiau tăcuți unul alături de celălalt. Ceasurile acestea probabil că o înspăimântau. Când Strickland îmi sugerase că, cedându-i, Blanche se răzbunase pe Dirk Stroeve, care-i venise în ajutor într-un moment de extremă deznădejde, îmi stârnise o serie de bănuieli obscure. Sper că afirmația lui nu era întemeiată, mi s-ar părea un lucru prea îngrozitor. Dar cine ar putea pătrunde ascunzișurile inimii omenești? Cu siguranță că nu aceia care se așteaptă să găsească într-însa numai sentimente cuviincioase și emoții cuminți. Când Blanche a observat că, în ciuda clipelor de pasiune, Strickland rămânea sufletește detașat, probabil se simțise dezamăgită, și chiar în acele momente și-a dat seama, probabil, că el nu o privea ca pe o făptură umană, ci ca pe un instrument de plăcere. Strickland rămăsese un străin și Blanche încerca să-l lege de ea cu tot felul de artificii patetice. Încercă să-l seducă prin confort și nu vedea că acest confort nu însemna nimic pentru el. Își dădea toată osteneala să-i prepare mâncărurile care îi plăceau și nu-și dădea seama că lui nu-i pasă ce mănâncă. Îi era frică să-l lase singur și-l urmărea cu mici

atenții, iar când pornirile lui erau adormite, căuta să i le ațâțe, pentru că cel puțin atunci avea iluzia că-l stăpânește. Poate judecata îi spunea că lanțurile pe care i le făurea nu făceau decât să-i trezească instinctul de distrugere, așa cum geamul incasabil stârnește dorința degetelor de a-l sparge cu o piatră. Dar inima ei, incapabilă să raționeze, o împingea înainte pe un drum care știa că-i va fi fatal. Trebuie să fi fost foarte nefericită. Orbirea dragostei însă o făcea să ia drept adevăr ceea ce-ar fi dorit ea să fie adevărat, iar iubirea ei era atât de mare, încât i se părea imposibil să nu trezească și în sufletul lui un sentiment asemănător.

Studiul pe care l-am făcut asupra caracterului lui Strickland suferă însă de o lacună mai mare decât ignoranța mea în ce privește faptele legate de el. Am scris despre legăturile lui erotice pentru că erau evidente și izbitoare; totuși nu au constituit decât o parte neînsemnată a vieții sale. Pare ironic când te gândești ce influență tragică au avut femeile asupra vieții altor artiști. Viața adevărată a lui Strickland a constat în visuri și în muncă fără preget.

Aici apare lipsa de concordanță dintre un roman și viața reală. În general dragostea nu înseamnă pentru bărbați decât un episod, care își găsește locul printre celelalte preocupări cotidiene, iar accentul exagerat care i se atribuie în romane îi conferă o importanță ce nu corespunde deloc vieții. Există puțini bărbați pentru care dragostea înseamnă tot ce poate fi mai important pe lume, iar aceștia nu sunt prea interesanți, ba sunt disprețuiți chiar și de femei, cu toate că pentru ele dragostea are o importanță supremă. Femeile se simt măgulite în fața acestui gen de bărbați, dar îi privesc ca pe niște ființe inferioare.

De obicei bărbații mai au și alte preocupări care îi distrag, chiar în timpul scurtelor intervale cât sunt îndrăgostiți. Ei își concentrează atenția asupra ocupației pe baza căreia își câștigă existența, sunt absorbiți de sport sau se interesează de artă. În majoritatea cazurilor, bărbații își izolează fiecare dintre activități în câte un compartiment separat, astfel încât se pot preocupa de una din ele, excluzând temporar pe toate celelalte și se simt iritați când se produc încălcări, căci ei posedă facultatea de-a se concentra asupra interesului celui mai imediat. Ca amanți, diferența între bărbați și femei constă în aceea că femeile pot iubi cât e ziua de mare, iar bărbații numai la oarecari intervale.

Pasiunea simțurilor a ocupat un loc foarte redus în viața lui

Strickland. Pentru el, această pornire era lipsită de importanță, ba chiar îl irita. Sufletul lui năzuia spre altceva. Avea pasiuni violente și uneori pornirile trupești îl înlănțuiau, târându-l în orgii desfrânate, dar ura aceste instincte, care îl făceau să-și piardă stăpânirea de sine. Îmi închipui chiar că își ura și inevitabila parteneră de desfrâu. Când se regăsea mai târziu, se cutremura de scârbă la vederea femeii pe care o avusese. Gândurile lui se înălțau apoi senine către sfere eterice, iar față de femeie nutrea aceeași oroare pe care probabil o simte fluturele superb smălțuit în zborul său triumfal deasupra corolelor florale, față de crisalida scârboasă din care a ieșit. Arta îți trezește aceeași emoție pe care o încerci la vederea unei femei frumoase, a golfului Neapole sub luna portocalie, sau a *Coborârii în mormânt* de Tițian.

Este posibil ca Strickland să fi urât satisfacția simțurilor care i se părea brutală în comparație cu satisfacția creației artistice. Chiar și mie îmi pare ciudat să afirm despre un om că a fost un mare idealist după ce l-am descris ca fiind crud, egoist, brutal și senzual – și totuși acesta este adevărul.

Omul acesta ducea o viață mai grea decât a unui meșteșugar și muncea mai mult. Era indiferent față de acele lucruri cu care alții își fac viața mai plăcută și mai frumoasă. Banii nu-l interesau și nici faima. Nu i se pot aduce laude că ar fi rezistat ispitei de a accepta vreunul dintre acele compromisuri, căruia oricare dintre noi i-ar fi cedat, din simplul motiv că el nu cunoștea astfel de ispite și nici nu i-ar fi trecut prin gând că atare compromisuri ar fi posibile. Trăia la Paris mai izolat decât un anahoret în deșertul Tebaidei. Semenilor săi nu le cerea altceva decât să-l lase în pace. Era sincer în aspirația către idealul său, pentru că era gata să sacrifice nu numai propria sa viață – asta o pot face mulți – dar și pe a altora. Avea o viziune.

Strickland a fost un om odios, dar cred că a fost și un om mare.

• Capitolul 44

Se acordă o anumită importantă părerilor pe care le au pictorii despre artă și cred că acesta este momentul potrivit ca să aștern pe hârtie ceea ce știu în legătură cu opinia lui Strickland despre marii pictori ai trecutului. Mă tem însă că foarte puțin din ceea ce cunosc eu merită să fie menționat. Strickland nu avea îndemânarea conversației și nici darul de a-și exprima gândurile în fraze pe care cel ce îl asculta să le fi putut reține. Nu era spiritual, dar dacă am reușit în oarecare măsură să reproduc felul lui de a se exprima, se poate constata că avea un umor sardonic. Riposta lui era brutală. Spunea adevărul fără înconjur, ceea ce te făcea uneori să râzi, dar meritul unui astfel de umor constă în faptul că este neobișnuit; dacă l-ar practica toată lumea n-ar mai fi amuzant.

N-aș putea spune că Strickland era o mare inteligență, iar părerile lui asupra picturii nu ieșeau cu nimic din comun. Niciodată nu l-am auzit vorbind despre pictori ale căror lucrări aveau o oarecare analogie cu ale lui, ca de pildă Cézanne sau Van Gogh, și mă îndoiesc ca el să fi văzut vreodată tablourile lor. Impresioniștii nu-l interesau prea mult. Admira tehnica lor, dar cred că interpretarea o găsea banală. Când Stroeve începuse într-o zi o lungă dizertație despre măiestria lui Monet, el remarcă: „Îl prefer pe Winterhalter”. Cred însă că a spus acest lucru numai ca să-l irite pe Stroeve, iar dacă asta i-a fost intenția, și-a atins cu siguranță scopul.

Îmi pare rău că nu pot reproduce vreo extravaganță în opinia lui despre marii maeștri din trecut. Existau atâtea lucruri ciudate în caracterul acestui om, încât găsesc că imaginea lui ar fi mai completă dacă ar fi avut păreri injurioase. Simt nevoia să-i atribui teorii fantastice relativ la predecesorii săi, dar trebuie să mărturisesc, nu fără oarecare deziluzie, că gândea despre ei aproape la fel ca toată lumea. Pe El Greco cred că nu-l cunoștea, dar avea o mare admirație pentru Velázquez, cu toate că acesta îl cam irita. Chardin îl încânta și rămânea extaziat în fața lui Rembrandt. O dată, mi-a descris impresia pe care i-o făcea Rembrandt într-un limbaj atât de vulgar, încât nu-l pot reproduce. Singurul pictor pe care nu te-ai fi așteptat să-l admire și care totuși îl interesa era Brueghel cel bătrân. Pe atunci știam prea puțin despre acest pictor, iar Strickland era incapabil să mi-l explice.

Țin minte ce-a spus despre el, deoarece cuvintele lui erau departe de a mă satisface.

— Îmi place. Sunt sigur că pictura a fost un chin pentru el.

Când mai târziu am văzut la Viena mai multe picturi de Pieter Brueghel, mi-am dat seama ce anume atrăsese atenția lui Strickland. Și acest pictor avusese o viziune specifică asupra lumii. Cu această ocazie am făcut însemnări din belșug cu intenția să scriu ceva despre el, dar mi-am pierdut notațiile și nu mi-a mai rămas decât amintirea unei emoții. Aveam impresia că acest pictor își vedea semenii în mod grotesc și era supărat pe ei tocmai pentru că erau grotești. Pentru el, viața era un haos de întâmplări caraghioase și sordide; un subiect care se preta la râs. Să râdă de viață, însă, îl întrista. Brueghel mi-a făcut impresia unui om care încearcă să-și exprime prin anumite mijloace emoții ce-ar fi fost ușor de exprimat pe calea altor mijloace și poate că Strickland, fiind oarecum conștient de acest fapt, s-a simțit atras de el. Poate că amândoi se străduiau să exprime în pictură idei care ar fi fost mult mai ușor de exprimat în literatură.

În această epocă Strickland trebuie să fi avut vreo 47 de ani.

• Capitolul 45

După cum am mai spus, n-aș fi scris niciodată cartea de față dacă întâmplarea nu m-ar fi mânat tocmai în Tahiti. Aici s-a pripășit Strickland după îndelungile lui peregrinări și aici a pictat tablourile care au adus faimă numelui său.

Presupun că niciun artist nu reușește să-și realizeze pe de-a-ntregul visul care-l obsedează, iar Strickland, continuu hărțuit de lupta cu dificultățile tehnice, reușise poate mai puțin decât alții să exprime viziunea spiritului său. În Tahiti, însă, împrejurările i-au fost prielnice și în acea ambianță a găsit elementele necesare pentru ca inspirația sa să capete grai; de aceea ultimele tablouri ne dau cel puțin o idee asupra căutărilor sale. Ele oferă imaginației ceva nou și neobișnuit, ca și cum în acea țară depărtată, căutările sale febrile au izbutit în sfârșit să se materializeze. Ca să întrebuințez o frază banală: aici s-a găsit el pe sine însuși.

Ar fi părut firesc ca vizita mea în această insulă îndepărtată să-mi fi redeșteptat de îndată interesul pentru Strickland, dar lucrarea care mă adusese aici mă preocupa într-atât, încât nu mă mai puteam gândi la altceva, așa că de-abia la câteva zile după sosire îmi adusei aminte că exista o legătură între el și locul unde mă aflam. În definitiv nu-l mai văzusem pe acest om de cincisprezece ani și se împliniseră nouă de la moartea lui. Cred însă că farmecul insulei m-ar fi făcut să uit și lucruri de o importanță mai imediată; la o săptămână după sosirea mea aici încă îmi venea greu să reintru în făgașul vieții mele obișnuite. Îmi amintesc că în dimineața următoare sosirii m-am trezit devreme și, când am ieșit pe terasa hotelului, am constatat că nimeni nu se deșteptase încă. Am trecut pe la bucătărie, dar era încuiată, și afară, pe o bancă, dormea un băiat indigen. Prin urmare, o bucată de timp nu putea fi nici pomeneală de micul dejun, așa că o pornii agale spre țărm. Chinezii își făceau de lucru prin prăvăliile lor. Cerul păstrase încă paloarea zorilor și deasupra lagunei plutea o liniște fantomatică. La o depărtare de vreo zece mile, insula Murea se înălța stâncoasă ca o fortăreață a sfântului Graal, pecetluindu-și tainele.

Nu-mi venea să cred ochilor. Zilele scurse de când plecasem din Wellington mi se păreau extraordinare și neobișnuite. Wellington-ul

este ordonat, îngrijit și englezesc: îți amintește de oricare port de pe coasta de sud a Angliei. După ce am părăsit acest oraș, marea a fost furtunoasă trei zile de-a rândul și nori grei goneau pe cer. Apoi vântul s-a potolit și marea a devenit calmă și albastră. Pacificul este mai pustiu decât alte mări, întinderile lui par mai vaste și cea mai neînsemnată călătorie în larg are ceva din emoția unei aventuri. Aerul pe care-l respiri pare un elixir ce te pregătește pentru neprevăzut. Nici unui muritor nu i-a fost dat să contemple o imagine mai apropiată de tărâmurile de aur ale fanteziei decât apariția insulei Tahiti. Murea, insula ei soră, se înălța misterioasă din pustiul mării, în toată splendoarea ei stâncoasă, ca un miraj făurit de o baghetă magică. Cu profilul ei crenelat, ar putea fi un Montserrat[32] al Pacificului și te face să te gândești că acolo cavalerii polinesieni vor fi păzind prin rituri stranii mistere a căror cunoaștere nu e îngăduită muritorului de rând. Frumusețea acestei insule ți se dezvăluie treptat și, pe măsură ce te apropii, îi poți desluși, din ce în ce mai limpede, splendoarea culmilor. Când vaporul îi defilează pe la poale, o simți cum își adună tainele și rămâne sumbră și impenetrabilă închistându-se într-o duritate de stâncă. Nu te-ar mira dacă, apropiindu-te să cauți un loc de acostare în recif, insula s-ar face deodată nevăzută și n-ai mai avea în fața ochilor decât întinderea albastră și pustie a Pacificului.

Tahiti este o insulă înaltă și verde, brăzdată de cute adânci, în ale căror profunzimi misterioase bănuiești prezența unor văi line, umplute de murmurul pâraielor reci. Îți dai seama că prin acele adâncuri umbroase viața își continuă ritmul din timpuri străvechi, după legi străvechi. Dar până și aci simți că și-au făcut cuib tristețea și spaima: impresia e fugară însă și menită a te face să guști cu atât mai din plin plăcerea. Este întocmai ca licărirea de amărăciune pe care o surprinzi în privirile unui bufon, când o întreagă societate veselă râde de ghidușiile lui: buzele îi zâmbesc și giumbușlucurile lui sunt mai hazlii, dar, văzându-i pe ceilalți uniți prin veselie, el își simte și mai mult singurătatea. Tahiti îți surâde și este prietenoasă: e ca o femeie splendidă care își risipește în mod grațios farmecul și frumusețea. Nimic nu poate fi comparat cu impresia de mulțumire pe care ți-o dă intrarea în portul Papeete. Goeletele ancorate la țărm sunt cochete și zvelte, orășelul presărat de-a lungul golfului apare alb și îngrijit, iar *flamboyanții*[33] se profilează stacojii pe cerul albastru, și culoarea lor e ca un strigăt de pasiune. Respiră senzualitatea cu o

violență neînfrânată, care-ți taie răsuflarea. Mulțimea se-nghesuie pe chei, când vaporul trage la mal, gesticulează și glumește, veselă, gălăgioasă și binevoitoare. E ca o mare de fețe cafenii. Îți face impresia unui val de culori, profilat pe albastrul incandescent al cerului. Totul se desfășoară într-o mare forfotă: descărcarea bagajelor, revizia vamală; și toată lumea pare că îți zâmbește. Este foarte cald. Culorile te orbesc.

• Capitolul 46

Puțin după sosirea mea la Tahiti, am făcut cunoștință cu căpitanul Nichols. Într-o dimineață, când îmi luam micul dejun pe terasa hotelului, veni și se prezentă. Aflase că mă interesam de Charles Strickland și mă anunță că venise să-mi vorbească despre el. În Tahiti, zvonurile se răspândesc tot atât de iute ca în orice sat din Anglia și fusese suficient să întreb o dată sau de două ori dacă se știa ceva despre tablouri aparținând
lui Strickland, pentru ca toată lumea să afle. Îl întrebai pe noul-venit dacă a mâncat.

— Da, îmi răspunse, obișnuiesc să-mi iau cafeaua devreme, dar n-aș avea nimic împotriva unui păhărel cu *whisky*.

Chemai chinezul care servea la masă.

— Nu ți se pare că-i prea devreme? întrebă căpitanul.

— Asta te privește pe dumneata și ficatul dumitale, îi răspunsei.

— De fapt sunt un abstinent, zise el, turnându-și mai bine de o jumătate de pahar de *whisky*.

Când zâmbea, i se vedeau dinții rupți și îngălbeniți. Era foarte slab, de statură mijlocie, cu părul cărunt tuns scurt și o mustață sinilie și țepoasă. Era neras de câteva zile și obrazul ars de soare îi era brăzdat de cute adânci. Doi ochi mici și albaștri, cu o privire surprinzător de vicleană, care îmi urmăreau ageri cea mai mică mișcare, îi dădeau aerul unei pușlamale desăvârșite. Pentru moment, se arătă extraordinar de cordial și prietenos. Era îmbrăcat într-un costum jerpelit de culoare kaki și mâinile-i parcă tânjeau după un spălat zdravăn.

— L-am cunoscut bine pe Strickland, începu el, după ce aprinse țigara pe care i-o oferisem și se lăsă pe spătarul scaunului, și mulțumită mie a venit în aceste insule.

— Unde l-ai întâlnit? întrebai eu.

— La Marsilia.

— Ce făceai acolo?

Îmi surâse insinuant.

— Împușcam francul.

Înfățișarea noului meu prieten sugera că și acum se afla în aceeași situație. Mă pregăteam să cultiv o cunoștință plăcută. Tovărășia

aventurierilor fără căpătâi este destul de interesantă pentru a te despăgubi de micile sacrificii pe care le suporți. Sunt oameni prietenoși și conversația lor e agreabilă; nu obișnuiesc să-și dea aere și oferta unui păhărel este cheia care-ți deschide inimile lor. Ca să-i cunoști în intimitate, nu e nevoie să faci eforturi prea mari și, pentru a le câștiga nu numai încrederea, ba chiar și recunoștința, este suficient să fii doar atent la istorisirile lor. Acest soi de oameni consideră conversația drept cea mai mare plăcere a vieții și în general sunt buni povestitori. Lacunele experienței lor sunt plăcut completate de fertilitatea imaginației. Deși n-ai putea spune că sunt lipsiți de viclenie, respectă totuși legea într-o oarecare măsură, mai ales când e susținută de forță. Este riscant să joci pocher cu ei, dar ingeniozitatea lor adaugă o atracție specială celui mai distractiv joc din lume. În timpul cât am stat în Tahiti, am ajuns să-l cunosc foarte bine pe căpitanul Nichols și am câștigat mult de pe urma acestei cunoștințe. Nu găsesc că țigările și *whisky*-ul consumate în contul meu echivalează cu distracția pe care mi-a procurat-o societatea lui. Refuza întotdeauna *cocktail*-urile fiind aproape „abstinent”, iar cei câțiva dolari tapați mi-i ceruse cu un asemenea aer de condescendență, încât părea că-mi face o favoare mutându-i din buzunarul meu într-al său. Îi sunt îndatorat și de aceea mi-ar părea rău să-l expediez în câteva rânduri de tipar, dar conștiința mea insistă să mă concentrez numai asupra figurii centrale a acestei povestiri.

Nu știu pentru ce motiv căpitanul Nichols a părăsit prima dată Anglia. Era o chestiune despre care nu vorbea, și cu oamenii de felul lui, o întrebare directă înseamnă o lipsă de discreție. Făcea aluzii la o pacoste nemeritată și fără îndoială că se considera victima unei nedreptăți. Fantezia mea închipuia diverse forme de fraudă și violență, dar, înțelegător, mă declaram de acord cu el când se plângea de blestematul formalism al autorităților din bătrâna patrie. Îmi făcea însă plăcere să constat că toate neplăcerile îndurate în țara lui natală nu-i slăbiseră elanul patriotic. Declara adeseori că „Anglia este cea mai grozavă țară din lume, domnule” și manifesta o vie superioritate față de americani, coloniali, spanioli, olandezi și kanaci.

Nu cred însă că era fericit. Suferea de dispepsie și adeseori l-am văzut sugând pastile de pepsină. Dimineața nu avea poftă de mâncare. Dar nu cred că această meteahnă să fi fost suficientă pentru a-i micșora buna dispoziție. Avea un motiv mai puternic pentru a fi nemulțumit de viață. Cu opt ani în urmă făcuse imprudența să-și ia o

nevastă. Există unii bărbați pe care o providență miloasă i-a predestinat să ducă viață de celibatari și care, din încăpățânare sau în urma unor împrejurări pe care nu le-au putut ocoli, calcă această lege providențială. Nu există om mai demn de compătimire decât celibatarul însurat, iar căpitanul Nichols era unul dintre aceștia. Am cunoscut-o și pe soția lui. Bănuiesc că avea vreo 28 de ani, dar nu sunt sigur, căci era una dintre acele femei a căror vârstă nu se poate preciza niciodată: nu cred să fi arătat altfel la 20 de ani, și nu avea să pară mai bătrână nici la 40. Făcea impresia unei femei țepene. Avea o față urâtă, cu buzele țepene, pielea îi era țeapănă pe oase, zâmbetul țeapăn, pieptănătura țeapănă, îmbrăcămintea țeapănă. Rochia de dril alb avea același efect de parcă ar fi fost croită din crep negru. Nu înțelegeam de ce căpitanul Nichols se însurase cu ea și, o dată însurat, de ce n-o părăsise. Poate că încercase de mai multe ori să facă acest pas și poate că melancolia lui își trăgea obârșia din faptul că nu reușise niciodată să scape de ea. Oricât de departe s-ar fi dus și în orice colț retras al lumii s-ar fi ascuns, sunt sigur că doamna Nichols, inexorabilă ca destinul și implacabilă precum conștiința, l-ar fi descoperit imediat. Așa cum cauza nu poate scăpa de efect, nici Nichols nu putea să scape de nevasta lui.

Pușlamaua, ca artistul și, poate, ca omul de lume, nu alcătuiește o categorie anume. Nu-l jenează nepăsarea vagabondului, dar nu-l descumpănește nici trufia prințului. Doamna Nichols însă făcea parte din acea pătură socială care în timpul din urmă a început să-și ridice glasul, numită mica burghezie. Tatăl ei era de fapt polițist și sunt sigur că era un polițist capabil. Nu cunosc explicația puterii pe care doamna Nichols o exercita asupra căpitanului, dar nu cred că ar fi putut să fie dragostea. N-am auzit-o niciodată vorbind, dar s-ar putea ca în intimitate să fi avut o conversație copioasă. În orice caz, căpitanul Nichols se temea de ea ca de moarte. Uneori, când stăteam amândoi de vorbă pe terasa hotelului, parcă presimțea că soția lui trebuie să se afle prin apropiere. Nu-l chema și nici nu dădea vreun semn că ar fi conștientă de prezența lui: doar se plimba în sus și în jos prin fața hotelului. Atunci o neliniște ciudată îl cuprindea pe căpitan și, scoțându-și ceasul, îl privea, oftând:

— Trebuie să plec!

Nici glumele, nici *whisky*-ul nu-l mai puteau reține în astfel de ocazii. Cu toate acestea era un om care înfruntase neclintit uragane și taifunuri și n-ar fi ezitat o clipă să lupte singur împotriva unei duzini

de oameni neînarmați, fără niciun alt ajutor decât un revolver. Câteodată doamna Nichols trimitea după el pe fiică-sa, o fetiță palidă și tristă de vreo 7 ani.

— Te cheamă mama, spunea cu un glas tânguitor.

— Foarte bine, dragă, răspundea căpitanul. Se ridica imediat de la masă și pleca împreună cu fata.

• Capitolul 47

Am încercat să leg între ele amănuntele pe care mi le-a povestit căpitanul Nichols despre Strickland și încerc să vi le reproduc acum cât mai ordonat. Se cunoscuseră spre sfârșitul iernii care a urmat după ultima mea întâlnire cu Strickland la Paris. Cum a petrecut cele câteva luni de la plecarea din Paris nu știu, dar îmi închipui că a dus-o foarte greu, deoarece căpitanul Nichols l-a întâlnit într-un azil de noapte. În timpul acela se declarase o grevă la Marsilia, și Strickland, care își epuizase toate resursele, constatase probabil că îi era imposibil să câștige și mica sumă de care avea nevoie pentru a-și duce zilele.

Azilul era o clădire mare de piatră, unde săracii și vagabonzii puteau găsi un pat pe timp de o săptămână, cu condiția să aibă actele în regulă și să reușească să-i convingă pe călugării de serviciu că sunt muncitori. În mijlocul mulțimii care aștepta să se deschidă porțile, Nichols îl remarcă pe Strickland, datorită staturii lui înalte și înfățișării neobișnuite. Toată lumea aștepta resemnată, unii plimbându-se de ici-colo, alții rezemați de perete sau așezați pe bordura trotuarului, cu picioarele în rigolă. Când începură să intre, pe rând, în biroul de primire, Nichols îl auzi pe călugărul care controla actele, adresându-i-se lui Strickland în limba engleză. Nu avu însă ocazia să-i vorbească, pentru că de îndată ce intrară în sala comună, apăru un alt călugăr cu o *Biblie* enormă în brațe și, urcându-se pe estrada situată în capătul sălii, începu să le citească litaniile, pe care acești nenorociți proscriși trebuiau să le înghită ca preț al găzduirii. Fură repartizați în dormitoare deosebite. A doua zi la ora 5 dimineața, Nichols, deșteptat de un călugăr vânjos, se spălă, își făcu patul și se duse să-l caute pe Strickland, dar acesta dispăruse. După ce rătăci pe străzi timp de o oră pe un ger cumplit, căpitanul se îndreaptă spre *Place Victor Gélu,* unde era locul de întâlnire al marinarilor. Acolo îl zări din nou pe Strickland, dormitând rezemat de piedestalul unei statui. Îi dădu un ghiont să-l trezească și-i spuse:

— Hai să mâncăm ceva.

— Du-te dracului! răspunse Strickland.

Recunoscui imediat vocabularul limitat al prietenului meu, așa că eram gata să-l consider pe căpitanul Nichols drept un martor demn

de crezare.

— Lefter? întrebă căpitanul.

— Hai sictir! se răsti Strickland.

— Vino cu mine, îți fac rost de ceva mâncare.

După o clipă de ezitare, Strickland se ridică în picioare și se duseră împreună la *„Bouchée de pain"*[34] unde flămânzii primeau o bucată de pâine pe care trebuiau s-o mănânce pe loc, fiind interzis s-o ia cu ei. De aici plecară la *„Cuillère de soupe"*[35], unde timp de o săptămână, la orele 11 și la 4 după-amiază, puteai obține o strachină de supă subțire și sărată. Cele două clădiri erau așezate la mare distanță una de alta, pentru ca numai cei care mor de foame să fie tentați să le folosească. Astfel dejunară Strickland și căpitanul Nichols și de aici începu ciudata lor tovărășie.

Trebuie să fi petrecut vreo patru luni împreună la Marsilia. Viața lor era lipsită de orice aventură, dacă prin aventură înțelegem incidente palpitante și neprevăzute, pentru că își petreceau zilele străduindu-se să câștige un ban, care să le asigure un pat peste noapte și o brumă de mâncare pentru a-și astâmpăra foamea. Aș fi vrut să vă pot reproduce imaginile plastice și sugestive pe care mi le evocau povestirile pline de vioiciune ale căpitanului Nichols. Relatările despre descoperirile făcute de ei în mahalalele din port ar fi oferit destul material pentru o carte umoristică, iar din descrierile diferitelor personaje cu care s-au întâlnit, un observator atent ar fi putut extrage material pentru alcătuirea unei enciclopedii a vagabonzilor. Trebuie să mă mulțumesc însă numai cu câteva paragrafe. Din povestirile acestea am desprins impresia unei vieți intense și brutale, sălbatice, colorate și zbuciumate. Față de aceasta, Marsilia pe care o cunoșteam eu, veselă și însorită, cu hotelurile ei confortabile și restaurantele pline de oameni înstăriți, părea banală și searbădă. Invidiam oamenii care văzuseră cu ochii lor aspectele descrise de căpitanul Nichols.

Când porțile azilului de noapte se închiseră definitiv pentru ei, Strickland și căpitanul Nichols căutară ospitalitatea lui *„Tough Bill"*[36]. Acesta era proprietarul unei pensiuni pentru marinari, un colos de mulatru cu pumnul cât un mai, care oferea marinarilor șomeri hrană și adăpost până când le găsea un vas care să-i ia pe bord. Locuiră la el o lună de zile, dormind împreună cu alți doisprezece suedezi, negri, brazilieni, pe dușumelele celor două camere goale pe care Bill le punea la dispoziție locatarilor săi. În

fiecare zi îi căra după el în *Place Victor Gélu,* unde veneau căpitani de vase în căutare de oameni. Mulatrul era căsătorit cu o americană obeză și șleampătă, ajunsă în această situație cine știe prin ce proces de degradare și în fiecare dimineață locatarii trebuiau s-o ajute, cu rândul, la treburile casei. Căpitanul rămase impresionat de șiretenia lui Strickland, care reușise să scape de corvoadă, grație faptului că se apucase să facă portretul lui Tough Bill. Acesta nu numai că îi plăti pânza, culorile și pensulele, dar îi mai dădu pe deasupra și o jumătate de kilogram de tutun de contrabandă. S-ar putea ca tabloul să mai împodobească și astăzi salonul căsuței dărăpănate din apropiere de *Quai de la Joliette* și presupun că s-ar putea obține pe el o mie cinci sute de lire sterline. Strickland plănuia să se îmbarce pe un vapor cu destinația Australia sau Noua Zeelandă și de aici să treacă în Samoa sau Tahiti. Nu știu de unde îi venise ideea să plece spre mările sudice, dar îmi aduc aminte că fusese întotdeauna obsedat de imaginea unei insule însorite și pline de verdeață, înconjurate de o mare mai albastră decât cele din latitudinile nordice. Bănuiesc că se cramponase de căpitanul Nichols pentru că acesta cunoștea mările sudice și chiar căpitanul îl convinsese că în Tahiti s-ar simți mai bine.

— Înțelegi? Tahiti este o posesiune franceză, îmi explică el, și francezii nu sunt atât de formaliști ca englezii noștri.

Cred că am înțeles punctul lui de vedere.

Strickland n-avea acte, dar asta nu putea fi un motiv care să-l pună în încurcătură pe Tough Bill când era vorba să câștige un ban (leafa pe care o primea un marinar pentru prima lună pe bord îi revenea lui). De aceea, îi dădu lui Strickland actele unui fochist englez, care murise în mod providențial la el în pensiune. Dar atât căpitanul Nichols, cât și Strickland țineau să plece spre Orient și din întâmplare singurele ocazii de-a obține un angajament se ofereau numai pe vasele cu destinația spre Vest. Strickland refuză de două ori să se angajeze pe vase care plecau spre America și o dată pe un vas carbonifer care se îndrepta spre Newcastle. Tough Bill nu putea să vadă cu ochi buni o încăpățânare care însemna pagubă pentru el și, după ultimul refuz al lui Strickland, fără multă vorbă îi dădu afară pe amândoi. Acum erau din nou în stradă.

Mâncarea la pensiunea lui Tough Bill lăsa mult de dorit și de obicei te ridicai de la masă aproape la fel de lihnit cum te așezai, dar după câteva zile cei doi prieteni avură motive serioase s-o regrete. De

astă dată făcură cunoștință cu foamea. „*Cuillère de soupe*” și azilul le închiseră porțile și singura lor resursă era acum bucata de pâine de la „*Bouchée de pain*”. De dormit, dormeau pe unde apucau. Uneori într-un vagon de marfă gol, garat pe o linie laterală în apropierea gării, altă dată în vreun camion de pe lângă un antrepozit. Era însă grozav de frig și după un ceas, două, de somn zbuciumat porneau din nou pe străzi. Cel mai mult sufereau din cauza lipsei de tutun, fără de care Nichols nu putea trăi. Își luase obiceiul să umble dimineața pe „*Cart o'Beer*”{37}, strângând mucurile de țigarete și de țigări de foi, pe care le aruncaseră chefliii în timpul nopții.

— Am fumat în luleaua mea și amestecuri mai proaste de tutun, zise el, ridicând din umeri cu un aer de filosof, în timp ce luă două țigări de foi din cutia pe care i-o întinsei, vârându-și una în buzunar și aprinzând-o pe cealaltă.

Din când în când, reușeau să câștige ceva bani. Când intra vreun pachebot în port, Nichols, care se pusese bine cu controlorul portului, reușea să procure pentru amândoi câte o muncă de hamalâc. Dacă era un vapor englez, se furișau la proră și echipajul le făcea rost de câte o masă consistentă. Riscau să fie descoperiți de către unul din ofițerii vasului și alungați de pe vapor cu un picior în spate, care să le accelereze trecerea pe pasarelă.

— În fond un picior în spate e inofensiv când ești cu burta plină, spunea căpitanul Nichols, și în ce mă privește nu-l iau niciodată în nume de rău. La urma urmei, un ofițer de bord trebuie să respecte disciplina.

Mi-l imaginam pe căpitanul Nichols venind de-a berbeleacul în josul unei pasarele înguste, urmărit de piciorul ridicat al unui ofițer mânios, dar apreciind în același timp, ca un bun englez, spiritul de disciplină care însuflețea Marina Comercială britanică.

Deseori găseau munci ocazionale în piața de pește. O dată câștigară câte un franc fiecare, încărcând în vagoane nenumărate lăzi de portocale îngrămădite pe chei. Într-o zi dădu norocul peste ei: unul dintre armatori obținu un contract pentru a vopsi un vapor de comerț care sosise din Madagascar, ocolind Capul Bunei Speranțe, și cei doi prieteni petrecură câteva zile cocoțați pe o scândură proțăpită pe marginea vaporului, vopsindu-i corpul ruginit. Îmi închipui că pe Strickland, cu umorul său sardonic, îl distra situația. Îl întrebai pe Nichols cum se comportase Strickland în fața acestor privațiuni.

— Nu l-am auzit niciodată plângându-se, îmi răspunse el. Uneori

se mai îmbufna, dar când se-ntâmpla să nu mâncăm o zi întreagă și să n-avem niciun ban pentru a ne plăti un culcuș, era vesel ca un greier.

Faptul nu mă surprinse deloc. Strickland era tocmai specimenul care să se poată ridica deasupra unor împrejurări ce ar fi descurajat majoritatea oamenilor, dar n-aș putea spune dacă această atitudine se datora echilibrului sau dezechilibrului său sufletesc.

„*Chink's Head*”[38] era numele pe care vagabonzii din port îl dăduseră unui han nenorocit din apropierea străzii Bouterie, ținut de un chinez chior, unde pentru treizeci de bani puteai să dormi într-un pat de scânduri, iar pentru cincisprezece bani, pe dușumea. Aici se împrieteniră cu alții, care se găseau în aceeași situație disperată ca și ei, iar în nopțile geroase, când n-aveau o lețcaie în buzunar, erau bucuroși să poată împrumuta suma necesară pentru un culcuș de la unul care avusese bafta să câștige un franc stingher în cursul zilei. Vagabonzii nu erau zgârciți și cel care avea un ban nu pregeta să-l împartă cu ceilalți. Erau veniți din toate părțile lumii, dar asta nu-i împiedica să fie buni camarazi, căci se simțeau cu toții cetățeni ai unei țări ale cărei hotare le cuprindea pe toate – țara Cocagne[39], unde câinii umblă cu covrigi în coadă.

— Totuși când cineva îl înfuria, Strickland devenea un tip periculos, continuă Nichols gânditor. Într-o zi ne-am întâlnit în *Place Victor Gélu* cu Tough Bill și acesta i-a cerut înapoi actele pe care i le dăduse.

— Dacă ai nevoie de ele, vino să ți le iei! spuse Charlie.

Tough Bill era un tip puternic, dar nu prea îi conveni mutra lui Charlie, așa că începu să-l înjure. Îi spuse tot ce-i veni la gură și, crede-mă, când Tough Bill începea să-njure, merita să-i asculți repertoriul. Ei bine, Charlie s-a stăpânit câtva timp, dar pe urmă a făcut un pas înainte și a rostit doar atât: „Șterge-o, porc afurisit”. Mare lucru nu i-a spus, dar felul în care a spus-o a fost de ajuns. Tough Bill n-a mai scos nicio vorbă, s-a îngălbenit ca ceara și a șters-o, ca și cum și-ar fi amintit brusc de o întâlnire.

În relatarea căpitanului Nichols, Strickland nu s-a exprimat chiar cu vorbele pe care le-am întrebuințat eu, dar având în vedere că această carte a fost scrisă ca să fie citită în sânul familiei, am socotit că e mai bine să renunț la reproducerea fidelă a cuvintelor sale și să le înlocuiesc prin expresii obișnuite în cercul familial.

Tough Bill nu era om să înghită o umilință de la un simplu

marinar. Autoritatea lui depindea de prestigiul pe care-l avea. Câte unul sau altul dintre marinarii care locuiau la el le comunicară celor doi că Bill jurase să-i facă de petrecanie lui Strickland.

Într-o seară, Nichols și Strickland se aflau într-o tavernă din strada Bouterie, o stradă îngustă cu căsuțe fără etaj, compuse dintr-o singură cameră, întocmai ca barăcile dintr-un bâlci aglomerat sau cuștile animalelor la circ. În ușa fiecărei căsuțe stă câte o femeie. Unele stau rezemate de ușă, fredonând un cântec sau chemând trecătorii cu voce răgușită, altele citesc indiferente. Un amestec de franțuzoaice, italience, spaniole, japoneze și metise; unele grase, altele slabe, dar la fiecare, sub fardul gros al obrajilor, sub cărbunele de sprâncene ori rujul de buze, se disting zbârciturile vârstei și stigmatul desfrâului. Unele sunt îmbrăcate doar într-un combinezon negru și în ciorapi de culoarea pielii, altele cu părul încrețit și vopsit blond sunt îmbrăcate ca niște fetițe, în rochii foarte scurte de muselină. Prin ușa deschisă se vede podeaua de cărămidă roșie, un pat mare de lemn și, pe o masă de brad, o cană și un lighean. Pe stradă, forfotă de lume împestrițată: marinari hinduși de pe un vapor P&O[40], nordici cu părul bălai din echipajul unei corăbii suedeze cu pânze, marinari de pe un vas de război japonez, mateloți englezi, spanioli, câțiva tipi simpatici de pe un crucișător francez, negri de pe un vas de comerț american. În timpul zilei, strada este dezgustătoare, dar noaptea, luminată numai de lămpile din cocioabele mici, are o frumusețe sinistră. Hidoasa lascivitate ce plutește aici este oribilă și copleșitoare și totuși în atmosfera acestei străzi există ceva care te obsedează și te tulbură. Simți prezența unei forțe elementare, care te respinge și te fascinează în același timp. Aici dispar convențiile lumii civilizate și oamenii sunt puși față în față cu cea mai sumbră realitate, într-o atmosferă intensă și tragică totodată.

În taverna unde intraseră Strickland și Nichols un pian mecanic cânta cu mult zgomot muzică de dans. De-a lungul pereților erau mese ticsite de lume: ici vreo șase marinari, beți morți, colo un grup de soldați, iar la mijloc dansau câteva perechi înghesuite. Marinari bărboși și arși de soare, cu mâinile mari și aspre, strângeau în brațe câte o femeie îmbrăcată numai în combinezon. Din când în când se ridicau câte doi marinari și dansau împreună. Domnea o larmă asurzitoare, în care se contopeau cântecul, strigătul și râsul mulțimii, și atunci când unul dintre bărbați săruta fata care i se cocoțase pe genunchi, marinarii englezi începeau să fluiere, făcând să crească și

mai mult zarva generală. Aerul era greu de praful ridicat de ghetele grosolane ale marinarilor și înecat de fum. Căldură sufocantă. În dosul barului, ședea o femeie care-și alăpta copilul. Chelnerul, un tânăr mărunțel cu fața turtită și pistruiată, alerga în toate părțile purtând o tavă încărcată cu pahare de bere.

După scurt timp apăru și Tough Bill, însoțit de doi negri uriași. Se vedea cât colo că era pe trei sferturi beat și că-i ardea de gâlceavă. Se lovi de o masă la care stăteau trei soldați și răsturnă un pahar cu bere. Urmă un schimb violent de cuvinte și proprietarul tavernei veni spre Tough Bill și-i ceru să părăsească localul. Era un om bine legat, care nu obișnuia să suporte toanele clienților, și Bill șovăi. Patronul se avea bine cu poliția și de aceea nu-i prea venea să-l atace, așa că, trăgând o înjurătură, făcu stânga-mprejur. Deodată îl zări pe Strickland și se îndreptă spre el cu pași greoi. Nu spuse niciun cuvânt, dar își strânse saliva în gură și-o scuipă drept în fața lui Strickland. Acesta puse mâna pe paharul de bere și i-l zvârli în cap. Cât ai clipi, dansatorii încremeniră și un moment se făcu o liniște ca de mormânt, dar când Tough Bill se aruncă asupra lui Strickland, toți cei de față fură apucați de frigurile luptei și, cât ai zice pește, începură să se-ncaiere de-a valma. Mesele fură răsturnate, paharele se sparseră pe dușumea. Se iscă un zgomot infernal. Femeile se ascunseră în spatele barului sau alergară spre ușă. Trecătorii de pe stradă dădură buzna înăuntru. Se auzeau înjurături în toate limbile, urlete și răbufneala loviturilor. În mijlocul sălii, vreo duzină de bărbați purtau o luptă crâncenă. Pe neașteptate poliția se năpusti înăuntru și cei care erau în stare să se miște o luară la fugă. Când taverna rămase aproape goală, Tough Bill zăcea lungit pe podea, cu o rană adâncă la cap. Căpitanul Nichols ieși în stradă, trăgându-l pe Strickland după el; acesta era cu hainele făcute ferfeniță și o rană de la braț îi sângera. Nichols primise o lovitură în nas și fața-i era plină de sânge.

— Te sfătuiesc s-o ștergi din Marsilia înainte ca Tough Bill să iasă din spital, îi spuse el lui Strickland, după ce ajunseră la „*Chink's Head*" și se curățau.

— Asta-i mai tare ca luptele de cocoși, răspunse Strickland și parcă-i vedeam surâsul sardonic.

Căpitanul Nichols era îngrijorat, căci cunoștea setea de răzbunare a lui Tough Bill. Strickland îl învinsese de două ori, și mulatrul când era treaz era un adversar periculos. Nu se va grăbi deloc, ci își va

alege cu viclenie momentul potrivit și într-o noapte Strickland va primi o lovitură de cuțit în spate, iar peste o zi sau două, cadavrul unui vagabond necunoscut va fi pescuit din apele murdare ale portului. În seara următoare Nichols se duse la casa lui Tough Bill, să culeagă informații. Mulatrul era tot la spital, dar nevastă-sa, care fusese să-l vadă, îi spuse că Bill jurase pe toți sfinții că-l va omorî pe Strickland de cum va ieși din spital.

Trecu o săptămână.

— Eu am fost întotdeauna de părere că dacă lovești un om, să-l lovești tare, spuse căpitanul Nichols, cel puțin ai răgaz să vezi cum stau lucrurile și să te gândești la ce-ți mai rămâne de făcut.

Strickland avu noroc. Un vapor cu destinația Australia trimise la căminul marinarilor după un fochist, care să-l înlocuiască pe unul apucat de *delirium tremens*, ce se aruncase peste bord în fața Gibraltarului.

— Șterge-o repede până-n port, băiete, și semnează contractul, îl sfătui Nichols pe Strickland. Noroc că ai acte.

Strickland plecă imediat și de-atunci căpitanul Nichols nu l-a mai văzut. Vasul staționase în port doar șase ore și, pe înserate, căpitanul văzu cum se destramă în zare fumul din coșurile vaporului, care brăzda marea iernatică în drum spre Orient.

Am încercat să descriu cât am putut mai bine toate aceste episoade, pentru că-mi place contrastul dintre ele și viața pe care știam că o dusese Strickland la Londra, când se ocupa de titluri și acțiuni. Îmi dau seama însă că Nichols era un mincinos nerușinat și îndrăznesc să cred că toată povestea lui nu conține niciun cuvânt adevărat. Nu m-aș mira deloc dacă aș afla că în viața lui nu l-a văzut pe Strickland și nu cunoaște Marsilia decât din paginile unei cărți.

• Capitolul 48

Aveam intenția să-mi termin cartea aici. Inițial îmi făcusem planul să încep povestirea cu ultimii ani din viața lui Strickland, petrecuți în Tahiti, și cu descrierea morții lui îngrozitoare, ca apoi să revin la amintirile despre începutul carierei sale. Acest plan al meu nu era rezultatul unui simplu capriciu, ci al dorinței de-a încheia cartea cu imaginea unui Strickland avântându-și sufletul singuratic, luminat de viziuni stranii, spre acea insulă necunoscută care îi înfierbântase imaginația. Îmi plăcea portretul acestui om, care pleacă spre o lume nouă, la vârsta de 47
de ani, vârstă la care majoritatea oamenilor sunt instalați confortabil în făgașul vieții de toate zilele. Mi-l închipuiam navigând pe marea cenușie înspumată de valurile biciuite de mistral, privind cum se mistuie în depărtare coastele Franței, pe care îi era dat să nu o mai revadă niciodată, și-l găseam brav și curajos. Doream să-mi termin cartea cu un licăr de speranță, scoțând în evidență spiritul neînfrânt al omului.

N-am reușit însă în acest procedeu, pentru că povestirea nu mergea deloc și după vreo două încercări zadarnice a trebuit să renunț. M-am apucat deci să povestesc lucrurile de la început, în felul obișnuit, și m-am convins că nu puteam relata amănuntele din viața lui Strickland decât în ordinea în care le-am aflat.

Din păcate amănuntele ce-mi stau la dispoziție sunt fragmentare. Mă găsesc în situația unui biolog care dintr-un singur os trebuie să reconstituie nu numai înfățișarea unui animal dispărut de secole, dar și obiceiurile lui. Strickland n-a făcut o impresie deosebită oamenilor cu care a venit în contact în Tahiti. În ochii lor, nu era decât un aventurier fără căpătâi, veșnic la strâmtoare, deosebindu-se de ceilalți numai prin faptul că picta tablouri, care tuturor li se păreau absurde. Abia la câțiva ani după moartea lui, când au venit agenții negustorilor din Paris și Berlin să caute ce tablouri s-ar mai găsi eventual pe insulă, și-au dat seama că printre ei trăise un om de seamă. Își aduseră aminte că pentru o nimica toată ar fi putut cumpăra pânze care astăzi valorau sume mari și nu-și puteau ierta, că pierduseră o astfel de ocazie. În oraș trăia un negustor cu numele de Cohen, care intrase în posesia unui tablou de-al lui Strickland într-un

fel neobișnuit. Cohen era un francez, bătrân și mărunțel, cu ochi blânzi și zâmbet prietenos, jumătate negustor, jumătate marinar. Avea o corabie cu pânze cu care naviga curajos printre grupurile de insule Paumotas și Marquesas, unde transporta felurite mărfuri și aducea în schimb copra, sidef și perle. M-am dus la el deoarece aflasem că avea o perlă mare, neagră, și ar fi fost dispus s-o vândă ieftin. Văzând că cerea totuși o sumă prea mare pentru resursele mele, începui să vorbesc cu el despre Strickland, căci îl cunoscuse foarte bine.

— Vezi dumneata, pe mine mă interesa fiindcă era pictor, îmi spuse el, iar aici în arhipelag nu prea se-ntâmplă să vină mulți pictori, dar îmi era milă de el că picta atât de prost. Eu i-am dat prima slujbă. Aveam o plantație în peninsulă și căutam un supraveghetor alb. Cu indigenii nu faci nicio treabă, dacă nu pui un alb să stea de capul lor. I-am spus: „Vei avea timp îndeajuns să pictezi și poți câștiga și ceva parale". Știam că moare de foame, dar, cu toate acestea, i-am oferit o leafă bună.

— Nu cred să fi fost un supraveghetor prea capabil, replicai eu zâmbind.

— Am fost foarte indulgent cu el, căci artiștii mi-au fost întotdeauna simpatici. Dar a stat numai câteva luni. După ce a strâns destui bani ca să-și poată cumpăra pânze și culori, m-a părăsit. Locurile astea puseseră stăpânire pe el și nu dorea decât să plece în junglă. Totuși continuam să-l văd din când în când. Apărea în Papeete o dată la câteva luni și rămânea câtva timp, până ce reușea să facă rost de bani de la careva, ca apoi să dispară din nou. Într-una din aceste vizite a nimerit la mine și m-a rugat să-i împrumut două sute de franci. Arăta de parcă n-ar mai fi mâncat de o săptămână, așa că nu m-a lăsat inima să-l refuz. Bineînțeles, nu mă așteptam să mai văd banii înapoi. Ei bine, după un an, a venit din nou la mine aducându-mi un tablou. N-a spus nimic, nicio vorbă despre banii pe care mi-i datora, ci doar atât: „Iată un peisaj după plantația dumitale, pe care l-am pictat pentru dumneata". Mă uitai la tablou, dar n-am știut ce să spun și bineînțeles că i-am mulțumit. După ce-a plecat i l-am arătat nevestei.

— Cum era tabloul? întrebai eu.

— Nu mă întreba! N-am înțeles nimic din el. Nu mai văzusem așa ceva în viața mea. „Ce facem cu el?" am întrebat-o pe soția mea. „Nu-l putem agăța în casă, răspunse ea, că o să râdă lumea de noi."

L-a luat, deci, și l-a urcat în pod, împreună cu tot felul de vechituri, pentru că nevasta mea nu aruncă niciodată nimic. Asta e mania ei. Pe urmă, ia închipuiește-ți dumneata, cu puțin timp înainte de izbucnirea războiului fratele meu mi-a scris de la Paris: „Știi ceva despre un pictor englez care a trăit în Tahiti? Se pare că a fost un geniu și tablourile lui se vând cu prețuri foarte mari. Vezi dacă poți să pui mâna pe vreun tablou de-al lui și trimite-mi-l. Putem face o afacere bună.” Așa că i-am spus nevestei: „Ce s-a întâmplat cu tabloul pe care mi l-a dat Strickland? O mai fi în pod?” „Fără îndoială”, mi-a răspuns. „Știi bine că eu nu arunc niciodată nimic, asta-i mania mea.” Ne urcarăm în pod și acolo, în mijlocul a tot felul de vechituri, adunate în decursul celor treizeci de ani de când locuiam în casa asta, era tabloul. L-am cercetat din nou și am zis: „Cine-ar fi crezut că supraveghetorul plantației mele căruia i-am împrumutat două sute de franci, să fi fost un geniu? Tu înțelegi ceva din tabloul ăsta?” „Nu, răspunse ea, nu seamănă deloc cu plantația și n-am văzut în viața mea palmieri cu frunze albastre. Dar la Paris, lumea e cam sucită și poate că fratele tău o să reușească să scoată pe el cei două sute de franci pe care i-ai împrumutat lui Strickland.” L-am împachetat și l-am trimis fratelui meu. După câtva timp mă pomenesc cu o scrisoare de la el. Ce crezi că scria? „Am primit tabloul și, recunosc, am crezut că vrei să faci o glumă proastă pe socoteala mea. Eu n-aș fi dat pe el nici costul timbrelor poștale. Mi-era aproape frică să-l mai arăt domnului care îmi propusese afacerea. Închipuiește-ți cât am rămas de surprins când a spus că e o capodoperă și mi-a oferit pe el treizeci de mii de franci! Cred că ar fi dat și mai mult, dar atât de mult m-a surprins oferta lui, încât mi-am pierdut capul și am acceptat înainte de-a fi avut timp să reflectez.“

Apoi domnul Cohen adăugă cu haz:

— Aș fi dat mult ca bietul Strickland să fi fost încă în viată. Mă întreb ce-ar fi spus când i-aș fi dat douăzeci și nouă de mii opt sute de franci pe tabloul lui?

• Capitolul 49

Locuiam la *„Hôtel de tu Fleur”*, unde proprietăreasa, doamna Johnson, îmi istorisi trista poveste a unei ocazii pierdute. După moartea lui
Strickland, o parte din lucrurile lui au fost vândute la licitație în piața din Papeete. Printre altele se vindea și o sobă americană pe care dorea s-o cumpere, așa că se dusese și ea la licitație și cumpărase soba cu douăzeci și șapte de franci.

— Se vindeau și vreo duzină de tablouri, îmi povesti ea, dar erau fără ramă și nimeni nu le voia. Unele au ajuns până la zece franci, dar majoritatea s-au vândut cu cinci sau șase franci. Închipuiește-ți, dacă le cumpăram atunci, aș fi fost astăzi o femeie bogată.

Cred totuși că Tiaré Johnson n-ar fi fost niciodată bogată, pentru că banii îi fugeau printre degete. Era fiica unei indigene și a unui englez, care fusese căpitan de vapor și se stabilise în Tahiti. Când am cunoscut-o, avea 50 de ani, dar părea mai bătrână. Era o femeie de proporții enorme, înaltă și obeză, care ar fi reușit poate să pară impunătoare, dacă figura ei blajină ar fi putut exprima și altceva decât bunătate. Avea brațele ca niște pulpe de berbec și sânii ca două verze enorme. Fața ei lată și cărnoasă îți dădea impresia unei nudități aproape indecente și gușile revărsate se suprapuneau una peste alta. Nici nu știu câte erau. Se confundau, voluminoase, în enormitatea pieptului. De obicei se îmbrăca într-un halat larg de culoare roz și pe cap purta o pălărie mare de paie, pe care n-o scotea de dimineață până seara. Când își desfăcea părul, ceea ce se întâmpla destul de des pentru că era mândră de el, i se revărsa pe umeri lung, negru și buclat, iar ochii își păstraseră vioiciunea și tinerețea. Avea râsul cel mai molipsitor pe care l-am auzit vreodată: pornea din gâtlej un hohot înfundat, creștea din ce în ce mai puternic, până i se cutremura tot trupul ei enorm. Trei lucruri îi plăceau mai mult ca orice: o glumă pipărată, un păhărel de vin și un bărbat voinic. Consider ca un privilegiu faptul că am cunoscut-o.

Era cea mai bună bucătărească din Tahiti și-i plăcea grozav mâncarea aleasă. De dimineața până seara o vedeai la bucătărie, așezată pe un scăunel, înconjurată de un bucătar chinez și de două-trei servitoare indigene, dând ordine, vorbind prietenește cu cine se

nimerea și gustând mâncărurile savuroase pe care le inventa. Când voia să cinstească un prieten, pregătea mâncarea cu mâna ei. Ospitalitatea era pasiunea ei și nu exista om pe toată insula care să fi rămas flămând cât timp la „*Hôtel de la Fleur*" se mai găsea ceva de mâncare. Niciodată nu dăduse afară din hotel vreun locatar pentru că nu-și putuse achita nota. Întotdeauna spera că va plăti îndată ce va avea posibilitatea. Existase un locatar ajuns la mare ananghie și pe care îl găzduise și îl hrănise luni de zile gratuit. Când chinezul, proprietarul spălătoriei, refuză să-i mai lucreze fără plată, îi trimise rufele la spălat împreună cu ale ei, pretinzând că nu-l poate lăsa pe nenorocit să umble cu cămașa murdară. Pentru că era bărbat, și bărbații trebuie să fumeze, îi mai dădea și un franc pe zi de țigări. Îl trata cu aceeași politețe ca pe locatarii care își plăteau nota o dată pe săptămână.

Vârsta și obezitatea o făcuseră inaptă pentru dragoste dar cu atât mai mult o interesau aventurile amoroase ale altora. În ochii ei actul sexual constituia o preocupare firească atât pentru bărbați, cât și pentru femei și era întotdeauna gata să dea un sfat sau o pildă din vasta ei experiență.

— N-aveam nici 15 ani când tata a descoperit că am un amant, povestea ea. Era un băiat chipeș, secund pe vasul *Tropic Bird*.

Oftă ușor. Se zice că în general femeile își amintesc cu drag de primul lor amant, dar poate că uneori nici nu-l mai țin minte.

— Tata era om cu judecată.

— Și ce-a făcut? întrebai eu.

— Mi-a tras o mamă de bătaie și pe urmă m-a măritat cu căpitanul Johnson. Nu mi-a părut rău, că și el era bărbat frumos, deși mai în vârstă.

Tiaré – tatăl ei îi dăduse numele după floarea aceea albă și parfumată despre care se spune că de-o miroși o dată, pe orice meleaguri ai rătăci, mireasma ei te va atrage îndărăt la Tahiti – Tiaré își aducea foarte bine aminte de Strickland.

— Obișnuia să vină din când în când la Papeete și-l vedeam umblând prin oraș. Îmi era milă de el fiindcă îl vedeam atât de slab și nu avea niciodată bani. Când auzeam că e în oraș, trimiteam imediat un băiat după el să-l cheme la mine la masă. O dată sau de două ori i-am găsit și câte o slujbă, dar nu putea sta mai mult timp într-un loc, că după scurtă vreme îl apuca dorul de junglă și într-o bună zi dispărea.

Strickland a ajuns în Tahiti cam la șase luni după plecarea din Marsilia. Se angajase pe o corabie cu pânze care făcea cursa de la Auckland la San Francisco și sosise în insulă cu o cutie de culori, un șevalet și o duzină de pânze. Avea câteva lire în buzunar, căci găsise de lucru la Sidney, așa că și-a închiriat o cămăruță în casa unui indigen, la marginea orașului. Cred că din clipa când a ajuns în Tahiti s-a simțit acasă. Tiaré îmi povestea că îi spusese o dată:

— Tocmai frecam scândurile punții când un tip exclamă lângă mine: „În fine, iat-o!”, și când am ridicat privirile am văzut contururile insulei. Mi-am dat seama imediat că acesta e locul pe care l-am căutat toată viața și cu cât ne apropiam, cu atât mi se părea că-l recunosc. Uneori, când hoinăresc prin insulă, mi se pare că totul mi-e cunoscut și aș putea să jur că am mai trăit o dată aici.

— Așa-i apucă uneori, spunea Tiaré, am cunoscut oameni care debarcaseră numai pentru câteva ceasuri până când se încărca vaporul, și care n-au mai părăsit insula niciodată. Și am văzut alții, care veniseră aici angajați de vreo firmă pe un an de zile și care blestemau tot timpul insula. Când plecau, se jurau pe toți sfinții că mai bine se spânzură decât să se mai întoarcă vreodată, dar după șase luni îi vedeam debarcând din nou, și declarând că nu mai pot trăi în altă parte.

• Capitolul 50

De multe ori mă gândesc că există oameni care se nasc în locul unde nu trebuiau să se nască. Întâmplarea i-a aruncat undeva în lume, dar ei păstrează mereu nostalgia unui cămin necunoscut. Se simt străini în locul unde au văzut lumina zilei și cărările umbroase cunoscute din copilărie sau străzile animate pe care s-au jucat nu înseamnă pentru ei decât un nume fără însemnătate. Își pot petrece toată viața simțindu-se străini în mijlocul celor de un neam cu ei și indiferenți față de singurele priveliști pe care le-au cunoscut vreodată. Uneori omul nimerește într-un loc căruia simte, în mod misterios, că-i aparține. Acesta este locul pe care-l caută de mult, aici va poposi în inima unor peisaje pe care nu le-a văzut niciodată și al unor oameni pe care nu i-a cunoscut niciodată, dar care i se par cunoscuți dintotdeauna. Aici și-a găsit în sfârșit liniștea.

I-am istorisit lui Tiaré povestea unui medic, pe care l-am cunoscut la spitalul St. Thomas din Londra. Era un evreu cu numele Abraham, tânăr, blond și cam grăsuț, un om timid și fără pretenții, dar extraordinar de talentat. Intrase la spital cu o bursă și în timpul celor cinci ani de studii luase premiile tuturor concursurilor la care putuse participa. Capacitatea lui excepțională era recunoscută de toți. După ce și-a terminat externatul și internatul a fost numit titular în corpul medical al spitalului și astfel cariera îi era asigurată. În măsura în care se poate prevedea soarta unui om, era sigur că va ajunge la cele mai înalte culmi ale profesiei, unde îl așteptau onoruri și bogății. Înainte de a-și lua postul în primire, voi să plece în vacanță și, cum nu avea bani, se angajă medic pe bordul unui vapor comercial care naviga spre Orientul mijlociu. De fapt, vasul nu avea prevăzut postul de doctor, dar unul dintre medicii primari ai spitalului îl cunoștea pe directorul societății de navigație, așa că Abraham fu angajat în mod excepțional.

Peste câteva săptămâni, direcția spitalului primi de la el o scrisoare prin care își anunța demisia din postul atât de râvnit în care fusese numit. Știrea a creat adâncă uimire și imediat au început să circule tot felul de zvonuri fantastice. Ori de câte ori un om face un lucru neașteptat, semenii lui îi atribuie motivele cele mai josnice. Dar cum se găsi imediat un altul să ocupe postul lui Abraham, acesta fu

dat uitării. A dispărut și nu s-a mai auzit nimic despre el.

La vreo zece ani după aceea, într-o dimineață, aflându-mă pe bordul unui vapor care intra în portul Alexandria, am fost rugat să mă aliniez împreună cu ceilalți pasageri pentru vizita medicală ce se efectua înainte de debarcare. Doctorul era un om gras, îmbrăcat în niște haine jerpelite, și când își scoase pălăria, observai că era complet chel. Mi se păru cunoscut și deodată îmi amintii de el.

— Abraham! exclamai eu.

Se întoarse spre mine cu un aer mirat, dar mă recunoscu pe dată și îmi strânse mâna. După ce schimbarăm câteva cuvinte exprimându-ne reciproc surprinderea, auzind că aveam de gând să petrec o noapte la Alexandria, mă invită să iau masa cu el la clubul englez. Când ne-am revăzut, i-am spus că sunt foarte mirat să-l găsesc în orașul acela. Postul pe care îl ocupa era extrem de modest și înfățișarea lui dovedea că nu câștigă prea bine. Atunci mi-a povestit ce se întâmplase. Când a plecat în excursie pe Mediterana, era ferm decis să se întoarcă la Londra, în postul ce-l aștepta la spitalul St. Thomas. Într-o dimineață, vasul pe care se afla intră în rada portului Alexandria. De pe bord a privit orașul, cu casele albe scăldate în lumina soarelui și mulțimea de pe chei: indigeni, în gabardine jerpelite, negri veniți din Sudan, mulțimea zgomotoasă de greci și italieni, turci solemni cu fesuri pe cap, și deasupra, cerul albastru învăpăiat de strălucirea soarelui. În clipa aceea i s-a întâmplat ceva inexplicabil. „A fost ca o lovitură de trăsnet”, spunea el, iar apoi, nemulțumit de această comparație, adăugă: „a fost ca o revelație”. O clipă simți o strângere de inimă și deodată fu invadat de o imensă bucurie, de un sentiment minunat de libertate. Încerca senzația că ajunsese, în sfârșit, acasă. Fără să mai stea pe gânduri s-a hotărât într-o străfulgerare să-și petreacă restul vieții în Alexandria. A părăsit vaporul fără nicio dificultate și în douăzeci și patru de ore era debarcat cu toate bagajele.

— Căpitanul vasului trebuie să fi crezut că ai înnebunit cu totul, zisei eu.

— Nu-mi păsa ce gândește lumea despre mine. Nu eu făcusem acest pas, ci mă lăsasem mânat de o forță lăuntrică mai puternică decât mine. Mă gândeam să trag la un mic hotel grecesc, și uitându-mă împrejur simțeam că voi ști să-l găsesc. Închipuie-ți, m-am dus de-a dreptul la hotel și, când am ajuns în fața lui, l-am recunoscut numaidecât.

— Mai fuseseși la Alexandria înainte de asta?

— Nu, pentru prima oară în viață ieșeam din Anglia.

Curând intră în serviciul statului unde se găsea și acum.

— N-ai regretat niciodată ce-ai făcut?

— Niciodată, nici măcar o clipă. Câștig exact cât îmi trebuie ca să pot trăi și mă simt mulțumit. Nu doresc altceva decât să-mi continui viața în felul acesta până când mi-o suna ceasul. Am dus o viață minunată.

A doua zi am plecat din Alexandria și am uitat de Abraham, până într-o seară, acum câtva timp, când am luat masa la un alt medic, vechi prieten, Alec Carmichael, care se afla în Anglia, într-o scurtă permisie. Îl întâlnisem pe stradă și îl felicitasem pentru titlul nobiliar ce-i fusese conferit, drept recompensă pentru serviciile eminente aduse pe front. Ne-am înțeles să petrecem o seară împreună în amintirea vremurilor trecute. Am acceptat să iau masa la el acasă și am convenit să nu mai invite pe nimeni, ca să putem sta de vorbă în tihnă. Avea o casă frumoasă, veche, în strada Queen Anne și, fiind un om de gust, o mobilase admirabil. Pe pereții sufrageriei am văzut un tablou minunat de Bellotto și două pânze de Zoffany pentru care l-am invidiat. Când soția lui, o femeie înaltă și fermecătoare, într-o rochie de *lame* auriu, ne-a lăsat singuri, am făcut, râzând, o aluzie la situația lui de acum în raport cu cea din vremea când eram amândoi studenți la medicină. Pe vremea aceea, ni se părea că facem o extravaganță când luam masa într-un mic restaurant italian de mâna a treia din Westminster Bridge. Astăzi, Alec Carmichael face parte din conducerea a șase spitale londoneze. Îmi închipui că venitul lui anual se ridică la cel puțin zece mii de lire și titlul de noblețe conferit acum era cu siguranță numai începutul onorurilor de care va avea parte în carieră.

— Mi-a mers destul de bine, zise el, și când te gândești că datorez totul unei întâmplări norocoase.

— Ce vrei să spui?

— Uite, îți mai aduci aminte de Abraham? Era un băiat de mare viitor. Când eram studenți, mă bătea pe toată linia. A luat toate bursele și premiile la care concuram și eu. Alături de el nu reușeam niciodată să fiu decât al doilea. Dacă ar fi continuat, azi ar fi fost el în locul pe care-l ocup eu acum. Omul acesta era un geniu în domeniul chirurgiei și nimeni nu se putea măsura cu el. Când a fost numit în corpul medical al spitalului St. Thomas, eu nu mai aveam

nicio șansă să intru vreodată acolo. Aș fi fost nevoit să practic medicina generală și cred că știi cât de greu e pentru un chirurg să iasă de pe făgașul lui. Dar Abraham a renunțat la post și l-am obținut eu, iar această împrejurare favorabilă mi-a oferit prilejul să fac carieră.

— Presupun că ai dreptate.

— Am avut pur și simplu noroc. Bănuiesc că lui Abraham îi lipsea o doagă. Nenorocitul s-a dat la fund. Are o slujbă de nimica toată la Alexandria – medic la stat sau așa ceva. Am auzit că trăiește cu o grecoaică bătrână și urâtă, și are cu ea o droaie de copii scrofuloși. Adevărul e că nu-i de ajuns să fii deștept: ceea ce contează e caracterul, iar Abraham era lipsit de caracter.

Caracter? Eu aș fi crezut că-ți trebuie extraordinar de mult caracter ca, după ce-ai cugetat numai o jumătate de oră, să te hotărăști și să renunți la o carieră strălucită deoarece ai înțeles că un alt fel de viață are un sens mai adânc pentru tine. Și-ți trebuie încă mai mult caracter să nu regreți niciodată pasul subit pe care l-ai făcut. N-am spus însă nimic și Alec Carmichael continuă gânditor:

— Bineînțeles că ar fi ipocrizie din partea mea să pretind că regret ceea ce-a făcut Abraham, căci, în fond, a fost în avantajul meu.

Trase mulțumit din țigara de foi „Corona” pe care o fuma și adăugă?

— Dacă n-aș fi direct interesat, aș regreta această pierdere pentru știință. Mi se pare îngrozitor ca un om să-și distrugă astfel viața.

Mă întrebam dacă Abraham își distrusese într-adevăr viața. Înseamnă oare să-ți distrugi viața când faci ceea ce te atrage și trăiești într-o lume în care te simți bine și cu sufletul împăcat? Și înseamnă oare o viață izbutită faptul de-a fi chirurg renumit cu zece mii de lire pe an și nevastă frumoasă? Îmi închipui că totul depinde de semnificația pe care o dai vieții, de tributul pe care-l plătești societății și de cerințele pe care le recunoști eului individual. Dar și de data aceasta am tăcut, căci cine sunt eu, ca să pot contrazice un om cu titlu de noblețe?

• Capitolul 51

Când i-am povestit această întâmplare, Tiaré mi-a lăudat prudența. Câtva timp continuarăm să lucrăm în tăcere – curățăm împreună mazăre – dar ochii ei, mereu la pândă pentru a urmări ce se petrece în bucătărie, surprinseră o greșeală a bucătarului chinez, care îi stârni violenta dezaprobare. Se repezi la el cu o ploaie de înjurături, iar chinezul nu se lăsă mai prejos, apărându-se, așa că se iscă o ceartă foarte vie. Vorbeau în limba kanacilor, din care eu nu învățasem decât vreo șase cuvinte, și era o hărmălaie de parcă s-ar fi apropiat sfârșitul lumii. Curând însă pacea fu restabilită; Tiaré îi oferi chinezului o țigară și amândoi începură să fumeze liniștiți.

— Știi că eu i-am găsit nevastă? zise Tiaré, rupând tăcerea cu un surâs care i se întinse pe întreaga figură.

— Bucătarului?

— Nu, lui Strickland.

— Dar mai avea o nevastă!

— Așa spunea și el, însă eu i-am răspuns că aceea se află în Anglia, iar Anglia este la celălalt capăt al pământului.

— Foarte adevărat! răspunsei eu.

— Venea la Papeete o dată la două-trei luni, când avea nevoie de culori, tutun sau bani și-l vedeam rătăcind pe străzi ca un câine fără stăpân. Mi-era milă de el. Aveam la mine o fată cu numele Ata, care mi-era puțin rudă și pe care, după moartea părinților ei, am luat-o să deretice prin camere. Strickland obișnuia să vină din când în când pe aici să mănânce pe săturate, sau să joace șah cu unul dintre locatari. Am băgat de seamă că fata se uita lung la el când îl vedea și am întrebat-o dacă îi place. Mi-a răspuns că-l place destul de mult. Știi cum sunt fetele pe aici, întotdeauna gata să se-ncurce cu un alb.

— Era indigenă?

— Da, n-avea în vine niciun strop din sângele rasei albe. În sfârșit, după ce-am vorbit cu ea, l-am chemat pe Strickland la mine și i-am spus: „Strickland, cred că a sosit momentul să te așezi. Nu se cade ca un om la vârsta dumitale să aibă de-a face cu femeile din port, căci sunt niște stricate și ai să ajungi rău dacă te-ncurci cu ele. Parale n-ai și nu ești în stare să păstrezi o slujbă mai mult de o lună-două. De altfel nimeni nu te-ar mai angaja. Spui tu că oricând poți trăi în

junglă cu ce indigenă vrei și femeile sunt fericite să te aibă, dar asta nu-i treabă cu socoteală. Ei bine, ascultă ce-ți spun eu.

Tiaré amesteca în conversația ei franceza și engleza, vorbind ambele limbi cu aceeași ușurință. Le pronunța cu un accent cântat, care te făcea să gândești că așa ar grăi o pasăre, dacă ar putea vorbi englezește.

— Ce-ai zice să te însori cu Ata? E o fată bună și n-are decât 17 ani. Până acum nu s-a încurcat cu fitecine cum fac celelalte fete. Cu un căpitan de vapor sau cu un secund, da, dar de vreo haimana nu s-a lăsat atinsă niciodată. *Elle se respecte*, *vois-tu*?{41} Ofițerul de administrație de pe vasul Oahu mi-a spus ultima dată când a trecut pe aici că n-a întâlnit o fată mai drăguță în tot arhipelagul. A sosit și pentru ea timpul să se statornicească. Afară de asta, căpitanilor și secunzilor le place să mai schimbe din când în când, și de aceea n-am obiceiul să țin fetele din casă prea mult timp. Are și o bucată de pământ pe lângă Taravae, chiar în fața peninsulei, și cu prețul la care se vinde acum copra ați putea trăi destul de bine. Are și o căsuță acolo și ai avea timp cât poftești să te ții de pictură. Ce părere ai?

Tiaré făcu o pauză ca să respire.

— Atunci mi-a povestit despre nevasta lui din Anglia, dar i-am răspuns: „Dragă Strickland, toți bărbații au câte o nevastă pe undeva, de aceea și vin aici în arhipelag. Ata este o fată înțelegătoare și nu pretinde nicio ceremonie în fața primarului. Este protestantă și, înțelegi, ei nu privesc lucrurile astea în felul catolicilor."

— Dar Ata ce părere are? întrebă Strickland.

— Se pare că are un *béguin*{42} pentru tine. N-ar avea nimic împotrivă, dacă tu ești de acord. S-o chem?

— A râs în felul lui caraghios și zeflemisitor și am chemat fata. Știa, ștrengărița, despre ce vorbeam, căci o observasem cu coada ochiului cum trăgea cu urechea, în timp ce pretindea că-mi calcă o bluză, pe care mi-o spălase. Veni spre noi râzând, dar văzui că era puțin intimidată, iar Strickland se uită la ea fără să spună o vorbă.

— Era frumușică? întrebai eu.

— Nu era urâtă. Dar probabil că ai văzut-o în tablourile lui Strickland. A pictat-o în fel și chip: uneori cu un *pareo*, alteori cu nimic pe ea. Da, era destul de frumușică. Știa să și gătească, căci o învățasem chiar eu. Văzând că Strickland mai stă să se gândească, spusei: „A avut o leafă bună la mine și a făcut economii. A mai primit din când în când câte ceva de la căpitanii și secunzii pe care i-a

cunoscut, așa că fata a strâns câteva sute de franci.” El își trecu mâna prin barba sa roșie și zâmbi:

— Ce zici, Ata, ți-ar plăcea să mă ai de bărbat?

Fata nu răspunse nimic, dar începu să chicotească.

— Doar ți-am spus, dragul meu, că fata are o slăbiciune pentru tine.

— Dar eu am să te bat, zise Strickland, uitându-se la ea.

— Dacă nu m-ai bate, cum aș ști că mă iubești? răspunse fata.

Tiaré își întrerupse povestirea și după un timp se întoarse spre mine și-mi spuse îngândurată:

— Primul meu soț, căpitanul Johnson, mă bătea zdravăn. Așa bărbat mai zic și eu! Era un om chipeș, avea un metru și nouăzeci și când se îmbăta nu-l mai puteam stăpâni. Zile întregi umblam plină de vânătăi din creștet până-n tălpi. Of, ce-am mai plâns când a murit! Credeam că n-o să-mi treacă niciodată mâhnirea. Abia după ce m-am măritat cu George Rainey am înțeles ce om pierdusem. Nu poți cunoaște un bărbat până n-ai trăit cu el. Niciun om nu m-a decepționat mai tare decât George Rainey. Și el era bărbat voinic și arătos. Aproape la fel de înalt ca și căpitanul Johnson și părea la fel de zdravăn, dar totul era numai la exterior, că nu se îmbăta și n-a ridicat o dată mâna să mă lovească. Ai fi zis că era un misionar. Făceam dragoste cu ofițerii de pe toate vapoarele care acostau în insulă, dar George Rainey nu observa niciodată nimic. Până la urmă m-am dezgustat de el și am divorțat. La ce-mi folosea un asemenea bărbat? E îngrozitor cum se poartă unii bărbați cu femeile.

Compătimind-o pe Tiaré, afirmai cu simpatie că bărbații păcălesc întotdeauna femeile și o rugai să continue povestea despre Strickland.

— Ascultă, Strickland, i-am spus, nu e nicio grabă. Îți las timp să te mai gândești. Ata are o cameră drăguță în dependințe. N-ai decât să trăiești cu ea o lună de zile și să vezi cum îți place. Poți lua masa aici la noi. Dacă după o lună te decizi să te însori cu ea, o să plecați pur și simplu împreună și o să vă instalați pe proprietatea ei.

Strickland a acceptat propunerea, așa că mânca la noi, și Ata se ocupa mai departe de treburile casei. Am învățat-o să prepare câteva feluri de mâncare care-i plăceau lui. În acest timp, Strickland nu prea picta. Se ducea să se plimbe pe dealuri și se scălda în râu. Uneori se așeza în fața casei și se uita la lagună, iar pe înserat cobora pe țărm și privea spre Murea. Îi plăcea să pescuiască pe recif sau să hoinărească

prin port și să stea de vorbă cu indigenii. Era om cumsecade și liniștit. În fiecare seară, după cină, se ducea cu Ata. Vedeam că tânjește să se întoarcă în junglă și la sfârșitul lunii l-am întrebat ce are de gând să facă. Mi-a răspuns că dacă Ata vrea să plece, se duce împreună cu ea. Le-am oferit deci o masă de nuntă și am preparat bucatele cu mâna mea. Le-am făcut o supă de mazăre, homar *à la portugaise*, un *curry*[43] și o salată de nucă de cocos – n-ai gustat niciodată salată de nucă de cocos așa cum o prepar eu? Trebuie să-ți fac una înainte de plecare, iar la urmă le-am servit înghețată. Am băut șampanie pe săturate și pe urmă lichioruri. Îmi pusesem în gând să fac totul cum se cuvine. Pe urmă am dansat cu toții în salon. Pe vremea aceea nu eram așa de grasă și mi-a plăcut întotdeauna să dansez.

La *„Hôtel de la Fleur”* salonul consta într-o încăpere mică, unde se afla o pianină. Mobila era de mahon și scaunele, capitonate cu catifea imprimată, stăteau drăguț aranjate de-a lungul pereților. Pe câteva măsuțe rotunde se aflau albume cu fotografii, iar pe pereți atârnau fotografii mărite de-ale lui Tiaré și a primului ei soț, căpitanul Johnson. Cât am stat la ea, cu toate că era grasă și bătrână, se întâmpla câteodată să dăm covorul de Bruxelles la o parte, să chemăm fetele de serviciu și vreo doi prieteni de-ai lui Tiaré și să dansăm după muzica unui gramofon răgușit. Dinspre terasă adia o briză parfumată de miresmele grele ale florilor tiaré și pe cerul senin scânteia constelația „crucea sudului”.

Tiaré zâmbi nostalgic, amintindu-și de veselia vremurilor apuse.

— Petrecerea a ținut până la 3 dimineața, și când ne-am dus la culcare, nimeni nu se putea ține tocmai bine pe picioare. Celor doi le-am dat brișca mea să-i ducă până unde se termină șoseaua, căci de-acolo mai aveau drum lung de făcut pe jos. Proprietatea Atei era departe, într-o vâlcea de munte. Au plecat în zori, și băiatul pe care îl trimisesem să-i conducă s-a întors abia în zori. Da, așa a fost cu nunta lui Strickland.

• Capitolul 52

Îmi închipui că cei trei ani care au urmat au fost cei mai fericiți din viața lui Strickland. Casa Atei era la o depărtare de opt kilometri de șoseaua care înconjura insula, iar ca să ajungi de la șosea până la căsuță, urmai o potecă șerpuită, umbrită de frunzișul bogat al pomilor tropicali. Era o cabană din bârne nespoite, compusă din două odăițe și cu un mic șopron alături, care servea de bucătărie. Singura lor mobilă era un balansoar așezat afară pe terasă și rogojinile pe care dormeau. Bananii, cu frunzele lor mari, sfârtecate ca veșmintele zdrențuite ale unei împărătese ce și-a pierdut tronul, se întindeau până aproape de casă. Chiar în spatele cabanei creștea un păr tropical și de jur împrejur, toată întinderea era acoperită de cocotierii din care rezultau veniturile proprietății. Tatăl Atei plantase de jur împrejur arbuști de croton, care creșteau într-o risipă de culori vii și scânteietoare, împrejmuind locul cu o masă de flăcări. În fața casei creștea un mangotier și la marginea poienii se ridicau doi copaci flamboyanți gemeni, sfidând cu florile lor stacojii galbenul auriu al palmierilor.

Strickland trăia din ceea ce producea pământul, iar la Papeete nu mai venea decât rareori. Nu departe de casă, curgea un pârâu în care se scălda. Uneori în apele pârâului venea câte un banc de pești și atunci indigenii se adunau cu zarvă mare la pescuit, străpungând cu sulițele peștii mari care goneau speriați la vale, în drumul lor spre mare. Câteodată Strickland se ducea să pescuiască printre stâncile de lângă țărm și se întorcea cu un coș plin de peștișori multicolori, pe care Ata îi prăjea în ulei de cocos, sau cu vreun homar. Alteori Ata prepara o mâncare gustoasă din crabii de uscat, de care te împiedicai la fiecare pas. Sus pe coasta muntelui creșteau portocali sălbatici și din când în când Ata pleca într-acolo, însoțită de două-trei indigene și se întorcea încărcată cu fructele delicioase și dulci, de culoare verzuie. Când nucile de cocos erau îndeajuns de coapte pentru a fi recoltate, veneau verii ei (ca toți indigenii, Ata avea o droaie de neamuri) și se cățărau cu o iuțeală uimitoare în vârful palmierilor pentru a scutura nucile coapte. După aceea le despicau și le puneau la soare să se usuce. O dată uscate, scoteau copra și o băgau în saci, pe care femeile îi cărau la negustorul din satul de lângă lagună, luând

în schimb orez, săpun, conserve de carne și ceva bani. Uneori se făcea câte o petrecere prin vecinătate și se tăia un porc. Veneau cu toții, mâncau până se îmbolnăveau, dansau și cântau imnuri.

Casa era însă departe de sat și tahitienii sunt comozi. Le place să călătorească și să bârfească, dar nu să umble pe jos, așa că săptămâni întregi Strickland și Ata trăiau singuri. El picta și citea, iar serile, când se întuneca, ședeau împreună pe terasă fumând și privind în noapte.

După câtva timp Ata născu un copil și bătrâna venită s-o ajute la naștere rămase cu ei. Peste puțin veni nepoata bătrânei ca să stea cu bunică-sa, iar într-o zi mai apăru și un tânăr, cine știe de unde sau a cui rudă o fi fost, și se instală și el acolo; trăiau cu toții împreună în felul nepăsător al indigenilor.

• Capitolul 53

— *Tenez, voilà le capitaine Brunnot*![44] exclamă Tiaré într-o zi, când tocmai mă ocupam să leg tot ce-mi istorisise ea despre Strickland. L-a cunoscut bine pe Strickland, a fost și la el acasă.

Văzui un francez de vârstă mijlocie, cu o barbă mare, neagră, presărată cu fire argintii, o față bronzată și ochi mari, vioi. Era îmbrăcat într-un costum foarte corect de doc alb. Îl zărisem în timpul dejunului și Ah Lin, băiatul chinez care servea la masă, îmi spusese că debarcase chiar în ziua aceea, venind din insulele Paumotu. Tiaré mă prezentă, și el îmi întinse cartea lui de vizită, de o mărime neobișnuită, pe care era tipărit: *„René Brunnot, Capitaine au long Cours*”[45]. Stăteam pe o mică terasă din fața bucătăriei și Tiaré croia o rochie pentru una dintre fetele din casă. Căpitanul se așeză lângă noi.

— Da, l-am cunoscut bine pe Strickland, spuse el, îmi place foarte mult să joc șah și el era întotdeauna dispus să facă o partidă. Eu vin la Tahiti de trei-patru ori pe an în interes de serviciu și când Strickland se găsea în Papeete, venea pe aici și jucam împreună șah. După ce s-a însurat – căpitanul Brunnot zâmbi și ridică din umeri – în fine, vreau să spun după ce a plecat să trăiască împreună cu fata pe care i-a dat-o Tiaré, m-a rugat să vin să-l vizitez. Am fost printre invitați la masa lui de nuntă. Se uită la Tiaré și amândoi pufniră în râs. După aceea n-a mai dat decât rareori prin Papeete. După vreun an, a trebuit să mă deplasez în partea aceea a insulei, am uitat pentru ce treburi, și după ce le-am isprăvit mi-am spus: „*Voyons*, de ce nu m-aș duce să-l văd pe bietul Strickland?” Am întrebat câțiva indigeni dacă știu ceva despre el și am aflat că locuia numai la cinci kilometri de unde mă aflam eu, așa că m-am dus. N-am să uit niciodată impresia pe care mi-a făcut-o această vizită. Eu locuiesc pe un atol, o insulă joasă, care nu-i altceva decât o fâșie de pământ în jurul unei lagune, și a cărei frumusețe constă în farmecul cerului și al mării, în coloritul divers al apelor lagunei și în siluetele grațioase ale palmierilor. Dar locul unde trăia Strickland era un adevărat rai pe pământ. Ah, nu știu cum v-aș putea descrie farmecul acestui colțișor ascuns, depărtat de restul lumii, sub bolta albastră, în mijlocul unei vegetații luxuriante. Era o feerie de culori scăldate de aerul parfumat

și răcoros. Nu există cuvinte în stare să descrie acel paradis. Și aici trăia Strickland, indiferent față de restul lumii și uitat de ea. Îmi închipui că în ochii unui european totul ar fi părut surprinzător de primitiv. Căsuța era dărăpănată și nu prea curată. Când m-am apropiat, am văzut trei sau patru indigeni întinși pe terasă. Știți doar cât de mult le place să se adune toți la un loc. Printre ei era un tânăr îmbrăcat numai în *pareo*, care fuma o țigară.

Pareo este o fâșie lungă de pânză, de culoare roșie sau albastră, imprimată cu un desen alb, care se poartă înfășurată în jurul șoldurilor și ajunge până la genunchi.

— O fată de vreo 15 ani împletea frunze de pandanus ca să facă o pălărie, și o femeie bătrână stătea chircită pe vine și trăgea dintr-o lulea. Apoi o văzui pe Ata. Alăpta un copil nou născut și la picioarele ei se juca altul, mai mărișor, în pielea goală. Când m-a zărit, a strigat după Strickland și acesta a ieșit în prag. Și el purta doar un *pareo.* Era o figură remarcabilă, cu barba lui roșcată, cu părul încâlcit și pieptul mare și păros. Picioarele îi erau bătătorite și zgâriate, așa că-mi dădui seama că umbla totdeauna desculț. Devenise mai indigen decât înșiși indigenii. Părea că se bucură de vizita mea și-i spuse Atei să taie un pui pentru masă. Mă luă în casă pentru a-mi arăta tabloul la care tocmai lucra. Într-un colț al camerei era așternutul și mai spre mijloc, un șevalet pe care se afla pânza. Pentru că-l compătimeam, cumpărasem vreo două tablouri de-ale lui pe sume mici și mai trimisesem câteva unor prieteni din Franța. Le cumpărasem din milă, dar după ce m-am obișnuit cu ele, au început să-mi placă. Le găseam chiar un farmec deosebit. Toată lumea mă credea nebun, dar se dovedește acum că am avut dreptate. Am fost primul lui admirator în arhipelag.

Se întoarse spre Tiaré cu un surâs malițios, la care ea izbucni în lamentații și ne povesti din nou cum, cu ocazia vânzării lucrurilor lui Strickland, neglijase tablourile, dar cumpărase în schimb o sobă americană cu douăzeci și șapte de dolari.

— Mai păstrezi tablourile? îl întrebai pe căpitanul Brunnot.

— Da, le voi păstra până când fetița mea va ajunge la vârsta măritișului și atunci le voi vinde. Vor fi zestrea ei.

Apoi continuă să ne povestească despre vizita lui la Strickland.

— N-am să uit niciodată seara pe care am petrecut-o la el. Intenționasem să stau numai o oră, dar el insistă să petrec noaptea în căsuța lui. Am ezitat, pentru că, trebuie să recunosc, rogojinile pe

care urma să dorm nu mă tentau deloc, dar apoi am ridicat din umeri resemnat. În fond dormisem săptămâni de-a rândul sub cerul liber, pe un pat mai tare decât acesta, în timpul cât mi-am clădit casa pe mica mea insulă. Singurul adăpost mi-au fost tufișurile sălbatice. Cât despre insecte, pielea mi-era suficient de tăbăcită ca să nu-mi pese de mușcăturile lor.

În timpul cât Ata pregătea cina, am coborât amândoi la râu să ne scăldăm, iar după ce-am mâncat, ne-am așezat pe terasă, ne-am aprins țigările și am stat de vorbă. Tânărul indigen avea o armonică și începu să cânte melodii de varieteu, care fuseseră la modă cu doisprezece ani în urmă. Păreau curios de deplasate în noaptea aceea tropicală, la mii de kilometri depărtare de civilizație. L-am întrebat pe Strickland dacă nu-l irită promiscuitatea în care trăia. „Nu, mi-a răspuns el, îmi place să am modelele la îndemână.” După câtva timp indigenii începură să caște zgomotos și se duseră la culcare, așa că rămăsei singur cu el. Mi-e imposibil să vă descriu adâncurile de tăcere ale nopții ce ne înconjura. Pe insula mea din Paumotu nu domnește niciodată o liniște atât de absolută în timpul nopții. Dinspre apă vine freamătul miliardelor de vietăți, a tot felul de crustacee mărunte, ce mișună fără încetare, și foșnetul crabilor pe uscat. Din când în când, se aude lipăitul unui pește în apele lagunei și uneori un plescăit pripit și zgomotos, provocat de rechinul cafeniu, care gonește spre adăpost toți peștii mai mici. Și pe lângă asta, veșnic ca și timpul, mugetul surd al valurilor ce se sparg de stâncă. Aici însă, nu se auzea nici cel mai mic zgomot și aerul era îmbălsămat de parfumul florilor albe ale nopții. Era o noapte atât de minunată, încât îți simțeai trupul gata să-și ia zborul, să se topească în imaterialitatea aerului, iar moartea nu mai părea decât un prieten iubit.

Tiaré oftă.

— Ah, de-aș mai avea 15 ani!

În aceeași clipă, zări o pisică încercând să fure crevetele dintr-o farfurie de pe masa din bucătărie. Cu un gest îndemânatic și o ploaie de înjurături zvârli o carte după hoața care o zbughi.

— L-am întrebat dacă se simte fericit alături de Ata, continuă căpitanul Brunnot. „Femeia asta mă lasă în pace”, mi-a răspuns Strickland, „îmi face de mâncare și-și vede de copii. Face tot ce-i spun. Îmi dă ceea ce îi cer eu unei femei.”

— Și nu regreți niciodată Europa? Nu tânjești câteodată după luminile străzilor din Paris și Londra, după societatea prietenilor

dumitale, a oamenilor de seama dumitale, *que sais-je*{46}, după teatre și ziare și zgomotul autobuzelor pe pavajul pietruit?

Tăcu multă vreme, apoi îmi răspunse:

— Aici rămân până la moarte.

— Dar nu te simți niciodată singur și nu te plictisești?

Râse pe înfundate.

— *Mon pauvre ami*{47}, se cunoaște că nu știi ce înseamnă să fii artist.

Căpitanul Brunnot se întoarse spre mine cu un zâmbet cald, iar în ochii săi negri și blajini licări duioșia.

— Era nedrept cu mine, pentru că și eu știu ce înseamnă să visezi. Și eu am viziuni: în felul meu sunt și eu un artist.

Rămaserăm tăcuți câtva timp. Tiaré scoase câteva țigări din buzunarul ei încăpător, ne întinse câte una și o bucată de timp fumarăm liniștiți. În cele din urmă rupse tăcerea, adresându-se căpitanului:

— Dat fiind că *ce monsieur*{48} se interesează de Strickland, de ce nu-l duci la doctorul Coutras? I-ar putea povesti despre boala și moartea lui.

— *Volontiers*{49}, răspunse căpitanul uitându-se la mine. I-am mulțumit, iar el adăugă privind ceasul: E trecut de 6. Îl putem găsi acasă, dacă ții să mergem acum.

M-am ridicat fără multe ifose și pornirăm pe drumul care ducea spre casa doctorului, afară din oraș. Cum însă „*Hôtel de la Fleur*” era situat chiar la marginea orașului, în scurt timp ne-am aflat în plin câmp. Drumul larg, umbrit de arbori de piper, trecea printre plantații de cocotieri și de vanilie. Printre frunzele palmierilor, păsările „pirat” țipau ascuțit. Ajunserăm la un pod de piatră, care traversa un râu nu prea adânc și ne oprirăm câtva timp să privim copiii indigeni care se scăldau. Zburdau prin apă țipând și râzând, iar trupurile lor ude și cafenii luceau în lumina soarelui.

• Capitolul 54

Pe drum, am cugetat asupra unui lucru ciudat care se impusese atenției mele în urma informațiilor culese în ultimul timp cu privire la Strickland. În această insulă îndepărtată, el nu trezise ura aceea cu care era privit în țara sa, ci mai degrabă compătimire, iar extravaganțele lui erau acceptate cu îngăduință. În ochii indigenilor și europenilor din insulă, nu era decât un tip excentric și-l acceptau ca atare, căci erau obișnuiți cu oameni de felul acesta. Lumea este plină de indivizi ciudați, care fac lucruri ciudate și poate că locuitorii insulei își dădeau seama că omul nu este ceea ce ar vrea să fie, ci ceea ce trebuie să fie. În Anglia și Franța Strickland era ca un șurub pătrat băgat cu forța într-o piuliță rotundă, dar aici în insulă, piulițele erau de toate felurile și orice șurub se potrivea. Nu cred ca Strickland să se fi purtat aici cu mai multă amabilitate, sau să fi fost mai puțin egoist și brutal, dar împrejurările erau altele. Dacă și-ar fi petrecut toată viața în acest mediu, ar fi trecut drept un om ca toți ceilalți, nici mai bun, nici mai rău. Aici i s-a acordat simpatie, sentiment la care nu se aștepta și nici nu-l dorea din partea celor din neamul lui.

Am încercat să-i explic căpitanului Brunnot mirarea care m-a cuprins în fața acestei constatări. După ce-a stat puțin pe gânduri, mi-a răspuns:

— În ceea ce mă privește, nu e de mirare că-l simpatizam, pentru că în fond, cu toate că nu ne dădeam seama, urmăream amândoi același ideal.

— Și care, mă rog, putea fi acest ideal urmărit de doi oameni atât de deosebiți unul de altul, ca dumneata și Strickland? întrebai zâmbind.

— Frumosul!

— Un ideal măreț, murmurai.

— Știi doar că oamenii pot fi atât de obsedați de dragoste încât devin surzi și orbi la tot ce-i înconjoară. Sunt tot atât de puțin stăpâni pe faptele lor ca și sclavii legați cu lanțuri de galere. Pasiunea care-l ținea încătușat pe Strickland nu era mai puțin tiranică decât dragostea.

— Cât de ciudat mi se pare să te aud spunând acest lucru,

răspunsei eu, de mult aveam și eu convingerea că era posedat de un demon.

— Obsesia lui Strickland era pasiunea de a crea frumosul. Nu-i dădea pace, îl gonea mereu dintr-un loc într-altul. Era un etern pelerin, mânat de o nostalgie devoratoare și demonul dintr-însul s-a dovedit necruțător. Există oameni a căror dorință de adevăr este atât de mare, încât pentru a-l atinge sunt gata să distrugă chiar temeliile lumii în care trăiesc. Un astfel de om era și Strickland, numai că în cazul lui frumosul lua locul adevărului. De aceea nu puteam simți pentru el decât o profundă compătimire.

— Și afirmația aceasta mi se pare ciudată. Un om căruia Strickland îi făcuse cândva mult rău mi-a spus de asemenea că simte o mare milă pentru el.

După un moment de tăcere am adăugat:

— Stau și mă gândesc dacă nu cumva ai găsit explicația unui caracter care pentru mine a fost întotdeauna inexplicabil. Cum ai nimerit-o?

Brunnot mă privi cu un surâs pe buze:

— Nu ți-am spus că în felul meu sunt și eu un artist? Mi-am dat seama că și în mine trăia aceeași dorință care-l anima pe el. Strickland se exprima prin mediul picturii, pe când mediul meu de exprimare a fost însăși viața.

Apoi îmi istorisi o poveste pe care trebuie s-o repet, deoarece pe de o parte completează, prin contrast, imaginea ce mi-o făcusem despre Strickland, iar pe de altă parte e frumoasă prin ea însăși.

Căpitanul Brunnot era breton și fusese ofițer în marina de război franceză. Când s-a căsătorit, a demisionat din marină și s-a instalat pe o mică proprietate pe care o avea în apropiere de Quimper, pentru a-și trăi în liniște restul zilelor. Falimentul unei bănci l-a lăsat pe neașteptate fără un ban. Nici el, nici soția lui nu erau dispuși să ducă o viață de sărăcie într-o țară unde se bucuraseră de considerația lumii, așa că s-au decis să-și caute norocul în mările sudice, pe care căpitanul le cunoștea din timpul când fusese în marină. Câteva luni a stat la Papeete ca să-și întocmească un plan și să capete mai multă experiență și apoi, cu bani împrumutați de la un prieten din Franța, a cumpărat o insulă din grupul Paumotu. Insula era un cerc de pământ în jurul unei lagune adânci, nelocuit și acoperit de hățișuri și guavi sălbatici. Într-o bună zi, a debarcat acolo cu soția lui, o femeie întreprinzătoare, și împreună cu câțiva indigeni s-au apucat să-și

clădească o casă și să defrișeze terenul pentru a planta palmieri de cocos. Acestea s-au întâmplat cu douăzeci de ani în urmă, iar astăzi, ceea ce fusese o insulă pustie devenise o grădină fermecătoare.

— La început părea o sarcină grea și nesigură, dar amândoi am muncit fără preget. În fiecare zi, mă sculam în zori: desțeleneam pământul, sădeam și lucram la ridicarea casei, iar seara cădeam istovit în așternut și dormeam buștean până dimineața. Soția mea lucra tot atât de greu ca și mine. Pe urmă ni s-au născut doi copii, întâi un băiat și apoi o fată. Tot ce știu copiii au învățat de la mine și de la soția mea. Am comandat un pian din Franța și nevasta i-a învățat muzica și limba engleză, iar eu i-am învățat latina, matematica și istoria. Copiii mei știu să conducă o corabie la fel de bine ca indigenii și cunosc totul în legătură cu pământul pe care trăim. Plantația a prosperat, iar pe reciful lagunei se găsesc stridii. Am venit acum la Tahiti să cumpăr o goeletă. Pot scoate destule stridii, încât să-mi renteze pescuitul și cine știe dacă nu găsesc și perle. Am creat ceva, acolo unde nu era nimic. Am creat și eu frumosul. O, dumneata nu-ți poți închipui ce-nseamnă pentru mine să privesc arborii aceia înalți și sănătoși, știind că fiecare dintre ei a fost sădit de mâna mea.

— Dă-mi voie să-ți pun aceeași întrebare pe care i-ai pus-o lui Strickland. N-ai regretat niciodată Franța și casa părintească din Bretania?

— Într-o zi, când fata se va mărita și băiatul va fi capabil să mă înlocuiască pe insulă, ne vom întoarce acasă pentru a ne sfârși liniștiți zilele în casa bătrânească unde m-am născut.

— Vei avea în urma dumitale amintirea unei vieți fericite.

— Desigur, viața de pe insula mea nu e prea senzațională și suntem foarte departe de restul lumii – închipuiește-ți, îmi trebuie patru zile ca să ajung la Tahiti! Dar suntem fericiți. Nu le este dat multor oameni să realizeze ceea ce și-au pus în gând să facă. Viața pe care o ducem este simplă și curată. Nu avem nicio ambiție și singura noastră mândrie este aceea pe care o simțim când contemplăm opera mâinilor noastre. Nu putem fi atinși de răutatea lumii și nici atacați de invidia ei. Ah, *mon cher monsieur*[50], oamenii vorbesc de binecuvântarea muncii, dar pentru cei mai mulți aceasta nu e decât o frază goală; pentru mine însă are cea mai profundă semnificație. Sunt un om fericit.

— Am convingerea că meriți să fii fericit, îi răspunsei.

— Aș dori să pot crede acest lucru. Nu știu prin ce am meritat să am o soție, care mi-a fost în același timp prietenă, tovarășă de muncă, o amantă perfectă și e mamă admirabilă pentru copiii noștri.

Mă gândii câtva timp la viața pe care căpitanul mă făcuse s-o întrezăresc cu ochii imaginației.

— Este evident că pentru a duce cu succes o astfel de existență, aveați amândoi nevoie de o voință de fier și de un caracter ferm.

După aceea ajunserăm la casa doctorului Coutras.

• Capitolul 55

Doctorul Coutras era un francez bătrân, înalt de statură și extrem de voluminos. Trupul său avea forma unui uriaș ou de rață și ochii albaștri, vioi și blânzi, i se opreau din când în când mulțumiți asupra pântecelui enorm. Fața îi era îmbujorată și părul alb. Era unul dintre acei oameni care-ți sunt simpatici de la prima vedere. Camera în care ne primi ar fi putut să fie salonul unei case dintr-un orășel de provincie din Franța, și cele câteva obiecte de artă polineziană ce se aflau aci păreau nelalocul lor. Îmi strânse mâna cu putere și se uită prietenos la mine. Privirea sa nu era însă lipsită de perspicacitate. Când dădu mâna cu căpitanul Brunnot, se interesă politicos de *Madame et les enfants*[51]. Timp de câteva minute conversația noastră se limită la câteva fraze de politețe și câteva bârfeli în legătură cu insula, precum și la perspectivele recoltei de copra și vanilie. În sfârșit am ajuns la obiectul vizitei mele.

Voi reda cu propriile mele cuvinte ceea ce mi-a povestit doctorul Coutras, deoarece nu pot spera să fiu în stare a reproduce limbajul lui însuflețit. Avea o voce sonoră de bas, care se potrivea de minune cu statura-i masivă, și un puternic simț al dramaticului. Felul lui de a se exprima îți dădea impresia că ceea ce îți povestea e o piesă de teatru și, desigur, mai interesantă decât majoritatea pieselor.

S-a întâmplat ca într-o zi, doctorul Coutras să fie chemat la Taravao pentru a consulta o bătrână șefă de trib, care era bolnavă. Ne-a făcut o descriere sugestivă a acelei femei, bătrână și obeză, întinsă în patul ei enorm, fumând țigară după țigară, înconjurată de o mulțime de supuși cu pielea de culoare închisă. După consultație, a fost poftit într-o altă încăpere, unde i s-a servit masa: pește crud, banane prăjite, pui – *que sais-je*[52] – masa tipică a indigenilor. În timp ce mânca, văzu o fetiță care plângea din pricină că servitorii n-o lăsau să ajungă până la el. N-a dat nicio importanță incidentului, dar când a ieșit din casă și tocmai se pregătea să se urce în șaretă, a văzut-o din nou, stând la o mică depărtare și uitându-se la el cu un aer deznădăjduit și cu fața scăldată în lacrimi. A întrebat pe unul dintre servitori ce-i cu ea și a aflat că fetița coborâse dinspre dealuri pentru a-l ruga să vină la un alb, care era bolnav.

I se spusese că doctorul nu putea fi deranjat. A chemat-o și a

întrebat-o ce dorește. Fetița i-a răspuns că este trimisă de Ata, aceea care fusese la *„Hôtel de la Fleur*”, ca să-i spună că „Roșcovanul” e bolnav. Apoi i-a vârât doctorului în mână un petic mototolit de ziar, și când acesta l-a despăturit, a dat de o bancnotă de o sută de franci.

— Cine e „Roșcovanul”? a întrebat pe unul dintre indigenii adunați în jurul său.

I s-a răspuns că așa era poreclit pictorul englez care trăia cu Ata într-o vale situată la vreo șapte kilometri mai la deal. După descrierea indigenului, doctorul își dădu seama că era vorba de Strickland. Drumul până acolo trebuia însă făcut pe jos, ceea ce nu era posibil pentru el și pentru acest motiv servitorii goniseră fetița.

— Recunosc, spuse doctorul, întorcându-se spre mine, că am stat o clipă la îndoială. Nu mă atrăgea deloc să fac paisprezece kilometri pe jos și-mi dădeam seama că, dacă mă duceam, va fi imposibil să mă mai întorc la Papeete în aceeași noapte. Afară de asta, Strickland nu-mi era simpatic. Îl consideram un trântor și un derbedeu care prefera să trăiască cu o indigenă în loc să-și câștige existența muncind, ca noi toți. *Mon Dieu*, cum era să știu că într-o zi omenirea va ajunge la concluzia că a fost un geniu? Am întrebat-o pe fetiță dacă Strickland se simțea prea rău ca să vină la mine. Am întrebat-o ce credea că are. Nu voia să răspundă. Am stăruit, cam iritat poate, dar ea plecă ochii și începu să plângă. Am ridicat din umeri; în definitiv era datoria mea să mă duc, așa că, teribil de furios, spusei fetiței să-mi arate drumul.

Probabil că doctorul se găsea în aceeași dispoziție când a sosit la destinație, leoarcă de sudoare și însetat. Ata îl aștepta și veni să-l întâmpine.

— Înainte de-a vedea pe oricine ar fi, dă-mi ceva de băut, că altfel mor de sete, strigă el. *Pour l’amour de Dieu*{53}, dă-mi repede o nucă de cocos!

Ata chemă un băiat care veni în goană, se cațără cu repeziciune într-un palmier și aruncă îndată jos o nucă coaptă. Ata o găuri și doctorul bău îndelung laptele răcoritor. Apoi își răsuci o țigară și se simți mai bine dispus.

— Haide, unde-i „Roșcovanul?” întrebă el.

— E în casă, pictează. Nu i-am spus c-o să veniți. Poftiți înăuntru să-l vedeți.

— Dar de ce se plânge? Dacă se simte destul de bine ca să poată picta, cred că ar fi fost în stare să vină și la Taravao, să mă scutească

de drumul ăsta afurisit. Presupun că timpul meu e tot atât de prețios ca și al lui.

Ata nu spuse nimic, dar îl urmă spre casă, împreună cu băiatul. Fetița care îl adusese pe doctor era pe terasă lângă o femeie bătrână, așezată pe jos cu spatele proptit de perete și răsucind țigări indigene. Ata îi arătă ușa. Doctorul, iritat de purtarea lor ciudată, intră în casă și-l găsi pe Strickland curățindu-și paleta. Pe șevalet se afla un tablou. Strickland, îmbrăcat numai în *pareo*, stătea cu spatele spre ușă, dar auzind zgomotul ghetelor, se întoarse și aruncă doctorului o privire contrariată. Era surprins să-l vadă și totodată indignat că e deranjat. Doctorul tresări violent și rămase încremenit, uitându-se la el cu ochii holbați. Nu se așteptase la ceea ce vedea și fu cuprins de groază.

— Intră fără fasoane, zise Strickland, cu ce te pot servi?

Doctorul își veni în fire, dar trebui să facă un mare efort ca să-și regăsească vocea. Enervarea lui dispăruse și făcuse loc, *eh bien, oui, je ne le nie pas*{54}, unei nemărginite mile.

— Sunt doctorul Coutras. Am fost la Taravao să o consult pe șefa tribului și Ata a trimis după mine ca să vin să te văd.

— E o tâmpită. În ultimul timp am avut niște junghiuri și dureri, și puțină temperatură, dar asta nu înseamnă nimic, totul o să treacă. Aveam de gând să trimit după chinină, când s-o duce cineva la Papeete.

— Privește-te în oglindă!

Strickland îi aruncă o privire și zâmbi, apoi se apropie de o mică oglindă ieftină într-un cadru de lemn atârnat de perete.

— Ei, ce-i?

— Nu vezi o schimbare neobișnuită la fața dumitale? Nu observi o îngroșare a trăsăturilor și un aspect – cum să-l descriu? – în cărțile de medicină aceasta se numește „față de leu”. *Mon pauvre ami*, trebuie să te previn că ești atins de o boală îngrozitoare.

— Eu?

— Privește-te bine în oglindă și ai să constați că ai înfățișarea tipică a leprosului.

— Glumești! răspunse Strickland.

— Aș dori din tot sufletul să nu fie decât o glumă!

— Vrei să spui că sunt bolnav de lepră?

— Din nenorocire nu mai încape nicio îndoială.

Doctorul Coutras pronunțase sentința de moarte a multor oameni,

dar de fiecare dată când o făcea, se simțea copleșit de groază. Își dădea seama de ura nemăsurată pe care trebuia s-o simtă bolnavul condamnat când se compara cu doctorul, care era atât de sănătos și avea privilegiul de neprețuit al vieții. Strickland îl privi în tăcere. Pe fața lui, desfigurată de teribila boală, nu se reflecta nicio emoție.

— Ei știu? întrebă el, făcând un gest spre cei care stăteau pe terasă într-o tăcere neobișnuită și inexplicabilă.

— Indigenii cunosc foarte bine simptomele, răspunse doctorul, dar s-au temut să-ți spună.

Strickland se duse la ușă și privi afară. Probabil că pe fața lui se zugrăvise o expresie îngrozitoare, căci toți izbucniră în țipete și văicăreli. Se văitau și plângeau, dar Strickland nu spuse nimic. După ce se uită o clipă la ei, se întoarse din nou în cameră.

— Cât timp crezi că mai am de trăit?

— Cine știe? Uneori boala durează douăzeci de ani. E o binecuvântare când evoluează mai repede.

Strickland se apropie de șevalet și se uită gânditor la tabloul la care lucrase.

— Ai făcut un drum lung. Se cade ca aducătorul unor știri importante să fie recompensat. Ia tabloul ăsta. În momentul de față nu înseamnă nimic pentru dumneata, dar s-ar putea ca într-o zi să-ți pară bine că l-ai luat.

Doctorul Coutras protestă, spunând că nu era nevoie să fie răsplătit pentru drumul său – îi și înapoiase Atei suta de franci – dar Strickland insistă să primească tabloul. Apoi ieșiră amândoi pe terasă. Indigenii plângeau în hohote.

— Liniștește-te, femeie! Ștergeți lacrimile! spuse Strickland, adresându-se Atei. Nu e nimic grav. Te voi părăsi curând.

— N-au să te ia de lângă mine! țipă Ata.

Pe vremea aceea nu existau încă măsuri rigide în arhipelag pentru internarea leproșilor, și cei care doreau erau lăsați liberi.

— Am să mă duc sus în munți, zise Strickland.

Atunci Ata se ridică și veni în fața lui spunând:

— Ceilalți n-au decât să plece dacă vor, dar eu nu te părăsesc. Ești bărbatul meu și sunt femeia ta. Dacă mă părăsești, am să mă spânzur de copacul din spatele casei. Ți-o jur în fața lui Dumnezeu!

Felul în care vorbea avea ceva impunător. Nu mai era fata indigenă supusă și blândă, ci o femeie dârză. Arăta complet transformată.

— De ce să stai cu mine? Te poți întoarce la Papeete și ai să găsești alt bărbat alb. Bătrâna o să aibă grijă de copiii tăi și Tiaré va fi mulțumită să te întorci la dânsa.

— Ești bărbatul meu și sunt femeia ta. Acolo unde te duci tu, mă duc și eu!

Pentru o clipă tăria lui Strickland fu zguduită, și din ochi i se furișă câte o lacrimă care se prelinse încet, de-a lungul obrajilor. Apoi îi apăru pe buze surâsul lui obișnuit, sarcastic.

— Femeile sunt niște animale ciudate, îi spuse doctorului Coutras, poți să le tratezi ca pe niște câini și să le bați până te doare brațul, tot or să te iubească. Apoi adăugă, ridicând din umeri: Una dintre cele mai absurde iluzii ale creștinismului este aceea că ele ar avea un suflet.

— Ce i-ai spus doctorului? întrebă Ata bănuitoare. Nu cumva vrei să pleci?

— Biată copilă! dacă îți face plăcere, atunci rămân.

Ata se aruncă în genunchi în fața lui și cuprinzându-i picioarele cu brațele i le sărută. Strickland se uită la doctorul Coutras și zâmbi ușor.

— Până la urmă tot te acaparează și ești fără apărare în mâinile lor. Albe sau cafenii, toate sunt la fel.

Doctorul își dădu seama că față de un asemenea dezastru ar fi fost absurd să spună cuvinte de consolare și-și luă rămas bun. Strickland porunci băiatului Tané să-l conducă până în sat.

Doctorul Coutras făcu o pauză, apoi mi se adresă:

— Omul acesta nu-mi plăcea, ți-am spus că nu-mi era deloc simpatic, dar în timp ce coboram încet poteca spre Taravao, simțeam fără să vreau admirație pentru curajul stoic care îi dădea puterea să îndure cea mai îngrozitoare nenorocire, poate, din câte există pe lume. Când m-am despărțit de Tané, i-am spus că voi trimite un medicament care ar putea fi de folos, dar nu aveam speranțe că Strickland va consimți să-l ia și încă mai puține că, dacă-l lua, îi va ajuta la ceva. I-am mai spus băiatului să-i comunice Atei că voi veni oricând va trimite după mine. Viața este crudă și uneori natura se amuză într-un chip înfricoșător torturându-și copiii. Mă întorsei cu inima îndurerată spre casa mea confortabilă din Papeete.

Câtva timp, niciunul dintre noi nu vorbi un cuvânt. În sfârșit doctorul continuă:

— Ata n-a trimis însă după mine și întâmplător nici eu n-am mai

avut multă vreme drum spre partea aceea a insulei. Nu aveam nicio știre despre Strickland. O dată sau de două ori am auzit că Ata fusese la Papeete să cumpere materiale de pictură, dar eu n-am văzut-o. Trecură doi ani până mă dusei din nou la Taravao, de astă dată tot pentru a o vedea pe bătrâna șefă de trib. I-am întrebat dacă au auzit ceva despre Strickland. Acum toată lumea știa că era bolnav de lepră. Tané plecase primul din casă și puțin mai târziu bătrâna cu nepoata ei. Strickland și Ata fură lăsați singuri cu copiii lor. Nimeni nu se mai apropia de plantație, căci, după cum știți, indigenii sunt îngroziți de această boală, și odinioară, când descopereau un lepros, îl omorau. Câteodată, când băieții din sat se jucau pe dealuri, îl zăreau de departe pe omul alb cu barba mare, roșie, rătăcind încoace și încolo, și fugeau înspăimântați. Din când în când, Ata cobora noaptea în sat și trezea negustorul să-i vândă diversele lucruri de care avea nevoie. Știa bine că indigenii o priveau cu aceeași aversiune îngrozită ca și pe Strickland, și de aceea se ferea din calea lor. Într-o zi, câteva femei, aventurându-se mai aproape de plantație ca de obicei, o văzură pe Ata spălând rufe în apa râului și începură să zvârle cu pietre în ea. Negustorul din sat fu însărcinat să-i comunice Atei că, dacă mai spală rufele în râu, vor veni să-i dea foc casei.

— Ce brute! exclamai eu.

— *Mais non, mon cher monsieur*[55], oamenii sunt întotdeauna la fel. Frica îi face să devină fiare!… M-am hotărât atunci să-l văd pe Strickland și, după ce am terminat cu bătrâna căpetenie, am rugat-o să-mi dea un băiat să-mi arate drumul. Nimeni n-a vrut să mă însoțească însă, așa că am fost nevoit să plec singur la drum.

Când ajunse la plantație, doctorul simți o strângere de inimă și, cu toate că era înfierbântat de urcuș, începu să tremure. În aer plutea o ostilitate care-l făcu să șovăie. Avea impresia că forțe invizibile îi taie drumul și mâini nevăzute îl trag îndărăt. În jurul lui totul era pustiu. Nimeni nu se apropia să culeagă nucile de cocos, care putrezeau pe jos. Stufărișul începuse să năpădească plantația și era evident că foarte curând pădurea tropicală va pune iarăși stăpânire pe acest petic de pământ, care-i fusese smuls cu atâta trudă. Avea senzația că aci era lăcașul durerii. Apropiindu-se de casă, îl nedumeri tăcerea lugubră ce domnea peste tot și în primul moment crezu că e părăsită. Deodată o zări pe Ata. Era chircită pe vine în șopronul care servea de bucătărie și păzea o oală cu mâncare. Alături de ea, un băiețaș se juca liniștit în țărână. Ata nu zâmbi când îl văzu pe doctor.

— Am venit să-l văd pe Strickland, zise el.

— Mă duc să-i spun.

Se îndreptă spre casă, urcă cele câteva trepte ale terasei și intră. Doctorul Coutras o urmă, dar se opri afară, dând ascultare unui gest al ei. Când se deschise ușa, îl lovi mirosul dulce-înecăcios, care face atât de dezgustătoare vecinătatea leproșilor. O auzi pe Ata spunând ceva și apoi răspunsul lui Strickland, dar nu-i recunoscu glasul. Devenise răgușit și aproape stins. Doctorul ridică din sprâncene. Însemna că boala atacase coardele vocale. Ata apăru din nou.

— Nu vrea să vă vadă. Trebuie să plecați.

Stărui, dar ea nu-l lăsă să treacă. Doctorul Coutras ridică din umeri și după ce stătu o clipă pe gânduri, se întoarse să plece. Ata îl însoți și își dete seama că și femeia voia să scape de el.

— N-aș putea face nimic pentru voi? o întrebă el.

— Ați putea să-i trimiteți ceva culori, răspunse ea, nu dorește nimic altceva.

— Mai poate picta?

— S-a apucat să picteze pereții casei.

— Biată copilă, ce viață îngrozitoare duci!

De astă dată femeia zâmbi, și în ochii ei se reflecta o dragoste supraomenească, uluitoare. Era adânc impresionat. Nu știa ce să spună.

— Este bărbatul meu, exclamă ea.

— Unde ți-e celălalt copil? Când am fost aici ultima dată erau doi.

— Da, dar acela a murit. L-am îngropat sub mangotier.

După o bucată de drum, Ata îi spuse că trebuie să se întoarcă înapoi. Doctorul bănui că îi era teamă să nu dea ochi cu oamenii din sat. Îi spuse din nou că dacă va avea nevoie de el, era de ajuns să trimită să-l cheme și va veni îndată.

• Capitolul 56

Mai trecură doi ani, poate chiar trei, căci la Tahiti scurgerea timpului e imperceptibilă și nu-i ușor să-i ții socoteala. Într-o bună zi, doctorul Coutras primi știrea că Strickland e pe moarte. Ata ațìnuse calea căruței care ducea poșta la Papeete și imploră vizitiul să-l anunțe imediat pe doctor. Dar Coutras era plecat și nu primi vestea decât seara. Fiind târziu, era imposibil să mai plece, așa că porni deabia a doua zi, îndată după răsăritul soarelui. Ajunse la Taravao și de acolo făcu pentru ultima dată marșul de șapte kilometri până la căsuța Atei. Poteca era înțelenită și se cunoștea că nu mai fusese bătută de ani de zile, așa că drumul nu era ușor de găsit. Uneori fu nevoit s-o ia de-a lungul râului, altă dată trebuia să-și croiască drum prin tufișuri dese și țepoase; adesea era obligat să se cațăre peste stânci, pentru a evita cuiburile de bărzăuni din ramurile copacilor, care atârnau deasupra capului. De jur împrejur domnea o liniște profundă. Respiră ușurat când ajunse în sfârșit la căsuța nespoită, care acum arăta părăsită și murdară. Dar și aici plutea aceeași tăcere de nesuportat. Se apropie și, la vederea lui, un băiețel care se juca nepăsător în soare, tresări și o rupse la fugă: pentru el orice străin era un dușman. Coutras simțea că băiețelul îl pândea bănuitor de după copac. Ușa era larg deschisă. Strigă, dar văzând că nu răspunde nimeni, intră. Bătu la o ușă, dar nici acum nu-i răspunse nimeni. Puse mâna pe clanță și o deschise. Valul de duhoare care îl izbi îi produse o greață oribilă. Își puse batista la nas și se forță să intre. Odaia era în penumbră și după lumina orbitoare de afară îi trebui câtva timp până să poată desluși ceva. Apoi tresări: nu mai știa unde se găsește. I se părea că a intrat într-o lume magică. Avea impresia vagă a unui codru virgin și a unor oameni goi ce se plimbau pe sub copaci. Își dădu seama că pereții erau pictați.

— Dumnezeule, sper că n-am făcut vreo insolație, murmură el.

Un zgomot ușor îi atrase atenția și o văzu pe Ata întinsă pe jos, plângând în tăcere.

— Ata! strigă el, Ata!

Femeia nu-l băgă în seamă. Un nou val de duhoare groaznică veni spre el și era gata să leșine, așa că-și aprinse o țigară. Ochii i se obișnuiră cu penumbra și privind din nou la pereții pictați simți o

senzație copleșitoare. Nu se pricepea deloc la pictură, dar ceea ce vedea în fața lui îl impresiona extraordinar. Din podea și până în tavan, pereții erau acoperiți de o compoziție stranie, executată cu migală. Totul era de o misterioasă frumusețe de nedescris. Îi tăia respirația. Se simți cuprins de o emoție pe care n-o putea pricepe și nici analiza. Încercă spaima și incantația omului care ar asista la crearea unei lumi. Era o lucrare colosală, în care clocoteau senzualitatea și pasiunea; totuși exista în ea și ceva înspăimântător, ceva care îi făcea frică. Era opera unui om ce scormonise adâncurile ascunse ale naturii și descoperise acolo taine minunate și totodată înfricoșătoare; opera unui om ce aflase mistere a căror dezvăluire de către un muritor însemna o profanare. Avea într-însa ceva primitiv și fantastic, ceva neomenesc. Îți amintea în mod vag de magia neagră. Era splendid și obscen.

— *Mon Dieu,* asta înseamnă geniu.

Cuvintele îi scăpară de pe buze fără să-și dea seama că a vorbit.

Privirile îi căzură pe așternutul de rogojini dintr-un colț al camerei și, apropiindu-se, văzu ceva oribil, mutilat, hidos, care fusese Strickland. Era mort. Doctorul Coutras făcu un efort de voință să se aplece asupra acestei orori. Tresări violent și un fior de groază îi strânse inima, căci simți pe cineva stând în spatele lui. Era Ata pe care n-o auzise ridicându-se și care acum stătea nemișcată alături, uitându-se la ce se uita și el.

— Dumnezeule, în ce hal de nervi sunt! exclamă doctorul. M-ai speriat îngrozitor.

Examină din nou acel sărman obiect neînsuflețit care fusese un om și după o clipă se întoarse îngrozit spre Ata.

— Dar era orb!

— Da, era orb de aproape un an.

• Capitolul 57

În clipa asta apariția doamnei Coutras, care se întorcea de la o vizită, întrerupse povestirea doctorului. Doamna intră în cameră ca o navă cu toate pânzele desfășurate, o femeie impunătoare, înaltă și corpolentă, cu bustul mare. Obezitatea și-o strânsese în mod alarmant într-un corset cu balene. Avea un nas îndrăzneț și încovoiat și trei bărbii. Se ținea foarte dreaptă. Nu cedase nicio clipă farmecului moleșitor al tropicelor, ci, dimpotrivă, era mai activă, mai mondenă și mai energică decât ar fi putut bănui cineva dintr-o zonă cu climă temperată. După toate aparențele avea o limbuție copioasă, căci pe dată începu să reverse asupră-ne un torent de anecdote și comentarii, făcând conversația noastră de mai înainte să pară ireală și depărtată.

După câtva timp doctorul Coutras se întoarse spre mine:

— Mai am și acum în biroul meu tabloul pe care mi l-a dat Strickland. Nu vrei să-l vezi?

— Cu plăcere.

Ne ridicarăm și mă conduse pe terasa ce înconjura casa. Ne oprirăm să admirăm bogăția de flori, ale căror culori vii umpleau grădina de veselie.

— Multă vreme m-a urmărit decorul extraordinar cu care Strickland acoperise pereții casei sale, reluă doctorul, pierdut în gânduri.

Și eu mă gândeam la același lucru. Mi se părea că în ultima-i operă Strickland reușise în sfârșit să se exprime pe sine pe de-a-ntregul. Lucrând în tăcere, conștient că era ultimul lui prilej de a se manifesta, îmi închipuiam că dăruise în această creație tot ce aflase despre viață și tot ce bănuia că i-ar mai putea ascunde. Îmi imaginam că prin această realizare își găsise în sfârșit liniștea. Demonul care-l stăpânea fusese izgonit și o dată cu terminarea operei, pentru care întreaga-i viață nu însemnase decât o pregătire dureroasă, pacea coborâse în sufletul său singuratic și torturat. Acum era pregătit să moară, își realizase scopul urmărit.

— Ce reprezenta această operă? întrebai eu.

— Nici eu nu prea știu. Era stranie și fantastică. Viziunea începuturilor lumii, grădina raiului, Adam și Eva, *que sais-je*? Un imn al frumuseții formelor omenești, a bărbatului și a femeii, și un elogiu

al Naturii, sublime, nepăsătoare, încântătoare și crude. Îți dădea senzația teribilă a infinitului în spațiu și a eternului în timp. De când i-am văzut creați de Strickland, arborii care mă înconjoară, palmierii, smochinii indieni, flamboyanții și perii aligator mi se par schimbați ca și cum ar avea un duh al lor și un mister pe care sunt veșnic pe punctul de a-l descifra, și veșnic îmi scapă. Coloritul lor era cel pe care îl cunoșteam și totuși părea deosebit, pentru că avea o semnificație proprie. Apoi oamenii aceia goi, bărbați și femei, care arătau ca orice muritor și păreau totuși că aparțin altei lumi. Simțeai în făptura lor ceva din lutul din care au fost plămădiți, dar în același timp aveau în ei și un suflu divin. Vedeai omul în goliciunea instinctelor sale primitive și te cutremurai, căci te vedeai pe tine însuți.

Doctorul Coutras ridică din umeri și zâmbi.

— Ai să râzi de mine. Sunt un burtă-verde, un om grosolan și obez, un fel de Falstaff căruia nu-i șade bine să devină liric. Mă fac de râs. Dar n-am mai văzut vreo pictură care să mă fi emoționat atât de profund. Ba da! Am încercat aceeași emoție atunci când am vizitat Capela Sixtină la Roma. Și acolo am simțit o admirație plină de respect față de măreția omului care a pictat bolta acestei capele. Și acolo era genialitatea prodigioasă și copleșitoare, care mă făcea să mă simt mic și neînsemnat. Dar pentru măreția lui Michelangelo eram mai dinainte pregătit, pe când acum, nimic nu mă pregătise pentru surpriza acestei opere de pe pereții unei cocioabe indigene, departe de civilizație, într-o vâlcea de munte deasupra satului Taravao. Afară de asta, Michelangelo este normal și sănătos; operele sale mărețe îți inspiră seninătatea sublimului, pe când în picturile lui Strickland, cu toată frumusețea lor, simțeai ceva adânc răscolitor. N-aș putea spune ce anume, dar era ceva ce mă neliniștea, îmi dădea aceeași senzație pe care o încerci uneori când te afli în vecinătatea unei încăperi pustii, despre care știi bine că e nelocuită, dar în care, fără să-ți dai seama de ce, ai impresia înfricoșătoare că s-ar mișca cineva. Te dojenești singur, îți spui că neliniștea ta izvorăște dintr-o stare nervoasă – și totuși, totuși… Curând nu mai ești în stare să reziști terorii care pune stăpânire pe tine și te zbați neputincios în ghearele unei orori nevăzute. Trebuie să-ți mărturisesc că n-am simțit un regret prea mare când am aflat că această stranie capodoperă a fost distrusă.

— Distrusă?! exclamai eu.

— *Mais oui*, n-ai știut?

— De unde era să știu? E adevărat că nu mai auzisem nimic despre lucrare, dar credeam că a căzut poate în mâinile unui colecționar. Nici acum nu există încă o listă completă a tablourilor lui Strickland.

— După ce-a orbit, obișnuia să stea ore întregi în acele două camere pe care le decorase, privindu-și opera cu ochii lui lipsiți de lumină și văzând poate mai mult decât văzuse vreodată în viața lui. Ata mi-a povestit că nu s-a plâns niciodată de soartă și nici nu și-a pierdut vreodată curajul. Până la sfârșit mintea i-a rămas calmă și lucidă. Dar i-a cerut Atei să-i făgăduiască în mod solemn că după ce îl va înmormânta va da foc casei și nu va pleca de lângă ea până nu va fi ars din temelii și nu va mai rămâne nici urmă din ea. Nu ți-am spus că i-am săpat groapa chiar eu, cu mâna mea, pentru că niciun indigen nu voia să se apropie de casa infectată. Ata și cu mine l-am îngropat sub mangotier, învelit în trei bucăți de *pareo,* cusute una de alta.

Am păstrat un timp tăcerea, pentru că mă gândeam la ceva. Apoi am spus:

— Vasăzică a rămas același până la sfârșit.

— Înțelegi? Trebuie să-ți mai spun că am socotit de datoria mea să încerc s-o fac pe Ata să schimbe această hotărâre.

— În ciuda celor ce mi-ai spus adineauri?

— Da. Îmi dădeam seama că este opera unui geniu și socoteam că n-avem dreptul să privăm omenirea de ea. Dar Ata n-a vrut să m-asculte. Făgăduise. N-am vrut să asist la această faptă barbară, așa că am aflat abia mai târziu cele întâmplate. A turnat parafină pe podelele uscate și pe rogojinile de pandanus și le-a dat foc. Peste scurt timp nu mai rămăsese decât un maldăr de cenușă, în care dispăruse o grandioasă capodoperă.

— Cred că Strickland știa că este o capodoperă. Realizase ceea ce dorise și prin aceasta viața lui își atinsese țelul. Crease o lume și a știut că această creație este bună. Apoi, mândru și disprețuitor, a distrus-o.

— Haide să-ți arăt tabloul, zise doctorul Coutras, mergând înainte.

— Ce s-a întâmplat cu Ata și copilul?

— S-au dus în insulele Marquesas, unde Ata avea rude. Am auzit că băiatul lucrează pe una din goeletele lui Cameron și seamănă foarte mult cu tatăl său.

La ușa de pe terasă care răspundea în camera de consultații,

doctorul se opri zâmbind.

— Tabloul reprezintă o natură moartă, niște fructe. Probabil îl vei găsi nepotrivit pentru camera de consultații a unui medic, dar soția mea nu vrea să-l țină în salon, pentru că ar fi de-a dreptul obscen.

— O natură moartă care reprezintă fructe?! exclamai mirat.

Intrarăm în odaie și privirile îmi căzură imediat asupra tabloului, pe care îl examinai îndelung.

Era o grămadă de mango, banane, portocale și nu mai știu ce; la prima vedere tabloul părea destul de inofensiv. Într-o expoziție postimpresionistă, putea fi luat de cineva drept un excelent, dar nu prea remarcabil, exemplar al acestei școli; mai târziu, însă, dacă i-ar fi venit din nou în minte, s-ar fi mirat singur. Nu cred că ar fi putut vreodată să-l uite de tot.

Culorile erau atât de stranii, încât ar fi imposibil să descrii emoția tulburătoare pe care ți-o pricinuiau. Vedeai tonuri închise de albastru, opace ca o cupă delicat tăiată din lapis lazuli și totuși cu un lustru vibrant care sugera freamătul unei vieți misterioase, nuanțe de roșu purpuriu, oribile ca o carne crudă, putredă, dar iradiind o patimă senzuală ce-ți evoca vagi amintiri despre Imperiul roman pe timpul lui Heliogabal[56]; apoi nuanțe de roșu stacojiu, stridente ca boabele de ilice, care te făceau să te gândești la Crăciunul din Anglia, la zăpadă, voie bună și voioșia copiilor… ca apoi acest roșu strident să devină ca prin magie din ce în ce mai dulce, până se topea în frăgezimea culorii pieptului de porumbel. Vedeai tonuri de un galben profund ce se stingeau cu o pasiune morbidă într-un verde gingaș ca aroma primăverii și cristalin ca apele sclipitoare ale unui izvor de munte. Cine ar putea spune ce fantezie torturată născocise aceste fructe? Aparțineau unei polineziene grădini a Hesperidelor. Păreau în mod ciudat să aibă o viață a lor proprie, ca și cum ar fi fost create într-o epocă din trecutul nebulos al lumii, când lucrurile încă nu luaseră forma lor definitivă. Erau peste măsură de luxuriante și grele de parfumuri tropicale. Păreau să fie însuflețite de o sumbră pasiune proprie. Erau fructe vrăjite și dacă le-ai fi gustat, în fața ta s-ar fi putut deschide porțile unor tainice palate de pe tărâmul imaginației, unde ți s-ar fi dezvăluit cine știe ce mistere ale sufletului. Păreau lugubre, încărcate de primejdii neașteptate, iar omul care le mânca putea fi prefăcut în fiară sau în zeu. Tot ce era sănătos și normal în firea omenească, tot ce făcea parte din viața firească și din bucuriile simple ale oamenilor de toate zilele se cutremura în fața lor, și totuși

aceste fructe exercitau o atracție înspăimântătoare, pentru că întocmai ca fructele Arborelui Cunoștinței, al Binelui și al Răului îți deschideau îngrozitoarele perspective ale necunoscutului.

În cele din urmă mi-am îndreptat privirile în altă parte. Mi-am dat seama că Strickland își luase secretul cu el în mormânt.

— *Voyons*, *René*, *mon ami*[57], răsună glasul vesel al doamnei Coutras, ce faceți acolo de atâta timp? Au sosit aperitivele. Întreabă-l pe domnul dacă nu vrea să ia un păhărel de Quinquina Dubonnet.

— *Volontiers*, *madame*[58], răspunsei ieșind pe terasă.

Vraja fusese destrămată.

• Capitolul 58

Sosi momentul să plec din Tahiti. Conform plăcutului obicei al tahitienilor, toți locuitorii insulei cu care avusesem de-a face mi-au oferit daruri: coșulețe împletite din foi de palmier, rogojini de pandanus și evantaie. Tiaré mi-a dăruit trei perle mici și trei borcane cu jeleu de guave[59], preparat cu mâinile ei grăsuțe. Când sirena vaporului poștal, care făcea escală de douăzeci și patru de ore la Papeete, în drum de la Wellington spre San Francisco, începu să fluiere pentru a avertiza pasagerii că e timpul să se îmbarce, Tiaré mă strânse la pieptul ei enorm, dându-mi impresia că mă cufund în talazurile mării, și-și lipi buzele roșii de gura mea; ochii îi erau înlăcrimați. M-am simțit năpădit de o oarecare melancolie, pe când vaporul ieșea încet din lagună, căutându-și cu băgare de seamă drumul prin deschizătura recifului și îndreptându-se apoi spre largul mării. Vântul mai aducea încă miresmele plăcute dinspre țărm. Insula Tahiti este atât de depărtată, încât îmi dădeam seama că nu o voi mai revedea niciodată. Se încheiase un capitol din viața mea și mă simțeam cu un pas mai aproape de inevitabila moarte.

Cu o lună mai târziu mă aflam din nou la Londra. După ce-am aranjat unele treburi urgente care mă preocupau, i-am scris doamnei Strickland, socotind că poate ar dori să afle ceva despre cei din urmă ani de viață ai soțului ei. Ultima dată o văzusem cu mult timp înainte de război, așa că eram nevoit să-i caut adresa în cartea de telefon. Mi-a fixat o întâlnire și în ziua respectivă m-am dus s-o văd în căsuța cochetă în care locuia acum, pe dealul Campden. La această epocă doamna Strickland avea aproape șaizeci de ani, dar se ținea bine și nimeni nu i-ar fi dat mai mult de cincizeci. Fața ei slabă și nu prea ridată făcea parte dintre acele chipuri care rămân plăcute și la bătrânețe, încât îți dădea impresia că în tinerețe ar fi fost mult mai frumoasă decât fusese în realitate. Părul ei de-abia încărunțit era aranjat cu gust, și rochia neagră era croită după ultima modă. Îmi aminteam că sora ei, doamna McAndrew, care nu supraviețuise decât vreo trei ani soțului ei, îi lăsase doamnei Strickland o moștenire. Judecând după aspectul casei și înfățișarea cochetă a servitoarei venită să-mi deschidă ușa, bănuiam că suma moștenită era suficient de mare pentru a asigura văduvei lui Strickland o viață confortabilă.

Când am intrat în salon, am constatat că doamna Strickland avea un oaspete și când aflai cine era, mi-am dat seama că fusesem intenționat poftit, o dată cu el. Străinul era un american, domnul Van Busche Taylor și doamna Strickland îmi dădu câteva informații asupra lui, cerându-i scuze cu un surâs fermecător.

— Noi englezii suntem grozav de ignoranți, așa că te rog să mă ierți că sunt nevoită să dau unele explicații. Apoi, întorcându-se spre mine, continuă: Domnul Van Busche Taylor este un distins critic american. Dacă nu i-ai citit cartea, înseamnă că ți-ai neglijat educația în mod rușinos și trebuie să repari numaidecât această omisiune. Acum scrie ceva despre bietul Charlie și a venit să mă întrebe dacă n-aș putea să-i dau o mână de ajutor.

Domnul Van Busche Taylor era un om foarte slab, cu un cap mare, complet pleșuv, osos și lucios; sub bolta imensă a craniului fața lui gălbuie, și adânc ridată, părea foarte mică. Era un om liniștit și excesiv de politicos. Vorbea cu accentul celor din Noua Anglie și în comportarea sa era o răceală lipsită de viață, care mă făcea să mă întreb de ce oare acest om se ocupa tocmai de Charles Strickland.

Mă amuzase felul duios în care doamna Strickland menționase numele soțului ei, și în timp ce se întreținea cu americanul, cercetai camera în care ne aflam. Doamna Strickland ținuse pas cu vremea. Duse erau tapetele Morris și cretoanele severe, dispărute și gravurile Arundel[60], care împodobiseră pereții salonului ei din Ashley Gardens; în salonul de acum, străluceau culori fantastice și mă întrebam dacă își dădea oare seama că această varietate de nuanțe impusă de moda actuală se datora viselor unui pictor sărac, care trăise într-o insulă din mările sudice? Fără să vrea, îmi răspunse la întrebare.

— Ce perne minunate aveți! admiră domnul Van Busche Taylor.

— Vă plac? Știți că sunt de Bakst.

Și totuși, pe pereți erau reproduceri colorate după câteva dintre cele mai bune tablouri ale lui Strickland, publicate de un editor din Berlin.

— Te uiți la tablouri, zise ea, urmărindu-mi privirea. Bineînțeles, originalele depășesc mijloacele mele, dar este o consolare să le am măcar pe acestea. Mi le-a trimis chiar editorul și pentru mine constituie o mare mângâiere.

— Cred că trebuie să vă țină o tovărășie foarte plăcută, remarcă domnul Van Busche Taylor.

— Da, sunt extraordinar de decorative.
— Vedeți, aceasta este una dintre cele mai profunde convingeri ale mele: marea artă este întotdeauna decorativă, spuse criticul.
Privirile lor erau ațintite asupra unui tablou care reprezenta o femeie goală alăptând un copilaș, iar alături de ea, în genunchi, o fetiță care întindea o floare spre pruncul impasibil, și, plecată asupra lor, o babă zbârcită și slabă. Era versiunea lui Strickland asupra „Sfintei Familii". Bănuiam că modelele acestui tablou fuseseră cei din casa lui, din apropierea satului Taravao, iar femeia și copilul erau Ata și primul lor fiu. Mă întrebam: oare doamna Strickland bănuia adevărul?
Conversația continuă, și mă miram de tactul cu care domnul Van Busche Taylor evita orice subiect care ar fi putut-o jigni câtuși de puțin și de ingeniozitatea cu care doamna Strickland, fără să pronunțe un singur cuvânt neadevărat, îi dădea să înțeleagă că relațiile dintre ea și soțul ei fuseseră întotdeauna perfecte. În sfârșit, americanul se ridică să plece. Dând mâna cu doamna Strickland, ținu o scurtă cuvântare de mulțumire, foarte frumoasă, dar poate prea ticluită, și apoi își luă rămas bun.
— Sper că nu te-a plictisit, mi se adresă doamna Strickland, după ce închise ușa în urma vizitatorului, bineînțeles că uneori aceste vizite sunt o pacoste, dar găsesc că este de datoria mea să dau oamenilor orice informație despre Charlie. Când ai fost soția unui geniu, porți o anumită responsabilitate.
Mă privea cu ochii ei care rămăseseră tot atât de candizi și simpatici ca și acum mai bine de douăzeci de ani. Mă întrebam dacă nu cumva își bate joc de mine.
— Presupun că ați lichidat biroul de copiat acte? o întrebai.
— Sigur că da, răspunse ea pe un ton indiferent. Mă ocupam de această afacere mai mult dintr-un capriciu decât din vreun motiv serios. Copiii m-au îndemnat să-l vând, socotind că mă obosesc peste măsură.
Deci doamna Strickland uitase că a fost cândva nevoită să muncească pentru a-și câștiga existența, lucru degradant în ochii ei. Avea adevăratul instinct al femeii „distinse", și anume că nu se cuvenea să trăiască decât din munca altora.
— Sunt și ei aici, continuă ea, credeam că ar dori să afle ce ai de povestit despre tatăl lor. Îți aduci aminte de Robert, nu-i așa? Mă bucur să-ți pot spune că a fost propus pentru „crucea militară".

Se duse la ușă și-i chemă. Intră un tânăr înalt în uniformă kaki cu guler de preot, frumos, dar cam greoi. Ochii lui erau însă tot atât de sinceri ca și ai copilului de altădată. Pe urma lui intră și soră-sa. Cred că avea aceeași vârstă pe care o avusese doamna Strickland când am cunoscut-o pentru prima dată și semăna foarte mult cu ea. Și fiica îți făcea impresia că în adolescență trebuie să fi fost mai frumoasă decât fusese în realitate.

— Îmi închipui că nu-i mai recunoști deloc, spuse doamna Strickland, zâmbind cu mândrie. Fiica mea este acum doamna Ronaldson. Soțul ei e maior de artilerie.

Îmi amintii că totdeauna nutrisem convingerea că se va mărita cu un militar. Era inevitabil. Avea toate aerele unei soții de ofițer. Era politicoasă și amabilă, dar își ascundea cu greu certitudinea intimă că e plămădită din cu totul alt aluat decât ceilalți muritori. Robert era un tânăr deschis și vesel.

— E o întâmplare norocoasă că mă găsesc la Londra tocmai în momentul întoarcerii dumitale, zise el, n-am decât trei zile de permisie.

— De-abia așteaptă să se întoarcă, întări doamna Strickland.

— Ei bine, nu mi-e rușine să mărturisesc că mă distrez grozav pe front. Mi-am făcut o mulțime de prieteni buni. E o viață grozavă. Bineînțeles, războiul e teribil, nimic de zis, dar nu se poate nega că scoate la suprafață cele mai bune calități ale omului.

Le-am povestit tot ce știam despre viața lui Charles Strickland în Tahiti. Am socotit că nu-i necesar să spun ceva despre Ata și fiul ei, dar afară de asta, am relatat toate amănuntele cât se poate de fidel. După ce le-am istorisit despre moartea lui îngrozitoare, m-am oprit. Timp de un minut sau două au tăcut cu toții. Apoi Robert Strickland și-a aprins o țigară.

— Morile Domnului macină încet, dar foarte mărunt, zise el puțin cam solemn.

Doamna Strickland și fiica ei plecară ochii cu o expresie de pietate care indica, desigur, convingerile lor că era vorba de un citat din *Sfânta Scriptură.* În realitate cred că și Robert Strickland avea aceeași impresie. Nu știu ce m-a făcut să mă gândesc deodată la celălalt fiu al lui Strickland, copilul Atei. Auzisem că ar fi un tânăr vesel și plin de viață. Mi-l închipuiam pe bordul goeletei pe care lucra, îmbrăcat numai într-un pantalon de doc, iar pe înserate, când vasul plutea împins de o briză ușoară și marinarii se adunau pe punte, în timp ce

căpitanul și intendentul își fumau luleaua, tolăniți în șezlonguri, îl vedeam dansând împreună cu un alt tânăr un dans sălbatic, după muzica unei armonici. Deasupra lor se așternea bolta senină și stelele, iar de jur împrejur, deșertul Oceanului Pacific.

Era cât pe aci să rostesc un citat din *Biblie*, dar tăcui, știind bine că preoților li se pare o profanare când un laic braconează pe teritoriul lor. Unchiul meu Henry, care timp de douăzeci de ani fusese vicar la Whistable, avea obiceiul să spună în astfel de ocazii că și diavolul poate oricând să citeze din *Sfânta Scriptură* pentru a-și îndeplini scopul. Unchiul meu își amintea și de timpurile când pentru un singur shilling puteai să cumperi treisprezece indigeni de viță regală.

Sfârșit

P Gauguin.

[1] Citit după Charles Morice (1920).

[2] *Un artist modern,* note despre opera lui Charles Strickland de E. Leggatt. A.R.H.A., Ed. Martin Secker, 1917 (n.a.).

[3] *Karl Strickland, sein Leben und seine Kunst* (*Carol Strickland, viața și arta sa*) de Hugo Weitbrecht-Rotholz. Ph. D. Schwingel-Hanisch, Leipzig, 1914 (n.a.).

[4] *Walter Raleigh* (1552-1618), om de stat englez, favorit al reginei Elisabeta a Angliei.

[5] Porecla dată reginei Elisabeta a Angliei (1533-1603), care nu s-a căsătorit niciodată.

[6] *Strickland, The Man and his Work* (*Strickland, omul și opera*), de fiul său, Robert Strickland. Wm. Heinemann, 1913 (n.a.).

[7] Acest tablou era descris în catalogul sălii *Christie* după cum urmează: Nudul unei femei indigene din insula *Society,* culcată pe marginea unui pârâu. În fund se vede un peisaj tropical de palmieri, banani etc. 60x48 inci. (n.a.).

[8] *Crabbe George* (1754-1832), poet clasic englez, unul dintre primii maeștri ai literaturii realiste.

[9] *Pope Alexander* (1688-1744), poet clasic, unul dintre primii iluminiști englezi, a satirizat aristocrația britanică.

[10] *Keats John* (1796-1822), poet romantic englez; după Revoluția Franceză, alături de Shelley și de Byron, a avut o atitudine negativă față de societatea burgheză. Idealul lui estetic consta însă în întoarcerea spre frumusețea artei Greciei antice.

[11] *Wordsworth William* (1770-1850), poet romantic englez.

[12] *Coleridge Samuel Taylor* (1772-1834), poet romantic, critic și filozof englez, entuziast admirator al Revoluției Franceze.

[13] *Shelley Percy Bysshe* (1792-1822), celebru poet romantic revoluționar englez.

[14] Culegere de texte vechi, filosofice și arheologice.

[15] *Morris William* (1834-1896), poet și pictor decorator englez.

[16] Biroul este la primul etaj. (În limba franceză).

[17] Om de serviciu. (În limba franceză).

[18] Doamna este acasă? (În limba franceză).

[19] Domnul este singur. (În limba franceză).

[20] Domnul este lipsit de politețe! (În limba franceză).

[21] Inima are rațiunile ei, pe care rațiunea nu le cunoaște. (În limba franceză).

[22] Maestrul de cutii cu bomboane. (În limba francezi).

[23] Expresie de alintare, în sensul „puișorul meu”. (În limba franceză).

[24] Sărăcuța de tine. (În limba franceză).

[25] O renumită apă minerală.

[26] În sensul „să fim serioși”. (În limba franceză).

[27] De altfel. (În limba franceză).

[28] Acest tablou, aflat inițial în posesia unui fabricant bogat din Lille, care la apropierea armatelor germane s-a refugiat din oraș, se află în prezent la Galeria Națională din Stockholm. Suedezii sunt adepți ai plăcutei ocupații de a pescui în apă tulbure. (n.a.).

[29] Într-adevăr (În limba franceză).

[30] *Gaboriau Émile* (1835-1873), părintele romanului polițist francez.

[31] Personaj shakespearian din comedia *A douăsprezecea noapte*, ridicol ca înfățișare.

[32] Masiv muntos în Spania, renumit pentru culmile și colțurile sale dantelate, ferăstruite de ape, care adăpostesc mânăstiri greu accesibile.

[33] Numele popular al unor arbori tropicali cu flori roșii.

[34] „Îmbucătură de pâine”. (În limba franceză.).

[35] „Lingură de supă”. (În limba franceză.).

[36] „Bill cel vânjos”.

[37] În limba engleză: „Cană cu bere”, numele dat promenadei „*Canebière*” de către marinarii englezi și americani.

[38] „Capul Chinezului”.

[39] Țară imaginară a abundenței și a lipsei de griji.

[40] *Peninsular and Orient Company,* societate engleză de navigație.

[41] Se respectă, știi? (În limba franceză.).

[42] Slăbiciune. (În limba franceză.).

[43] Pilaf cu gust foarte ardeiat, obișnuit în țările tropicale.

[44] Iată-l pe căpitanul Brunnot! (În limba franceză.).

[45] René Brunnot, Căpitan de cursă lungă. (În limba franceză.).

[46] Mai știu eu? (În limba franceză.).

[47] Sărmanul meu prieten. (În limba franceză.).

[48] Acest domn. (În limba franceză.).

[49] Cu plăcere! (În limba franceză.).

[50] Dragă domnule. (În limba franceză.).

[51] Doamna și copiii. (În limba franceză.).

[52] Mai știu eu ce. (În limba franceză.).

[53] Pentru numele lui Dumnezeu. (În limba franceză.).

[54] Ei bine da, nu neg acest lucru. (În limba franceză.).

[55] Ba nu, scumpul meu domn. (În limba franceză.).

[56] *Heliogabal* sau *Elagabal* (204-222), împărat roman cunoscut sub numele de Marcus Aurelius Antoninus. Scurta sa domnie, care a durat doar patru ani, a reprezentat o culme a desfrâului și senzualității.

[57] Ei bine, René dragă. (În limba franceză.).

[58] Cu plăcere, doamnă. (În limba franceză.).

[59] Fruct tropical.

[60] *Thomas Howard Arundel* (1580-1646). Mareșal englez, celebru pentru colecțiile sale de capodopere din antichitate. Din însărcinarea sa, renumitul gravor german Hollar a reprodus principalele piese ale colecției.